

SAUL BELLOW HERZOG

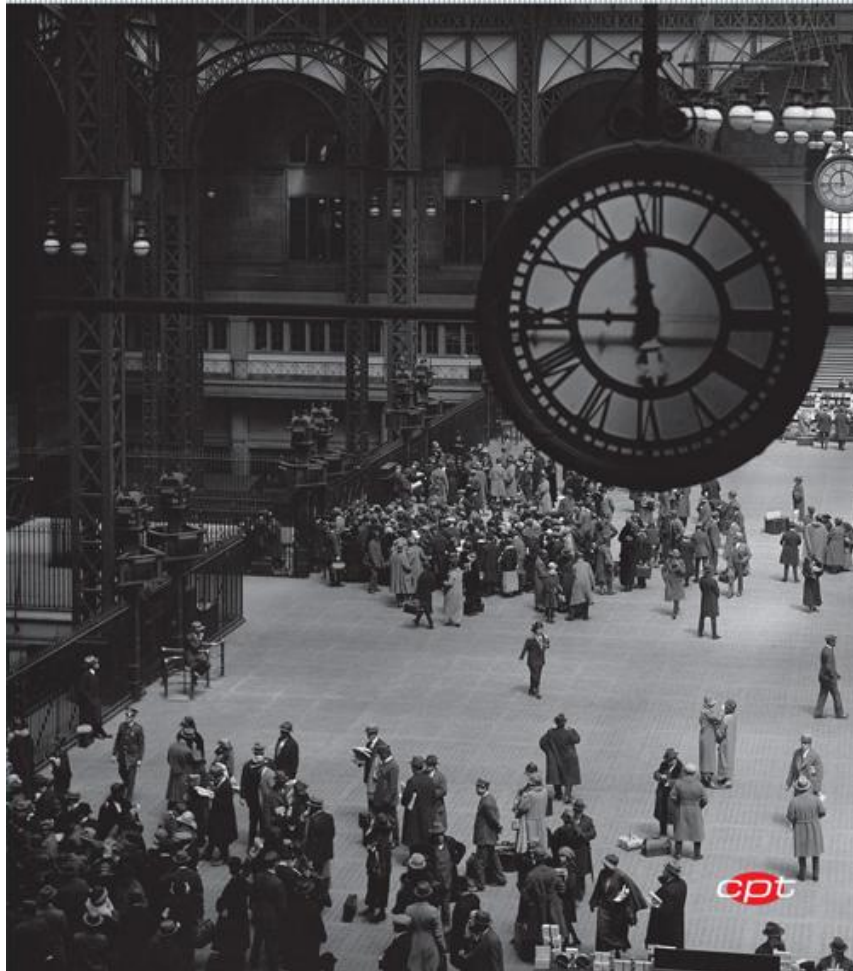
PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ

cpt

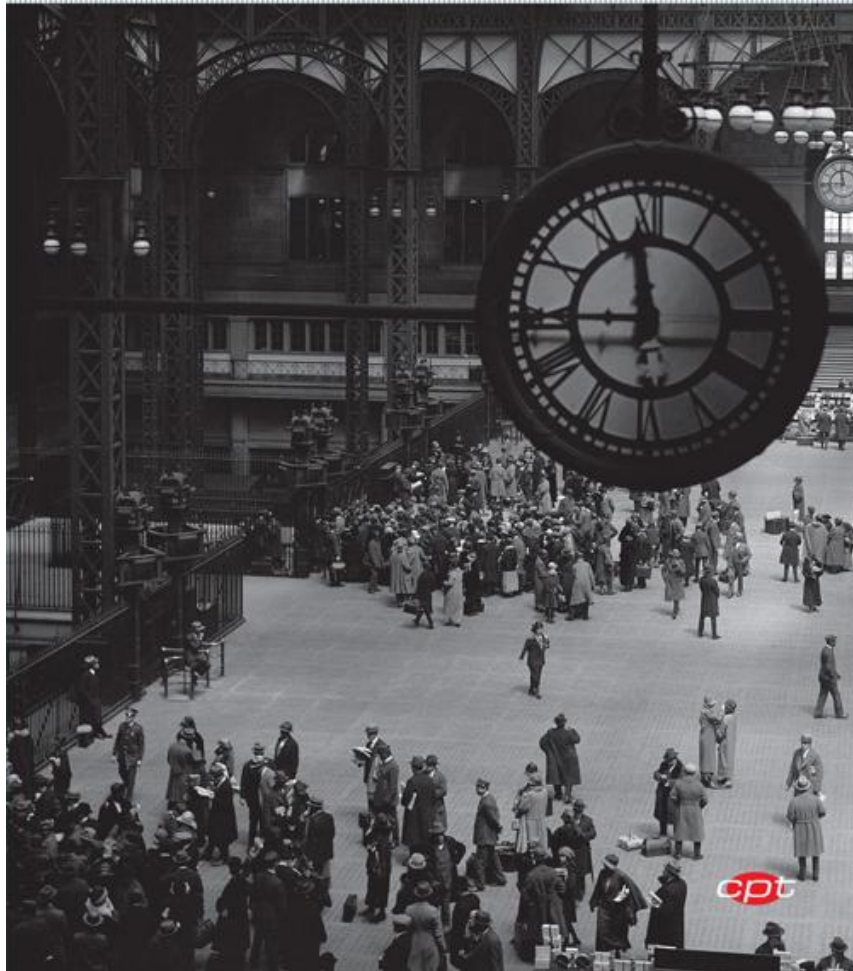
SAUL BELLOW
HERZOG

PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ

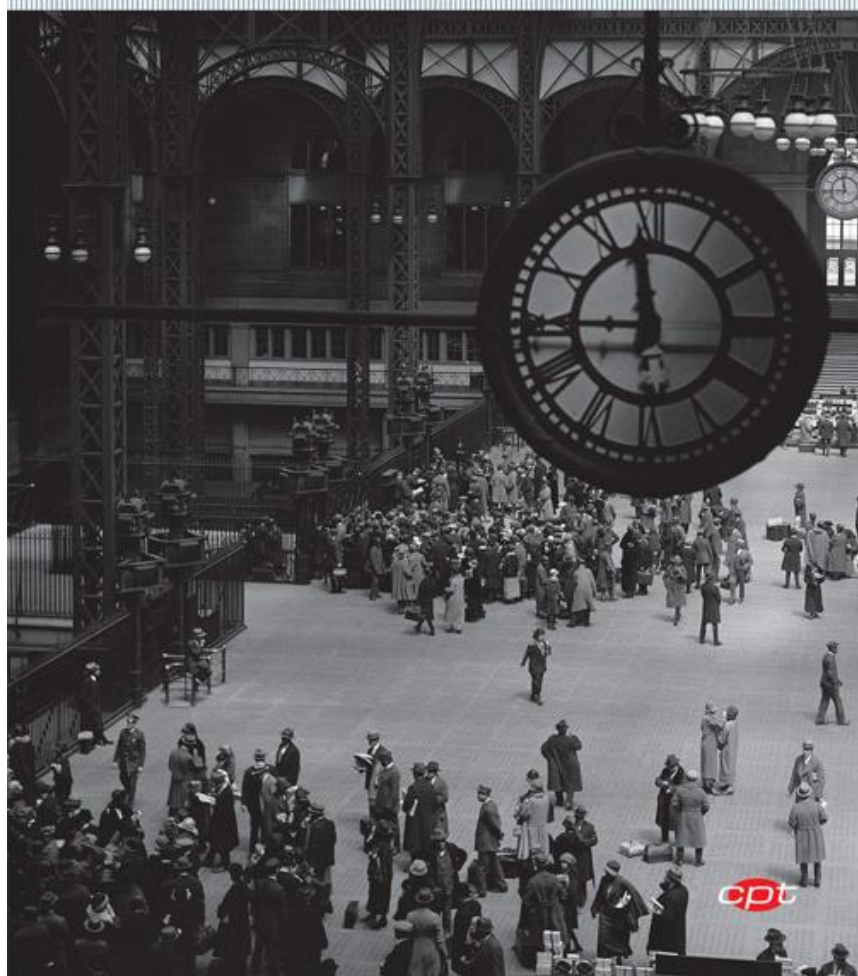
SAUL BELLOW
HERZOG

PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ

SAUL BELLOW
HERZOG

PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ

Saul Bellow, scriitor american, s-a născut în 1915 în Lachine, Québec, Canada, într-o familie de imigranți evrei din Rusia. A urmat cursurile Universității din Chicago, ale Universității Northwestern și pe cele ale Universității din Wisconsin, luându-și licența în sociologie și antropologie.

Saul Bellow a debutat cu o nuvelă în paginile revistei Partisan Review, în 1941. I-au urmat romanele Omul suspendat (Dangling Man, 1944) și The Victim (1947). În 1948 pleacă la Paris cu o bursă Guggenheim, unde începe să scrie Aventurile lui Augie March (The Adventures of Augie March, 1953), roman pentru care a primit National Book Award. I-au urmat Trăiește-ți clipa (Seize the Day, 1956) și Henderson, regele ploii (Henderson the Rain King, 1959), apoi Herzog (1964) și Planeta domnului Sammler (Mr. Sammler's Planet, 1970), ultimele două câștigătoare ale National Book Award. Romanul Darul lui Humboldt (Humboldt's Gift, 1975) a primit Premiul Pulitzer, iar în 1976 lui Saul Bellow i s-a decernat Premiul Nobel pentru Literatură, „pentru înțelegerea umană și analiza subtilă a culturii contemporane care sunt îmbinate în opera sa“. Au urmat romanele Iarna decanului (The Dean's December, 1982), More Die of Heartbreak (1987), A Theft (1989) și Ravelstein (2000), precum și mai multe volume de nuvele, eseuri și memorialistică.

Saul Bellow a predat la Universitatea Yale, Universitatea din Minnesota, Universitatea din New York, Universitatea Princeton, Universitatea din Chicago și la Universitatea din Boston. A fost membru al National Institute of Arts and Letters, printre distincțiile primite numărându-se titlul de Comandor al Legiunii de Onoare în 1984, National Medal of Arts în 1988 și National Book Foundation Medal pentru contribuția deosebită la dezvoltarea literelor americane în 1990. A murit în 2005 în Brookline, Massachusetts.

SAUL BELLOW
HERZOG

*Traducere din limba engleză
de Radu Lupan*

LITERA
București

Herzog

Saul Bellow

Copyright © 1961, 1963, 1964 Saul Bellow

Copyright reînnoit © 1989, 1991, 1992 Saul Bellow

Toate drepturile rezervate

carte Pentru Toți este parte

a Grupului Editorial Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Herzog

Saul Bellow

Copyright © 2021 Grup Media Litera

pentru prezenta ediție

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Corector: Ionel Palade

Copertă: Bogdan Mitea

Tehnoredactare și prepress: Ofelia Coșman

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BELLOW, SAUL

**Herzog / Saul Bellow; trad. din lb. engleză: Radu Lupan. – București:
Litera, 2021**

ISBN 978-606-33-7369-5

ISBN EPUB 978-606-33-7575-0

I. Lupan, Radu (trad.)

821.111

*Îi dedic această carte, cu afecțiune, lui Pat Covici, un mare redactor și, mai
mult decât atât, un prieten generos.*

Puțin îmi pasă dacă mi-am ieșit din minți, își spuse Moses Herzog.

Unii ziceau că-i lipsește o doagă și cândva se întreba și el dacă e în toate mințile. Acum însă, deși avea o purtare cam ciudată, era vesel, sigur de sine, cu mintea limpede și plin de vigoare. Îl apucase nebunia să scrie cui vrei și cui nu vrei. Era atât de preocupat de alcătuirea acestor scrisori, încât de la sfârșitul lunii iunie rătăcea din loc în loc cu o valiză plină de hârtii. Se cărase cu valiza asta de la New York la Martha's Vineyard, de acolo plecase imediat, după două zile luase avionul spre Chicago și de la Chicago se refugiase într-un sat din vestul statului Massachusetts. Neștiut de nimeni, scria întruna, cu frenezie, ziarelor, persoanelor publice, prietenilor și rudelor și apoi celor morți, morți puțin cunoscuți din lumea lui și în cele din urmă unor morți celebri.

Vara era în toi în Berkshires. În clădirea veche și spațioasă Herzog era singur. De obicei pretențios la mâncare, se hrănea acum cu fasole din conserve, brânză americană și pâine tăiată felii. Uneori culegea zmeură în grădina lăsată în paragină, ridicând distrat tulpinile pline de țepi. Dormea pe o saltea fără cearșaf – vechiul pat conjugal abandonat – sau în hamac, acoperindu-se cu pardesiul. În curte îl înconjurau ierburile înalte și dese și puieți de salcâm și arțar. Noaptea, când deschidea ochii, stelele îi păreau niște prezențe aeriene. Văpăi, desigur gaze – minerale, căldură, atomi –, dar la cinci dimineața unui om întins în hamac și acoperit de pardesiu îi spuneau multe.

Când îi trecea prin minte vreo idee nouă se ducea în bucătărie, cartierul lui general, s-o aștearnă pe hârtie. Pe zidurile de cărămidă zugrăveala albă se coșcovea și câteodată trebuia să șteargă de pe masă cu mânăca murdăria de șoareci. Fără să se înfurie, se întreba de ce oare le-o fi plăcând șoarecilor de câmp atât de mult ceara și parafina. Găureau stratul de parafină cu care erau acoperite conservele și rodeau până la fitil lumânările pentru aniversări. Un șobolan intrase într-un pachet cu felii de pâine și-i rămăsese urma trupului în feliile mâncate pe jumătate. Herzog mânca resturile de pâine unse cu gem. Nu-l supăra să-și împartă hrana cu șobolanii.

În tot acest timp, o parte a minții îi rămăsese deschisă spre lumea exterioară. Dimineața asculta ciorile. Cronicănitul lor aspru era fermecător. În asfințit

auzea sturzii. Noaptea, o bufniță într-un hambar. Când se plimba prin grădină, înfierbântat de gândul unei noi scrisori, observa că trandafirii agățători se cățăraseră pe burlanul de scurgere a ploii sau că păsările ciuguleau în dud. Zilele erau foarte călduroase, serile înăbușitoare și aerul plin de praf. Privea totul cu ochi atenți, dar se simțea pe jumătate orb.

Prietenul lui, fostul lui prieten, Valentine, și soția lui, fosta lui soție, Madeleine, răspândiseră zvonul că se ținise. Era oare adevărat?

Dând colțul casei pustii, își zări fața într-o fereastră plină de praf și pânze de păianjen. Arăta ciudat de senin. O rază de lumină îi cobora din mijlocul frunții spre nasul drept și buzele pline și tăcute.

Spre sfârșitul primăverii Herzog fu copleșit de nevoia de a se explica, de a se descărca, de a se justifica, de a se detașa, de a vedea mai clar, de a îndrepta unele lucruri.

În vremea aceea, predă la o școală serală din New York un curs de cunoștințe generale pentru adulți. În aprilie fusese de-ajuns de coerent, dar spre sfârșitul lunii mai începuse să o ia razna. Elevii lui își dădură seama că n-aveau să mai afle prea multe despre originile romantismului, dar că aveau să vadă și să audă lucruri ciudate. Treptat, morga academică începu să dispară. Profesorul Herzog se manifesta cu inconștienta sinceritate a unui om profund preocupat. Și spre sfârșitul semestrului, cursul lui era întrerupt adesea de lungi pauze. Se oprea murmurând: „Mă scuzați“ și își căuta în haină stiloul. Pe pupitrul care scârțâia sub apăsarea mâinii grăbite, scria pe bucățele de hârtie; avea un aer absorbit și ochii încercănați. Pe obrazul lui palid citeai totul. Judeca, argumenta, suferea, se gândea la o strălucită alternativă – era deschis, nu accepta nimic; ochii, gura lui făceau ca, fără cuvinte, totul să fie clar – dorința, intoleranța, furia violentă. Puteai vedea pe fața lui totul. Elevii așteptau trei minute, cinci minute, într-o tăcere totală.

La început notițele lui nu aveau nici o noimă. Frânturi – silabe fără nici un înțeles, exclamații, proverbe și citate deformate sau, în idișul mamei lui de mult răposate, Trepverter – replici care veneau prea târziu, când erai plecat oricum pe drumul rău.

Scrisese, de pildă, Moarte – să mori – să trăiești iar – să mori din nou – să trăiești.

Fără oameni nu-i nici moarte.

Sau: Pe genunchii sufletului tău? S-ar putea să fie folositor. Freacă podeaua.

Apoi: Răspunde prostului pe măsura prostiei sale, ca nu cumva să creadă, în trufia lui, că are dreptate.

Să nu răspunzi prostului potrivit prostiei sale, ca nu cumva să fii asemenea lui.

Alege.

Mai notase: Văd că, după Walter Winchell, J.S. Bach își pune mănuși negre ca să compună un recviem.

Herzog nu știa ce să creadă despre mângălelile astea. Se lăsa pradă emoțiilor care le inspirau și uneori se gândea că ar fi un simptom al descompunerii. Asta nu-l speria. Întins pe canapeaua din garsoniera pe care o închiriasse în Seventeenth Street, își închipuia câteodată că e o fabrică de istorii personale și se revăzu de la naștere până la moarte. Pe un petic de hârtie scrisese:

Nu pot justifica nimic.

Revăzându-și întreaga viață, își dădu seama că ratase totul. Era, cum se spune, la pământ. Dar fiindcă nici la început nu însemnase prea mare lucru, nu prea avea ce să regrete. Gândindu-se, întins pe canapeaua pestilențială, la secolele al XIX-lea, al XVI-lea, al XVIII-lea, își aminti de o zicală din vremea celui din urmă, care-i plăcea:

Mâhnirea, domnule, e o formă de lenevie.

Întins pe canapea, pe burtă, continuă să-și facă socotelile. Era un om inteligent sau un dobitoc? Pentru moment nu putea pretinde că e inteligent. Poate că avusese, pe vremuri, însușirile unui om inteligent, dar preferase să fie un visător, și cei mai deștepți ca el îl dăduseră la o parte. Și mai ce?

Începuse să-i cadă părul. Citea reclamele specialiștilor de la Thomas Scalp cu scepticismul exagerat al unui om a cărui dorință de a crede era profundă, disperată. Experți în probleme capilare! A... fusese un bărbat frumos. Se vedea pe obrazul lui cât de multe lovituri primise. Dar și-o căutase și-i încurajase pe cei ce l-au lovit. Asta îl făcu să se întrebe ce fel de caracter avea. După termenii la modă, era un narcisist, un masochist, un anacronist. Din punct de vedere clinic, era un depresiv, nu de tipul cel mai grav, nu un maniac depresiv. În jurul lui erau alții într-o stare mult mai proastă. Dacă erai convins, cum crede după cât se pare mai toată lumea azi, că omul e un animal bolnav, atunci el era teribil de bolnav, peste măsură de orb, nespus de prăpădit? Nu. Era oare inteligent? Intelectul lui ar fi fost mult mai eficace dacă ar fi avut o fire agresiv paranoidă, însetată de putere. Era gelos, dar nu peste măsură de competitiv, nu era un adevărat paranoic. Dar cunoștințele lui? Trebuie să recunoască acum că nici ca profesor nu era mare lucru de capul lui. Da, era serios, avea un fel de sinceritate copilărească, dar nu era sortit să devină vreodată un tip sistematic. Începuse în mod strălucit cu o teză de doctorat: Starea naturii în filosofia politică engleză și franceză din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Era autorul mai multor articole și al unei cărți: Romantism și creștinism. Dar restul ambițioaselor lui proiecte se irosiseră unul după celălalt. În virtutea primelor lui succese nu avusese niciodată greutate în a-și găsi o slujbă sau a obține burse de studiu. Vreme de câțiva ani Narragansett Corporation îi plătise câte cincisprezece mii de dolari pentru a-și continua studiile despre Romantism. Rezultatul zăcea într-o cămară, într-o valiză veche – opt sute de pagini de expuneri haotice fără nici o unitate. I se strângea inima când se gândea la asta.

Pe podea, în jurul lui, zăceau împrăștiate petice de hârtie. Din când în când se apleca să scrie câte ceva.

Notă: Nu acea lungă boală, viața mea, ci acea lungă convalescență, viața mea. Revoluția burghezo-liberală, iluzia schimbării în bine, otrava speranței.

Se gândi apoi la Mithridates al cărui organism se obișnuise să asimileze otrava. Își înșelase asasinii care făcuseră greșeala de a folosi doze mici și în loc să se fie ucis, se conservase.

Tutto fa brodo.

Reluându-și examinarea, recunoscu că fusese un soț rău – de două ori. Pe Daisy, prima lui soție, o tratase mizerabil. Madeleine, cea de-a doua, încercase să-l distrugă. Deși îi iubea, fusese un tată rău pentru fiica și fiul lui. Părinților le fusese un fiu nerecunoscător. Față de țară se dovedise a fi un cetățean indiferent. Afectuos cu frații și sora lui, dar de departe. Față de prieteni, un egoist. În dragoste, un leneș. În confruntarea cu istețimea, plicticos. Față de putere, pasiv. Cu propriul său suflet, evaziv.

Mulțumit de propria sa severitate, plăcându-i nespus de mult asprimea și rigoarea faptică a judecăților sale, rămase întins pe canapea, fără nici un rost, cu brațele strânse sub cap, cu picioarele întinse.

Cu toate acestea, cât de atrăgători rămânem!

Tata, bietul de el, putea fermeca păsările din copaci și crocodilii din mlaștini. Și Madeleine avea mult farmec și era frumoasă, cu o minte strălucită. Valentine Gersbach, amantul ei, era un bărbat fermecător, deși într-un mod mai greoi, mai brutal. O bărbie cărnosă, părul roșu aprins care pur și simplu îi țâșnea vâlvoi din cap (n-avea nevoie de specialiștii de la Thomas Scalp). Avea un picior de lemn și mergea aplecându-se și îndreptându-se grațios ca un gondolier. Nici Herzog nu era lipsit de un anumit farmec. Dar potența lui sexuală fusese zdruncinată de Madeleine. Și fără posibilitatea de a atrage femeile, cum avea să-și revină? Și în această privință se simțea mai degrabă ca un convalescent.

Cât de mărunte erau aceste competiții sexuale!

Cu mai mulți ani în urmă, Herzog începuse cu Madeleine o viață nouă.

O răpise Bisericii; când se cunoscuseră, ea abia se convertise. Cu cele douăzeci de mii de dolari moștenite de la fermecătorul său tată, pentru a-i face pe plac noii sale soții, își părăsise postul cu totul onorabil, de profesor, și-și cumpăraseră o casă mare, veche, în Ludeyville, Massachusetts. În atmosfera plină de liniște a regiunii Berkshires, unde avea prieteni (Valentine Gersbach), n-avea să-i fie greu să scrie cel de-al doilea volum despre ideile sociale ale romanticilor.

Herzog nu-și părăsise postul de profesor fiindcă nu se descurca la catedră. Dimpotrivă, avea o bună reputație. Teza lui fusese bine apreciată și fusese tradusă în franceză și germană. Cartea lui de debut, neluată în seamă la data când apăruse, figura acum pe multe liste cu lecturi obligatorii, și generația mai tânără de istorici o considera ca model al unui nou tip de istorie, „istoria care ne interesează pe noi” – personală, engagée – și care examinează trecutul prin nevoia acută de a-i descoperi legăturile cu contemporaneitatea. Cât timp fusese căsătorit cu Daisy, Moses dusesse o viață absolut obișnuită, de conferențiar universitar respectat și așezat. Prima lui lucrare arăta, pe baza unei analize obiective, ce însemna creștinismul pentru Romantism. În cea de-a doua devenise mai intransigent, mai categoric, mai ambițios. În firea lui exista, de fapt, destul de multă asprime. O voință neclintită, un talent pentru polemică, gust pentru filosofia istoriei. Căsătorindu-se cu Madeleine, dându-și demisia de la universitate (fiindcă ea socotise că trebuie să o facă) și îngropându-se la Ludeyville, el dovedea, de asemenea, gust și apetență pentru risc și extremism, pentru heterodoxie, pentru grele încercări, o atracție fatală pentru „Cetatea distrugerii”. Avea de gând să scrie o istorie care să țină seama cu adevărat de revoluții și de convulsiile de masă ale secolului XX, acceptând, asemenea lui Tocqueville, ideea dezvoltării universale și durabile a egalității condiției umane, a progresului democrației.

Nu-și făcea totuși iluzii cu privire la lucrarea sa. Începuse să aibă serioase îndoieli. Ambițiile lui primiseră o grea lovitură. Hegel îi dădea multă bătaie de cap. Acum zece ani, fusese sigur că-i înțelegea ideile despre conformism și civilitate, dar între timp se întâmplase ceva. Era abătut, nerăbdător, furios. În același timp, și el, și soția lui se comportau cu totul ciudat. Madeleine era nemulțumită. La început nu voise ca el să fie un profesor oarecare, dar după anul petrecut la țară era de altă părere. Femeia se considera ca fiind prea tânără, prea inteligentă, prea plină de viață, prea sociabilă ca să se îngroape într-un colț pierdut din Berkshires. Se hotărî să-și termine studiile universitare de limbi slave. Herzog scrisese Universității din Chicago în vederea obținerii unui post. Trebuia să-i găsească de lucru și lui Valentine Gersbach. Valentine era crainic la radio, disc-jockey în Pittsfield. Nu putea să-i lase pe niște oameni ca Valentine și Phoebe singuri, surghiuniți în locurile acelea jalnice, spunea Madeleine. Aleseseră orașul Chicago, deoarece Herzog crescuse acolo și avea multe relații. Și astfel, începu să

predea cursuri la Downtown College, iar Gersbach deveni director al programelor de educație la un post de radio FM din Loop. Au încuiat casa din Ludeyville – o casă de douăzeci de mii de dolari, cu cărți și porțelanuri englezești și aparate electrocasnice noi lăsate pradă păianjenilor, cârțițelor și șoarecilor de câmp – banii câștigați din greu de tata!

Herzog cu nevasta se mutară în Midwest. Dar după un an de viață nouă în Chicago, Madeleine se hotărî că, totuși, ea și cu Moses nu se pot înțelege – voia să divorțeze. Ce putea face, trebuia să fie de acord. Divorțul îi pricinui multe necazuri. O iubea pe Madeleine; nu putea suporta gândul de a-și abandona fetița. Dar Madeleine nu mai voia să fie soția lui și dorințele oamenilor trebuie respectate. Sclavia a dispărut.

Tensiunea celui de-al doilea divorț îl doborî pe Herzog. Simțea că se prăbușește, se face praf, și dr. Edvig, psihiatrul din Chicago care o trata și pe soția lui, a fost de părere că, pentru Herzog, cel mai bun lucru ar fi să plece din oraș. Se înțelese cu decanul de la Downtown College că va putea reveni când se va simți mai bine, și cu banii împrumutați de la fratele său, Shura, plecă în Europa. Nu toți cei amenințați de o cădere nervoasă își permit să plece în Europa ca să-și revină. Cei mai mulți trebuie să-și continue serviciul; se duc zilnic la slujbă și, ca și până atunci, merg cu metroul. Sau dacă nu, se apucă de băut, se duc la cinema și suferă. Herzog ar fi trebuit să fie recunoscător sortii. Numai dacă ești făcut bucăți, bucățele, nu există ceva pentru care să fii recunoscător. De fapt, chiar era recunoscător.

De altfel, nici în Europa nu rămase inactiv. Pe cheltuiala Narragansett Corporation, ținu o serie de conferințe în Copenhaga, Varșovia, Cracovia, Berlin, Belgrad, Istanbul și Ierusalim. Când reveni însă la Chicago în luna martie, era într-un hal fără de hal, mai rău ca în noiembrie. Îi spuse decanului că ar fi mai bine să plece la New York. În timpul șederii la Chicago nu se văzu cu Madeleine. Comportarea lui era atât de ciudată și, după părerea ei, atât de amenințătoare, încât îl anunță, prin Gersbach, să nu care cumva să se apropie de locuința ei de pe Harper Avenue. Poliția deținea o fotografie de-a lui și avea să-l aresteze de îndată ce se va arăta pe acolo.

Pentru că el era incapabil să pună la cale vreun plan, Herzog își dădea seama acum cât de bine se pregătise Madeleine să scape de el. Cu șase

săptămâni înainte de a se descotorosi de persoana lui, îl pusese să închirieze, cu două sute de dolari pe lună, o casă în apropiere de Midway. După ce se mutară, Herzog puse rafturi, curăță grădina, repară ușa garajului și obloanele ferestrelor. Cu o săptămână înainte de a-l anunța că vrea să divorțeze, Madeleine îi dăduse hainele la curățat și călcat, dar în ziua când Herzog plecă din casă, le aruncă pe toate într-o cutie pe care o azvârli în pivniță. Avea nevoie de spațiu. Se petrecură și alte lucruri, triste, comice, crude, după cum le socotește fiecare. Până în ultima zi, relațiile dintre Herzog și Madeleine păstrasera o anume seriozitate – adică ideile, problemele sau diferențele de personalitate erau discutate și tratate cu respect. Când îi aduse la cunoștință dorința de a divorța, de pildă, Madeleine îi vorbi pe un ton grav, în stilul acela al ei calm și reținut. Analizase problema sub toate aspectele, spuse ea, și trebuise să-și recunoască înfrângerea. Nu se puteau înțelege. Era pregătită să-și asume o parte din vină. Desigur, Herzog nu fusese luat chiar pe nepregătite. Crezuse totuși sincer că lucrurile mergeau mai bine.

Totul se petrecu într-o zi de toamnă luminoasă și rece. Era în curtea din spatele casei și instala obloanele la ferestre. Primul îngheț lovise roșiile. Iarba era deasă și moale, având acea frumusețe aparte din zilele reci când e plină de funigei și picăturile de rouă licăresc peste tot. Tulpinile tomatelor se înnegriseră și globurile roșii plesniseră.

O văzuse pe Madeleine la fereastra de la etaj, punând-o pe June în pat pentru somnul de după-masă, și apoi auzi apa din baie curgând. Acum îl chema din ușa bucătăriei. O pală de vânt dinspre lac zgâlțâi cerceveaua din mâinile lui Herzog. Propti cu grijă fereastra de perete și își scoase mânușile de pânză, dar nu și basca, de parcă simțise că avea să plece undeva imediat.

Madeleine îl ura foarte mult pe tatăl ei. Acesta era un faimos impresar despre care se spunea uneori că e un Stanislavsky american. Ea pregătise „evenimentul” cu un oarecare geniu teatral propriu. Purta ciorapi negri, pantofi cu tocuri înalte, o rochie de culoarea lavandei cu broderii indiene din America Centrală. Își pusese cerceii de opal, brățări și se parfumase; își făcuse o nouă pieptănătură, cu cărare, iar pleoapele grele luceau sub un fard albăstrui. Avea ochi albaștri, dar profunzimea culorii lor varia după nuanțele albului ochilor. Nasul, care-i cobora drept, cu eleganță dintre sprâncene, se

încrețea ușor când era deosebit de emoționată. Lui Herzog până și acest tic îi era drag. În dragostea lui pentru Madeleine stăruia o nuanță de supușenie. Pentru că ea era o fire dominatoare, iar el o iubea, trebuia să accepte și această nuanță. În conflictul din salonașul în dezordine se înfruntau două egoisme și Herzog, de pe canapeaua lui din New York, le contempla acum: al ei, triumfător (Madeleine își pregătise această clipă supremă și era gata să facă ceea ce dorea de mult – să dea lovitura decisivă) și al lui, total pasiv și în așteptare. Meritase ce avea să îndure pe drept, păcătuse din greu și de multă vreme. Asta era.

În fața ferestrei, pe niște polițe de sticlă, era aranjată o colecție de mici flacoane venețiene și suedeze. Le cumpărase odată cu casa. Lumina soarelui se reflecta prin ele. Herzog privea jocul răsfrângerilor, al nuanțelor de culoare, dungile spectrale întretăiate și mai ales o pată mare de un alb scânteietor din centrul peretelui din spatele lui Madeleine. Care spunea:

– Nu mai putem trăi împreună.

Continuă să vorbească așa câteva minute. Cu fraze bine construite. Își repetase discursul și el abia așteptase să înceapă spectacolul.

Căsnicia lor nu putea dura. Madeleine nu-l iubise niciodată. Asta îi spunea.

– E dureros, dar trebuie să-ți spun că nu te-am iubit niciodată. Și nici nu te voi iubi vreodată. Așa că nu are nici un rost să continuăm.

Herzog spuse:

– Dar, Madeleine, eu te iubesc.

Cu fiecare clipă care trecea, Madeleine devenea și mai distinsă, și mai pertinentă, și mai profundă. Obrazul i se îmbujorase, sprâncenele și nasul acela bizantin fremătau; ochii albaștri deveniseră și mai luminoși grație acelei înfierbântări care creștea, urcând din pieptul și gâtul ei. Era cuprinsă de extazul conștiinței de sine. Herzog se gândea că fusese bătut într-un asemenea hal, că orgoliul ei fusese atât de satisfăcut, încât inteligența ei fusese hiperactivată. Își dădu seama că fusese martor la unul dintre cele mai strălucite momente ale vieții ei.

– Ar trebui să păstrezi acest sentiment, spuse ea. Cred că e real. Într-adevăr mă iubești. Dar sper că înțelegi cât de umilită sunt recunoscând eșecul acestei căsnicii. Am pus tot ce aveam în ea. Și mă simt zdrobită.

Zdrobită? Niciodată nu arătase mai strălucitoare ca acum. Era și ceva teatral în atitudinea ei, dar mult mai multă patimă.

Iar Herzog, un bărbat voinic, chiar dacă puțin cam palid și suferind, întins pe canapeaua lui în lunga înserare a primăverii newyorkeze, pe fundalul energiei pulsatile a orașului, în care se amestecau efluviile umezelii venind dinspre fluviu, spectaculos intensificate în amurg de murdăria New Jersey-ului, Herzog, în vizuina solitudinii sale, încă puternic la trup (sănătatea lui era un adevărat miracol; făcuse tot ce îi stătuse în putință ca să se îmbolnăvească), se gândea la ce s-ar fi întâmplat dacă, în loc să asculte atât de atent și de preocupat, i-ar fi tras una peste față lui Madeleine. Ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi trântit-o pe jos, ar fi apucat-o de păr, ar fi târât-o prin cameră țipând și zbatându-se și ar fi lovit-o peste fund până i-ar fi dat sângele. Ce-ar fi fost?! Ar fi trebuit să-i rupă totul de pe ea, să-i smulgă colierul, să-i dea cu pumnii în cap. Oftând, respinse această scenă de violență imaginară. Se temea că, în sinea lui, era înclinat către acest fel de brutalitate. Dar dacă el i-ar fi spus ei să plece din casă. Mai la urma urmei era casa lui. Dacă nu puteau trăi împreună, de ce să nu plece? Din cauza scandalului? Nu trebuia să dea înapoi din cauza unui scandal fără importanță. Ar fi fost penibil, grotesc, dar un scandal era, la urma urmei, un fel de serviciu adus comunității. Numai că lui Herzog nu-i trecuse nicicând prin minte, în salonașul acela cu flacoane lucitoare, să o înfrunte. Tot mai credea, probabil, că ar fi putut să câștige prin pasivitate, prin personalitatea sa, prin faptul că era, la urma urmei, Moses – Moses Elkanah Herzog –, un om bun și binefăcătorul personal al lui Madeleine. Făcuse totul pentru ea – totul!

– Ai discutat această hotărâre cu dr. Edvig? o întreabă el. Ce părere are?

– Ce importanță are pentru mine părerea lui? El nu poate să-mi spună mie ce să fac. Poate doar să mă ajute să înțeleg... Am fost la un avocat, spuse ea.

– La care?

– Păi, la Sandor Himmelstein. Pentru că e prietenul tău. Spunea că poți să stai cu el până ai să-ți găsești o altă locuință.

Discuția se terminase și Herzog se întoarse în umbra verde și umedă a curții din spatele casei la obloanele lui și la sistemul obscur și cu totul personal de idiosincrazii. Ființă cu deprinderi întâmplătoare, el obișnuia să practice arta evaluării faptelor oarecare pentru a se fixa apoi asupra celor esențiale. De multe ori se aștepta să ia prin surprindere esențialul, printr-o stratagemă amuzantă. Dar în timp ce stătea printre tulpinile roșiilor pălite de îngheț și legate de araci cu fâșii de pânză și trebăluia la obloanele care zăngăneau, nu se petrecu nimic de acest gen. Mirosul roșiilor stăruia în aer. Își făcea în continuare de treabă cu obloanele pentru că nu-și putea îngădui să se simtă schilodit. Se temea de profunzimea sentimentelor pe care va trebui până la urmă să le înfrunte, atunci când nu va mai putea apela la tot felul de bizarerii de-ale lui.

În postura de acum. prăbușit pe canapea, cu brațele deasupra capului și cu picioarele întinse, zăcând grămadă ca un cimpanzeu, cu ochii mai strălucitori ca de obicei, își contempla cu detașare munca din grădină, ca și cum s-ar fi uitat prin capătul celălalt al unui telescop la o imagine clară, dar minusculă.

Clovnul acela suferind.

Așadar, două lucruri: știa că mângălelile lui, scrisorile pe care le scrisese, erau ridicole. Era ceva involuntar. Ajunsesse victima apucăturilor lui ciudate.

Înlăuntrul meu e cineva. Sunt la cheremul lui. Când vorbesc despre el, îl simt în capul meu, și mă lovește ca să mă aducă la ordine. Mă va distruge.

S-a relatat faptul, scrise el, că mai multe echipaje de cosmonauți ruși au dispărut; e de presupus că s-au dezintegrat. Un echipaj a fost auzit transmițând un „SOS-SOS mondial“. Nu s-a înregistrat nici o dezmințire din partea sovieticilor.

Dragă mamă, cât despre faptul că nu am fost la mormântul tău de atâta vreme...

Dragă Wanda, Dragă Zinka, Dragă Libbie, Dragă Ramona, Dragă Sono, am cumplită nevoie de ajutor. Mă tem că n-am să mai rezist. Dragă Edvig, adevărul este că nici să înnebunesc nu pot. Nu știu măcar de ce vă scriu. Stimate domnule Președinte, calcularea impozitelor pe venit ne va transforma într-un popor de contabili. Viața fiecărui cetățean devine o afacere. Acest lucru mi se pare a fi una dintre cele mai nefericite interpretări ale sensului vieții umane pe care istoria a înregistrat-o vreodată. Viața oamenilor nu e o afacere.

Și cum am să semnez asta? se întreabă Moses. Un cetățean indignat? Indignarea e atât de uzată, încât ar trebui rezervată pentru nedreptatea cea mai gravă.

Dragă Daisy, îi scrise el primei soții, știu că e rândul meu să-l vizitez pe Marco în tabără de Ziua părinților, dar mi-e teamă că anul acesta prezența mea îl va tulbura. I-am scris și sunt la curent cu tot ce face. Din păcate, el mă consideră totuși vinovat de ruptura cu Madeleine și are convingerea că am abandonat-o pe surioara lui vitregă. E prea tânăr ca să înțeleagă deosebirea dintre cele două divorțuri. Aici Herzog se întreabă dacă ar fi posibil să discute mai departe acest lucru cu Daisy, imaginându-și chipul ei frumos înfuriindu-se la citirea acestei scrisori încă nescrise, se hotărî să n-o facă. Continuă: Cred că e mai bine ca Marco să nu mă vadă. Am fost bolnav – sub supraveghere medicală. Observă cu neplăcere acest obicei de a solicita simpatia altora. Fiecare personalitate are felul ei de a se manifesta. Poți s-o remarci fără s-o aprobi. Herzog nu-și iubea propria personalitate și în acest moment se pare că nu putea face nimic împotriva impulsurilor ei. Refăcându-mi treptat puterea și sănătatea – fiind o persoană cu principii sănătoase și pozitive, modernă și liberală, veștile despre progresul lui (dacă ar fi fost adevărate) trebuiau să-i facă plăcere. Dar, ca victimă a acestor impulsuri, ea ar fi trebuit să-i caute necrologul în ziare.

Puternicul organism al lui Herzog lucra cu îndărătnicie împotriva ipohondriei. La începutul lunii iunie, când totul se trezește la viață provocând tulburări multora, trandafirii proaspeți, chiar și în vitrine, amintindu-le de propriile lor betșuguri, de sterilitate și moarte, Herzog se duse să-și facă un examen medical complet. La doctorul Emmerich, un

refugiat mai în vârstă, de pe West Side, vizavi de Central Park. Un portar soios, exhalând un miros de om bătrân, cu un chipiu dintr-un război balcanic de acum o jumătate de veac, îl introduse într-un hol a cărui boltă amenința să se prăbușească. Herzog se dezbracă în cabinetul zugrăvit într-un verde murdar, urât; pereții întunecați păreau inflamați de boala vechilor clădiri din New York. Nu era înalt, dar era bine făcut, musculatura i se dezvoltase de pe vremea muncilor grele făcute la țară. Era mândru de mușchii lui, de mărimea și forța mâinilor, de pielea netedă, dar asta nu-l împiedica să nu-i fie teamă de postura de bărbat frumos, dar în vârstă și încrezut. Neghiob bătrân, își spuse, luându-și privirea de la mica oglindă, părul cărunt și zbârciturile amărăciunilor sau ale bucuriei. Printre șipcile jaluzelei se uită la stâncile cafenii din parc, presărate cu sclipiri de mică, și la verdele năvalnic și optimist al lunii iunie. Avea să ostenească repede, pe măsură ce frunzele se vor dezvolta, și la vară orașul va acoperi cu zgură. Cu toate acestea, mai ales în perioada aceasta, vegetația era frumoasă, plină de viață în toate formele ei – ramurile subțiri, mugurii mărunți și excrescențele verzi ușor înfoiate. Frumusețea nu e o invenție umană. Dr. Emmerich, gârbovit, dar plin de energie, îl examinează, îl ascultă pe piept și pe spate, îi puse lumina în ochi, îi luă tensiunea, îi pipăi prostata și-l încinse cu electrozi ca să-i facă o electrocardiogramă.

– Ei, ești un om sănătos. Nu mai ai douăzeci și unu de ani, dar ești în putere.

Herzog îl ascultă satisfăcut, firește, dar cu o oarecare nemulțumire. Sperase să aibă o boală anume care să necesite spitalizare mai îndelungată. N-ar fi trebuit să-și mai poarte de grijă. Frații lui, care îl abandonaseră mai mult sau mai puțin, aveau să se strângă la căpătâiul lui și sora sa Helen avea, poate, să vină să-l îngrijească. Familia ar fi plătit toate cheltuielile, inclusiv ale lui Marco și June. Acum, s-a terminat, în afară de neînsemnata infecție pe care o făcuse în Polonia, era sănătos și chiar și infecția aceea, vindecată acum, nu avusese o cauză precisă. S-ar fi putut datora stării sale psihice, deprimării și oboselii, nu Wandei. Vreme de o zi crezuse cu groază că e o gonoree. Trebuia să-i scrie Wandei, se gândi el în timp ce-și punea cămașa și se încheia la manșete. Chère Wanda, începu Herzog. Bonnes nouvelles. T'en sera contente. Încă una dintre dubioasele lui aventuri franțuzești. De ce altceva tocise el în liceu cărțile de gramatică franceză ale lui Frazer și Squair și citise la colegiu pe Rousseau și De Maistre? Succesele lui nu erau

numai culturale, ci și sexuale. Și erau oare succese? Voise atunci să-și satisfacă orgoliul. Trupul trebuia să se mulțumească doar cu resturile.

– Atunci, ce nu merge? îl întrebă dr. Emmerich.

Bătrân, cu părul cărunt ca și al lui, cu o față îngustă și ironică, îl privea drept în ochi. Lui Herzog i se păru că înțelege ce vrea să-i spună. Doctorul îi spunea că, în cabinetul lui prăpădit, examina oameni într-adevăr slabi, disperat de bolnavi, femei în stare gravă, muribunzi. Și atunci, ce voia Herzog de la el?

– Pari foarte agitat, îi zise Emmerich.

– Da, asta e. Sunt agitat.

– Vrei Miltown? Mandragora? Ai insomnii?

– Nu prea, spuse Herzog. Mă copleșesc gândurile.

– Vrei să-ți recomand un psihiatru?

– Nu, sunt sătul de psihiatri.

– Atunci, ce-ar fi să-ți iei o vacanță? Du-te cu o femeie tânără, undeva la țară. Pe malul mării. Mai ai casa aceea în Massachusetts?

– Dacă aș vrea să o redeschid.

– Prietenul acela al tău mai locuiește pe acolo? Crainicul de radio. Cum îl chema pe vlăjganul acela cu părul roșu și un picior de lemn?

– Valentine Gersbach. Nu, s-a mutat la Chicago când m-am... ne-am mutat și noi.

– E un tip foarte amuzant.

– Da, foarte.

– Am auzit că ai divorțat... cine mi-a spus? Îmi pare rău.

Căutând fericirea... trebuie să fii pregătit să dai greș.

Emmerich își puse ochelarii lui à la Ben Franklin și scrisese câteva cuvinte pe o fișă.

– Copilul e cu Madeleine la Chicago, presupun, zise doctorul.

– Da...

Herzog încercă să-l facă pe doctor să spună ce părere are despre Madeleine. Și ea îi fusese pacientă. Dar Emmerich nu-i spusese nimic. Firește, un doctor nu discută despre pacienții săi. Totuși, o părere se putea deduce din felul în care-l privea pe Moses.

– E o femeie violentă, isterică, îi spusese Herzog doctorului.

Buzele lui Emmerich păreau gata să-i spună ceva, dar doctorul se răzgândi și Moses, care avea ciudatul obicei de a termina frazele altora, își notă în minte o observație despre propria sa personalitate deconcertantă.

Un suflet ciudat. Eu însumi nu mi-l pot explica.

Și acum își dădu seama că venise la Emmerich ca să o acuze pe Madeleine sau, pur și simplu, să vorbească despre ea cu cineva care o cunoștea și care putea să o aprecieze în mod realist.

– Dar cunoști probabil și alte femei, spusese Emmerich. Nu ai pe nimeni? Diseară iei masa singur?

Herzog o avea pe Ramona. Era o femeie drăguță, dar avea probleme și cu ea – trebuiau, desigur, să fie probleme. Ramona era o femeie de afaceri, avea o florărie pe Lexington Avenue. Nu era tânără – probabil peste treizeci de ani, nu-i spusese vârsta exactă, dar era extrem de atrăgătoare, cultivată, cu un aer ușor străin. Când moștenise prăvălia, își făcea masteratul în istoria artei la Columbia University. De fapt, era studentă la cursurile serale ale lui Herzog. În principiu, el era împotriva unor încurcături cu studentele sale, chiar și cu studente ca Ramona Donsell, care erau, evident, făcute pentru așa ceva.

Să faci tot ce poate face un tip extravagant, îşi înseamnă el, dar să rămâi tot timpul un om serios. Teribil de serios.

Şi, fără îndoială, tocmai seriozitatea lui o atrăsese pe Ramona. Ideile o pasionau. Îi plăcea să vorbească. Era şi o bucătăreasă excelentă şi ştia să gătească creveţi Arnaud, pe care-i servea cu Pouilly Fuissé. Herzog cină cu ea de câteva ori pe săptămână. În taxiul care-i ducea de la trista sală de cursuri spre spaţiosul apartament al Ramonei din West Side, femeia îi spuse că ar vrea ca el să vadă cum îi bate inima. Herzog îi luă mâna să-i simtă pulsul, dar ea îi spuse:

– Nu mai suntem nişte copii, domnule profesor, şi-i puse mâna altundeva.

După câteva zile Ramona spuse că nu e vorba de o aventură oarecare. Recunoştea că Moses era într-un hal fără hal, dar avea ceva atât de atrăgător, de afectuos, de sănătos şi de funciar stabil – ca şi cum, supravieţuind atâtor orori, fusese izbăvit de nevroze şi alte prostii – încât totul se petrecuse, pur şi simplu, din pricină că nu întâlnise femeia potrivită. Interesul Ramonei pentru Herzog deveni curând foarte real, aşa că şi el începu să fie neliniştit din pricina ei. La câteva zile după vizita la Emmerich, îi spuse Ramonei că doctorul îl sfătuisese să-şi ia o vacanţă. Ramona zise:

– Fără îndoială că ai nevoie de o vacanţă. Ce-ar fi să te duci la Montauk? Am o casă acolo şi aş putea veni şi eu în weekenduri. Am sta acolo toată luna iulie împreună.

– Nu ştiam că ai o casă, spuse Herzog.

– Era de vânzare acum câţiva ani, dar era prea mare pentru mine singură. Dar tocmai divorţasem de Harold şi aveam nevoie de o schimbare.

Îi arată câteva diapozitive color ale casei. Cu ochii lipiţi de vizor, Herzog spuse:

– E foarte drăguţă. Şi sunt atâtea flori. Dar îşi simţea inima grea – groaznic.

– Ne-am putea distra foarte bine acolo. Și ar trebui să-ți iei și niște lucruri de vară mai vesele. De ce porți niște haine atât de sumbre? Ai încă o alură de om tânăr.

– Am fost iarna trecută în Polonia și Italia și am mai slăbit.

– Prostii. De ce vorbești așa! Știi bine că ești un bărbat frumos. Și chiar ești mândru de asta. În Argentina ți-ar spune macho – viril. Ți place să faci pe blândul și potolitul ca să ascunzi demonul din tine. Ce rost are să-ți stăpânești drăcușorul? De ce să nu ți-l faci prieten, de ce?

În loc să răspundă. Herzog notă mintal: Dragă Ramona, foarte dragă Ramona, îmi placi foarte mult, îmi ești dragă, ești o prietenă adevărată. S-ar putea să mergem și mai departe. Dar cum se face că eu, un conferențiar, nu pot suporta să mi se dea lecții? Cred că înțelepciunea ta mă enervează. Pentru că ai o înțelepciune totală. Poate excesivă. Nu-mi place să refuz observațiile care mi se fac. Am multe de îndreptat. Aproape totul. Și îmi dau seama când norocul îmi iese în cale... Acesta era adevărul, purul adevăr. Chiar îi plăcea Ramona.

Ea era din Buenos Aires. Înaintașii ei fuseseră de toate neamurile: spanioli, francezi, ruși, polonezi, evrei. Făcuse școala în Elveția și vorbea cu un ușor accent, plin de farmec. Era scundă, dar avea un trup plin, solid, un fund rotunjit, sânii tari (toate aceste lucruri erau importante pentru Herzog; se socotea el un moralist, dar forma sânilor unei femei avea o mare importanță). Ramona nu se simțea prea sigură de bărbia ei, dar avea încredere în gâtul ei frumos, așa că își ținea capul sus. Mergea cu pași repezi și siguri, pocnind din tocuri energic, în stil castilian. Pe Herzog, răpăitul acesta îl amețea. Ramona intra în cameră cu un aer provocator, puțin încrezut, o mână atingându-i coapsa, de parcă ar fi purtat un cuțit în portjartier. După cât se pare, aceasta era moda la Madrid și pe Ramona o încânta și o amuza să joace rolul unei spanioloaice dure – una navaja en la liga; ea îl învățase această expresie. Se gândea de multe ori la acest cuțit imaginar când o privea numai în lenjerie intimă neagră și extravagantă. Purta un corset fără bretele numit „Văduva veselă“, care-i strângea mijlocul și avea la un capăt niște panglici roșii. Avea coapsele scurte, dar solide și albe. Pielea era ușor brună acolo unde o apăsa elasticul. De niște panglici de mătase atârnavu cataramele jartierelor. Ramona avea ochii căprui, o privire

tandă și șireată, erotică și calculată. Știa ce vrea. Mireasma caldă, brațele acoperite cu puf, bustul superb, dinții de un alb strălucitor, picioarele ușor arcuite, toate acestea își exercitau seducția din plin. Moses suferind, suferea... Norocul nu-l părăsea cu totul niciodată. Era, probabil, mai norocos decât credea. Ramona încerca să-i spună acest lucru:

– Scârba aia ți-a făcut un serviciu, zicea ea. O să te simți mult mai bine fără ea.

Moses, notă el, câștigă plângând, plânge câștigând. Categorie nu poate crede în reușite.

Înhamă-ți suferința la o stea.

Dar, în clipa de tăcere în care o privi pe Ramona, scrise, incapabil să-i răspundă altfel decât printr-o epistolă mentală: Ești o mare alinare pentru mine. Avem de-a face cu elemente mai mult sau mai puțin stabile, mai mult sau mai puțin controlabile, mai mult sau mai puțin nebunești. E adevărat. Sunt stăpânit de o pornire dezlănțuită, deși par blând și umil. Ție ți se pare că această pornire urmărește numai satisfacția sexuală și deci din moment ce această plăcere sexuală e satisfăcută, de ce n-ar fi totul bine și frumos?

Și atunci își dădu deodată seama că Ramona adoptase rolul de profesionistă (sau de preoteasă) a amorului. În ultima vreme avusese de-a face doar cu niște amatoare mediocre. Nu știa că aș putea face față unei adevărate artiste a patului.

Dar oare acesta să fie scopul secret al vagului meu pelerinaj? Să nu fiu oare, după îndelungate rătăcirii, decât un fiu neștiut al Sodomei și al lui Dionisos – un tip orfic? (Ramonei îi plăcea să vorbească despre tipi orfici.) Un mic-burghez dionisiac?

Nota: La dracu' cu toate categoriile astea!

– Poate că am să-mi cumpăr niște haine de vară, îi răspunse el Ramonei.

Îmi plac hainele frumoase, continuă el. În copilărie, îmi dădeam pantofii de lac cu unt. Într-o zi, am auzit-o pe maică-mea, care era rusoaică,

spunându-mi: „krasavitz“. Și când am devenit un student melancolic, cu un chip frumos și gingaș, și-mi pierdeam timpul încercând să arăt cât mai extravagant, mă interesau destul de mult pantalonii și cămășile. Abia ca universitar am început să fu neglijent. Iarna trecută mi-am cumpărat la Burlington Arcade o jiletcă excentrică și o pereche de cizme elvețiene cu un model pe care cred că l-au adoptat homosexualii din Greenwich Village. Trist? Da, notă Herzog mai departe, și elegant îmbrăcat. Dar vanitatea mea n-o să mă ducă prea departe și, ca să fu sincer, nici nu mă mai impresionează prea mult chinurile inimii mele. Mi se pare a fi o altă pierdere de vreme.

Gândindu-se bine, Herzog își spuse că ar fi mai bine să nu accepte propunerea Ramonei. Femeia avea treizeci și șapte sau treizeci și opt de ani, calculă el repede, și asta înseamnă că își căuta un soț. Acest lucru, în sine, nu era nici rău și nici amuzant. Dorințele simple și în general umane au un ascendent asupra celor aparent mai sofisticate. Ramona nu deprinsese aceste stratageme erotice dintr-un manual, ci la întâmplare, în situații confuze, și uneori în silă, în îmbrățișările brutale și adesea străine. Așa că acum tânjește după o situație stabilă. Vrea să-și dăruiască inima o dată pentru totdeauna și să fie sinceră cu un bărbat bun, să devină soția lui Herzog și să nu mai fie o cucerire facilă. Ramona avea adesea un aer grav și o privire care-l mișca profund.

Cu ochii minții, niciodată în repaus, vedea Montauk: plaje albe, lumina intensă, valurile sclipitoare, crabi murind în propria lor carapace, pescăruși și pești. Herzog ar fi vrut să stea întins pe nisip în slip și să-și încălzească burta la soare. Dar putea s-o facă? Era primejdios să primească prea multe favoruri din partea Ramonei. Prețul lor ar fi libertatea. Desigur, acum n-avea nevoie de această libertate; avea nevoie de odihnă. Totuși, după ce avea să se odihnească, și-ar dori, poate, din nou libertatea. Nici de asta nu era sigur. Dar era o posibilitate.

O vacanță îmi va da mai multă putere să înfrunt viața mea de nevrotic.

Totuși, se gândi Herzog, arăta groaznic, prăpădit, îi cădea părul și mai tare, iar această decădere rapidă o considera a fi o capitulare în fața lui Madeleine și a lui Gersbach, amantul ei, și în fața tuturor dușmanilor lui.

Avea mai mulți dușmani și dușmăanii decât s-ar fi putut crede văzându-i aerul gânditor.

Se apropia sfârșitul semestrului la cursurile serale și Herzog se gândi că lucrul cel mai înțelept ar fi să se îndepărteze și de Ramona. Se hotărî să plece la Vineyard, dar, gândindu-se că nu ar fi bine să fie singur cu totul, trimise o telegramă unei femei din Vineyard Haven, o veche prietenă (cândva se gândiseră că ar fi bine să aibă o aventură, dar asta nu se întâmplase niciodată și păstrasera de atunci niște relații afectuoase de prietenie). În telegramă îi explica situația și prietena lui, Libbie Vane (Libbie Vane-Erikson-Sissler; tocmai se măritase pentru a treia oară și casa din Haven aparținea soțului ei, un inginer chimist), îi telefonă imediat și, sincer emoționată, îl invită să vină și să stea cât va voi.

– Închiriază-mi o cameră aproape de plajă, o rugă Herzog.

– Vino și stai la noi.

– Nu, nu. Nu se poate. Păi, abia v-ați căsătorit.

– O, Moses... te rog, nu fi atât de romantic. Trăiesc cu Sissler de trei ani.

– Totuși, e luna de miere, nu?

– Oh! Termină cu prostiile astea. O să mă supăr dacă nu stai cu noi. Avem șase dormitoare. Vino cât mai curând, știu că ai trecut printr-o perioadă grea.

În cele din urmă, inevitabil, Herzog acceptă invitația. Simțea, totuși, că n-a făcut bine. Telegrafiindu-i, practic o forțase să-l invite. Acum zece ani o ajutase foarte mult pe Libbie și s-ar fi simțit mult mai bine dacă n-ar fi făcut-o să plătească pentru asta. Știa că n-ar fi trebuit să-i ceară ajutorul. Devenea o pacoste – și o făcea din slăbiciune, din imoralitate.

Dar cel puțin, se gândi, să nu agraveze situația. N-o s-o plictisesc pe Libbie cu necazurile mele și să-mi petrec săptămâna plângându-i la piept. O să-i invit la restaurant, pe ea și pe noul ei soț. În viață trebuie să lupți. Asta e condiția esențială să rezisti. Atunci de ce să eziți? Ramona are dreptate.

Cumpără-ți haine de vară. Mai poți împrumuta ceva bani și de la Shura – lui îi face plăcere să-ți dea și știe că ai să-i dai înapoi. Așa e când trăiești după principiul acceptării – îți plătești datoriile.

Așa că se duse să-și cumpere haine de vară. Mai întâi examină reclamele din The New Yorker și Esquire care prezentau deopotrivă bărbați între două vârste, cu fețe pline de riduri, și tineri directori și atleți. Apoi, după ce se bărbieri mai atent ca de obicei și-și perie părul (va putea oare să se privească în lucitoarele oglinzi triple ale magazinului de îmbrăcăminte?), luă autobuzul până în oraș. De pe Fifty-Ninth Street, coborî până în Madison Avenue și de aici luă la rând străzile până la cea cu numărul patruzeci și se întoarse spre Piazza de pe Fifth Avenue. În clipa aceea, norii cenușii fură îndepărtați de un soare puternic. Vitrinele scânteiau și Herzog le privea rușinat, dar și ațâțat. Noua modă i se părea îndrăzneată și țipătoare – veste de madras, șorturi în explozii de culori à la Kandinsky, în care bărbații de vârstă mijlocie sau bătrânii burtoși ar fi ridicoli. Mai bine reținerea puritană decât exhibarea genunchilor zbârciți și prăpădiți, a venelor cu varice, a pântecelor de pelican și indecența fețelor căzute de sub șepcile de sport. Neîndoios, Valentine Gersbach care i-o luase pe Madeleine, în ciuda handicapului piciorului de lemn, putea să arboreze aceste frumoase dungi în culori țipătoare. Valentine era un dandy. Avea un obraz masiv și fălci puternice; Moses avea impresia că într-un fel semăna cu Putzi Hanfstaengl, pianistul lui Hitler. Dar Gersbach avea niște ochi neobișnuiți pentru un roșcovan, căprui, profunzi, plini de căldură și vitalitate. Și genele lui erau pline de viață, negre-roșcate și lungi ca ale copiilor. Și părul des ca blana de urs. Și, în plus, Valentine era teribil de sigur pe înfățișarea lui. Și asta se vedea. Știa că e un bărbat deosebit de arătos. Se aștepta ca femeile – toate femeile – să fie nebune după el. Și multe chiar erau, păi, nu? Inclusiv a doua doamnă Herzog.

– Să port asta? Eu? spuse Herzog vânzătorului dintr-un magazin de pe Fifth Avenue. Dar își cumpără un blazer în dungi roșii și albe. Și apoi îi spuse peste umăr vânzătorului că în Europa familia lui purta veșminte lungi până la pământ de gabardină neagră.

Din cauza unei acnee de tinerețe, vânzătorul avea pielea înăsprită, un obraz de culoarea garoafei roșii și o răsuflare cu iz de carne, ca a unui câine. Se

purtă cam nepoliticos cu Moses, căci întrebându-l ce măsură poartă și Moses răspunzându-i „Treizeci și patru“, vânzătorul îi spuse: „Nu vă lăudați“. Remarca îi scăpase și Moses fiind prea gentleman nu-i reproșă nimic. Avu dureroasa satisfacție că știe să se stăpânească. Cu ochii plecați, se îndreptă, călcând pe mocheta cenușie, spre cabina de probă și acolo, dezbrăcându-se și trăgându-și pantalonii cei noi peste pantofi, scrisese un bilețel vânzătorului. Dragă Mack, în fiecare zi ai de-a face cu tipi de toată mâna. Mândrie masculină. Insolență. Vanitate. Obligat să fii agreabil și drăguț. E o treabă dificilă când ești un tip ranchiunos și arțăgos. Sinceritatea oamenilor din New York! Slavă Domnului, nu ești un tip amabil. Ci într-o situație falsă, ca noi toți. Trebuie să dai dovadă de oarecare politețe. O situație adevărată s-ar putea dovedi insuportabilă pentru noi toți. Din cauza politeții acum mă doare stomacul. Cât despre gabardine, îmi dau seama că numai după colț, în cartierul diamantelor, poți găsi la gabardine și bărbi câte poștești. O, Doamne, încheie Herzog, iartă-ne nouă toate aceste greșale. Și nu mă duce în Penn Station.

Îmbrăcat cu blazerul în dungi albe și roșii, cu revere înguste, cu pantalonii italienești strânși pe fund, Herzog nu îndrăzni să se privească de sus până jos în oglinda triplă, luminată puternic. Trupu-i nu părea afectat de necazurile îndurate, supraviețuise tuturor loviturilor. Obrazul însă îi era răvășit, mai cu seamă în jurul ochilor, așa că pălea când se privea.

Preocupat, vânzătorul stătea printre șirurile tăcute de haine și nu auzi pașii lui Herzog. Era dus pe gânduri. Vânzarea nu prea mergea. O nouă recesiune... Numai Moses mai cheltuise ceva în ziua aceea. Își pusese în gând să împrumute bani de la fratele său care făcea afaceri bune. Shura nu era mână strânsă. Nici fratele lui, Willie. Dar lui Moses îi venea mai ușor să împrumute de la Shura, un fel de păcătos, decât de la Willie care era mai la locul lui.

– Cum vine haina la spate? întrebă Herzog.

– Ca de comandă, zise vânzătorul.

Puțin îi păsa. Se și vedea. Nu-i pot câștiga interesul, recunosc Herzog. Nici n-am nevoie și ducă-se în mă-sa. O să mă lămuresc singur. Asta e.

Încurajându-se singur, păși între oglinzi, uitându-se numai la blazer. Mergea.

– Împachetează-l, spuse el. Iau și pantalonii, dar îi vreau gata astăzi. Acum.

– Nu se poate. Croitorul e ocupat.

– Azi sau deloc, spuse Herzog. Trebuie să plec din oraș.

Acum era care pe care.

– Să văd dacă poate să-i facă urgent, zise vânzătorul.

Plecă și Herzog își descheie nasturii gravați de la blazer. Folosiseră capul cine știe cărui împărat roman ca să decoreze haina unui căutător de plăceri. Când rămase singur scoase limba la el însuși și se retrase din fața oglinzii triple, își aduse aminte cu câtă plăcere proba Madeleine rochiile în magazine și cât de mândră era când se privea, pipăind stofa, ajustând o cută, cu o față radioasă, dar și severă, cu ochii aceia mari și albaștri, cu șuvițele de păr în neastâmpăr, cu profilul de medalie. Plăcerea cu care se privea era categoric dublă – imperială. Și într-una dintre certurile lor îi spusese lui Moses că se admirase recent, goală, în oglinda din baie.

– Sunt încă tânără, se evaluase ea, tânără, frumoasă, plină de viață. De ce să-mi irosesc toate acestea pe tine?

De ce, pentru Dumnezeu! Herzog se uită în jur căutând ceva de scris, își lăsase hârtia și creionul în cabina de probă. Scrise pe spatele bonului. O cățea, cu vremea, provoacă disprețul.

Căutând printre grămezile de costume de baie, râzând în sinea lui de el însuși, de parcă i s-ar fi luat ceva de pe inimă, Herzog își cumpără un slip pentru Vineyard, iar apoi un raft de pălării demodate de paie îi atrase privirile și se hotărî să-și ia una.

Și-și cumpărase toate astea, se întrebă el, doar fiindcă bătrânul Emmerich îi spusese să se odihnească? Sau se pregătea de o nouă escapadă, anticipând o

altă legătură la Vineyard? Cu cine? De unde să știe cu cine? Femei sunt câte vrei peste tot.

Acasă își probă lucrurile cumpărate. Slipul îi era puțin cam strâmt. Dar îi plăcea cum îi stătea pălăria ovală de paie, ușoară, pe părul care-i creștea încă des pe tâmpile. Cu pălăria arăta ca vărul tatălui său, Elias Herzog, comis-voiajorul care vindea făină pentru General Mills și care cutreierase tot nordul statului Indiana în anii '20. Elias cel cu fața bine rasă de cetățean american serios care mânca ouă tari și bea berea prohibiției – piva poloneză făcută în casă. Ciocnea ouăle de balustrada verandei și le curăța cu grijă. Purta elastice colorate la manșetele cămășii și o canotieră ca aceasta pe capul acoperit de un păr aidoma celui al tatălui său, rabinul Sandor-Alexander Herzog, și care avea o frumoasă barbă, o barbă lucioasă și amplă, care-i ascundea conturul bărbiei și gulerul de catifea al redingotei. Mama lui Herzog avusese o slăbiciune pentru evreii cu bărbi frumoase... În familia ei toți bătrânii avuseseră bărbi mari, și dese, și foarte religioase. Dorise ca Moses să se facă rabin, iar el acum se găsea a fi îngrozitor de deosebit de un rabin, așa cum arăta, în slip și cu pălărie, fața copleșită de o grea tristețe, de o dorință total absurdă de care l-ar fi putut absolvi doar o viață religioasă. Gura asta! – grea de dorință și de o mânie nepotolită, nasul drept uneori aprig, ochii întunecați! Și trupul lui – venele prelungi înnodându-se în mușchii brațelor și în palmele care-i atârnavă, o structură veche, mai veche decât evreii înșiși. Pălăria cu calotă joasă, o coajă de paie, avea o panglică cu roșu și alb care se asorta cu blazerul. Scoase hârtia subțire din cantul manșetelor și-l îmbracă. Cu picioarele goale arăta ca un hindus.

Privește crinii de pe câmpie, își aminti el, nu trudes, nu torc, totuși Solomon, în culmea gloriei sale, nu a fost mândru înveșmântat...

Avea opt ani, în salonul copiilor din Royal Victoria Hospital din Montréal, când învățase pe de rost aceste cuvinte. O doamnă creștină venea o dată pe săptămână și-l puneă să citească cu glas tare din Biblie. Citea. Dă și ți se va da: oamenii te vor răsplăti cu bună măsură.

De streșinile spitalului atârnavă țurțuri de gheață ca niște dinți de rechin, picături incandescente străluceau la capătul lor. Lângă pat ședea doamna cu fustă lungă și pantofi cu nasturi. Acul de pălărie se înălța la ceafa ei ca

antenele unui troleu. Un miros de clei se degaja din veșminte. Și atunci îl puse să citească: Lăsați copiii să vină la mine. Avea aerul unei femei cumsecade. Totuși, fața ei era tensionată și încruntată.

– Unde stai, băiețuș?

– Pe Napoleon Street.

Unde locuiau evreii.

– Cu ce se ocupă tatăl tău?

Tata e traficant de alcool. Are o mică distilerie în Pont-St. Chartes. Informatorii sunt pe urmele lui. Nu are bani.

Numai că Moses nu i-ar fi spus asta niciodată. Chiar și la cinci ani știa ce trebuie să spună. Mama lui îl învățase: „Să nu vorbești niciodată despre asta“.

O anumită înțelepciune exista în toate astea, gândi el, ca și cum clătinându-se ar fi putut să-și redobândească echilibrul, sau ca și cum acceptând un grăunte de nebunie și-ar fi recâștigat luciditatea. Și îi plăcea să se ia în râs pe sine însuși. Acum, de pildă, își băgase în valiză hainele de vară pe care nu și le putea permite și se pregătea s-o părăsească pe Ramona. Știa cum s-ar fi desfășurat lucrurile dacă s-ar fi dus cu ea la Montauk. L-ar fi dus ca pe un urs domesticit în Easthampton – de la un cocktail la altul. Se și vedea – Ramona râzând, vorbind, cu umerii goi într-una dintre iile ei (umerii aceia feminini erau minunați, trebuia să o recunoască), cu părul negru buclat, cu chipul ei, cu gura rujată, în nări îi simțea parfumul. În adâncul oricărui bărbat există ceva care răspunde: pac! la un asemenea parfum. Pac! Un reflex sexual care n-are nimic de-a face cu vârsta sau subtilitatea, înțelepciunea, experiența, istoria, Wissenschaft, Bildung, Wahrheit. Bolnav sau sănătos, la mirosul de piele feminină parfumată, răspunzi cu vechiul pac-pac. Da. Ramona l-ar fi dus așa, cu pantalonii lui noi și blazerul în dungii, să bea un martini... Martini-ul era o otravă pentru Herzog și nu putea suferi pălăvrăgeala. Așa că avea să-și sugă burta, țeapăn, în picioare,

suferind – el, profesorul captiv, ea femeia de succes matură, sexuală, râzând.

Își făcu valiza și închise sertarele, închise ferestrele și trase obloanele. Știa că apartamentul avea să duhnească mai rău a mucegai când se va întoarce din vacanța lui de holtei. Două căsătorii, doi copii și acum se pregătea pentru o săptămână de odihnă fără griji. Instinctul, sentimentele sale evreiești de familie îl chinuiau la gândul că puștii săi trebuiau să crească fără el. Dar ce putea face? La mare! La mare! Ce mare? Un golf între East Chop și West Chop, nu o mare; apele erau calme.

Ieși din casă, luptându-se să-și înfrângă tristețea unei vieți de singurătate. Își umflă pieptul și respiră adânc. „Pentru numele lui Dumnezeu, nu plânge, idiotule! Trăiește sau mori, dar nu otrăvi totul!“

De ce avea nevoie de o încuietoare de siguranță la ușă, nu știa. Criminalitatea era în creștere, dar el n-avea nimic care să merite a fi furat. Numai vreun băiețandru fără minte ar putea crede așa ceva și ar aștepta încordat să-i dea în cap. Herzog puse încuietoarea antifurt și răsuci cheia. Apoi se controlă dacă nu și-a uitat ochelarii. Nu, erau în buzunarul de la piept. Avea stiloul, carnetul de însemnări, carnetul de cecuri, o cârpă ruptă din prosopul de bucătărie în loc de batistă și flaconul de plastic pentru tabletele de Furadantin. Tabletele împotriva infecției pe care o luase în Polonia. Scăpase de ea, dar mai lua din când în când câte o tabletă ca să fie mai sigur. Fusesse ceva îngrozitor când la Cracovia, în camera de hotel, constatase primul simptom. Se gândise: gonoree; în sfârșit! După atâția ani. La vârsta asta. I se strânsese inima.

Se dusesse la un medic englez care-l muștrase cu severitate:

– Ce-ai făcut? Ești căsătorit?

– Nu.

– Ei, să știi că nu-i gonoree. Trage-ți pantalonii. Să-ți fac o injecție cu penicilină, asta vrei. Toți americanii vor așa ceva. Ei bine, n-o să-ți fac. Ia sulfamida asta. Fără băuturi alcoolice, te rog. Bea ceai.

Când e vorba de păcate ale trupului sunt neiertători. Tipul era iritat, sarcastic, un doctoraș englez încrezut. Și eu atât de vulnerabil, apăsător de păcate.

Trebuia să știu că o femeie ca Wanda nu putea să-mi dea onoare. Era atât de sinceră, cinstită, devotată trupului, cărnii. Credincioasă religiei oamenilor civilizați, adică plăcerii, plăcerea creatoare, polimorfă. Pielea ei era fină, albă, mătăsoasă, vie.

Dear Wanda, scrise Herzog. Dar fata nu știa engleză, așa că trecu la franceză. Chère Princesse, je me souviens assez souvent... Je pense à la Marszalkowska, au brouillard. Orice bărbat de mâna a treia, a patra, a zecea știa cum să curteze o femeie în franceză. Și Herzog știa. Deși nu era genul. Sentimentele pe care dorea să le exprime erau reale. Femeia fusese foarte drăguță cu el cât fusese bolnav, tulburat, și ceea ce făcuse ca această atitudine să fie și mai remarcabilă era frumusețea poloneză, radioasă și planturoasă a femeii. Avea un păr greu, auriu-roșcat, un nas ușor cârn, dar cu o linie foarte fină, cu vârful extrem de delicat și neobișnuit de bine conturat pentru cineva atât de plin. Avea o piele albă, dar de un alb intens, sănătos. Purta, ca multe femei în Varșovia, ciorapi negri și pantofi italienești supli și ascuțiți. Dar haina ei de blană era roasă.

Pe o pagină separată, în timp ce aștepta liftul, Herzog notă: Amărât cum eram, știam oare ce să fac? Providența, adăugă el, poartă de grijă celor credincioși. Presimțeam că voi întâlni o asemenea persoană. Am avut un noroc grozav. Cuvântul „noroc“ era subliniat de câteva ori.

Herzog îi văzuse soțul. Un biet om, un cardiac, cu o privire încărcată de reproșuri. Singura greșală pe care Herzog socotea că o făcuse Wanda era stăruința de a i-l prezenta pe Zygmunt. Herzog nu pricepuse de ce o făcuse. Wanda respinsese orice sugestie privind un divorț. Era total mulțumită de căsnicia ei. Spunea că îi oferă tot ce poate da o căsnicie.

Ici tout est gâché.

Une dizaine de jours à Varsovie – pas longtemps. Dacă puteai considera un răgaz acele zile întunecate de iarnă. Soarele era închis într-o sticlă rece.

Sufletul închis înlăuntrul meu. Draperii mari de fetru apărau holul hotelului de frig și curent. Mesele de lemn erau pătate, scorojite, opărite de ceaiul fierbinte.

Pielea ei albă rămânea albă chiar când era emoționată. Ochii verzi păreau săpați în fața ei de poloneză (natura, croitoreasa). O femeie plină, cu sâni catifelati, cam greoaie pentru pantofii italienești ascuțiți. În chiloți negri, desculță, arăta chiar foarte robustă. Îi era dor de ea. Când îi luase brațul, îi spusese „Ah, ne touday pas. C'est dangeray“. Dar în glumă. (Ce mult ținea la amintirile astea! Ce tip ciudat și senzual era! Pervers, poate, în detalii. Dar la ce bun să folosească cuvinte grele. Era ce era.)

Totuși fusese conștient în permanență de atmosfera mohorâtă din Polonia, înghețată peste tot, posomorâtă, cenușiu-roșcată, pietrele mirosind încă a masacre din timpul războiului. I se părea că simte în aer miros de sânge. Fusese de câteva ori să vadă ruinele ghetoului. Wanda îl condusesese.

Clătină din cap. Dar ce putea face el? Apăsă din nou pe butonul liftului. De astă dată cu colțul valizei de piele. Auzi zgomotul mișcării continue din cușca ascensorului – șinele bine unse, putere, o mașinărie neagră și eficace.

Guéri de cette petite maladie. N-ar fi trebuit să-i spună Wandei, deoarece fusese pur și simplu jignită și revoltată. Pas grave du tout, notă el. O făcuse să plângă.

Liftul se opri și atunci termină. J'embrasse ces petites mains, amie.

Cum să spui în franceză degete mici, plinuțe și blonde?

Traversând în taxi străzile încinse de soare, sufocate de clădirile de cărămidă și de gresie, Herzog se gândea cum arată New Yorkul. Contururile lor pătrate se dovedeau pline de viață, comunicându-i un sentiment de vitalitate categorică, aproape de intimitate. Într-un fel se simțea o părțică a acelui întreg – al încăperilor, al depozitelor, al pivnițelor – și, în același timp, își dădea seama de primejdia acestor multiple impulsuri interioare. Dar se va face bine. Era suprastimulat. Trebuia să-și potolească nervii încordați și surescitați, să-și domolească acest zbucium care mocnea înăuntrul lui. Tânjea să ajungă la Atlantic – nisipul, briza sărată, terapia apei reci. Era sigur că va judeca mai bine, că își va mai limpezi gândurile, după ce se va scălda în mare, mama lui fusese convinsă că băile aveau un efect benefic. Dar murise atât de tânără. El nu-și putea îngădui încă să moară. Copiii aveau nevoie de el. Datoria lui era să trăiască, să fie sănătos, să trăiască și să aibă grijă de copii. De aceea fugea acum din oraș, înfierbântat, cu ochii lăcrimând. Scăpa de toate poverile, de problemele practice și, de asemenea, de Ramona. Sunt clipe când vrei să te ascunzi undeva, ca un animal. Deși nu știa ce-l aștepta în afară de claustrarea trenului care-l obliga să stea locului (în tren nu poți fugi), de-a lungul trecerii prin Connecticut, Rhode Island și Massachusetts și până la Woods Hole, raționamentul lui era exact. Plajele sunt bune pentru nebuni, cu condiția să nu fie prea nebuni. Era gata. Catrafusele vesele erau în valiza de la picioarele lui, dar pălăria de pai cu panglica alb-roșie? Era pe cap.

Însă imediat, bancheta taxiului încălzită la soare îl făcu să-și dea seama că mintea lui înfierbântată o luase la goană și că era gata să scrie din nou scrisori. Dragă Smithers, începu el, ieri la prânz – acele prânzuri birocratice pe care le urăsc atât: fesele îmi amorfesc, sângele mi se încarcă de adrenalină, inima mea! Încerc să arăt cum trebuie, dar fața mi se întunecă de plictiseală, mă văd împrôșcând pe fiecare cu sos și supă și-mi vine să urlu sau să leșin – ni s-a cerut să sugerăm subiecte pentru noile cursuri și am propus o serie de cursuri despre căsătorie. Aș fi putut spune: „Stafide“ sau „Agrișe“. Smithers e foarte mulțumit de situația lui. Nașterea e un risc. Cine știe ce ți se poate întâmpla? Dar soarta lui a fost să fie Smithers și asta a fost un noroc formidabil. Seamănă cu Thomas E. Dewey. Aceeași strungăreață la dinții din față, aceeași mustăcioară bine ajustată. Uite ce e, Smithers, am o idee grozavă pentru un nou curs. Voi, oamenii cu organizarea, trebuie să

vă bizuiți pe oamenii ca mine. Oamenii care vin la cursurile serale caută numai în mod aparent să se cultive. Marea lor nevoie, foamea lor, e însă bunul-simț, claritatea, adevărul, măcar și o fărâmbă din toate acestea. Oamenii sunt morți – nu e o metaforă – după ceva real, ceva care să le încheie ziua cu bine. Ai văzut cât sunt de doritori să accepte cele mai extravagante stupidități...

O, Smithers, fratele meu cu favoriți! Ce mare responsabilitate avem în bogata noastră țară! Gândește-te ce ar însemna America pentru întreaga lume. Și apoi vezi ce e. Ce rasă ar fi putut naște. Dar uită-te la noi – tu, eu, citește ziarul dacă poți.

Dar taxiul trecu pe Thirtieth Street și acolo, la colț, era un debit de tutun în care Herzog intrase acum un an să cumpere un cartuș de Virginia Rounds pentru soacra sa, Tennie, care locuia după primul colț. Își aminti că intrase într-o cabină telefonică să o anunțe că vine la ea. Înăuntru era întuneric și pereții cabinei îmbrăcați în aluminiu erau negri pe alocuri. Dragă Tennie, poate că o să stăm de vorbă când o să mă întorc de la mare. Mesajul pe care mi l-ai trimis prin avocatul Simkin că nu înțelegi de ce nu vin să te văd, nu știu cum să-l interpretez, ca să spun doar atât. Știu că ai avut o viață grea. Că n-ai soț. Tennie divorțase de Pontritter. Bătrânul impresar locuia pe Fifty-Seventh Street, unde conducea o școală pentru actori, și Tennie avea un apartament de două camere pe Thirty-First Street care arăta ca un decor de teatru și era plin de suvenire ale triumfurilor fostului soț. Pe toate afișele trona numele lui.

PONTRITTER

REGIZOR AL PIESELOR LUI EUGENE O'NEILL, CEHOV

Deși nu mai erau căsătoriți, continuau să se vadă. Pontritter o lua pe Tennie la plimbare în mașina sa, un Thunderbird. Se duceau la premiere, luau masa împreună în oraș. Tennie era o femeie suplă de cincizeci și cinci de ani, ceva mai înaltă decât Pon. El era un bărbat solid, sigur de sine, și a cărui față întunecată exprima o forță și o inteligență agresivă. Îi plăcea moda spaniolă și când Herzog îl văzuse ultima dată purta pantalonii strâmți, albi,

de toreador, și alpargatas. Șuvițe albe, rare și aspre, îi împodobeau țeasta bronzată. Madeleine îi moștenise ochii.

Fard soț. Fără fiică, continuă Herzog. Și începu din nou. Dragă Tennie, m-am dus la Simkin pentru o treabă și mi-a zis: „Soacra ta este supărată“.

Simkin stătea la biroul lui într-un fotoliu larg, având în spate rafturi uriașe pline de volume juridice. Orice om se naște să devină orfan și să lase orfani în urma lui, dar un fotoliu ca acel fotoliu, dacă îți poți permite așa ceva, e o mare mângâiere. Propriu-zis Simkin nu ședea, ci era lungit pe fotoliu. Avea un spate lat și masiv și picioare scurte, un cap agresiv cu o claie de păr zburlit și-și ținea mâinile mici și timide încrucișate pe burtă. I se adresă lui Herzog pe un ton ezitant, aproape umil. Îi spuse „domnule profesor“, dar nu cu ironie. Deși Simkin era un avocat abil, foarte bogat, îl respecta pe Herzog. Avea o slăbiciune pentru savanții zăpăciți, pentru oamenii dominați de impulsuri morale, cum era Moses. Iremediabili! Se uita la Moses și vedea, probabil, un bărbat copilăros care suferea și încerca să-și păstreze demnitatea. Băgă de seamă că Moses avea o carte pe genunchi, deoarece Herzog avea întotdeauna o carte cu el să citească în metrou sau în autobuz. Azi ce carte avea, Simmel despre religie? Teilhard de Chardin? Whitehead? Sunt ani de când n-am mai fost în stare să mă concentrez. Așadar, iată-l pe Simkin, scund, dar masiv, privindu-l pe sub sprâncenele zburlite. Când vorbea abia îi auzeai glasul, umil, aproape stins, dar când răspunse chemării secretarei lui pe interior, vocea i se amplifică deodată. Spuse cu glas sever și puternic: „Da?“

– Domnul Dienstag la telefon.

– Cine? Dobitocul ăla? Aștept depoziția. Spune-i că reclamanta o să-l facă praf dacă nu și-o procură. Să facă bine s-o aducă azi după-amiază, lepădătura.

Amplificată, vocea îi răsuna ca vuietul oceanului. Închise și îi spuse cu același glas umil lui Moses:

– Vei, vei! Sunt sătul de divorțurile astea. Ce situație! E din ce în ce mai rău. Acum zece ani credeam că o să pot face față la toate astea. Credeam că sunt de-ajuns de experimentat – realist, cinic. Dar greșeam. E mult prea

mult. Pedichiuristul asta nenorocit – cu ce pramatie s-a însurat. La început a zis că nu vrea copii, apoi că vrea, apoi că nu vrea, apoi că vrea. În cele din urmă, i-a zvârlit diafragma în obraz. S-a dus la bancă. A scos treizeci de mii de dolari din contul comun. Și a spus că omul a vrut s-o împingă în fața unei mașini în mers. S-a bătut cu maică-sa pentru un inel, blănuri, o găină, mai știu eu ce? Și apoi bărbatul a găsit niște scrisori adresate ei de un alt tip.

Simkin, cu mâinile lui mici, își frecă țeasta impunătoare cu ochi șireți. Apoi își dezveli dinții mărunți și regulați, puternici și solizi, ca și cum ar fi vrut să zâmbească, dar nu era decât un gest reflex. Scoase un oftat compătimator.

– Știți, domnule profesor, Tennie e ofensată de tăcerea dumneavoastră.

– Presupun că da. Dar încă nu mă pot hotărî să mă duc s-o văd.

– E o femeie drăguță. Și ce familie de afurisiți! Eu nu fac decât să transmit un mesaj, fiindcă m-a rugat să o fac.

– Da.

– O femeie foarte cumsecade, Tennie.

– Știu. Mi-a tricotat un fular. A durat un an. L-am primit prin poștă acum o lună. Ar trebui să-i mulțumesc.

– Desigur, de ce nu? Nu-i un dușman.

Simkin îl simpatiza. Herzog nu se îndoia de acest lucru. Dar un om practic și realist cum era Simkin trebuia să se mai și exerseze și o oarecare doză de maliție îl păstra în formă. Un tip ca Moses Herzog, puțin cam moale și nepractic, dar ambițios din punct de vedere mental, ușor arogant și răsfățat, un tip frivol a cărui soție fusese cucerită în împrejurări foarte nostime (cu mult mai nostime decât în cazul pedichiuristului, care-l făcea pe Simkin să-și frângă mâinile cu o exclamație de oroare amuzată) – acest Moses era irezistibil pentru Simkin căruia îi plăcea să-l compătimizească și în același timp să-și bată joc de el. Era un profesor în domeniul Realității. Mulți ca el. Îi atrag. Himmelstein e un altul, dar e un tip crud. Cruzimea mă doboară, nu realismul. Bineînțeles, Simkin știa totul despre aventura lui Madeleine cu

Valentine Gersbach, și ce nu știa, i-or fi spus prietenii lui, Pontritter și Tennie.

De treizeci și cinci de ani Tennie ducea o viață boemă, urmându-și bărbatul de parcă s-ar fi măritat cu un băcan și nu cu un geniu dramatic, și rămăsese o nevestă cumsecade – un fel de soră mai mare, cu picioare lungi. Picioarele se trecuseră, părul vopsit devenise aspru ca țepii de arici. Purta ochelari-fluture și bijuterii „de forme abstracte“.

Și ce-ar fi fost dacă aș fi venit să te văd? întrebă Herzog. Aș fi stat în salon, politicoș nevoie mare, dar fierbând din pricina relelor făcute de fiica ta. Aceleași rele pe care le-ai acceptat din partea lui Pontritter și le-ai iertat. Tennie îi pregătea lui Pontritter declarația de impozit pe venit, îi ținea registrele, îi spăla ciorapii. Ultima dată când am fost la ea, i-am văzut ciorapii uscându-se pe un calorifer în baie. Și-mi spunea ce fericită e acum, că a divorțat – e liberă să-și urmeze propria cale și să-și dezvolte personalitatea. Îmi pare rău pentru tine, Tennie.

Dar frumoasa și abila ta fiică venea în locuința ta cu Valentine, nu-i așa, și te trimitea cu nepoțica la grădina zoologică și în acest timp ei făceau dragoste în patul tău. El cu claia lui de păr roșcat și ea cu ochii albaștri dedesubt. Și acum ce-ar trebui să fac – să vin să stăm de vorbă despre piese de teatru și despre restaurante? Tennie avea să-i vorbească despre localul acela grecesc de pe Tenth Avenue. Îi mai vorbise despre asta de vreo șase ori. „Un prieten (era vorba de Pontritter, firește) m-a invitat la masă la Marathon. E, într-adevăr, un local cu totul deosebit. Știi, grecii prepară carnea tocată cu orez în foi de viță și cu mirodenii foarte gustoase. Oricine vrea poate dansa acolo singur. Grecii sunt niște oameni lipsiți de inhibiții. Ar fi trebuit să-i vezi pe grăsanii aceia cum își scoteau pantofii și dansau în fața tuturor.“ Tennie îi vorbea cu o gingășie afectuoasă, expresie a unei neștiute slăbiciuni pentru el. Dantura ei neregulată părea a unui copil de șapte ani care și-ar fi pierdut dinții de lapte.

A, da, se gândi Herzog. E într-o situație și mai proastă decât mine. Divorțată la cincizeci și cinci de ani, exhibându-și încă picioarele, nedându-și seama că sunt descărnate. Și e diabetică. Și e la menopauză. Și e batjocorită de fiică-sa. Dacă, pentru a se apăra, Tennie dovedește o oarecare răutate, ipocrizie și ceva șiretenie, cum s-o poți acuza? Desigur, ea ne

dăduse sau împrumutase – o dată ca împrumut și altă dată drept cadou de nuntă – tacâmurile acelea de argint mexicane, lucrate de mână, și acum le voia înapoi. De aceea a trimis vorbă prin Simkin despre sentimentele ei rănite. Nu vrea să-și piardă argintăria. De fapt, nici nu e vorba de cinism. Vrea să fim prieteni și vrea și argintăria. E comoara ei. E în seif la Pittsfield. E prea grea ca s-o car la Chicago. O să ți-o dau înapoi, desigur. Cu timpul. N-am fost niciodată în stare să țin la lucrurile de valoare cum ar fi argintul sau aurul. Pentru mine, banii nu sunt un mijloc. Eu sunt în mijlocul banilor. Trec prin mine – impozite, asigurare, ipotecă, pensie alimentară, chirie, cheltuieli pentru avocați. Toate aceste încercări de a-ți păstra demnitatea costă o mulțime de bani. Dacă m-aș fi însurat cu Ramona, ar fi fost, poate, mai simplu.

Taxiul a fost blocat de niște camioane în cartierul confecțiilor. Mașinile electrice bubuiau prin mansarde și toată strada vibra. Părea că stofele nu sunt cusute, ci sfâșiate. Strada era înecată în valurile acestor vibrații. Un negru împingea o căruță cu pardesie de damă. Avea o barbă frumoasă și sufla într-o trompetă aurită pentru copii. Dar nu puteai să-l auzi.

Circulația a fost reluată și taxiul o porni cu zgomot în viteza a doua.

– Pentru numele lui Dumnezeu, să ne grăbim, spuse șoferul.

Făcură un viraj larg intrând în Park Avenue și Herzog se agăță de mânerul rupt de la fereastră. Care nu se deschise. Dar dacă s-ar fi deschis, praful ar fi intrat în mașină. Se dărmău și se ridicau clădiri. Bulevardul era plin de betoniere, mirosea a nisip ud și-n aer plutea praful cenușiu de ciment. Mașini huruiau înfundând stâlpi în pământ, și-n aer se ridicau schele înalte de oțel, urcând interminabil și lacom în albastrul mai delicat, mai rece. Grinzi portocalii atârnavă ca niște paie de macarale. Dar jos, în stradă, unde autobuzele improșcau scursori de combustibil ieftin și mașinile se înghesuiau una în alta, era înăbușitor, zdrobitor, vacarmul mașinărilor și mulțimea disperată și îndârjită – oribil! Trebuia să ajungă la țărmul mării unde putea să respire. Trebuia să-și fi luat bilet de avion. Dar se săturase de zbor iarna trecută, mai ales cu avioanele poloneze. Aparatele erau vechi. Decolase de pe aeroportul din Varșovia, cu un avion LOT bimotor, stătea pe scaun și-și proptise picioarele pe peretele dinaintea lui ținându-și pălăria în mână. Nu aveau centură de siguranță. Aripile erau crestate, carcasa

motoarelor înnegrită de fum. În spatele lui, saci de corespondență și lăzi se clătinau. Au zburat prin nori întunecați de zăpadă învârtindu-se deasupra pădurilor albe poloneze, peste câmpii, puțuri de mine, uzine, râuri șerpuind printre maluri încoace și-ncolo, peste o întindere de diagrame în alb și cafeniu.

Oricum o vacanță trebuie să debuteze cu o călătorie cu trenul, așa cum se petrecea la Montréal pe vremea când era copil. Întreaga familie lua tramvaiul spre Grand Trunk Station ducând după ei un coș (de lemn ușor, gata să se sfărâme) plin cu pere răsoapte, un chilipir cumpărat de Ionah Herzog la piața din Rachel Street, fructele tărcate, bune pentru viespi, gata să putrezească, dar minunat de înmiresmate. Și în tren, pe stofa verde, roasă a banchetei, Tata Herzog ședea și curăța fructele cu cuțitul lui rusesc, cu mâner de sidef. Le curăța de coajă și le tăia cu pricepere europeană. Și în acest timp locomotiva șuiera și vagoanele ghintuite începeau să se urnească. Soarele și traversele împărțeau geometric funinginea în două. Pe pereții uzinelor creșteau buruieni pline de funingine. Dinspre fabricile de bere venea un miros de malt.

Trenul trecea peste St. Lawrence. Moses apăsa pe pedală și prin pâlnia pătată a closetului văzu râul spumegând. Apoi stătea la fereastră. Apa scânteia și se învârtejea în jurul stâncilor puternice, și clocotea în spume la Lachine Rapids, unde se năpustea cu mare zgomot pe celălalt mal, la Caughnawaga, unde locuiau indienii în colibe pe piloni. După aceea veneau câmpiile pârlite de arșița verii. Se deschideau ferestrele. Ecoul trenului, întors de clăile de fân, răsună asemenea unui glas vorbind prin firele de barbă. Locomotiva răspândește funingine și zgură peste florile purpurii și peste tufe de buruieni.

Dar asta se petrecea în urmă cu patruzeci de ani. Acum trenul era făcut să meargă cu mare viteză, un tub segmentat de oțel strălucitor. Nu erau nici pere, nici Willie, nici Shura, nici Helen și nici mama. Coborând din taxi, se gândi la maică-sa care și-ar fi umezit batista cu salivă și i-ar fi șters obrazul. Nu trebuia să-și amintească de acest lucru, o știa, așa că se îndreptă, cu pălăria lui de paie pe cap, către Grand Central. Acum era om în toată firea și avea viața lui putând face ce voia cu ea. Nu uitase însă mirosul salivei mamei sale de pe batistă din acea dimineață de vară în mica și pustia gară

canadiană, fierăria înnegrită și alămurile lucitoare. Toți copiii au obraji și toate mamele scuipă ca să-i curețe pe față. Toate aceste lucruri au, poate, importanță sau poate n-au. Depinde de lume dacă da sau nu. Aceste amintiri puternice sunt, probabil, simptomul unei tulburări. Pentru el, a te gândi mereu la moarte era un păcat. Mână-ți căruța și trage plugul peste oasele morților.

Deși se străduia din toate puterile, Herzog nu mai reuși să se stăpânească în mulțimea din Grand Central Station. În vacarmul subteran al locomotivelor, al glasurilor și pașilor și pe coridoarele cu lămpi asemenea unor picături de grăsime într-o supă gălbuie și în violentul, sufocantul univers al metroului din New York, simți că-și pierde cumpătul. Gulerul cămășii i se umezi și sudoarea îi șiroi de la subsuori de-a lungul coastelor în timp ce-și cumpără biletul de tren și luă un exemplar din Times. Voi să-și ia un pachet de Cadbury's Caramello, dar își refuză această plăcere, gândindu-se la banii cheltuiți pe hainele noi care nu aveau să-i mai vină dacă va înghiți carbohidrați. Victoria va fi de partea celorlalți dacă se va lăsa să se-ngrase, să facă fălci groase, să fie mohorât, cu șolduri mari și cu burtă, și să gâfâie. Nici Ramonei nu o să-i placă și ce îi plăcea Ramonei avea o mare importanță. Se gândea serios să se însoare cu ea, deși se părea că acum își cumpără un bilet de tren ca să scape de ea. Dar și faptul că era atât de tulburat – închipuindu-și atâtea lucruri, tulburat, febril, lovit, furios, certăreț și ezitant deopotrivă – era spre binele ei. Era gata să-i telefoneze la magazin, dar nu avea mărunțiș. Ar fi trebuit să schimbe o bancnotă și nu avea poftă nici de ciocolată și nici de gumă de mestecat. Apoi se gândi să-i trimită o telegramă, dar asta l-ar fi făcut să pară un om slab.

Pe peronul sufocant al gării Grand Central, deschise foile cu margini zimțate ale voluminosului Times și-și așeză valiza la picioare. Cărucioarele electrice treceau grăbite și tăcute, încărcate cu saci de corespondență și bagaje. Făcând un efort deosebit, se strădui să citească știrile. Era un talmeș-balmeș ostil de litere negre. Cursasprelună-berlinHrușciovavertizeazăcomitetulgalacticrazeXP houma. La vreo douăzeci de pași desluși obrazul alb și delicat și aerul nepăsător al unei femei cu o pălărie de pai neagră, lucioasă, care-i încadra fața, și privirea ei, chiar și în obscuritatea provocată de semnale luminoase, îl măsura cu o

intensitate de care nici ea însăși nu-și dădea seama. Ochii aceia puteau fi albaștri, sau verzi, sau chiar cenușii – n-avea să știe niciodată. Dar erau niște ochi parșivi, de asta era sigur. Exprimau un fel de aroganță feminină care exercita asupra lui un ascendent sexual imediat; îl simțea chiar și în clipa aceea, o față rotundă, privirea vie a unor ochi parșivi, picioarele mândre.

Trebuie să-i scriu mătușii Zelda, se hotărî el deodată. Nu trebuie să creadă că ei pot scăpa așa ușor – să-și bată joc de mine, să mă ducă. Împături ziarul și se grăbi spre tren. Fata cu ochii parșivi lua un alt tren, ducă-se. Urcă într-un vagon de New Haven, și portiera ruginie se închise greoi în urma lui, fâsâind pe articulațiile ei pneumatice. În compartimentul cu aer condiționat era răcoare. Era primul călător, așa că își putu alege locul dorit.

Se așeză ghemuit cu valiza strânsă la piept, ca un pupitru, scriind grăbit în carnetul lui. Dragă Zelda, fără îndoială că trebuie să fii loială nepoatei tale. Eu sunt doar un străin. Tu și Herman spuneți că fac parte din familie. Dacă am fost îndeajuns de slab încât să mă las impresionat (la vârsta mea) de prostii de genul „sentimente de familie“, merit ce-am pățit. Am fost măgulit de afecțiunea lui Herman ținând seama de vechile lui legături cu lumea interlopă. Am fost copleșit de un fericit orgoliu că sunt considerat un tip „obișnuit“. Înseamnă că viața mea de intelectual confuz, înregimentat asemenea unui soldat în oastea culturii, nu făcuse praf latura mea umană. Și ce dacă scrisesem o carte despre romantici? Un politician din Organizația Democrată din Cook County care avea legături cu Sindicatul, cu „cei de sus“, cu politicieni veroși, cu Cosa Nostra și cu toți gangsterii mă găsea un tip simpatic, heimisch, și mă lua cu el la curse și la meciurile de hochei. Dar Herman era și mai departe de Sindicat decât sărmanul Herzog de lumea practică, și amândoi se simțeau bine într-un mediu agreabil, heimisch, și amândurora le plăcea baia rusească, și ceaiul, și peștele afumat, și heringii după aceea. Și acasă femeile agitate trăgeau sforile.

Atâta timp cât am fost bunul soț al lui Mady eram o ființă admirabilă. Deodată, fiindcă Mady se hotărâse să mă lase – am devenit un câine turbat. Am fost pus sub supravegherea poliției și s-a discutat chiar să fiu internat într-un sanatoriu. Am aflat că prietenul avocatului lui Mady, Sandor Himmelstein, i-a telefonat doctorului Edvig ca să-l întrebe dacă sunt

îndeajuns de nebun pentru a fi internat la Manteno sau la Elgin. Ai crezut-o pe Madeleine în ceea ce privește starea mea mintală și alții au făcut același lucru.

Dar tu știai ce urmărește – știai de ce a plecat din Ludeyville la Chicago, de ce a trebuit să-i caut acolo o slujbă lui Valentine Gersbach, știai că am umblat să găsesc o locuință pentru familia Gersbach și am aranjat ca micuțul Ephraim Gersbach să intre la o școală particulară. Probabil că sentimentul pe care-l au oamenii – femeile – împotriva unui bărbat înșelat e foarte profund și foarte primitiv, și acum știu că ai ajutat-o pe nepoata ta, punându-l pe Herman să mă ducă la un meci de hochei.

Herzog nu era furios pe Herman – nu credea că fusese și el complice în această conspirație. Echipa Blackhawks împotriva echipei Maple-Leafs. Unchiul Herman, cumsecade, blajin, vioi, curățel, cu mocasini negri, cu pantaloni fără curea, cu pălăria înaltă de fetru cocoțată pe frunte ca o cască de pompier, cămașa cu un desen pe buzunarul de la piept. Pe patinoar jucătorii se învârteau ca niște bărzăuni – rapizi, bine căptușiți, galbeni, negri, roșii, repezindu-se, învârtejindu-se creștând gheața. Deasupra patinoarului fumul de țigară plutea ca un nor de pulbere, gata să explodeze. La megafon, conducerea stadionului ruga spectatorii să nu arunce cu bănuți, ca să nu împiedice patinele să alunece. Herzog, cu ochii încercănați, se străduia să se relaxeze în compania lui Herman. Câștigase chiar un pariu și-l invită pe Herman la Fritz el să mănânce o plăcintă cu brânză. Toate celebritățile din Chicago erau acolo. Și la ce s-o fi gândit oare unchiul Herman? Și dacă știa și el că Madeleine și Gersbach erau împreună? În ciuda răcirii aerului condiționat din vagonul de New Haven, Herzog simți că-i curgea sudoarea pe frunte.

În martie, anul trecut, când m-am întors din Europa, bolnav de nervi, și am venit la Chicago să văd ce se poate face, ca să restabilesc o oarecare ordine, eram, într-adevăr, într-un hal fără de hal. Și din cauza vremii atât de schimbătoare. În Italia era primăvară. În Turcia, palmieri. În Galileea, anemone roșii printre stânci. Iar la Chicago, în martie, am nimerit în plin viscol. M-a întâmpinat Gersbach, pe atunci cel mai bun prieten al meu, cu o privire plină de compasiune. Purta o manta de ploaie, galoși negri, un fular verde și o ținea pe June în brațe. M-a îmbrățișat. June m-a sărutat pe

obraji. Ne-am dus în sala de așteptare și am scos din valiză jucăriile și rochițele cumpărate, un portofel pentru Valentine și un colier polonez de chihlimbar pentru Phoebe Gersbach. Deoarece se făcuse târziu, iar June trebuia să se culce, și ninge din ce în ce mai tare, Gersbach m-a dus la Surf Motel. Îmi spuse că nu reușise să-mi rezerve o cameră la Windermere, care era mai aproape de casă, la vreo zece minute pe jos. Dimineața zăpada era de două palme. Apele lacului erau agitate și fulgi de nea îi luminau întinderea până la orizontul întunecat de furtună. Am sunat-o pe Madeleine, care mi-a închis telefonul în nas. L-am sunat pe Gersbach, dar nu era în birou, pe doctorul Edvig, dar nu mi-a putut fixa o întâlnire decât pentru a doua zi. Herzog evită să ia legătura cu propria familie, cu sora sa, cu mama lui vitregă. Se duse s-o vadă pe mătușa Zelda.

Nu erau taxiuri în ziua aceea. Călători cu autobuzul, înghețând de frig în pardesiul lui ușor și cu mocasinii cu talpă subțire, când trebui să schimbe mașina. Familia Umschand locuia într-un cartier nou, la dracu' în praznic, dincolo de Palas Park, la marginea unei păduri a Fondului Silvic. Când ajunse acolo, viscolul încetase, dar sufla un vânt tăios și neaua se scutura de pe crengi. Vitrinele magazinelor erau înghețate. Herzog, care nu era un mare băutor, intră într-o prăvălie și luă o sticlă de Guckenheimer de 86 de grade. Era devreme, dar îi înghețase sângele în vine. Așa că vorbi cu mătușa Zelda mirosind a whisky.

– O să încălzesc cafeaua. Trebuie să fi înghețat tun, spuse ea.

În bucătărie, toată în email și aramă, volumele albe, feminine te izbeau peste tot. Frigiderul, care părea să aibă inimă, soba cu flăcări de gențiană sub cafetieră. Zelda se fardase și purta pantaloni aurii și papuci de casă cu tocuri de plastic, transparente. Se așezară privind prin blatul de sticlă al mesei. Herzog văzu că Zelda stătea cu mâinile strânse între genunchi. Când Moses începu să vorbească, ea îi ocoli privirea. Era blondă, dar pleoapele aveau o nuanță mai închisă, mai caldă, aproape cafenie, decolorate, dar cu o linie groasă albastră desenată cu creionul dermatograf. La început, Moses crezu, după atitudinea ei, că îl aprobă sau că îl sprijină, dar își dădu seama că se înșelase când îi observă nasul. Exprima o totală neîncredere. În felul în care se mișca înțelese că Zelda respingea tot ce spunea el. Dar el își dădea seama că exagerează – ba, mai mult, că pentru moment nu era în

toate mințile. Cu hainele în dezordine, cu ochii înroșiți, nebărbierit, arăta groaznic. Indecent.

– Știu că te-a montat împotriva mea, că ți-a înveninat gândurile.

– Nu, Madeleine te respectă. Nu te mai iubește, asta-i tot. Femeilor li se întâmplă să nu mai iubească.

– Să iubească? Madeleine m-a iubit? Știi bine că astea-s prostii mic-burgheze.

– Era nebună după tine. Știu bine, Moses, că odată te adora.

– Nu, nu! Nu-mi spune mie prostii din astea. Știu că nu-i adevărat. E bolnavă. E o femeie suferindă – am îngrijit-o.

– Recunosc că ai făcut-o, spuse Zelda. Ce-i adevărat e adevărat. Dar ce boală...

– Aha, zise repede Herzog. Vasăzică vrei să știi adevărul!

Aici, Moses recunoscuse influența lui Madeleine, ea vorbise întotdeauna despre adevăr, nu putea suporta minciuna. Nimic nu o înfuria mai mult pe Madeleine decât minciuna. Și acum o molipsise și pe Zelda, cea cu părul vopsit și uscat ca rumegușul și cu liniile purpurii pe pleoape, ca niște omizi. O! se gândi Herzog în tren, cu ce nu-și dau femeile pe piele! Și noi trebuie să le urmăm, să le privim, să le ascultăm, să le dăm atenție. Și acum Zelda, cu fața ei ușor ridată, cu nările moi, puternic dilatate de bănuială și fascinată de halul în care era el (Herzog lăsa să se întrevadă acum ceea ce nu se putea vedea la el când era afabil), îi trăncănea despre adevăr.

– N-am fost întotdeauna sinceră cu tine? întrebă ea. Nu sunt doar o simplă gospodină de cartier.

– Vrei să spui că din pricină că Herman îl cunoaște pe Luigi Boscolla, gangsterul?...

– Nu te face că nu mă înțelegi...

Herzog nu voia să o jignească. Dintr-odată se lămurii de ce vorbea așa. Madeleine o convinsese pe Zelda că și ea era o ființă excepțională. Toți cei apropiați ei, toți cei care erau atrași în drama vieții ei deveneau niște ființe excepționale, foarte înzestrate, strălucite. I se întâmplase și lui treaba asta. Dar prin faptul că fusese îndepărtat din viața lui Madeleine, fusese trimis în obscuritate, devenise din nou un simplu spectator. Mătușa Zelda avea acum o altă părere despre ea însăși. Herzog îi invidia chiar și acest fel de apropiere de Madeleine.

– Ei, știu că nu ești la fel ca femeile de pe aici...

Bucătăria ta e deosebită, lămpile italienești, covoarele, mobila franțuzească provincială, frigiderul marca Westinghouse, vizonul, clubul... toate sunt deosebite.

Sunt sigur că erai sinceră. Nu nesinceră. Adevărata nesinceritate e greu de găsit.

– Madeleine și cu mine suntem mai apropiate ca două surori, spuse Zelda. O iubesc orice ar face. Dar sunt fericită să pot spune că a fost întotdeauna grozavă, un om serios.

– Prostii.

– Tot atât de serioasă pe cât ești tu de serios.

– Și care-l sucește și-l răsuține pe soț ca pe un pui în frigare...

– N-a mers. Ai și tu defectele tale. Sunt convinsă că n-ai să negi asta.

– Cum aș putea?

– Arogant, nehotărât, dus pe gânduri.

– E adevărat.

– Foarte pretențios. Faci numai așa cum vrei tu. Spunea că ai istovit-o cerându-i ajutorul, sprijinul.

– Foarte adevărat. Și mai mult. Sunt repezit, irascibil, răsfățat. Și încă mai ce?

– Fustangiu nepotolit.

– Poate, de când m-a gonit Madeleine. Încercând să-mi recâștig respectul de sine.

– Nu, când erai însurat, spuse Zelda înțepată.

Herzog simți că se înroșește. Simți că-l apasă ceva pe piept, ceva fierbinte, bolnăvicios. I se făcu rău și fruntea i se umezi. Mormăi.

– Îmi făcea greutate... pe plan sexual.

– Ei, fiind mai în vârstă... dar astea sunt de domeniul trecutului, spuse Zelda. Marea ta greșală a fost că te-ai îngropat la țară ca să-ți termini studiul ăla al tău... despre nu știu ce poveste... Nu l-ai terminat niciodată, nu-i așa?

– Nu, zise Herzog.

– De fapt, despre ce era vorba?

Herzog încercă să-i explice despre ce era vorba, și anume că studiul lui trebuia să se încheie cu o nouă perspectivă asupra condiției omului modern, demonstrând că viața poate fi trăită prin reînnoirea conexiunilor universale, respingând ultimele erori romantice privind unicitatea Eului, revizuind vechea ideologie faustiană apuseană, investigând sensul social al neantului. Și multe altele. Dar se opri, pentru că ea nu putea înțelege despre ce este vorba, și asta ar fi jignit-o, mai ales că nu se considera a fi o gospodină oarecare.

– Sună foarte impresionant. Fără îndoială că trebuie să fie ceva important. Dar nu asta-i problema. Ai fost un prost că v-ați îngropat acolo. Și tu, și ea, o femeie tânără, să rămâneți în Berkshires, fără să aveți cu cine sta de vorbă.

– În afară de Valentine Gersbach și Phoebe.

– Exact. Asta a fost o greșeală, mai ales iarna. Ar fi trebuit să înțelegi. În casa aceea Madeleine era o prizonieră. Trebuie să fi fost groaznic să speli, și să gătești, și să liniștești copilul, altfel făceai scandal, îmi spunea. Nu te puteai concentra când plângea June și ieșeai din camera ta urlând.

– Da, am fost un prost, un dobitoc. Dar aceasta era una dintre problemele pe care le studiam, știi, că oamenii pot fi liberi acum, dar că libertatea nu mai are nici un conținut. E asemenea unui vid sinistru. Madeleine se interesa și ea de aceleași lucruri, credeam – e o ființă studioasă.

– Ea spune că te purtai ca un dictator, un adevărat tiran, o hărțuiai.

Se gândea, chiar și arăt ca un fel de monarh detronat, cum era și tata, imigrantul cu aere de prinț și contrabandistul fără noroc. Și viața era foarte grea în Ludeyville – groaznică, recunosc. Dar n-am cumpărat la urma urmei casa aceea pentru că ea a vrut-o, și nu ne-am mutat când a vrut? Și n-am făcut demersurile – chiar și pentru familia Gersbach – ca să putem pleca împreună cu toții din Berkshires?

– Și de ce altceva s-a mai plâns? întrebă Herzog.

Zelda îl privi o clipă ca și cum s-ar fi uitat să vadă dacă e îndeajuns de tare să primească și lovitura asta și spuse:

– Erai egoist.

Aha, asta era! Înțelese. Ejacularea precoce! Privirea i se întunecă, inima începu să-i bată cu putere și zise:

– Un timp au existat unele dificultăți. Dar nu în ultimii doi ani, și aproape deloc cu alte femei.

Explicațiile erau umilitoare. Zelda putea să nu le creadă și asta îl punea într-o postură teribil de dezavantajoasă, de om care cere să fie crezut. Nu putea să o invite sus ca să-i facă o demonstrație sau să procure mărturii de la Wanda sau Zinka. (Aducându-și aminte, în trenul care încă nu pornise, nerăbdarea zadarnică și furioasă a acestor încercări de explicații, ar fi trebuit să râdă. Pe fața lui nu trecu însă decât un zâmbet vag.) Ce perfide

erau – Madeleine, Zelda... celelalte. Sunt femei cărora nu le pasă cât de mult rău îți fac. O femeie, după opinia Zeldei, are dreptul să ceară ca bărbatul să-i ofere satisfacții erotice în fiecare noapte, siguranță, bani, asigurare pe viață, blănuri, bijuterii, femeie de serviciu, perdele, rochii, pălării, baruri de noapte, country cluburi, automobile, teatru!

– Nici un bărbat nu poate satisface o femeie care nu-l vrea, spuse Herzog.

– Deci, nu-i ăsta răspunsul pe care-l așteptai?

Moses voi să-i spună ceva, dar simți că-i pe cale să facă o altă dezmințire stupidă. Păli și nu scoase nici un cuvânt. Suferea groaznic. Se simțise atât de rău, încât nici nu-i mai trecu prin minte să se laude cu puterea lui de a îndura așa cum o făcuse în alte dăți. Rămase tăcut și auzi zumzetul aparatului de uscat rufe de dedesubt.

– Moses, spuse Zelda, aș vrea să fiu sigură de un lucru.

– Care...

– De relațiile dintre noi. Nu se mai uita la pleoapele ei întunecate și sulemenite, ci o privea drept în ochii căprui strălucitori. Nările i se încordară. Îl privea cu o față plină de simpatie. Suntem încă prieteni, zise ea.

– Mda... Țin la Herman. Și la tine.

– Eu îți sunt prietenă. Și sunt o persoană sinceră.

Își văzu chipul reflectat în fereastra trenului, și-și auzi limpede răspunsul:

– Cred că ești sinceră.

– Mă crezi, nu-i așa?

– Aș vrea, firește.

– Trebuie. Interesele tale îmi stau la inimă. Am grijă de micuța June.

– Îți sunt recunoscător.

– Dar Madeleine e o mamă bună. Și nu trebuie să-ți faci griji. Nu aleargă după bărbați. Ei sunt cei care îi telefonează mereu și o urmăresc. Da, e o femeie frumoasă și o ființă foarte deosebită, de o inteligență remarcabilă. Acolo, în Hyde Park, de îndată ce au auzit de divorț, o să te miri cât de mulți au început s-o caute la telefon.

– Bunii mei prieteni, vrei să spui.

– Dacă ar fi fost o femeie ușuratică, n-ar fi avut decât dificultatea alegerii. Dar știi cât de serioasă e. În orice caz, nici oameni ca Moses Herzog nu se găsesc pe toate drumurile. Nu-i va fi ușor să înlocuiască farmecul și inteligența ta. Oricum stă tot timpul pe acasă. Se gândește la ce a fost – își revede întreaga viață de până acum. Și nu are pe nimeni altcineva. Știi că poți să mă crezi.

Dacă mă consideri un om primejdios, desigur că era de datoria ta să minți. Și știu că arătam rău, cu fața buhăită, ochii roșii și privirea rătăcită. Înșelăciunea feminină e un subiect vast. Fiorii prefăcătoriei. Complicitatea sexuală, complotul. Să te bagi peste tot. Mă uitam cum l-ai hărțuit pe Herman să cumpere o a doua mașină, și știu cât de rea poți fi! Ai crezut că am să-i ucid pe Mady și pe Valentine. Dar când am aflat, de ce nu m-am dus să cumpăr un pistol? Sau mai simplu, tata îmi lăsase un revolver în biroul lui. Dar nu sunt un criminal, nu-mi stă în fire să fac așa ceva; mi-e teamă de mine însă. În orice caz, am văzut, Zelda, ce imensă plăcere aveai, ce înfierbântată erai, când mințai de înghețau apele.

Trenul se urni deodată și intră în tunel. În întuneric Herzog rămase cu stiloul în mână. Zidurile șiroind de apă treceau încet. În nișe pline de praf ardeau becuri. Fără icoane. Apoi se ivi un urcuș lung și trenul ieși din tunel și urcă în lumina rambleului de deasupra periferiei, în partea de nord a Park Avenue. La est de Nineties Streets, dintr-un hidrant deschis țâșnea un șuvoi de apă și copiii cu chiloții lipiți de corp țopăiau țipând. Trenul trecu pe lângă zona spaniolă a Harlemului, ceva mai departe, în dreapta, se vedea cartierul Queens, un document gros de cărămidă, învăluit în praf.

Herzog scris: Nu voi înțelege niciodată ce vor femeile. Ce vor? Mănâncă salată verde și beau sânge de om.

În Long Island aerul deveni mai limpede. Și mai curat. Apa era liniștită și de un albastru catifelat, iarba strălucea, împestrițată ici și colo de flori sălbatice – o mulțime de tufe de mirt printre stânci și fragi sălbatici în floare.

Acum am aflat întreg adevărul, ciudat, dezagreabil, deformat despre Madeleine. Sunt multe lucruri la care trebuie să mă gândesc. Și cu asta terminase.

Dar în același ritm rapid, Herzog se lansă într-o altă direcție, scriind unui vechi prieten din Chicago, Lucas Asphalter, de la catedra de zoologie. Ce-i cu tine? Citesc de multe ori articolele de la rubrica „Povești adevărate“, dar nu m-am așteptat niciodată să fie vorba în ele de prietenii mei. Îți poți închipui cât de mult m-a tulburat să-ți văd numele în Post. Ai înnebunit? Știi că țineai mult la maimuța aia a ta și îmi pare rău că a murit. Dar știi prea bine că n-ar fi trebuit să încerci s-o reanimezi prin respirație „gură la gură“. Mai ales că Rocco a murit de TBC și trebuie să fi fost plin de microbi.

Asphalter era ciudat de atașat de animalele lui. Herzog bănuia că încerca să le umanizeze. Maimuța aceea a lui, un macac pe nume Rocco, nu era o creatură amuzantă, ci un dobitoc încăpățânat și țăfnos, cu părul decolorat, ca un evreu bătrân și ursuz. Dar, firește, dacă se stinge lent, măcinat de oftică, nu putea să arate prea optimist. Asphalter, el însuși un om vesel și indiferent față de lucrurile practice, un fel de universitar marginal, fără doctorat, predă anatomia comparată. Mergea cu pantofi cu talpă groasă de crep, purta un halat plin de pete, chelise și nu mai era nici tânăr, sărmanul Luke. Pierderea bruscă a părului îl lăsase numai cu o şuviță pe frunte, care făcea ca ochii lui frumoși să pară întunecați, sprâncenele arcuite mai pronunțate și nările mai păroase. Sper că nu a înghițit bacilii lui Rocco. Se spunea că s-a ivit o nouă maladie, mai primejdioasă, și că tuberculoza a reapărut. La patruzeci și cinci de ani, Asphalter era holtei. Tatăl lui avusese o pensiune mizerabilă pe Madison Street. În tinerețe Moses fusese adesea pe la el. Și deși vreme de zece sau cincisprezece ani nu fuseseră prieteni

aproțiați, descoperiseră, deodată, că aveau multe în comun. De fapt, Moses aflase de la Asphalter ce punea la cale Madeleine și ce rol juca Gersbach în viața lui.

– Îmi pare rău, Moses, că trebuie să-ți spun așa ceva, îi zisese Asphalter în biroul lui, dar ai de-a face cu niște oameni groaznic de răi.

Asta se petrecea la două zile după viscolul din martie. N-ai fi zis că în aceeași săptămână iarna fusese în toi. Fereastra deschisă dădea spre curtea interioară. Soioșii plopilor canadieni se învioraseră, mătășorii roșii se eliberaseră din învelișul lor. Atârnavă peste tot înmiresmând curtea cenușie în lumina înserării. Rocco, cu ochii bolnavi, ședea pe scaunul lui de paie cu privirea ștearsă și blana de culoarea cepei prăjite.

– Nu mai pot suporta să te văd cum te chinui singur, spuse Asphalter. Mai bine să-ți spun – avem o asistentă de laborator care are grijă de fetița ta și mi-a vorbit despre Madeleine.

– Și ce ți-a spus despre ea?

– Și despre Valentine Gersbach. E întotdeauna pe acolo, în Harper Avenue.

– Desigur. Știi, asta e singura persoană de încredere pe acolo. Am încredere în el. Mi-e un foarte bun prieten.

– Da, știu... știu, știu, spuse Asphalter. Fața lui rotundă era plină de pistrii, și în ochii lui mari, negri, strălucea, de grija lui Moses, o privire visător-amară. Sigur că știu. Valentine e un adevărat câștig pentru viața mondenă din Hyde Park, sau ce-a mai rămas din ea. Cum ne-am descurcat oare fără el? E atât de sociabil – e atât de zgomotos, imitându-i pe scoțieni și pe japonezi, și cu glasul acela hârâit. Acoperă orice conversație. Plin de viață! Da, e plin de viață! Și din pricină că l-ai adus tu, toată lumea îl consideră prietenul tău cel mai bun. Așa susține și el. Numai că...

– Numai că?

Încordat, Asphalter îl întreabă cu voce stinsă:

– Cum, nu știi? Se făcuse alb la față.

– Ce să știi?

– Am fost convins, fiindcă ești atât de inteligent... o inteligență ieșită din comun, că ai știut sau ai bănuț.

Ceva groaznic urma să-l lovească. Herzog se pregăti să primească lovitura.

– Vorbești de Madeleine? Înțeleg că, din când în când, fiindcă e încă tânără, trebuie... vrea...

– Nu, nu, zise Asphalter. Nu din când în când. Și nu se mai stăpâni. Tot timpul.

– Cu cine? întrebă Herzog. Sângele i se urcă la cap și tot atât de rapid îi fugi din creier. Vrei să spui, cu Gersbach?

– Exact. Asphalter nu mai era în stare să-și controleze expresia feței. Din cauza amărăciunii pe care o încerca i se pungise obrazul. Gura părea să-i fie brăzdată de linii negre.

Herzog începu să țipe:

– Cum vorbești așa? Nu poți să spui una ca asta! Se uita la Lucas, scandalizat. Îl covârși o senzație vagă de greață. I se păru că trupul i se crispează, amorțit și golit deodată. Aproape că-și pierdu cunoștința.

– Desfă-ți gulerul, îi spuse Asphalter. Dumnezeuule, doar n-ai să leșini? Îl sili pe Herzog să-și aplece capul spre genunchi.

– Lasă-mă, spuse Herzog. Capul îi era umed și fierbinte și se aplecă în timp ce Asphalter îl susținea.

În tot acest timp, maimuța mare și cafenie, cu brațele încrucișate pe piept și cu ochii roșii, uscați, îi privea, tăcută și mohorâtă. Moartea, se gândi Herzog. Asta este. Animalul era pe moarte.

– Te simți mai bine? îl întrebă Asphalter.

– Deschide o fereastră. Clădirile astea zoologice duhnesc.

– Fereastra e deschisă, bea puțină apă. Îi dădu un pahar de carton. Ia una din astea, întâi asta și apoi cea albă și verde. Prozină. Nu pot să scot dopul de vată din flacon. Îmi tremură mâinile.

Herzog refuză pilulele.

– Luke... E chiar adevărată chestia asta cu Madeleine și Gersbach?

Extrem de nervos, palid, febril, uitându-se la el cu ochii lui negri, cu obrazul răvășit, Asphalter îi spuse:

– Doamne, doar nu crezi că aș inventa așa ceva. Probabil că n-am avut prea mult tact. Credeam că tu trebuie să fi știut... Dar e adevărul adevărat. Asphalter, în halatul lui de laborator, pătat, făcu un gest de neputință – asta părea să-i spună. Suflă din greu. N-ai știut nimic?

– Nu.

– Dar nu ți se pare că e așa? Nu se leagă totul acum?

Herzog se sprijini de birou, încleștându-și degetele. Se uită ținută la mătisoarii care atârnavă în copaci, roșcați și violeți. Să nu răbufnești, să nu mori – să rămână în viață, asta e tot ce putea spera.

– Cine ți-a spus?

– Geraldine.

– Cine?

– Gerry – Geraldine Portnoy. Credeam că o știi. E babysitterul lui Mady. Lucrează la laboratorul de anatomie.

– Ce...?

– La Anatomie umană de la Facultatea de Medicină, de după colț. E prietena mea. De fapt o cunoști, a fost la unul dintre cursurile tale. Vrei să

vorbești cu ea?

– Nu, spuse repezit Herzog.

– Păi, ți-a trimis o scrisoare. Mi-a dat-o mie și mi-a spus să hotărăsc, dacă să ți-o dau sau nu.

– Nu pot citi acum.

– Ia-o, zise Asphalter. Poate c-ai s-o citești mai târziu.

Herzog băgă plicul în buzunar.

Se întreba stând pe bancheta de pluș din vagon, ținându-și valiza ca pe un pupitru, și ieșind din statul New York cu șaptezeci de mile pe oră, de ce n-a izbucnit în plâns în biroul lui Asphalter. Îi dădeau lacrimile îndeajuns de ușor, și față de Asphalter nu-i era rușine, erau prieteni atât de vechi, cu vieți, origini, obiceiuri, temperament atât de asemănătoare. Dar când Asphalter îi dezvăluise adevărul, ceva neplăcut se răspândise în biroul acela care dădea spre curtea interioară; ceva asemenea unui miros înțepător și aspru; sau asemenea unui gest uman ciudat, aproape palpabil. Lacrimile nu-și aveau rostul. Pricina era prea anormală, chiar prea ciudată pentru toți cei pe care-i privea. Și apoi, și Gersbach era un plângăcios de o deosebită putere emoțională. Lacrimi fierbinți în curgeau ades din ochii lui mărinimoși căprui-roșcați.

Doar cu câteva zile mai devreme, când Herzog aterizase la O'Hare și-și îmbrățișase fetița, Gersbach fusese acolo, o siluetă puternică, masivă, cu lacrimi de compasiune în ochi. Așa că, fără îndoială, se gândi Moses, și el e încurcat, plângând de mila mea. Câteodată nu-mi place că am o față, un nas, buze, fiindcă are și el.

Da, umbra morții plutea atunci peste Rocco.

– Al dracului de neplăcut, spuse Asphalter. Trase de câteva ori din trabuc și apoi îl stinse. Scrumiera era plină de chiștoace lungi – fuma două sau trei pachete pe zi. Hai să bem ceva. Să luăm masa împreună diseară. O duc pe Geraldine la Beachcomber, în nord. Poți s-o judeci singur.

Acum Herzog se opri să examineze câteva aspecte mai ciudate privitoare la Asphalter. E posibil să-l fi influențat, să-i fi transmis și lui starea mea emoțională. Asphalter se atașase de maimuța aceea mohorâtă și păroasă, Rocco. Altfel cum ai fi putut explica agitația aia – îl luase pe Rocco în brațe și, deschizându-i cu forța buzele, făcuse respirație „gură la gură“. Cred că Luke e într-un hal fără de hal. Trebuie să-l iau așa cum e – cu ciudățeniile lui cu tot.

Ar trebui mai degrabă să faci un test cu tuberculină. Nu mă gândeam c-ai să... Herzog se întrerupse. Chelnerul de la vagonul-restaurant anunță masa de prânz, dar Herzog n-avea timp să mănânce. Tocmai voia să înceapă o nouă scrisoare.

Stimate domnule profesor Byzhkovski, vă mulțumesc pentru amabilitatea pe care mi-ați arătat-o la Varșovia. Datorită stării sănătății mele, întâlnirea noastră nu cred că v-a satisfăcut. Stăteam în locuința lui și făceam coifuri de hârtie și vaporase din Trybuna Ludu în timp ce el încerca să discute cu mine. Profesorul – un bărbat înalt și voinic într-un costum de vânătoare din tweed de culoarea nisipului, pantaloni de sport strânși la genunchi și jachetă Norfolk – trebuie să fi fost uluit. Sunt convins că e un om de treabă. Avea ochi albaștri de om bun. O față cărnoasă, dar bine conturată, meditativă și bărbătească. Făceam întruna coifuri de hârtie – mă gândeam probabil la copii. Doamna Byzhkovski m-a întrebat aplecându-se spre mine dacă vreau marmeladă la ceai. Mobila veche, lustruită cu grijă, aparținea unei epoci apuse central-europene – dar și epoca noastră apune, și poate mai repede decât toate celelalte. Sper că mă veți ierta. Am avut prilejul să citesc studiile dumneavoastră despre Ocupația americană în Germania de Vest. Unele dintre faptele descrise sunt neplăcute. Dar nici președintele Truman și nici domnul McCloy nu ne-au consultat niciodată. Trebuie să mărturisesc că nu am cercetat problema germană mai îndeaproape așa cum ar fi trebuit s-o fac. Nu te poți încrede în nici un guvern, după părerea mea. Mai e apoi și problema Germaniei de Răsărit, care nici nu e pomenită în monografia dumneavoastră.

În Hamburg m-am plimbat prin cartierul prostituatelor. Mi se spusese că trebuie să-l vizitez. Unele prostituate, în desuuri de dantelă neagră, purtau cizme militare nemțești și, ca să-ți atragă atenția, băteau în geam cu cravașa.

Târfe cu obrazul îmbujorat, care te strigau zâmbind. O zi rece și lipsită de bucurie.

Stimate domn, scrise Herzog, ați fost foarte răbdător cu vagabonzii din Bowery care vin în biserica dumneavoastră, beți morți, se ușurează în strane, sparg sticle de lespezile de pe morminte și fac tot felul de murdării. V-aș sugera, întrucât de la poarta bisericii dumneavoastră se vede Wall Street-ul, să scrieți o broșură în care să explicați că existența cartierului Bowery subliniază cât de important este Wall Street-ul. Cartierele rău famate, instituție contrastantă, deci necesară. Reamintiți-le de Lazăr și de Dives. Existența lui Lazăr îl face pe Dives să se bucure și mai mult de bogățiile sale. Nu, nu cred că Dives o duce chiar atât de bine. Și dacă ar vrea să se elibereze, îl așteaptă soarta celor din cartierele amintite. Dacă ar putea exista în America o sărăcie frumoasă, o sărăcie morală, ar fi ceva subversiv. De aceea ea trebuie să fie urâtă. Și prin urmare vagabonzii lucrează pentru Wall Street – duhovnicii lor. Dar Reverendul Beasley de unde-și ia biștarii?

Ne-am gândit prea puțin la acest lucru.

Apoi scrise din nou. Departamentului Credite, Marshall Field & Co. Nu mai răspund de datoriile făcute de Madeleine P. Herzog. De la 10 martie am încetat a fi soț și soție. Așa că nu-mi mai trimiteți facturile – ultima m-a făcut praf – mai mult de patru sute de dolari. Pentru cheltuieli făcute după despărțire. Desigur, ar fi trebuit să scriu mai curând către ceea ce se numește centrul nervos al Departamentului – Există oare așa ceva? Unde poate fi găsit? –, dar o vreme n-am mai știut ce-i cu mine.

Stimate domnule profesor Hoyle, nu cred că înțeleg exact cum funcționează teoria Gold-Pore. Cum se face că metalele grele – fierul, nichelul – ajung în centrul pământului, cred că pricep. Dar ce se întâmplă cu concentrația metalelor mai ușoare? De asemenea, în explicațiile dumneavoastră privitoare la formarea planetelor mai mici, ca și a tragicului nostru pământ, vorbiți despre materialele adezive care leagă aglomerările de materie în precipitare...

Roțile vagoanelor uruiau sub el. Păduri și pășuni treceau în fugă și dispăreau. Șinele ruginite ale liniilor secundare, firele cablurilor telefonice

urcau și coborau și în dreapta albastrul apelor brațului Sound lucea mai adânc și mai puternic ca înainte. Apoi se iviră cochiliile smălțuite ale mașinilor navetiștilor și caroseriile învălmășite din cimitirele de mașini, clădirile cu ferestre înguste, austere ale vechilor fabrici din New England; sate, mănăstiri, remorchere alunecând pe apele umflate ca niște voaluri; și apoi plantațiile de pini, acele căzute pe pământ de un roșcat aprins. Tot așa, se gândi Herzog recunoscând că modul în care își imagina universul era elementar, novele explodează și lumile se nasc, invizibile linii magnetice prin care corpurile cerești se mențin unele pe celelalte în orbită.

Astronomii descriu tot acest proces ca și cum ar fi vorba de agitarea unor gaze în interiorul unui flacon. Și apoi, după miliarde de ani, ani-lumină, această făptură copilăroasă, dar departe de a fi și inocentă, cu pălărie de pai pe cap, și cu o inimă în piept, deopotrivă pură și păcătoasă, care va încerca să-și formeze propria sa imagine neclară despre acest magnific păienjeniș.

Stimate domnule dr. Bhave, începu el din nou, am citit despre lucrarea dumneavoastră într-un articol din Observer și la vremea aceea m-am gândit să ader la mișcarea dumneavoastră. Am vrut foarte mult întotdeauna să duc o viață morală, folositoare și activă. Dar n-am știut niciodată cu ce să încep. Nu poți fi un utopist. Căci astfel e mai greu să-ți dai seama ce datorie ai cu adevărat. A-i convinge pe marii proprietari de teren să abandoneze o parte a pământului în favoarea țăranilor săraci, totuși... Oamenii aceia oacheși mergând pe jos prin India. Herzog și-i închipuia iluminați de chemarea lor și cu ochii strălucitori. Trebuie să începi cu nedreptățile care sunt evidente pentru toți și nu cu mari perspective istorice. Recent am văzut Pather Panchali. Presupun că îl știți, deoarece subiectul filmului e India rurală. Două lucruri m-au impresionat foarte mult – bătrâna care mânca terciul cu mâna goală și care s-a dus apoi să moară printre bălării și moartea fetei în ploaie. Herzog, aproape singur în sala de pe Fifth Avenue, plânsese împreună cu mama fetei când muzica funebruă izbucnise isterică. Un muzician cu un corn de alamă imitând suspinatul și producând un sunet funebru. Ploua în New York ca și în India rurală. Îl dureau sufletul. Și el avea o fată și mama lui fusese o femeie săracă. Dormise pe așternuturi făcute din saci de făină. Cea mai bună marcă de saci pentru așa ceva era Ceresota.

Ce-i trecuse oarecum prin minte era să-și ofere casa și proprietatea din Ludeyville mișcării lui Bhave. Dar ce putea face Bhave cu ea? Să-i trimită pe hinduși în Berkshires? N-ar fi fost drept. Oricum, proprietatea era ipotecată. Orice donație trebuie făcută fără angarale și de aceea ar trebui să adun alți opt mii de dolari și Serviciul fiscal nu-mi va face nici o reducere de impozit. Donațiile făcute străinilor nu intră la socoteală. Bhave i-ar face un serviciu. Casa aceasta era una dintre cele mai mari greșeli pe care le făcuse vreodată. Fusese cumpărată într-un vis de fericire, o veche casă în ruină, dar cu posibilități enorme – copaci bătrâni, grădini pe care le-ar fi putut reface în timpul lui liber. Casa fusese părăsită mai mulți ani. Vânătorii de rațe și îndrăgostiții pătrundeau în ea și o foloseau, iar când Herzog puse avizul: „Proprietate particulară“, vânătorii și îndrăgostiții îi jucaseră câteva farse. Cineva intrase în casă în timpul nopții și-i pusese pe birou, acolo unde își ținea vrafurile de note pentru studiul asupra romantismului, într-un vas acoperit, hârtie igienică folosită. Așa îl primiseră cei din partea locului. O clipă pe fața lui trecu o umbră de zâmbet în timp ce trenul alerga printre pajiști și pini însoriți. Și dacă aș accepta provocarea? Aș putea fi Moses, bătrânul evreu din Ludeyville, cu barbă albă, tăind, sub frânghia de rufe, iarba cu străvechea mea mașină. Și hrănindu-mă cu marmote.

Îi scrisese vărului său Asher din Beersheba. Ți-am vorbit de o veche fotografie a tatălui tău îmbrăcat în uniformă țaristă. Am rugat-o pe sora mea, Helen, să o caute. Asher luptase în rândurile Armatei Roșii și fusese rănit. Acum făcea sudură electrică, un bărbat întunecat la față, cu dinți puternici. Îl însoțise pe Moses în călătorie la Marea Moartă. Aerul era înăbușitor. Se așezaseră la gura unei mine de sare ca să se mai răcorească. Asher îl întrebase: „N-ai cumva o fotografie a tatălui meu?“

Domnule Președinte, am ascultat recent la radio mesajul dumneavoastră optimist și mi s-a părut că nu prea există motive de optimism în problema impozitelor. Noua legislație este profund discriminatorie și foarte multă lume socotește că va agrava șomajul prin grăbirea automatizării. Aceasta va însemna că străzile marilor orașe, lipsite și așa de un număr suficient de polițiști, vor fi dominate de și mai multe bande de adolescenți. Tensiuni din pricina suprapopulării, probleme rasiale...

Dragă domnule Profesor Doktor Heidegger, aş dori să ştiu ce înţelegi prin expresia „căderea în cotidian”? Când s-a produs această cădere? Unde eram noi când s-a întâmplat acest lucru?

Domnului Emmett Strawforth, Serviciul Sănătăţii Publice al Statelor Unite. Dragă Emmett, te-am văzut la televizor făcându-te de râs. Deoarece am fost colegi de facultate (M.E. Herzog, promoţia '38), mă simt dator să-ţi comunic ce părere am despre filosofia ta.

Herzog tăie acest paragraf şi adresează scrisoarea ziarului New York Times. Un om de ştiinţă, funcţionar al guvernului, dr. Emmett Strawforth, a recurs din nou la Filosofia Riscului în controversa privitoare la consecinţele exploziilor atomice, cărora li s-au adăugat în cazul de faţă problema pesticidelor chimice, contaminarea apelor subterane etc. Sunt tot atât de profund preocupat de modul în care văd oamenii de ştiinţă problemele sociale şi etice, ca şi de aceste forme de poluare. Dr. Strawforth despre Rachel Carson, Dr. Teller despre efectele genetice ale radioactivităţii. Recent, Dr. Teller a afirmat că noua modă a pantalonilor strâmţi, ridicând temperatura corpului, ar putea afecta gonadele mai mult decât exploziile atomice. Oameni foarte respectaţi de contemporanii lor se dovedesc adesea a fi nişte nebuni primejdioşi. Feldmareşalul Haig, de exemplu. Care a înecat sute de mii de soldaţi în mlaştinile Flandrei. Lloyd George a fost silit să accepte acest lucru deoarece Haig era un comandant atât de important şi de respectat. Suntem siliţi să lăsăm asemenea oameni să-şi facă mende. Cât de paradoxal apare faptul că un om care foloseşte heroina poate fi condangat la douăzeci de ani de închisoare pentru ceea ce îşi face lui însuşi... O să înţeleagă ce vreau să spun...

Dr. Strawforth susţine că trebuie să adoptăm Filosofia Riscului în problema radioactivităţii. De când cu Hiroshima (şi domnul Truman îi numeşte pe cei care se îndoiesc de justetea hotărârii sale de a lansa bomba atomică la Hiroshima „bocitoare”), viaţa în ţările civilizate (deoarece ele supravieţuiesc printr-un echilibru al terorii) e o chestiune de risc. Aşa argumentează dr. Strawforth. Şi apoi compară viaţa umană cu riscul economic în afaceri. Ce idee! Marile corporaţii nu-şi asumă nici un risc, aşa cum a dovedit-o recenta anchetă asupra stocajelor. Aş dori să vă atrag atenţia asupra uneia dintre profeţiile lui Tocqueville. El era convins că

democrațiile moderne vor produce mai puține crime, dar mai multă corupție particulară. Poate că ar fi trebuit să spună mai puține crime individuale și mai multe crime colective. O mare parte a acestor crime colective sau organizate sunt legate tocmai de tendința de a reduce riscurile. Știu, desigur, că nu-i ușor să dirijezi treburile acestei planete cu peste două miliarde de oameni. Însuși acest număr e într-un fel un miracol și face ca ideile noastre de ordin practic să fie depășite. Puțini intelectuali au înțeles principiile de ordin social care stau în spatele acestei transformări cantitative.

Civilizația noastră e o civilizație burgheză. Nu folosesc acest termen în sens marxist. Fricosule! În limbajul artei și religiei moderne, a considera că universul a fost creat pentru a-l folosi în deplină siguranță, pentru a ne furniza plăcere, bunăstare și sprijin înseamnă a gândi ca un burghez. Lumina călătorește cu o viteză de un sfert de milion de mile pe secundă ca să putem vedea cum să ne pieptănăm sau să citim în ziar că șunca e mai ieftină azi decât ieri. De Tocqueville considera că dorința de bunăstare e unul dintre cele mai puternice impulsuri ale unei societăți democratice. El nu poate fi acuzat că a subestimat puterea distructivă generată de chiar acest impuls. Trebuie să fii nebun ca să scrii așa ceva ziarului Times. Există milioane de tipi voltairieni, sarcastici, mânâți de gânduri violent satirice, care caută mereu cuvântul cel mai mușcător, mai veninos. În loc de așa ceva, imbecilule, ai putea să le trimiți un poem. De ce ai avea tu mai multă dreptate în confuzia în care te afli, decât ei în organizarea lor? Călătorești cu trenurile lor, nu-i așa? Confuzia nu a construit calea ferată. Hai, continuă, scrie un poem și copleșește-i cu amărăciunea ta. Ei publică mici poeme, în pagina întâi, ca să umple locul gol. Herzog continuă, totuși, să scrie. Nietzsche, Whitehead și John Dewey au scris despre problema Riscului... Dewey spune că omenirea nu are încredere în propria sa natură și încearcă să găsească stabilitate în lumea de dincolo sau de deasupra, în religie sau în filosofie. Pentru el trecutul înseamnă adesea o greșeală. Moses se controlă. Revino la problema esențială. Dar care e problema esențială? Problema esențială este aceea că există oameni care ar putea distruge omenirea și că sunt stupizi, aroganți, nebuni, și trebuie să fie implorați să nu o facă. Dușmanii vieții să se dea la o parte. Și fiecare om să se judece singur. Fără prea mare părere de rău, nu aș avea încredere în mine dacă ar fi să dețin un post de răspundere. Oare iubesc omenirea?

Îndeajuns să o cruț, dacă aș deține puterea de a o distruge? Și acum să ne punem lințoliul și să mășăluim spre Washington și Moscova. Să ne trântim la pământ, bărbați, femei și copii, și să strigăm „Lăsați viața să continue – chiar dacă nu o merităm, lăsați-o să continue“.

În fiecare comunitate există o categorie de oameni extrem de primejdioși pentru ceilalți. Nu e vorba de criminali. Pentru ei există pedepse cu închisoarea. E vorba de conducători. În mod invariabil, oamenii cei mai primejdioși umblă după putere. În timp ce, indignat, cetățeanul bine intenționat se frământă.

Domnule Redactor-șef, suntem sortiți să fim sclavii celor care pot să ne distrugă. Nu mai vorbesc acum de Strawforth. L-am cunoscut la Universitate. Jucam ping-pong la Reynolds Club. Avea un obraz alb ca un fund, cu câțiva negi, și o mână cu degetul mare gros care imprima mingii un efect derutant. Pac-pac peste masa verde. Nu cred că era foarte inteligent, deși poate că era, dar tocea mult la matematică și chimie. În timp ce eu îmi pierdeam vremea amuzându-mă. Ca lăcustele din cântecul favorit al lui Junie:

Trei lăcuste din lăută cântau

Hei, ho, și nu se-opreau

Și chiria nu și-o plăteau,

Dar cât era ziua de lungă ziceau

Rillabyrillaby, Rillabyrill.

Încântat, Moses începu să zâmbească. Obrazul i se încreți de plăcere la gândul copiilor lui. Cât de bine înțeleg copiii ce e dragostea! Marco era într-o perioadă de tăcere și reținere față de tatăl său, dar Junie era exact cum fusese Marco. Se cățăra în poala lui ca să-l pieptene. Îl călca pe picioare, Moses o strângea ușurel în brațe cu o patimă părintească în timp ce respirația ei pe obraz îi stârnea o dragoste profundă.

O plimbase în cărucior pe Midway, salutându-și studenții și colegii cu un deget dus la borul pălăriei de catifea verde, un verde mai catifelat decât al văilor și peluzelor... Sub pliurile căciuliței de catifea, fetița avea multe dintre trăsăturile tatălui ei, își spunea el. Îi zâmbea încrețindu-și pleoapele și recitându-i poezioare pentru copii:

A fost odată, a fost o babă

Care zbură dintr-o cocioabă

Până la lună într-un coș

„Mai vreau“, spunea fetița.

Și acolo ea văzu ăl moș

al ei și amândoi

se-ntoarseră pe-un mătuoi.

„Mai vreau, mai vreau.“

Vântul cald dinspre lac îl împinse pe Moses spre vest, dincolo de clădirile cenușii în stil gotic. Cel puțin el avea copilul, în timp ce mama și amantul ei se dezbrăcau într-un dormitor undeva. Și dacă, în această îmbrățișare a patimii și a trădării, ei aveau viața și firea de partea lor, el se va da discret deoparte. Da, se va înclina și va pleca.

Controlorul (un tip cu fața cenușie dintr-o străveche specie pe cale de dispariție) luă biletul pus de Herzog în panglica pălăriei. În timp ce-l composta, păru să spună ceva. Poate că pălăria de pai îl făcuse să se ducă cu gândul la vremurile de altădată. Dar Herzog își termina scrisoarea. Chiar dacă Strawforth ar fi un mare filosof, ar trebui oare să-i acordăm

posibilitatea să manipuleze fundamentele genetice ale vieții, să polueze atmosfera și apele pământului? Știu că n-are sens să mă indignez, dar...

Controlorul puse un cartonaș perforat sub numărul de metal al locului și plecă, lăsându-l pe Herzog să scrie mai departe pe valiza lui. Ar fi putut să se ducă în vagonul-restaurant, fără îndoială, unde erau mese, dar acolo ar fi trebuit să cumpere ceva de băut, să stea de vorbă cu oamenii. În afară de asta, trebuia să scrie una dintre cele mai importante scrisori, și anume doctorului Edvig, psihiatrul din Chicago.

Vasăzică, Edvig, scrise Herzog, s-a dovedit că și tu ești un escroc! Jalnic! Dar nu trebuie să înceapă așa. O luă din nou de la capăt. Dragul meu Edvig, am să-ți comunic lucruri noi. A, da, așa e mult mai bine. Ce te înfuria la Edvig era faptul că se purta de parcă ar fi fost cel care deținea toate noutățile – acest tip calm, protestant nordic, anglo-celtic, Edvig, cu bărbuța lui încărunțită, abil, cu părul ondulat și ochelari rotunzi, curați, strălucitori. E adevărat, am venit la tine într-un hal fără de hal. Madeleine făcuse din tratamentul psihiatric o condiție a rămânerii noastre împreună. Dacă-ți aduci aminte, ea spunea că sunt într-o stare mentală primejdioasă. Mi-a îngăduit să-mi aleg singur psihiatrul. Firește că am ales unul care scrisese despre Barth, Tillich, Brunner etc. Cu atât mai mult cu cât Madeleine, deși evreică, trecuse printr-o perioadă de creștinism în calitate de convertită catolică și speram că ai putea să mă ajuți să o înțeleg. Când colo, te-ai dat de partea ei. Ai făcut-o, nu se poate nega, cu atât mai mult cu cât ai aflat de la mine că e frumoasă, e extrem de inteligentă, dar nu întreagă la minte și, în plus, e religioasă. Și ea, și Gersbach au aranjat și au chibzuit fiecare lucru pe care trebuia să-l fac. Ei și-au imaginat că un doctor de nebuni ar putea să-i ajute să scape de mine – un om bolnav, nevrotic, poate chiar iremediabil. În orice caz, că tratamentul avea să mă ocupe, să mă absoarbă cu totul. Patru după-amiezi pe săptămână știau că eram întins acolo, pe canapea, așa că ei erau în pat, în siguranță. În ziua în care am venit să te consult – vremea era umedă, ninge ușor, autobuzul era supraîncălzit – eram în pragul unei căderi nervoase. Zăpada nu-mi răcorise inima deloc. Strada era acoperită de frunze îngălbenite. Și persoana aceea cu pălăria ei verde de pluș, un verde liniștitor, ca un sac mortuar ușor de drapat pe capul

ei. Dar n-a fost o zi chiar rea. Edvig a spus că nu mi-am ieșit din minți. Ci că e vorba de o reacție depresivă.

– Dar Madeleine spune că sunt nebun, că eu... Nerăbdător, tremurând; mâhnirea îi schimonosea obrazul, îl înăbușea, chinuindu-l. Blândețea zâmbetului bărbos al lui Edvig îl încuraja să continue. Se străduise atunci să-l facă pe Edvig să vorbească deschis, dar doctorul nu-i spusese decât că depresivii au tendința de a dezvolta niște atașamente pasionale și devin isterici când acestea sunt rupte, când sunt amenințați să le piardă. Și, desigur, adăugă el, din ceea ce îmi spui nu ești chiar nevinovat. Și mi se pare că soția e o persoană colerică. Când a încetat să se mai ducă la biserică?

– Nu sunt sigur. Credeam că a terminat de mult cu biserica. Însă în ultima Miercuri a Cenușii am văzut-o că avea o urmă de funingine pe frunte. I-am spus: „Madeleine, credeam că ai încetat să mai fii o catolică, dar văd că între ochi ai o pată de cenușă“. La care mi-a răspuns: „Nu știu despre ce vorbești“. Și a căutat să mă facă să cred că e vorba de una dintre nălucirile mele sau ceva asemănător. Dar nu era nici o nălucire. Era o pată. Jur că era cel puțin o urmă de pată. Dar atitudinea ei părea să spună că un evreu ca mine n-are ce să știe despre lucrurile astea.

Herzog își dădu seama că Edvig era fascinat de tot ce-i spunea despre Madeleine. Dădea din cap. Bărbia i se înălța la fiecare frază, își mângâia barba bine îngrijită, lentilele ochelarilor luceau, zâmbea...

– Crezi că e creștină?

– Ea are impresia că sunt un fariseu. O și spune.

– Da? zise imediat Edvig.

– Da, ce? întrebă Moses. Ești de acord cu ea?

– Cum aș putea fi? Nici nu te cunosc. Dar ce părere ai tu despre acest lucru?

– Dumneata crezi că un creștin are dreptul în secolul XX să vorbească despre fariseii evrei? Din punct de vedere iudaic, știi că această perioadă nu

a fost una din cele mai bune pentru voi.

– Crezi însă că soția dumitale are o concepție creștină?

– Cred că are un punct de vedere asupra lumii de dincolo realizat după o rețetă proprie. Herzog se îndreptă de spate în scaun și pronunță cu un aer oarecum sentențios: Nu sunt de acord cu Nietzsche că Iisus a îmbolnăvit întreaga lume, a contaminat-o cu moralitatea lui de sclav. Dar Nietzsche însuși privea istoria dintr-un punct de vedere creștin, considerând întotdeauna prezentul ca pe un moment de criză, o decădere dintr-un stadiu de clasică grandoare, ca o boală, ca un rău de care trebuie să fim salvați. Și eu consider acest fel de a judeca creștin. Și Madeleine gândește așa. Și într-o oarecare măsură mulți dintre noi gândesc la fel. Cred că trebuie să ne revenim după ce am fost otrăviți, cred că avem nevoie să fim mântuiți, răscumpărați. Madeleine are nevoie de un mântuitor și, pentru ea, eu nu sunt un mântuitor.

Se pare că acesta era lucrul pe care Edvig îl aștepta de la Moses. Dând din umeri și zâmbind, el considera toate acestea material de analiză și părea a fi foarte mulțumit. Era un bărbat blond, plăcut, cu umeri delicați. Ochelarii lui demodați, cu rame roz, aproape decolorate, îl făceau să aibă un aer trist, umil, gânditor, medical.

Treptat, treptat, și nu știu exact cum s-a întâmplat, Madeleine deveni figura principală a analizei și o domina așa cum mă domina pe mine. Și a ajuns să te domine și pe tine. Începusem să-mi dau seama cât de nerăbdător erai să o cunoști. Mi-ai spus că din pricina împrejurărilor neobișnuite în care se desfășoară acest caz trebuie să stai de vorbă cu ea. N-a trecut mult și ai început să discuți cu ea probleme religioase. Și în cele din urmă ai ajuns să o tratezi și pe Mady. Mi-ai zis că acum ți-ai dat seama de ce mă fascinase. Și ți-am spus: „Ți-am zis că e o ființă extraordinară. E extrem de inteligentă, afurisita, e o adevărată teroare“. Așa că ai știut, cel puțin, că dacă mi-am ieșit din minți (cum se spune) n-a fost din cauza unei femei obișnuite. Cât despre Mady, ea a adăugat la lista isprăvilor ei și faptul că te-a dus de nas. Așa e ea. Și fiindcă își pregătea doctoratul în istoria religioasă a Rusiei (după cât mi se pare), ședințele de analiză cu ea, costând fiecare câte douăzeci și cinci de dolari, s-au transformat, timp de

câteva luni, într-o serie de conferințe despre creștinismul oriental. După asta a început să prezinte o serie de simptome ciudate.

Mai întâi, vorbind cu un vag accent britanic, ceea ce Moses știa că înseamnă că e supărată, îl acuză că a angajat un detectiv particular să o spioneze.

– Aș fi crezut că fiind mult mai abil, ai fi angajat un individ care să nu arate atât de clar că e o iscoadă.

– Am angajat, zise Herzog, pe cine am angajat?

– Mă refer la tipul acela oribil – individul acela gras și împuțit cu pardesiul sport. Madeleine, foarte sigură de ea, îi aruncă o privire furioasă. N-are rost să negi. Și e absolut detestabil.

Văzând cât de palidă e, Moses se sili să fie prudent și, mai ales, să nu facă nici o referire la accentul englezesc.

– Dar, Mady, e pur și simplu o greșeală.

– Nu-i nici o greșeală. N-am visat vreodată că ai putea fi capabil de așa ceva,

– Dar nu știu despre ce vorbești.

Cu glasul ridicat și tremurând, femeia îi spuse tăios:

– Ticălosule! Nu mă duce cu vorba. Cunoscuturile tale murdare. Apoi începu să țipe. Trebuie să încetezi! Nu-ți îngădui să pui o iscoadă pe urmele mele. Privindu-l țintă, ochii ei minunați se făcură roșii.

– Dar de ce să pun pe cineva să te urmărească? Nu înțeleg. Ce să descopăr?

– Tipul acela s-a ținut după mine când am fost la F-Field's, toată după-amiaza. Se bâlbâia adesea când era furioasă. Am stat la toaletă o jumătate de ceas și, când am ieșit, era tot acolo. Apoi în metrou, când am cumpărat f-f-flori.

– Poate că era doar un individ care încerca să te agațe. N-are nimic de-a face cu mine.

– Era un detectiv! își strânse pumnii. Buzele i se făcură înspăimântător de subțiri și tremura din tot corpul. Când am ajuns acasă, azi după-amiază, l-am văzut stând în poarta casei de lângă noi.

Moses, palid, zise:

– Arată-mi-l mie, Mady. Mă duc chiar acum la el... Numai să mi-l arăți.

Edvig spusese că era vorba de un episod paranoid, iar Herzog întrebă:

– Chiar așa? Se gândi o clipă și apoi exclamă, însuflețit, uitându-se la doctor cu ochii mari. Chiar crezi că s-a înșelat? Vrei să spui că e deranjată mintal? Că e nebună?

Edvig îi răspunse calm, măsurându-și fiecare cuvânt:

– Un singur incident ca acesta nu e o indicație de nebunie. Am vrut să spun exact ce-am spus, e vorba de un episod paranoid.

– Dar atunci ea e bolnavă, e mai bolnavă decât mine.

Ah, sărmana fată! E un caz clinic. Într-adevăr, nu e sănătoasă. Față de cei bolnavi, Moses era întotdeauna plin de compasiune. Îi spuse lui Edvig:

– Dacă e așa cum spui, trebuie să am grijă ce fac. Trebuie să încerc să o îngrijesc.

Caritatea, ca și cum n-ar suscita destule complicații, în aceste zile și în această epocă, va fi întotdeauna suspectă de morbiditate – sadomasochism –, de o anumită perversiune. Toate înclinațiile nobile sau morale sunt suspectate că ascund tot felul de învârteli. Lucruri pe care le înnobilăm cu vechi cuvinte, dar pe care le trădăm sau le negăm în sinea noastră. În orice caz, Edvig nu-l laudă pentru dorința sa de a avea grijă de Madeleine.

– Ceea ce trebuie să fac, spuse Edvig, e să o informez de existența acestei înclinații.

Madeleine nu păru însă a fi tulburată de avertismentul unui profesionist în ceea ce privește nălucirile de tip paranoid. Femeia spuse că pentru ea nu e un lucru nou că e anormală. De fapt, privi totul cu mult calm.

– În orice caz, n-o să mă plictisesc, îi spuse ea lui Herzog.

Dar necazurile nu se opriă aici. O săptămână, două, camionul magazinului Field's le aduse aproape în fiecare zi bijuterii, cutii de țigări, mantouri și rochii, lămpi, covoare. Madeleine nu-și amintea să fi făcut aceste cumpărături. În zece zile costul lor se urcă la o mie două sute de dolari. Toate lucrurile erau foarte frumoase, alese cu un gust deosebit – măcar asta nu era rău. Madeleine, chiar deranjată mintal, făcea totul cu stil. Trimițând cumpărăturile înapoi. Moses se gândea la Madeleine cu mare afecțiune. Edvig îi spusese că n-avea să cadă niciodată într-o adevărată psihoză, dar că asemenea crize vor reveni în tot restul vieții ei. Moses fu cuprins de o profundă melancolie, dar oftaturile lui exprimau, poate, și o oarecare satisfacție. Nu-i exclus.

Cumpărăturile încetară să mai sosească. Madeleine se întoarse la studiile ei. Dar într-o noapte, în dormitorul în neorânduială, amândoi fiind goi, când Moses ridicând cearșaful îi făcu o observație cam aspră despre cărțile vechi care zăceau în pat (volume groase, pline de praf, ale unei străvechi enciclopedii rusești), ea îi ripostă, începând să țipe la el, se aruncă pe pat și începu să tragă păturile și cearșafurile, să arunce cărțile pe jos, apoi să sfâșie pernele cu unghiile scoțând țipete înăbușite. Peste saltea era așternută o învelitoare de plastic. Madeleine o apucă și o răsuci în mâini, bolborosind tot felul de injurii, în colțul gurii ivindu-i-se o ciudată spumă albă.

Herzog ridică lampa răsturnată.

– Madeleine, nu crezi că ar trebui să iei ceva... pentru asta? Prostește, întinse mâna spre ea ca s-o potolească, dar în aceeași clipă ea se ridică și-l plesni peste obraz, prea stângaci ca să-l doară. Sări apoi la el cu pumnii, lovindu-l nu ca o femeie, ci ca un bătaș de pe stradă, cu dosul palmei.

Herzog se întoarse și încasă loviturile cu spatele. N-avea încotro. Era bolnavă.

Poate c-a fost bine că n-am pocnit-o. Poate i-aș fi recâștigat dragostea. Dar pot să-ți spun că blândețea pe care i-o arătam în timpul acestor crize o înfuria ca și cum aș fi încercat să o înving pe tărâmul disputelor religioase. Știu că ai discutat cu ea despre agape și despre alte idei înalte, dar cel mai mic indiciu că aș încerca și eu așa ceva o înfuria la culme. Credea că mă prefac. În mintea ei paranoidă eu eram redus la trăsăturile mele primitive. De aceea presupun că atitudinea ei s-ar fi schimbat dacă aș fi bătut-o. Paranoia este probabil starea mintală normală a sălbaticului. Și dacă sufletul meu, cu totul neașteptat, a trecut prin aceste emoții superioare, desigur că n-o să mi se acorde nici un merit. În nici un caz dumneata, cu atitudinea pe care o ai față de bunele intenții. Am citit ce-ai scris despre realismul psihologic al lui Calvin. Sper să nu te superi dacă spun că lucrarea dezvăluie o jalnică, înjositoare, ranchiunoasă concepție asupra naturii umane, iată cum văd eu freudismul dumitale protestant.

În timp ce Herzog îi descria scena din dormitor, Edvig rămase nemișcat, zâmbind doar din când în când. Apoi spuse:

– De ce crezi că s-a întâmplat povestea asta?

– Ceva în legătură cu cărțile, probabil. Un amestec în studiile ei. Dacă spun că în casă e murdar, că miroase, ea socotește că e o critică a activității ei intelectuale și crede că o silesc să se întoarcă la treburile casnice. Că nu-i respect drepturile ei ca om...

Reacțiile emoționale ale lui Edvig nu-l mulțumeau. Când simțea nevoia unei reacții emotive, Herzog trebuia să o caute la Valentine Gersbach. De aceea îi împărtăși lui necazurile sale. Dar, mai întâi, venind la ușa lui Gersbach, trebui să înfrunte răceala (n-o înțelegea) lui Phoebe Gersbach, care răspunse. Arăta tare slăbită, palidă, încordată. Firește – peisajul din Connecticut alerga, urca, se contracta, se dezvăluia în profunzime și apele Atlanticului străluceau – firește, Phoebe știa că bărbatul ei se culca cu Madeleine. Și Phoebe avea o singură preocupare în viață, un singur scop, să-și păstreze soțul și să-și ocrotească băiatul. Răspunzând soneriei, ea deschise ușa imbecilului, suferindului, neliniștitului Herzog. Care venise să-

și vadă prietenul. Phoebe nu era o ființă puternică, energia ei era limitată; trecuse probabil dincolo de stadiul ironiei. Cât despre milă, de ce să-i fi fost milă de el? Că e înșelat, acest lucru era prea obișnuit să fie luat în serios de vreunul din ei.

În orice caz, pentru ea, a poseda trupul lui Madeleine n-ar fi putut însemna niciodată prea mare lucru. Ar fi putut să-i fie milă de intelectualismul stupid al lui Herzog, de stângăcia cu care încerca să-și transforme necazurile în înalte probleme spirituale: sau numai de suferințele lui. Dar avea, pesemne, tot atâta milă cât îi trebuia ca să-și ducă viața și nu mai mult. Moses era sigur că-i reproșa faptul că-i încurajează ambițiile lui Valentine Gersbach, personajul public. Gersbach poetul, intelectualul de la televiziune, conferențiind la Hadassah despre Martin Buber. Herzog îl introdusese în lumea culturală din Chicago.

– Val e în camera lui, spuse ea. Pe mine mă scuzi, dar trebuie să pregătesc băiatul pentru Templu.

Gersbach aranja niște etajere. Cu gesturi lente, greoaie, mișcându-se încet, măsura lemnul, zidul, scriind cifrele pe perete. Mănuia cu măiestrie nivela, trecând în revistă găurile pentru dibluri. Cu obrazul cărnos, arămiu și grav, lat în umeri și cu piciorul lui artificial care-l făcea să se plece într-o parte, se concentra asupra alegerii spiralei pentru bormașină în timp ce asculta relatarea lui Herzog despre ciudata comportare a lui Madeleine.

– Ne pregăteam să ne culcăm.

– Și? Făcu un efort ca să rămână calm.

– Amândoi eram goi.

– Ai încercat ceva? întrebă Gersbach, cu o notă de severitate în glas.

– Eu? Nu. Ridicase în jurul ei un zid de cărți rusești. Vladimir din Kiev, Tikhon Zadonsky. În pat! Nu-i de ajuns că mi-au persecutat strămoșii! Dă iama în bibliotecă. Cărți de la fundul grămezii pe care nimeni nu le-a mai cercetat de cincizeci de ani. Cearșafurile sunt pline de bucăți de hârtie îngălbenită.

– Te-ai plâns din nou?

– Poate că da, puțin. Coji de ouă, oase de la cotlete, cutii de conserve sub masă, sub canapea... Nu-i bine pentru June.

– Vezi, asta-i greșeala ta! Tocmai asta – ea nu suportă s-o cicălești, tonul ăsta de superioritate. Dacă vrei să te ajut să îndrepti toate astea, trebuie să ți-o spun. Tu și ea – nu-i un secret pentru nimeni – sunteți oamenii pe care-i iubesc cel mai mult. Așa că trebuie să te previn, chaver, renunță la amănuntele astea meschine. Debarasează-te de toate căcaturile astea și fii un om sincer și serios.

– Știu, spuse Herzog, că trece printr-o criză mai lungă – că se caută pe ea însăși. Și știu că și eu folosesc câteodată un ton mai nepotrivit. Am discutat aceste lucruri cu Edvig. Dar duminică seara...

– Ești sigur că nu te-ai dat la ea?

– Nu. De altfel, făcuserăm dragoste cu o seară înainte.

Gersbach părea extrem de furios. Se uită țintă la Moses cu o privire plină de mânie și spuse:

– Nu te-am întrebat asta. Întrebarea mea se referea numai la ce s-a întâmplat duminică seara. Trebuie să înveți odată cum să te porți, ce dracu'! Dacă nu ești sincer cu mine, nu pot face nimic pentru tine.

– De ce n-aș fi sincer cu tine? Moses era uimit de vehemența lui Gersbach, de privirea lui furioasă și aprinsă.

– Păi, nu ești. Ești al dracului de evaziv.

Sub privirea sfredelitoare a lui Gersbach, Moses cumpăni această acuzație. Omul avea ochii unui profet, ai unui shofat, da, ai unui judecător din Israel, ai unui rege. O persoană misterioasă, acest Valentine Gersbach.

– Cu o seară înainte am făcut dragoste. Dar imediat ce am terminat, Madeleine a aprins lumina, a luat unul dintre acele volume rusești prăfuite, l-a pus la piept și a început să citească. Abia m-am desprins de corpul ei și a

întins mâna să ia cartea. Fără să mă sărute. Fără nici o altă mângâiere. Doar strâmbând din nas.

Valentine schiță un zâmbet.

– Poate că ar trebui să dormiți în camere separate.

– M-aș putea muta în camera fetei. Dar June e și așa destul de nervoasă. În timpul nopții se învâрте prin casă în pijama. Mă scol și o găsesc lângă patul meu. Adeseori cu pantalonii uzi. Se resimte din cauza tensiunii din casă.

– Asta-i acum, lasă copilul în pace. Nu te folosi de ea în povestea asta.

Herzog își înclină capul. Simțea că o să-l podidească lacrimile. Gersbach oftă și se apucă să meargă încet, aplecându-se și ridicându-se ca un gondolier, de-a lungul peretelui.

– Ți-am explicat săptămâna trecută..., spuse el.

– Ai face bine să-mi mai explici încă o dată. Sunt într-un hal...

– Atunci, ascultă ce-ți spun. O să discutăm despre povestea asta din nou.

Frumosul obraz al lui Herzog era profund marcat – literalmente lovit – de suferință. Oricine va fi fost vreodată rănit de aroganța lui se putea considera acum răzbunat văzându-l cât de răvășit arăta. Schimbarea era aproape grotescă. Și predicile pe care i le ținea Gersbach erau atât de aprinse, atât de vehemente, de grosolane, încât și ele erau grotești, o parodie a aspirației intelectuale de a ajunge la înțelesuri mai profunde, mai subtile. Moses stătea la fereastră în lumina crudă a soarelui și asculta. Draperiile cu vergelele lor cu caneluri aurite erau întinse pe masă alături de scânduri și cărți.

– De un lucru poți să fii sigur, bruder, îi spunea Valentine. În povestea asta nu sunt pornit împotriva nimănui, nu am nici o părere preconcepută. Lui Valentine îi plăcea să folosească, mai degrabă să pocească, expresii idiș. Limbajul lui Herzog era mai elegant.

Ascultându-l vorbind pe Valentine, nu putu să nu observe cu un snobism instinctiv accentul lui de măcelar, de camionagiu, de om de pe stradă.

Doamne, își reproșă el, ce străvechi prejudecăți de familie, ce absurdități aparținând unei lumi dispărute!

– Să terminăm odată istoria asta, spuse Gersbach. Să zicem că ești o otreapă. Să zicem că ești un criminal. Nimic, dar nimic, din tot ce-ai face n-ar putea să zdruncine prietenia mea pentru tine. Astea nu-s palavre, și tu o știi! Pot să înghit și ce mi-ai făcut.

Uluit, Moses întrebă:

– Ce ți-am făcut?

– Ducă-se dracului. Hob es in drerd. Știu că Mady e o femeie afurisită. Poate crezi că n-am vrut niciodată să-i trag una lui Phoebe. Klippa aia! Dar asta-i firea femeii. Își scutură coama deasă, cu reflexe roșcat aprinse. Pe ceafă părul îi era retezat cu briciul.

– Ai îngrijit-o un timp! Bine, știu asta. Dar dacă ea a avut o scârbă de tată și o mamă kvetsch, ce vrei să faci un bărbat? Și fără să se aștepte la ceva în schimb.

– Da, firește. Dar am cheltuit douăzeci de mii de dolari într-un an. Tot ce am moștenit. Și acum am luat șandramaua aia nenorocită din Lake Park, cu metroul care circulă pe acolo toată noaptea. Canalizarea miroase. În casă, peste tot, sunt gunoaie, cărți rusești și lucruri nespălate de-ale fetei. Și eu duc înapoi sticlele de coca-cola, dau cu aspiratorul, ard hârtiile și strâng oasele de la mâncare.

– Afurisita te încearcă. Tu ești un profesor cunoscut, invitat la conferințe, întreții corespondență cu oameni din străinătate. Femeia vrea să recunoști că e și ea o persoană importantă. Ești un ferimmter mensch.

Moses nu putea trece cu vederea așa ceva. Spuse calm:

– *Berimmter.*

– *Fe-be, n-are nici o importanță. Poate că nu e vorba atât de mult de reputația ta, cât de egoismul tău. Ai putea fi un mensch adevărat. Ai tot ce-*

ți trebuie. Dar ai belit-o din cauza egoismului tău murdar. E ceva – un om atât de valoros tânjind după dragoste. Suferință. Prostii!

Să ai de-a face cu Valentine era ca și cum ai fi avut de-a face cu un rege. Era un tip autoritar. Ar fi putut avea un sceptru. Era un rege, un rege emoțional al regatului inimii sale. Toate emoțiile care se manifestau în jurul lui deveneau ale sale, ca printr-un drept civil sau spiritual. El le putea amplifica și de aceea și le însușea. Era un uriaș, prea mare pentru orice în afară de adevăr. (Din nou, adevărul!) Herzog avea o slăbiciune pentru grandoare, chiar și pentru o falsă grandoare (era vreodată total falsă?).

Ieșiră din casă ca să-și mai limpezească gândurile în aerul proaspăt al iernii. Gersbach își îmbrăcase paltonul gros, cu cordon, cu capul gol, aburii ieșindu-i din gură, și mergea lovind zăpada cu piciorul sănătos. Moses își trase pe ochi borul pălăriei de catifea verde-închis. Nu putea suporta strălucirea zăpezii.

Valentine vorbea ca un om care se ridicase după o groaznică înfrângere, supraviețuitorul unor suferințe pe care puțini le-ar putea înțelege. Tatăl lui murise de scleroză. Avea să-l lovească și pe el și se aștepta să moară din aceeași cauză. Vorbea despre moarte cu un anumit orgoliu – acesta era cuvântul –, cu ochii larg deschiși, superbi, pătrunzători, strălucind de o uimitoare însuflețire sau, se gândi Herzog, ca și sufletul lui, fierbinți și scânteietori.

– Da, când mi-am pierdut piciorul, spunea Gersbach, aveam șapte ani, eram la Saratoga Springs și alergam după omul cu baloane care fluiera dintr-un mic fifel. Am luat-o pe scurtătură pe la gara de mărfuri, târându-mă pe sub vagoane. Din fericire, un frânar m-a găsit îndată ce roțile mi-au tăiat piciorul. M-a învelit în mantaua lui și a fugit cu mine la spital. Când mi-am revenit îmi curgea sânge din nas. Și eram singur în cameră.

Moses îl asculta, alb la față, frigul nu-i schimbase culoarea.

– M-am aplecat, continuă Gersbach de parcă ar fi relatat un miracol, și o picătură de sânge a căzut pe podea, și s-a lățit acolo și în clipa aceea am văzut un șoricel sub pat care părea că se uită la pata de sânge. Și a dat înapoi, mișcând din mustăți și din coadă. Și camera era inundată de lumina

soarelui... (Furtuni sunt și pe soare, dar aici totul e temperat și pașnic, se gândi Moses.) O mică lume se agita sub pat. Și atunci mi-am dat seama că mi-am pierdut piciorul.

Valentine ar fi negat că lacrimile din ochii lui izvorâseră din milă pentru el. Nu, la dracu', ar fi zis. Nu pentru el. Ci pentru băiețelul de atunci. Și Moses povestise de o sută de ori întâmplări care-l priveau, așa că nu se putea plânge că Gersbach spune mereu aceeași poveste. Fiecare om are propriul său vraf de poeme. Dar Gersbach întotdeauna aproape că plângea, și asta era un lucru ciudat, deoarece genele lui arămii, lungi și arcuite se lipeau unele de altele; era înduioșat, dar avea un aer aspru, cu fața mare și viguroasă, plină de peri aspri, și cu o bărbie sugerând brutalitate. Și Moses recunoștea că, după propriile criterii, omul care a suferit mai mult era mai deosebit și Gersbach suferise mai mult, chinurile lui sub roțile vagonului de marfă trebuie să fi fost mult mai profunde decât orice ar fi suferit vreodată Moses. Fața chinuită a lui Gersbach era albă și împietrită, străpunsă de peri strălucitori ai bărbii sale roșcate. Buza de jos aproape că-i dispăruse sub cea de sus. O durere profundă, care te arde! O durere ca o lavă fierbinte.

Dr. Edvig, scrise Herzog, părerea dumitale, repetată de mai multe ori, e că Madeleine are o fire religioasă. Pe vremea convertirii ei, înainte de a ne căsători, m-am dus cu ea la biserică de câteva ori. Îmi aduc aminte foarte bine... În New York...

La insistența ei. Într-o dimineată în care o însoțise într-un taxi până la ușa bisericii, Madeleine îi spuse că trebuie să intre și el. Trebuie. Îi spuse că nu putea să existe nici o legătură între ei dacă nu-i respectă credința.

– Dar habar n-am ce se petrece într-o biserică, replicase Herzog.

Coborâse din taxi și urcase repede pe scări, așteptând să o urmeze. Moses plăti șoferul și o ajunse din urmă. Madeleine împinse ușa cu umărul. Își înmuie degetele în agheasmatar și-și făcu cruce, ca și cum ar fi făcut asta toată viața. Învățase treaba asta din filme, probabil. Dar expresia de ferventă ardoare, de perplexitate și de invocare totodată de pe fața ei de unde venea? Madeleine, în taiorul gri cu gulă de veveriță, cu pălăria cu boruri mari, mergea grăbită înainte pe tocurele înalte. Herzog o urmă mai domol,

strângându-și la gât pardesiul sare și piper în timp ce-și scotea pălăria. Corpul lui Madeleine părea să se fi concentrat într-o mișcare înainte, din umeri și piept, și se îmbujorase la față de emoție. Părul, sub pălărie, îi era pieptănat sobru, pe spate, dar alunecase în câteva șuvițe de-a lungul obrazilor. Biserica era o clădire nouă, mică, rece, întunecată, lacul de pe stranele de stejar lucea intens și aproape de altar se zăreau nemișcate niște flăcărui. Madeleine îngenunchease pe coridorul dintre strane. Numai că nu îngenunchease. Se prăbușise, se aruncase pe jos, voia să se întindă pe jos și să-și strivească inima de scândurile podelei – asta voia. Cu capul în mâini, de parc-ar fi avut apărători de cal, se așază în strană. Ce căuta acolo? Era soț și tată. Era căsătorit, era evreu. Ce căuta în biserică?

Se auziră clopotele. Preotul grăbit și neutru rosti rugăciunile în latină. Glasul limpede al lui Madeleine domina răspunsurile date de cei din biserică. Își făcu cruce. Îngenunche pe interval. Și apoi ieșiră din nou în stradă și obrazii ei își recâștigară culoarea normală. Madeleine zâmbi și spuse:

– Să mergem să luăm micul dejun într-un local plăcut.

Moses spuse taximetristului să-i ducă la Plaza.

– Dar nu sunt îmbrăcată pentru Plaza, protestă Madeleine.

– Atunci, o să te duc la Steinberg's Dairy, ceea ce aș prefera oricum.

Dar Madeleine se rujă, își aranjă bluza, își potrivi mai bine pălăria. Ce atrăgătoare era! Fața îi era veselă și rotundă, obrazii roz, albastrul ochilor limpede. Foarte deosebită de glacialitatea înspăimântătoare a furiilor ei menstruale, de aerul ei asasin. Portarul părăsi grăbit adăpostul lui rococo de la intrarea hotelului Plaza. Sufla un vânt puternic. Madeleine pătrunse grăbită în hol. Palmieri, covoare roz, aurării, lachei...

Nu înțeleg prea bine ce vrei să spui prin „religioasă”. O femeie religioasă poate să-și dea seama că nu-și iubește amantul sau soțul. Dar ce se întâmplă dacă îl urăște? Dacă vrea tot timpul să-l vadă mort? Dacă vrea acest lucru cu maximă feroare când fac dragoste? Ce se întâmplă dacă tocmai atunci el vede această dorință strălucind în ochii ei albaștri

asemenea rugăciunii unei fecioare? Doctore Edvig, nu sunt un om naiv. De multe ori aş vrea să fiu. Nu-i de prea mare folos să ai o inteligență complexă dacă nu ești un adevărat filosof. Nu mă aștept ca o femeie religioasă să fie numai bună de iubit, să fie fierbinte. Dar aş vrea să știu cum ați conchis că e profund religioasă.

Am intrat cumva într-o adevărată competiție religioasă. Dumneata, Madeleine și Valentine Gersbach îmi vorbești despre religie – așa că am încercat să văd despre ce e vorba. Să văd cum ar fi dacă aş acționa cu umilință. Ca și cum pasivitatea idioată sau lașitatea și obediența masochistă ar fi umilință și nu o teribilă decădere. De disprețuit! O, răbdătoare Griselda Herzog! Am montat obloanele cu un soi de dragoste și am avut grijă să nu-i lipsească nimic copilului meu, plătind chiria, și gazul, și telefonul, și asigurarea și mi-am făcut bagajul. Și imediat după ce am plecat, Madeleine, sfânta dumitale, a trimis fotografia mea poliției. Dacă aş fi vrut să mai pun vreodată piciorul în casă ca să-mi văd fiica, ea ar fi chemat poliția. Avea pregătit și un mandat de arestare. Fetița mi-a fost adusă și apoi dusă acasă de Valentine Gersbach, care m-a sfătuit, m-a consolată și mi-a vorbit despre religie. Mi-a adus cărți (de Martin Buber). M-a îndemnat să le studiez. Și am stat și le-am citit. Eu și Tu, între Dumnezeu și Om, Credința profetică, cu o nervozitate febrilă. Apoi le-am discutat.

Sunt sigur că știi care sunt ideile lui Buber. E greșit să prefaci o ființă (subiect) într-un lucru (obiect). Prin mijlocirea dialogului spiritual, relația Eu–El devine o relație Eu–Tu. Dumnezeu vine și pleacă din sufletul omului. Și oamenii vin și pleacă în și din sufletul celorlalți oameni. Uneori vin și pleacă și din paturile altora. Dialoghezi cu un om. Te culci cu soția lui. Îl ții de mână pe bietul om. Îl privești în ochi. Îl consolezi. Și în acest timp îi rearanjezi viața. Îi și alcătuiești bugetul pentru viitorii ani. Îi iei fiica. Și totul e, într-un chip misterios, transformat în profunzime religioasă. Și în cele din urmă suferința ta e mai mare decât a lui fiindcă tu ești un mai mare păcătos. Așa că după ce îl mai și suporți, vine și pleacă. Mi-ai spus că suspiciunile mele ostile față de Gersbach sunt nefondate, ba chiar ai sugerat, paranoide. Știai că e amantul lui Madeleine? Ți-a spus ea? Nu, altfel n-ai fi spus asta. Ea avea toate motivele să se teamă să fie urmărită de un detectiv. Nu era nimic nevrotic în treaba asta. Madeleine, pacienta

dumitale, ți-a spus ce-a vrut. Dumneata nu știai nimic. Te-a dus de nas. Și te-ai îndrăgostit de ea, nu-i așa? Așa cum a vrut. Voia să o ajuți să scape de mine. Oricum ar fi făcut-o. În orice caz, a găsit în dumneata o unealtă utilă. Cât despre mine, eu eram pacientul dumitale...

Stimate domnule Guvernator Stevenson, începu Herzog, așezându-se mai bine pe locul său în trenul care se zgâlțâia, o vorbă numai, prietene. Te-am susținut în 1952. Ca mulți alții am socotit că țara noastră e pe punctul de a intra într-o epocă măreață pe plan mondial și că inteligența se va afirma, în sfârșit, în afacerile publice – că intelectualii vor fi promovați și că se va înțelege mai bine ceea ce spunea Emerson în The American Scholar. Dar instinctul maselor a respins intelectualismul, imaginea și ideile sale, neavând încredere în ceea ce a considerat, probabil, ca fiind străin. Ele au preferat să-și manifeste încrederea în bunuri vizibile. Așa că lucrurile continuă să meargă ca și mai înainte, cei care gândesc mult nefăcând nimic și cei care nu gândesc deloc făcând, în mod evident, totul. Presupun că ați putea, foarte bine, să lucrați pentru ei. Sunt sigur că rolul de Coriolan a fost chinuitor, când a trebuit să pupați în fund alegătorii, mai ales în statele reci cum e New Hampshire. Poate că ați făcut ceva folositor în ultimul deceniu arătând lumii demodata forță a „umanistului“, imaginea „omului inteligent“ care e dezolat că-și pierde viața personală sacrificând-o în favoarea interesului public. Ha! Generalul a câștigat fiindcă a proclamat o universală dragoste de două parale.

Dar bine, Herzog, ce-ai vrea? Un înger coborât din ceruri? Trenul acesta l-ar călca pe loc.

Dragă Ramona, nu trebuie să crezi, fiindcă am plecat pe neașteptate, că nu țin la tine. Țin! Te simt aproape de mine tot timpul. Și săptămâna trecută când te-am văzut la petrecerea aceea cu pălăria cu flori, cu părul strâns încadrându-ți obrajii îmbujorați, mi-am dat seama ce ar însemna să te iubesc.

În gând Herzog exclama: „Căsătorește-te cu mine! Fii soția mea! Pune odată capăt necazurilor mele!“ – și fu copleșit de pripeala, de slăbiciunea lui și de caracterul particular al acestei izbucniri, deoarece își dădea seama cât de tipică era în cazul nevroticilor. Trebuie să fim ceea ce suntem. E o necesitate. Și ce suntem? Uite, acum încerca să se agațe de Ramona în vreme ce fugea de ea. Și gândindu-se că o leagă de el, se lega pe sine, și culmea acestei iscusite tâmpenii era că s-ar prinde el însuși în cursă. A crește, a te dezvolta, a fi fericit – acestea erau ideile în numele cărora se petrec aceste nebunii. Ah, sărmană creatură! – și o clipă Herzog se situă în

lumea obiectivă și se privi pe sine însuși. Ar fi putut și el să zâmbească și să-l disprețuiască pe Herzog. Dar rămânea, totuși, un fapt care nu poate fi negat. Eu sunt Herzog. Eu trebuie să fiu acest om. Nu e nimeni altcineva care să facă acest lucru. După ce zâmbise, trebui să se reîntoarcă la sine și să examineze lucrurile până la capăt. Dar aici se ivea o problemă complicată – a treia doamnă Herzog! Iată unde te-au dus fixațiile infantile, traumele precoc, pe care nici un om nu le poate lepăda într-un tufiș, precum carapacea unui greiere. N-a existat nici un om adevărat care să știe să trăiască, să știe să moară. Numai niște imbecili bolnavi, tragici, deprimanți sau caraghioși, care au sperat uneori să atingă un ideal printr-un fiat, printr-o intensă dorință. De obicei însă, forțând întreaga lume să creadă în ei.

Ramona era, din multe puncte de vedere, o soție cu adevărat de dorit. Era înțelegătoare. Cultă. Cu o situație bună în New York. Cu bani. Și din punct de vedere sexual, o minune. Ce sâni! Umeri frumoși și largi. Pântecele adânc. Picioare scurte și puțin arcuite, dar tocmai din acest motiv deosebit de atrăgătoare. Avea tot ce trebuie. Numai că el nu terminase altundeva cu dragostea și ura. Herzog nu-și sfârșise treaba.

Dragă Zinka, săptămâna trecută te-am visat. În vis ne plimbam prin Ljubljana și trebuia să-mi iau biletul pentru Trieste. Îmi părea rău că trebuie să plec. Dar era mai bine pentru tine să o fac. Ninge. De fapt, ninge, și nu numai în vis. Chiar când am ajuns la Veneția. Anul acesta am călătorit mult și am văzut multă lume – cred că numai pe morți nu i-am văzut. Pe care probabil îi căutam. Stimate domnule Nehru, cred că am să vă comunic un lucru extrem de important. Stimate domnule dr. King, negrii din Alabama m-au umplut de admirație. America albilor e în pericol să fie depolitizată. Să sperăm că acest exemplu al negrilor va scutura transa hipnotică a majorității. Problema politică a democrațiilor moderne este aceea a realității problemelor publice. Dacă toate acestea ar deveni chestiuni imaginare, vechea ordine politică s-ar duce. În ceea ce mă privește, vreau să știți că recunosc public demnitatea morală a grupului dumneavoastră. Nu a grupului Powell, care vrea să fie tot atât de corupt ca și demagogii albi, și nici a grupului Black Muslims care pune la bază ura.

Stimate domnule Comisar Wilson, am stat alături de dumneavoastră la Conferința asupra narcoticelor de anul trecut – Herzog, un bărbat solid, cu ochii negri, cu o cicatrice pe gât, cu un costum de stofă englezească (ales de soția sa), cu o croială nepotrivită (mult prea tinerească pentru silueta mea). Mă întreb dacă mi-ați îngădui să fac câteva observații privind forțele dumneavoastră de poliție. Nu e vina unei singure persoane dacă ordinea civilă nu poate fi menținută într-o comunitate. Dar acest lucru mă neliniștește. Am o fetiță care locuiește aproape de Jackson Park, și dumneavoastră știți ca și mine că parcurile nu sunt supravegheate cum trebuie. Când mergi prin parc, viața îți este amenințată de bande de huligani. Stimate domnule primar, Armata trebuie să-și plaseze racheta Nike chiar în Point? E cu totul inutil, cred, fără rost, și ocupă mult spațiu. Sunt o mulțime de alte locuri prin oraș. De ce să nu fi mutat această grămadă de fer vechi în altă zonă pustie?

Repede, mai repede! Trenul alerga pe câmpie. Trecu în goană prin New Haven, repezindu-se către Rhode Island. Herzog, care nu se prea uita afară prin fereastra colorată și bine închisă, simți că gândurile lui pasionate, avântate, vorbeau pătrunzător, formulau judecăți limpezi, rosteau explicații finale, în cuvinte puține și necesare. Era cuprins de un extaz amețitor. Simțea, în același timp, că aceste judecăți scoteau la iveală nemărginita, deșarta, despotica lui încăpățănare, cicăleala caracteristică structurii lui mentale.

Dragă Moses E. Herzog, de când te interesează atât de mult problemele sociale, lumea exterioară? Până de curând ai dus o viață de inocentă lenevie. Și deodată te-a cuprins o pornire faustiană de nemulțumire și schimbare universală. Cerți. Jignești.

Stimați domni, Serviciul de Informații a avut amabilitatea să trimită din Belgrad un colet cu articole de îmbrăcăminte pentru iarnă. Nu am vrut să-mi iau izmenele în Italia, paradisul exilaților, și am regretat. Când am ajuns la Veneția ninge. N-am putut să iau vaporetto-ul cu valiza mea.

Stimate domnule Udall, un inginer petrolist pe care l-am cunoscut recent într-un avion de nord-vest mi-a spus că rezervele noastre interne de petrol sunt aproape epuizate și că s-a pus la punct un plan de aruncare în aer cu

bomba cu hidrogen a calotelor polare pentru a se ajunge la petrolul din adâncuri. Ce părere aveți?

Shapiro!

Herzog trebuia să-i explice lui Shapiro o mulțime de lucruri și aștepta la rândul lui explicațiile acestuia. Cu tot aerul lui de bonomie, Shapiro nu era un bonom. Avea un nas ascuțit și neplăcut și buzele păreau să zâmbească mascându-i de fapt iritarea. Avea obraji albi și bucălați, părul rar îi era dat pe spate, lucind à la Rudolf Valentino sau Ricardo Cortez din anii '20. Era cam rotofei, dar se îmbrăca cu gust.

Și totuși, de această dată Shapiro avea dreptate. Shapiro, ar fi trebuit să-ți scriu mai curând ca să-ți spun... să mă scuz... să mă justific... Dar am o scuză grozavă – necazuri, boală, harababură, suferințe. Ai scris o monografie remarcabilă. Sper că în recenzia mea am spus limpede acest lucru. La un moment dat, m-a lăsat memoria, și m-am înșelat în privința lui Gioacchino da Fiore. Tu și Gioacchino, trebuie să mă iertați amândoi. Eram într-un hal fără de hal. După ce acceptase să recenzeze studiul lui Shapiro, înainte de a fi copleșit de necazuri, Herzog nu mai știa cum să scape de această obligație. Luă cu el volumul acela gros, în valiză, și-l cără prin toată Europa. Din cauza asta avea dureri într-o parte, se temea să nu facă o hernie, și trebui să plătească sume considerabile pentru surplus de bagaje. Herzog tot citea din carte ca să-și păstreze obișnuința și copleșit fiind de un sentiment de culpabilitate. În pat, în Belgrad, la Metropol, cu sticle de suc de cireșe, tramvaiele uruind în noaptea înghețată. În cele din urmă, la Veneția, m-am așezat și am scris recenzia.

Scuza pentru prostia pe care am făcut-o e următoarea:

Presupun că ai auzit, deoarece stă în Madison, Wisconsin, că în octombrie trecut, la Chicago, mi-am ieșit din minți. Plecasem din casa de la Ludeyville de câțva timp. Madeleine voia să-și ia licența în limbi slave. Trebuia să mai urmeze zece cursuri de lingvistică și, de asemenea, a început să fie interesată de limba sanscrită. Poate că îți închipui cum obișnuia să lucreze – interesul, pasiunea ei. Îți mai aduci aminte când ai

venit să ne vezi la țară, acum doi ani, că discutaserăm despre Chicago. Dacă ar fi prudent să locuim în mahalaua aia.

Shapiro, în costumul lui elegant, cu pantofi cu vârful ascuțit, îmbrăcat ca de seară, ședea pe peluza din fața casei lui Herzog. Avea profilul unui om slăbuț. Nasul îi era ascuțit, dar pielea gâtului îi atârna și obrajii se lăsaseră în jos în dreptul buzelor. Shapiro era un tip foarte modern. Și Madeleine îl impresionase. O considera foarte frumoasă, foarte inteligentă. Așa și era. Conversația era animată. Shapiro venise să-l vadă pe Moses sub pretextul de a-i cere „sfatul” – de fapt, să-i ceară o favoare –, dar îi plăcuse compania lui Madeleine. Îl stimula și râdea bându-și apa tonică. Ziua era foarte călduroasă, dar Shapiro nu-și desfăcuse cravata sobră. Pantofii lui negri ascuțiți luceau, și avea picioare groase cu laba umflată. Pe gazonul tuns de el însuși, Moses ședea în pantaloni de pânză. Excitat de prezența lui Madeleine, Shapiro era foarte vioi, râzând strident și tot mai des, nestăpânit și fără rost. În același timp comportarea lui devenise și mai convențională, mai gravă, mai supravegheată. Vorbea în fraze lungi, el credea probabil proustiene – de fapt, erau germanice, pline de incredibile prețiozități. „Gândindu-mă bine, nu m-aș hazarda să apreciez meritul acestei tendințe fără a avea în vedere o analiză mai matură”, spunea el. Sărmanul Shapiro! Ce ființă primitivă! Rânjetul acela, râsul nestăpânit și spuma albă de la colțul buzelor, când ataca pe fiecare. Lui Madeleine îi plăcuse și-și luase aerul ei de mare doamnă. Se găsiseră și unul, și celălalt foarte agreabili.

Venise din casă cu sticle și pahare pe o tavă – brânză, pate de ficat, biscuiți sărați, gheață, heringi. Era îmbrăcată cu pantaloni albaștri, o bluză chinezească galbenă, și cu o pălărie de coolie, pe care i-o cumpărasem pe Fifth Avenue. Spunea că face insolație. Mergând cu pași repezi, ieși din umbra casei pe iarba strălucitoare, pisica se feri din calea ei; paharele și sticlele zăngăneau. Se grăbea fiindcă nu voia să scape nimic din conversație. Madeleine se aplecase să așeze tava pe masa de pe pajiște și Shapiro nu-și mai lua ochii de la conturul fundului ei reliefat pe stofa pantalonilor strâmți.

Madeleine „aruncată în mijlocul pădurii” era avidă de conversație savantă. Shapiro era la curent cu tot ce se publica în orice domeniu – citea toate revistele; avea cont deschis la librăriile din toată lumea. Când află că

Madeleine nu era numai o femeie frumoasă, dar și că pregătește un examen de doctorat în limbi slave, spuse: „Ce încântător!“ Și ar fi trebuit să știe el însuși, căci afectarea îl trădase, cât de nepotrivită fusese pentru un evreu rus din West Side Chicago exclamația aceea! Un evreu german din Kenwood ar fi putut să o spună – averi de altădată, negustori de cereale din 1880. Dar tatăl lui Shapiro n-avea nici o avere, vindea mere putrede cu căruțul în South Water Street. Merele acelea pătate și stricate și bătrânul Shapiro care mirosea a cal și a fructe erau mult mai autentici decât toate aceste referințe erudite.

Madeleine și onorabilul ei oaspete vorbeau despre Biserica rusă, Tikhon Zadonsky, Dostoievski și Herzen. Shapiro făcea mare caz de referiri savante, pronunțând corect toate cuvintele străine indiferent dacă erau în franceză, germană, sârbă, italiană, maghiară, turcă sau daneză, și le rostea râzând, cu râsul acela zgomotos, șuierat, strident, fără rost, cu dinții umezi și capul dat pe spate. Aha! Crengile trosneau. („Râsul imbecililor e ca trosnetul crengilor sub oala pe foc.“) Greierii cântau în iarbă. În anul acela ieșiseră din pământ.

Obrajii lui Madeleine trădau cât de surescitată era. Vârful nasului i se mișca, sprâncenele, care nu aveau nevoie de nici un fel de ajutor cosmetic, se ridicau mereu sub impulsul nervozității, de parcă ar fi vrut să-și limpezească vederea. Dr. Edvig spunea că acest lucru e un simptom al paranoiei. Sub copacii bătrâni, înconjurați de văile din Berkshires, fără nici o altă casă care să întunece peisajul, iarba era fragedă și deasă, iarba subțire și frumoasă de iunie. Greierii cu ochii roșii, pete pătrate viu colorate, umezi încă după năpârlire, stăteau immobili; când se uscau, se cățărau, săreau, se rostogoleau, zburau și în copacii înalți se auzea țârâitul lor neîntrerupt.

Cultura – ideile – luase locul bisericii în inima lui Mady (ce straniu organism trebuie să fi fost!). Herzog stătea pe iarbă în Ludeyville gândindu-se la ale lui, cu pantalonii de pânză rupți, cu picioarele goale, dar cu figura lui de gentleman evreu, cultivat, cu buze frumoase, fine, și ochii negri. Se uita la soția lui, pe care o adora (cu o inimă grea, neliniștită, supărată, o altă ciudățenie de inimă), cum îi arată lui Shapiro comorile minții ei.

– Rusa mea nu e ceea ce ar trebui să fie, spunea Shapiro.

– Dar cât de multe știi despre subiectul pe care-l studiez, zicea Madeleine. Era foarte fericită. Sângele i se urcase în obraz și ochii ei albaștri erau calzi și strălucitori.

Se apucară să discute un nou subiect – Revoluția din 1848. Lui Shapiro transpirația îi pătase gulerul scrobit. Numai un oțelar croat înnebunit de bani ar fi putut cumpăra o asemenea cămașă în dungi. Și ce credea despre Bakunin, despre Kropotkin? Cunoștea lucrarea lui Camfort? Da, o cunoștea. Îl știa pe Poggioli? Da. Avea impresia că Poggioli nu apreciasse la justa lor valoare câteva figuri importante – pe Rozanov, de pildă. Deși Rozanov avea păreri cam ciudate în unele probleme, cum ar fi baia rituală a evreilor, era totuși o figură importantă și misticismul lui erotic era foarte original – foarte. Rușiiăștia. Ce n-au făcut ei pentru civilizația occidentală, în timp ce o respingeau și o ridiculizau! Herzog observă că Madeleine devenise primejdios de excitată. Simțea, când glasul ei devenea strident și suna întocmai ca un clarinet, că nu-și mai putea opri năvala de idei și sentimente. Și dacă Moses nu lua parte la discuție, dacă ședea acolo, cum spunea ea, ca un mototol plictisit și îmbufnat, asta însemna că nu avea nici un pic de respect pentru inteligența ei. Căci Gersbach se băga imediat în conversație. Cu glasul lui emfatic, cu privirea lui expresivă, făcea impresia că e atât de mintos, încât nici nu te mai întrebai dacă ce spune are vreun sens.

Pajiștea era pe o înălțime de unde se vedeau câmpia și pădurile. În formă de imensă lacrimă de verdeață, avea un ulm la capătul ei îngust, iar coaja uriașului copac, care se usca atins de boală, era cenușiu-violetă. Pe crengile dese, puține frunze. Un cuib de grangur, ca o inimă cenușie, atârna de o creangă. Vălul lui Dumnezeu acoperă lucrurile transformându-le în mistere. Dacă nu ar fi atât de deosebite fiecare, atât de amănunțite și de complexe, aș fi mai liniștit. Dar sunt prizonierul percepțiilor, sunt un martor silit. Toate sunt prea interesante. Între timp locuiesc în casa asta de bârne vechi. Herzog era preocupat de ulmul acela. Trebuia să-l taie? Nu voia să o facă. Greierii făceau să vibreze un resort în pânțele lor, o orchestră într-o cameră specială. Miliardele de ochi roșii din pădurile din jur îi priveau, îi fixau și valurile de sunete inundau după-amiaza de vară. Herzog ascultase rareori un lucru atât de frumos ca aceste sunete aspre, multiple și continue.

Shapiro aduse vorba despre Soloviov – tânărul. Chiar avusese cu adevărat o viziune la British Museum, tocmai acolo? Din întâmplare, Madeleine scrisese un studiu despre Soloviov tânărul și nu scăpă această ocazie. Avea suficientă încredere acum în Shapiro ca să vorbească fără nici o reticență – sigură că avea să fie apreciată. Făcu o scurtă expunere despre cariera și ideile acestui rus mort. Privirile ei jignite treceau peste Moses. Ea se plângea că n-o ascultă niciodată. Voia să strălucească numai el. Dar adevărul era altul. Îi auzise expunerea pe acest subiect de atâtea ori, uneori până noaptea târziu. Nu îndrăznea să spună că-i e somn. În orice caz, lucrurile trebuiau să se petreacă după tiparul unui quid pro quo, în aceste condiții – îngropați cum erau în îndepărtatul Berkshires –, fiindcă și el discuta cu Madeleine probleme spinoase din Rousseau și Hegel. Se bizuia total pe posibilitățile ei intelectuale. Înainte de Soloviov, vorbise despre nimeni altcineva decât despre Joseph de Maistre. Și înainte de Maistre – Herzog făcu lista –, despre Revoluția Franceză, Eleanor d’Aquitaine, despre săpăturile lui Schliemann la Troia, percepția extrasenzorială, apoi despre tarot, știința creștină, și înainte de asta despre Mirabeau; sau despre romanele polițiste (Josephine Tey) sau despre science-fiction (Isaac Asimov)? Discuții aprinse. Dar interesul ei constant se îndrepta către romanele polițiste. Putea citi trei, patru pe zi.

Negru și fierbinte sub gazonul verde, pământul mustea de umezeală. Herzog cu picioarele goale îi simțea jilăveala.

De la Soloviov, Mady trecu, firește, la Berdiaev și vorbind despre Sclavie și libertate – conceptul de Sobornost – deschise un borcan de heringi marinați. Lui Shapiro i se umeziră buzele. Imediat își tamponă colțul gurii cu batista împăturită. Herzog își aminti că e un mare mâncău. În odăița pe care o împărțeau la școală. Shapiro obișnuia să-și înfulece cu mare poftă sendvișurile cu pâine de secară și ceapă. Acum, la mirosul de condimente și oțet, ochii lui Shapiro se umeziră, deși izbuti să-și păstreze aerul demn, bonom, rafinat, cu nasul ascuțit, în timp ce-și tampona cu batista obrajii rași. Măinile grăsulii fără păr – degetele care-i tremurau.

– Nu, nu, spuse el, vă mulțumesc foarte mult, doamnă Herzog. Sunt deliciosi! Dar am un stomac delicat.

Delicat! Avea ulcer. Vanitos cum era, nu voia s-o spună, implicațiile psihosomatice nu erau prea măgulitoare. Mai târziu, după-amiază, vomită-n chiuvetă. Trebuie să fi mâncat sepie, își spuse Herzog, care trebui să curețe chiuveta. De ce n-o fi folosit WC-ul – prea gras ca să se aplece?

Dar asta se întâmplase după vizita lui Shapiro. Înainte avusese loc, își aminti Moses, vizita familiei Gersbach. Valentine și Phoebe. Își opriseră modesta lor mașină sub catalpa care înflorise atunci, deși păstăile din anul trecut mai atârnav pe ramuri. Valentine coborî cu mersul lui ezitant, și după el Phoebe, palidă în orice anotimp al anului, strigându-l cu glasul ei tânguios „Val, Va-al“. Aducea o cratiță pe care o împrumutase, unul din marile vase de fontă ale lui Madeleine, roșie ca un rac marca Descoware, fabricată în Belgia. Vizitele acestea îl făceau pe Herzog să se simtă deprimat fără să-și explice de ce. Madeleine îl trimise să aducă vreo câteva scaune pliante. Poate că se simțea așa din cauza miresmei de miere putredă a cupelor albe de catalpa. Grele de polen, roșietice pe dinăuntru, cupele cădeau pe pietriș. Ce frumos! Băiețușul lui Gersbach, Ephraim, adunase o mulțime. Moses era bucuros să se ducă să caute scaune în dezordinea mucegăită a casei, jos, în siguranța tăcerii din pivniță. Nu se grăbi cu scaunele.

Când se întoarse, se vorbea despre Chicago. Gersbach, proaspăt ras, cu mâinile în buzunarele pantalonilor, stătea în picioare și-și agita părul cu reflexe profund arămii, spunând că sfatul lui era să plece odată de acolo, din văgăuna aia. Prin locurile astea nu se întâmplase nimic interesant de pe vremea bătăliei de la Saratoga, de pe dealurile din jur, ce dracu'. Phoebe, palidă și cu un aer obosit, își fuma țigara, zâmbind vag și sperând, probabil, să fie lăsată în pace. Printre oamenii agresivi, culți sau elocvenți, părea că își dă seama cât de neajutorată și neatractivă este. De fapt, era departe de a fi proastă. Avea ochi frumoși, sâni și picioare atrăgătoare. Trebuia doar să nu-și ia aerul acela de infirmieră-șefă, care-i transforma gropițele din obraji în zbârcituri severe.

– Chicago, fără îndoială! spunea Shapiro. Acolo e locul unde să-ți poți continua studiile universitare. O doamnă micuță, cum e doamna Herzog, este exact ce au nevoie cei de acolo.

Umple-ți gura aia mare cu heringi, Shapiro! spuse Herzog în gând și vezi-ți de treaba ta! Madeleine îi aruncă soțului ei o privire rapidă. Era măgulită, fericită. Voia să i se amintească din nou lui Moses, dacă uitase cumva, cât de mult o apreciau alți oameni.

În orice caz, Shapiro, nu-mi era mintea la Gioacchino da Fiore și la destinul ascuns al omului. Nimic nu mi se părea ascuns în mod special, totul era chinuitor de limpede. Știi, spuneai tu pe vremuri, chiar ca student erai un tip plin de importanță, că într-o bună zi „punctele noastre de vedere se vor intersecta”, adică încă de pe atunci existau mari deosebiri între noi. Cred că începuseși odată cu seminarul acela despre Proudhon și lungile discuții pe care le-am avut cu bătrânul Larson despre decăderea fundamentelor religioase ale civilizației. Oare sunt epuizate toate tradițiile, credințele irosite, conștiința maselor încă nepregătită pentru viitoarea etapă? Am ajuns oare la criza totală a dezagregării? A sosit oare tristul moment al morții sentimentului moral, al dezintegrării conștiinței și respectului pentru libertate, lege, decență publică, și tot restul se prăbușește în lașitate, decadentă și sânge? Viziunea lui Proudhon a întinericului și a răului nu poate fi trecută cu vederea. Dar nu trebuie să uităm cât de repede viziunile de geniu devin niște simple bunuri de-a gata pentru intelectuali. Varza acră conservată a lui Spengler din Socialismul prusac, banalități despre țara pustie, ieftinele stimulente mentale ale Alienării, și pălăvrăgeala... despre Neautenticitate și Solitudine. Nu pot accepta această tristețe ridicolă. Vorbim despre întreaga viață a umanității. Subiectul e prea vast, prea profund pentru asemenea slăbiciune și lașitate – prea profund, prea vast, Shapiro. Mă chinuie până la nebunie că te-ai rătăcit atât de tare. O simplă critică estetică a istoriei! După războaiele și exterminările în masă! Ești prea inteligent pentru așa ceva. Ai moștenit un sânge bogat. Tatăl tău vindea mere.

Pe de altă parte, nu pretind că poziția mea este ușoară. Suntem, în epoca noastră, niște supraviețuitori, așa că teoriile progresului nu ni se potrivesc deoarece cunoaștem pe pielea noastră cât costă. Să-ți dai seama că ești un supraviețuitor e un șoc. Când îți dai seama că asta ți-e soarta îți vine să izbucnești în plâns. Acum morții își urmează calea, ai vrea să-i chemi, dar ei dispar într-un nor negru de fețe și suflete. Ei se ridică în fumul coșurilor de exterminare și te lasă în lumina limpede a succesului istoric – succesul

tehnic al Occidentului. Și atunci îți dai seama cu inima îndoită că omenirea a reușit s-o scoată la capăt, s-o scoată la capăt în mod triumfal, deși asurzită de exploziile de sânge. Uniți prin războaie oribile, învățați cu stupiditatea brutală de către revoluții, de foametea organizată de „ideologi“ (moștenitorii lui Marx și Hegel formați în șmecheriile rațiunii), poate că noi, umanitatea modernă (e posibilă oare?), am făcut aproape imposibilul, și anume, am învățat ceva. Știi că declinul și pieirea civilizației refuză să urmeze modelul Antichității. Vechile imperii sunt distruse, dar aceleași puteri de altădată sunt mai bogate ca oricând. Nu spun că prosperitatea Germaniei e chiar plăcută vederii. Dar există și la mai puțin de douăzeci de ani după ce nihilismul diabolic al lui Hitler o făcuse praf. Și Franța? Anglia? Nu, analogia declinului și a pieirii lumii clasice nu ține. Se petrece altceva, și acest ceva e mai aproape de viziunea lui Comte – rezultatele muncii rațional organizate – decât de aceea a lui Spengler. Dintre toate relele standardizării în vechea Europă burgheză a lui Spengler, poate cel mai mare a fost pedanteria standardizată chiar a Spenglerilor – această truculență grosolană născută în Gymnasium, în exercițiile culturale organizate de către o birocrație demodată.

La țară voiam să scriu un alt capitol din istoria Romantismului ca formă a invidiei și ambiției plebee în Europa. Clasele plebee care se ridicau luptau, firește, pentru hrană, putere, privilegii sexuale. Dar luptau, de asemenea, pentru a moșteni demnitatea aristocratică a vechilor regimuri, care în epoca modernă ar fi putut pretinde dreptul de a vorbi despre declin. În sfera culturii, noile clase cultivate au provocat confuzia între judecățile estetice și cele morale. Am început cu indignarea împotriva poluării industriale a mediului înconjurător. (Văile din Tempe ale englezului Ruskin) și am sfârșit prin a pierde din vedere caracteristicile morale demodate ale Ruskinilor. Ajungând până la urmă pe punctul de a nega umanitatea maselor industrializate „banalizate“. A fost ușor pentru apologeții Țării pustii să fie asimilați cu totalitarismul... Aici responsabilitatea artiștilor rămâne a fi evaluată. Presupunerea, de pildă, că deteriorarea limbajului și degradarea lui este egală cu dezumanizarea a dus de-a dreptul la fascism cultural.

Mă gândeam, de asemenea, să examinez întreaga problemă a modelelor, a lui imitatio în istoria civilizației. După o studiere îndelungată a ancien

régime eram gata să mă aventurez să enunț o teorie asupra efectelor marilor tradiții de la Curte, ale politicii, ale teatrului lui Ludovic al XIV-lea, asupra personalității franceze (și deci europene). Circumstanțele vieții private burgheze din epoca modernă au determinat pierderea de către individ a sensului Marilor Pasiuni și aici se dezvoltă una dintre cele mai fascinante, dar și mai puțin plăcute trăsături ale Romantismului. (Una dintre consecințele acestui tip de dramă personală e că, față de lumea colonială, Civilizația occidentală s-a prezentat în chip teatral ca fiind aristocratică.) Când ne-ai vizitat, eram la mijlocul unui capitol intitulat „Gentlemanul american“, o scurtă istorie a parvenitismului social. Și eram și eu acolo, la Ludeyville. Boierul Herzog, Graf Pototsky de Berkshires. Se petrecea o foarte amuzantă schimbare de situație, Shapiro. În timp ce tu și Madeleine vă storceați mintea, cochetând, grozăvindu-vă, arătându-vă dinții ascuțiți într-o pălăvrăgeală erudită – eu încercam să-mi dau seama ce e cu mine. Înțelegeam că ambiția lui Madeleine era să-mi iau locul care mi se cuvine în lumea academică. Să mă întreacă. Așa avea să ajungă la apogeul înălțării ei ca regină a intelectualității, ca „savantă“ de necontestat. Și prietenul tău Herzog să se zvârcolească sub pantoful ei elegant și ascutit.

Ah, Shapiro, învingătorul de la Waterloo s-a tras deoparte ca să verse lacrimi amare pentru cei morți (masacrați din ordinul lui). Dar nu și fosta mea soție. Ea nu vrea să aleagă între două Testamente contradictorii. Ea e mai tare decât Wellington. Ea vrea să trăiască exersând ceea ce Valéry numea „profesiunile delirante“ – profesiuni în care opinia despre sine este principala unealtă, iar materia primă e reputația sau poziția pe care o ai.

Cât despre cartea ta, e prea multă istorie imaginară în paginile ei. O mare parte a ei nu-i decât ficțiune utopică. În privința asta nu-mi voi schimba părerea niciodată. Totuși, cred că ideea ta privind milenarismul și paranoia e foarte bună. De altfel, Madeleine m-a atras în afara lumii academice, a intrat în ea, a trântit ușa și a rămas acolo, bârfindu-mă.

Nu era grozav de originală ideea asta a lui Shapiro, dar a făcut totuși o treabă bună. În recenzia mea am încercat să sugerez ideea că psihologii clinicieni ar putea scrie istorii fascinante. Să-i lase pe profesioniști fără slujbă. Megalomania faraonilor și cezarilor. Melancolia în Evul Mediu.

Schizofrenia în secolul al XVIII-lea. Și apoi, acest bulgar, Banowici, care vede toate luptele pentru putere în termenii unei mentalități paranoide – un spirit curios, insidios, tipul acesta, convins că lumea e condusă întotdeauna de nebunie. Dictatorul trebuie să fie încurajat de mulțimi vii ca și de mulțimi de oameni de cadavre. O imagine a omenirii ca o bandă de canibali, alergând în haite, scoțând sunete nearticulate, jelindu-și propriile crime și respingând lumea celor vii. Nu te înșela, dragă Moses Elkanah, cu cântece și basme pentru copii. Inimile care se agită pentru binefaceri de două parale și debordează de o dragoste ieftină nu au scris istoria. Dinții rânjiți ai lui Shapiro, pofta lui salivând, jungherul unui ulcer în pânțe l-au făcut să vadă adevărul. Jeturi de sânge omenesc care țâșnesc din morminte proaspete! Masacre fără limite! Acest lucru nu l-am înțeles niciodată!

De curând am luat de la un psihiatru o listă a simptomelor paranoiei – l-am rugat să mi le noteze. M-am gândit că m-ar putea ajuta să înțeleg mai bine fenomenul. A făcut-o bucuros. Mi-am băgat hârtia scrisă în portofel, și am studiat-o cum aș fi studiat plăgile Egiptului. Întocmai ca „DOM, SFARDEYA, KINNIM“ din Haggadah. Hârtia spunea: „Orgoliu, furie, «raționalizare» excesivă, înclinații homosexuale, spirit competitiv, neîncredere în emoții, incapacitate de a suporta critica, presupuneri de ostilitate, iluzii“. Totul era acolo – totul! Am reflectat la fiecare simptom gândindu-mă la Mady și, deși portretul nu e complet, știu bine că nu pot lăsa un copil pe mâinile ei. Mady nu-i Daisy. Daisy e o femeie severă, capricioasă, dar pe care te poți bizui. Marco a crescut cum trebuie.

Abandonând epistola către Shapiro – îi provoca prea multe gânduri neplăcute, și acesta era tocmai lucrul pe care trebuia să-l evite, dacă nu voia să-și strice plăcerile unei vacanțe –, se apucă să-i scrie fratelui său Alexander. Dragă Shura, scrise el, cred că-ți datorez 1 500 de dolari. Ce-ar fi să rotunjim suma la 2 000? Am nevoie de acești bani. Ca să-mi pot reveni. Shura era un frate generos. Cei din familia Herzog aveau anumite trăsături comune, dar zgârcenia nu era printre ele. Moses știa că bogatul său frate va apăsa pe un buton și va spune secretarei sale: „Trimite un cec aiuritului ăla de Moses Herzog“. Frumosul său frate, solid, cu părul alb, în costumul lui foarte scump, cu pardesiul de vicuňa, pălărie italienească, ras ca un milionar, cu degetele roz manichiurate, pline de inele groase, privind pe geamul limuzinei cu un aer superior. Shura îi cunoștea pe toți, îi plătea

pe toți, și-i disprețuia pe toți. Față de Moses disprețul lui era atenuat de sentimentul de familie. Shura era un adevărat discipol al lui Thomas Hobbes. Problemele universale erau o prostie. Nu trebuie să te gândești decât să prosperi în pânțele Leviatanului și să dai comunității un exemplu de hedonism. Pe Shura îl amuza marea afecțiune pe care i-o purta fratele său Moses. Moses își iubea rudele fără nici o reținere. Pe fratele lui Willie, pe sora lui Helen. Chiar și pe verii săi. Era o copilărie din partea lui, o știa. Nu putea decât să ofteze, gândindu-se că e atât de înapoiat în această privință. Câteodată, încerca să se întrebe, în felul său caracteristic, dacă această trăsătură făcea parte din fondul lui arhaic, preistoric. Tribal, adică. Asociat cu adorația strămoșilor și totemismul.

De asemenea, deoarece am necazuri de ordin juridic, aș vrea să știu dacă mi-ai putea recomanda un avocat. Poate vreunul dintre avocații lui care nu i-ar cere bani pentru serviciile sale.

Acum se apucă să-i scrie în gând lui Sandor Himmelstein, avocatul din Chicago care îl asistase în toamna trecută, după ce Madeleine îl dăduse afară din casă. Sandor! Ultima dată când am luat legătura, îți scriam din Turcia. Tocmai de acolo! Și totuși, într-un fel, asta i se potrivea lui Sandor; e o țară din O mie și una de nopți și Sandor însuși ar fi putut proveni dintr-un bazar, deși avea biroul la al paisprezecelea etaj din Burnham Building, în capul străzii unde-i primăria. Herzog făcuse cunoștință cu el la baia de aburi de la Clubul Postl, aflat între Randolph și Wells Street. Era un bărbat scund, diform, deoarece pierduse o parte din torace. În Normandia, spunea el întotdeauna. Când se înrolase fusese, probabil, un fel de pitic uriaș. Trebuie să fi fost posibil să capeți grad de ofițer în serviciul juridic, chiar dacă erai pitic. Pe Herzog îl deranja, probabil, faptul că fusese eliberat din marină, reformat din cauza astmului, și nu participase niciodată la vreo luptă. În timp ce acest pitic fusese mutilat de o mină aproape de capul de pod. Rana îl cocoșase. În orice caz, acesta era Sandor, un bărbat cu un obraz mândru, dur și frumos, cu buze decolorate și fața lividă, cu nas mare și un păr rar, cenușiu. În Turcia eram într-un hal fără de hal. În mare parte, o spun din nou, din cauza vremii. Primăvara încerca să vină, dar vântul se schimbase. Cerul, deasupra moscheilor albe, era acoperit. Ninge. Turcoaicele, masculinizate din cauza pantalonilor, își acopereau fețele severe cu văluri.

Nu m-aș fi așteptat niciodată să le văd pășind cu atâta energie. Cărbunii fuseseră descărcați în stradă, dar muncitorii nu veniseră să-i ridice, așa că nici cazanul nu funcționa. Herzog bea ceai cu coniac, își freca mâinile și-și mișca degetele în pantofi ca să-i circule sângele. Pe atunci era preocupat de circulația sangvină. Văzând florile pretimpurii acoperite de zăpadă, devenise și mai mohorât.

Îți trimit această notă întârziată să vă mulțumesc ție și lui Bea că m-ați primit în casa voastră. Voi, care sunteți niște cunoștințe, nu vechi prieteni. Sunt convins că am fost un musafir groaznic. Bolnav și furios – zdrobit de durerea aia nenorocită. Luând pilule împotriva insomniei și totuși neputând dormi, ducând-o tot așa drogat și cu tahicardie provocată de whisky. Ar fi trebuit să fiu internat și ținut într-o încăpere capitonată. Recunoștință! Eram profund recunoscător. Dar era recunoștința aceea politică a celui slab, a suferindului furios pe dinăuntru. Sandor a avut grijă de mine. Eu nu eram în stare să fac nimic. M-a primit în casa lui, departe spre sud, la zece străzi după Illinois Central. Mady reținuse mașina, spunând că avea nevoie de ea pentru Junie, ca s-o ducă la grădina zoologică și la alte chestii din astea.

– N-o să te superi dac-ai să dormi lângă băuturi, sper, mi-a spus Sandor, căci patul pliant fusese așezat lângă bar. Camera era plină de liceenii lui Carmel Himmelstein.

– Ieșiți afară, le-a strigat Sandor adolescenților. Nu se vede nimic în fumul ăsta afurisit de țigară. Uite ce-au mai umplut cu mucuri sticlele de coca-cola.

A pus în funcțiune aparatul de aer condiționat și Moses, încă îmbujorat de frigul de afară, dar cu cearcăne la ochi, își ținea valiza, aceeași valiză pe care o avea acum în poală. Sandor a dat la o parte paharele de pe câteva rafturi.

– Hai, băiete, a spus el, despachetează. Pune-ți lucrurile aici. În douăzeci de minute mergem la masă. Mâncare bună. Specialitatea lui Bea.

Ascultător, Moses își scoase lucrurile – periuța de dinți, briciul, talcul, somniferele, ciorapii, monografia lui Shapiro și un volum vechi al poemelor

lui Blake într-o ediție de buzunar. Hârtia pe care doctorul Edvig îi enumerase simptomele paranoiei îi servea ca semn de carte.

După cină, în acea primă noapte petrecută în sufrageria familiei Himmelstein. Herzog înțelese, fără să-i facă plăcere, că, acceptând ospitalitatea lui Sandor, a făcut încă o greșală caracteristică.

– O să treci și peste asta. Lasă. O să vezi, îi spuse Sandor. Pariez că ai s-o scoți la capăt. E-n regulă.

Și Beatrice, cu părul ei negru și cu gura ei frumoasă cu buze roșii fără ruj, îi spuse:

– Moses, știu cum trebuie să te simți.

– Ticăloasele astea vin și se duc, zise Sandor. Întreaga mea clientelă e făcută aproape numai din ticăloase din astea. Ar trebui să știi de ce sunt în stare și ce se întâmplă. Chicago. Își scutură capul mare și buzele i se strânseseră într-o grimasă de dezgust. Dacă vrea să plece, dă-o dracului! Să plece! E mai bine pentru tine. Ai fost un fraier! Ei, și? Orice bărbat e un fraier față de o anumită muiere. Eu însumi am fost dus de nas de cele cu ochi albaștri. Dar am avut bunul-simț să mă îndrăgostesc de acești frumoși ochi căprui. Nu e formidabilă?

– Fără îndoială. Trebuia s-o spună. Și de fapt nici nu era atât de greu. Moses nu trăise patruzeci și ceva de ani fără să știe cum să treacă prin clipe din acestea. Printre prietenii înguști la minte, asta însemna să minți, dar printre oamenii civilizați însemna doar să fii politicos.

– Nu știu ce a văzut la o epavă ca mine. În orice caz, Moses, rămâi la noi câtva timp. Într-o perioadă ca asta nu trebuie să rămâi fără prieteni. Firește, știu că ai o familie în oraș. Mă văd cu frații tăi la Fritzl's. Chiar ieri am vorbit cu fratele tău mijlociu.

– Cu Willie.

– E un băiat foarte bun – foarte activ și în viața evreiască, spuse Sandor. Nu ca acelmacher Alexander amestecat mereu în vreun scandal. Acum e băgat

în contrabanda cu alcool, apoi în povestea cu Jimmy Hoffa și după aceea în cea cu banda lui Dirksen. Recunosc, frații tăi sunt cineva. Dar te-ar chinui cu întrebările. Aici nimeni n-o să te întrebe nimic.

– La noi, faci ce vrei, spuse Beatrice.

– Cum să vă spun. Nu înțeleg deloc ce s-a întâmplat, zise Moses. De la început am avut și momente mai bune, și mai rele cu Mady. Dar lucrurile mergeau mai bine. Primăvara trecută când am stat de vorbă despre căsătoria noastră și dacă ne împăcăm îndeajuns de bine ca să continuăm – s-a ivit o problemă de ordin practic: dacă ar trebui să fac un credit ipotecar. Spunea că de îndată ce va termina cu teza ei să avem un al doilea copil...

– Îți spun eu ce e, zise Sandor. Dacă vrei să știi care-i părerea mea, vina e a ta.

– A mea? Cum adică?

– Fiindcă ești un intelectual și te-ai căsătorit cu o intelectuală. Într-un fel, fiecare intelectual e un nepriceput, un încurcă-lume. Voi nu sunteți în stare să găsiți răspuns propriilor voastre întrebări – și totuși în cazul tău cred că există o speranță.

– Ce speranță?

– Tu nu ești ca alți universitari de două parale. Tu ești un mensch. La ce bun sunt toți deștepții ăia! Doar un nenorocit de ignorant ca mine se luptă pentru o cauză liberală. Snobii aceia conservatori de la Yale or fi având ei în birou portretul lui Learned Hand, dar când e vorba să ieși la demonstrație în Trimbull Park, sau să te bați cu gălbejiții din Deerfield, sau să-i iei apărarea unui om ca Tompkins...

Sandor era mândru că-l apăraseră la proces pe Tompkins, un negru, funcționar de poștă.

– Păi, cred că voiau să-l facă praf pe Tompkins fiindcă era negru, spuse Herzog. Dar, din păcate, era și bețiv. Tu singur mi-ai spus-o. Iar în ceea ce privește competența lui profesională, existau serioase îndoieli.

– Să nu mai repeți chestiile astea, spuse Sandor. Ar putea fi folosite cum nu trebuie. Vrei să trăncănești despre lucrurile confidențiale pe care ți le-am spus? Era o problemă de dreptate! Nu sunt și bețivi albi în serviciul statului? Nu prea mulți!

– Sandor... Beatrice. Mă simt groaznic. Un alt divorț... iar pe drumuri la vârsta mea. Nu mai suport. Nu știu... parc-aș muri.

– Hai, ce tot spui! zise Sandor. E dureros din cauza copilului, dar ai s-o scoți tu la capăt.

Atunci, când ai crezut, și eu am fost de acord, că nu trebuie să fiu lăsat singur, poate că ar fi trebuit chiar să fiu singur, scrise Herzog.

– Uite ce e, am să mă ocup eu de toate astea, îl asigură Sandor. Ai să ieși din rahatul ăsta împutit. Lasă totul în seama mea, te rog. Nu ai încredere în mine? Crezi cumva că nu sunt sincer cu tine?

Ar fi trebuit să iau o cameră la Quadrangle Club.

– Nu trebuie să fii lăsat de capul tău, zise Sandor. Nu ești genul. O ființă umană! Un mensch! Și-au bătut joc de tine. Și ai tot atâta simț practic cât are și băiatul meu de zece ani, Sheldon, amărâțul de tine.

– O să mă descurc. N-o să accept să fiu o victimă. Mi-e silă de rolul ăsta, spuse Moses.

Himmelstein ședea în fotoliu, cu picioarele încrucișate sub el. Ochii îi erau umezi, de culoarea castravetelui proaspăt tăiat, și avea gene frumoase. Mesteca o țigară de foi. Unghiile diforme îi erau îngrijite. Își făcea manichiura la Palmer House.

– O scârbă foarte încăpățânată, spuse el. Teribil de atractivă. Îi place să-și impună voința. Odată ce-a decis ceva, a decis pentru totdeauna. Ce voință fermă! E cineva.

– Totuși, Moses, odată trebuie să te fi iubit, spuse Bea. Vorbea foarte, foarte rar, așa era ea. Ochii ei închiși, căprui erau înfundați în orbite proeminente.

Buzele îi erau roz și vioaie. Moses nu voia să-i întâlnească privirea; ar fi trebuit să o înfrunte îndelung și cu seriozitate și nimic n-ar fi ieșit din asta. Știa că se bucură de simpatia ei, dar că nu-l va aproba niciodată.

– Nu cred că m-a iubit, zise Moses.

– Sunt sigură că te-a iubit.

Aceeași solidaritate feminină mic-burgheză, în apărarea unei femei drăguțe, acuzată de calcule și răutate. Femeile drăguțe se căsătoresc din dragoste. Și când nu mai iubesc, trebuie să fie libere să iubească pe altcineva. Nici un bărbat care se respectă nu se opune pornirilor inimii. Așa e corect. Și nu e rău. Dar e o regulă nouă. În orice caz, se gândi Moses, nu era într-o situație în care să se poată certa cu Bea. Era la ea în casă și încerca să-l consoleze.

– N-o cunoști pe Madeleine. spuse el. Când am cunoscut-o avea mare nevoie de ajutor. De felul pe care numai un soț ți-l poate da...

Știu cât de lungi – nesfârșite – sunt poveștile oamenilor nefericiți. Și cât de plictisitoare pentru toată lumea.

– Mie mi se pare drăguță, spuse Bea. La început părea cam rigidă și bănuitoare, dar când am început s-o cunosc mai bine, s-a dovedit a fi prietenoasă și foarte amabilă. În esență trebuie să fie un om bun.

– Pe dracu'! Oamenii, cei mai mulți, sunt drăguți. Trebuie să le dai numai ocazia să fie așa, spuse Sandor livid, dar frumos.

– Mady a calculat totul, spuse Herzog. De ce nu s-a despărțit înainte de a semna ipoteca?

– Fiindcă a trebuit să aibă un acoperiș deasupra capului, spuse Sandor. Ce-ai fi vrut?

– Ce-aș fi vrut? Herzog se ridică în picioare, căutându-și cuvintele. Era alb la față, cu ochii ținți, dilatați. Se uită lung la Sandor, care ședea ca un sultan, cu picioarele mici strânse sub el. Și în clipa aceea își dădu seama că

Bea, cu privirea ei frumoasă, fără clipire, îl avertiza să nu-l supere pe Sandor. Când se-nfură, tensiunea i se putea urca în mod primejdios.

Herzog scrisese: Eram recunoscător pentru prietenia pe care mi-o arătai. Totuși, eram în ultimul hal. În halul în care ceri multe, aproape imposibilul. La mânie oamenii devin dictatoriali. Greu de suportat. Eram prins în cursă acolo. Dormind lângă bar. Îl plângeam pe bietul Tompkins. Nu-i de mirare că s-a apucat de băut când l-a preluat Sandor.

– Nu ai intenția să te lupți pentru custodia copilului, nu-i așa? întrebă Sandor.

– Și dacă o fac?

– Păi, spuse Sandor, vorbind ca avocat, mi te închipuiau în fața unui juriu. Jurații o să se uite la Madeleine, înfloritoare și frumoasă, și apoi la tine, tras la față, cu părul cărunț și atunci, bang!, s-a dus și custodia fetei. Așa e cu jurații. Mai stupizi decât oamenii peșterilor, nenorociții ăștia. Știu că nu-ți face plăcere să o auzi, dar mai bine să ți-o spun. La vârsta ta trebuie să privești lucrurile realist.

– Lucrurile! exclamă Herzog furios, încercând să se agațe de ceva.

– Știu, zise Sandor. Sunt mai bătrân decât tine cu zece ani. Dar după patruzeci de ani nu mai contează. Dacă mai poți o dată pe săptămână, trebuie să fii recunoscător.

Beatrice încercă să-l potolească pe Sandor, dar el îi spuse:

– Taci din gură. Și apoi se întoarse spre Moses, dând din cap în așa fel încât gâtul îi fusese înghițit de toracele desfigurat și omoplații i se ridicaseră în spate înțepând cămașa albă. Ce știe el ce înseamnă să privești lucrurile în față? Tot ce vrea e ca lumea să-l iubească. Dacă nu, începe să țipe și să facă scandal. Bine! După Ziua Z, zăceam făcut praf în nenorocitul ăla de spital englezesc – un infirm. De ce, pentru Dumnezeu? A trebuit să ies de acolo printr-un efort de voință. Și prietenul lui, Valentine Gersbach! ăsta e un om! Șchiopul ăla roșcat știe ce-i aia să suferi cu adevărat. Dar nu se lasă – trei oameni cu șase picioare n-ar putea face cât face afurisitul acela de

beteag. Nu-i nimic. Bea, Moses poate înghiți și așa ceva. Altfel n-ar fi decât un prăpădit de universitar. Nici nu mi-aș pierde vremea cu o asemenea secătură.

De furie, Herzog nu mai știa ce să spună.

– Ce vrei să zici? Trebuie să mor din cauza părului meu? Dar cu copilul cum rămâne?

– Ei, și acum nu sta acolo frecându-ți mâinile ca un imbecil. Doamne, ce nu pot să-i sufăr pe imbecili, strigă Sandor. Ochii lui verzi deveniseră violent de limpezi, buzele i se strângeau mereu. Trebuie să fi fost convins că așa înlătură din sufletul lui Herzog greaua apăsare a înșelăciunii și degetele lui lungi și albe se agitau nervos.

– Ce? Să mori? Din cauza părului? Ce tot trăncănești acolo? Ziceam doar că vor da copilul unei mame tinere.

– Madeleine ți-a zis asta. Ea ți-a sugerat-o. Ca să mă oprească să-i intentez proces.

– Nu mi-a sugerat nimic. Îți spun astea pentru binele tău. De data asta ea e stăpână pe situație! Ea câștigă, tu pierzi. Poate că vrea un alt bărbat.

– Da? Ți-a spus ea așa ceva?

– Nu mi-a zis nimic. Am pus poate. Acuma liniștește-te. Dă-i să bea ceva. Bea. Din sticla lui. Nu-i place scotch-ul meu.

Beatrice se duse să-i aducă lui Herzog sticla sa de Guckenheimer de 86 de grade.

– Și acum, zise Sandor, termină cu tâmpeniile. Nu te mai prosti, omule. Expresia i se schimbă și o anumită simpatie i se ivi în priviri. Ei, când suferi, suferi de-a binelea. Ești un evreu adevărat, autentic, care știe ce-i aia. Recunosc. Te înțeleg. Am crescut pe Sangamon Street, nu uita, pe vremea când un evreu era încă un evreu. Știu ce-i aia să suferi – aici suntem pe aceeași lungime de undă.

Herzog, călătorul, scrise: Nu înțelegeam nimic. Credeam că o să mă lovească apoplexia, că o să plesnesc. Cu cât mă consolai mai tare, cu atât mă împingea mai aproape de moarte. Dar ce căutam acolo? De ce eram în casa ta?

Trebuie să fi fost amuzant halul în care sufeream. Privind din camera mea la buruienile fără frunze din spatele casei. Tulpini subțiri, cafenii de rugină, laptele-cucului cu păstăile goale căscate. Sau privind ecranul cenușiu al televizorului.

Duminică dimineața, devreme, Sandor îl chemă pe Herzog în sufragerie.

– Omule, spuse el, am găsit o poliță de asigurare formidabilă pentru tine.

Moses se sculă din patul lui de lângă bar și își încheie halatul, neînțelegând despre ce e vorba.

– Ce anume?

– Am putea aranja o poliță care să o pună la adăpost pe fetiță.

– Și cum asta?

– Ți-am spus săptămâna trecută, dar tu te gândeai probabil la alte lucruri. Dacă te îmbolnăvești, ai un accident, îți pierzi mințile, Junie va fi la adăpost.

– Dar eu plec în Europa și am poliță de asigurare de călătorie.

– Asta, dacă mori. Dar ce-ți spun eu e valabil chiar dacă ai o depresie nervoasă și trebuie să intri într-un spital, căci copilul își va primi alocația lunară.

– Cine spune că o să am o depresie nervoasă?

– Uite ce e, crezi că fac acest lucru pentru mine? Dar sunt băgat în treaba asta, spuse Sandor lovind cu piciorul gol covorul gros.

Duminica, dinspre lac urca o ceață cenușie și vasele care cărau minereuri mugeau ca niște cirezi purtate de apă. Se auzea ecoul carenelor goale. Herzog ar fi dat orice să fie marinar pe un vas cu destinația Duluth.

– Vrei sfatul meu legal, sau nu-l vrei? îl întrebă Sandor. Vreau să fac ce e mai bine pentru tine. Așa e?

– Păi, sunt aici, ce altă dovadă vrei? M-ai adăpostit în casa ta.

– Bine, atunci să vorbim serios. Cu Madeleine n-o să ai nici o problemă. N-o să capete pensie alimentară. O să se mărite repede. Am invitat-o la masă la Fritzl's și tipi care de ani de zile nici nu mă luau în seamă au venit alergând, cu aia sculată, călcându-se pe picioare unii pe ceilalți. Și printre ei și rabinul de la templul meu. E o bucățică bună.

– Ești nebun de legat. Și eu știu cine-i ea.

– Ce vrei să spui – că e mai puțin târfă decât celelalte? Toți suntem niște târfe pe lumea asta, să nu uiți asta. Știu foarte bine că sunt eu o târfă. Și tu ești un shnuck de prima clasă, văd eu. Cel puțin așa îmi zic deșteptii tăi. Dar pun pariu pe un costum de haine că și tu ești o târfă.

– Himmelstein, știi oare ce-i aia un om de rând?

Sandor se încruntă.

– Adică?

– Un om de rând. Un om din mulțime. Sufletul mulțimii. Care nu se distinge prin nimic deosebit.

– Ce-i aia sufletul mulțimii! Nu-mi umbla cu palavre. Eu vorbesc de lucruri concrete, nu de prostii.

– Și tu crezi că lucrurile concrete sunt păcătoase.

– Lucrurile concrete sunt păcătoase.

– Tu le crezi adevărate fiindcă sunt păcătoase.

– Și tu te întreci cu gluma. Cine ți-a spus că ești un fel de prinț? Maică-ta își spăla singură rufele, aveai oameni în gazdă, iar taică-tău era un contrabandist mărunț. Vă știu eu pe voi și yiches-ele voastre. Nu-mi veni mie cu aerele astea. Și eu sunt jidan și mi-am luat diploma la niște nenorocite de cursuri serale. E bine? Și acum să terminăm cu rahatul ăsta, visătorule.

Zguduit, învins, Herzog nu știa ce să-i răspundă, de ce venise acolo? Să fie ajutat? Să aibă unde să-și verse amarul? De furie pentru nedreptatea care i se făcea? Dar aici vorbea Sandor, nu el. Piticul acesta dezlănțuit, cu dinții ieșiți în afară și cu fața brăzdată de cute. Sub pijamaua verde pieptul i se cocoșase într-o parte. Acesta era Sandor în zilele lui proaste, când era furios. Omul putea fi însă atrăgător, generos, agreabil, chiar spiritual. Focul inimii îi deformase probabil toracele și violența limbii sale afurisite îi împinsese dinții în afară. Bine, bine, Moshe Herzog – dacă vrei să fii compătimit și să ceri ajutor și ocrotire, o să te dai, inevitabil, pe mâna acestor spirite mânioase. Care or să te distrugă cu „adevărurile“ lor. Țasta-i masochismul tău mein zisse n'shamele. Pe oamenii buni îi interesează ce gândesc ceilalți și nu știu să se gândească la ei. Trebuie să-ți limpezești viziunea asupra lucrurilor prin autocunoaștere, prin experiență. De altfel, opoziția este adevărata formă a prieteniei. Așa mi se spune.

– Vrei să o ocrotești pe fiica ta, nu-i așa? spuse Sandor.

– Firește că vreau. Dar ieri mi-ai spus s-o las baltă, fiindcă oricum o să fie o străină pentru mine când o să se facă mare.

– Așa e. Când ai s-o vezi data viitoare nici n-o să te mai cunoască.

Sandor se gândea la copiii lui, niște animale, nu la fiica mea, făcută dintr-un aluat mai nobil. N-o să mă uite.

– Nu cred, zise Herzog.

– Ca avocat, am o obligație socială față de copil. Trebuie să o protejez.

– Tu? Eu sunt tatăl ei.

- Tu poți să-ți pierzi mințile sau să mori.
- Și Mady poate muri. De ce nu faci asigurarea pe numele ei?
- N-o să te lase niciodată să faci așa ceva. Nu-i obligația ei să se ocupe de treaba asta. Bărbatul trebuie s-o facă.
- Nu și acest bărbat. Madeleine acționează ca un bărbat. Ea a hotărât să ia copilul și să mă arunce în stradă. Ea crede că poate fi și mamă, și tată. O să plătesc eu primele pentru asigurarea ei.

Sandor începu să râdă.

- Puțin îmi pasă de ea. Puțin îmi pasă și de tine. Eu mă îngrijesc de copil.
- De ce ești atât de sigur că am să mor eu întâi?
- Și asta e femeia pe care o iubești? spuse Sandor pe un ton mai coborât. După cât se pare, își amintise de primejdioasa lui tensiune. Stăpânindu-se cu greu, se vedea asta după ochii lui spălăciți, după buze și după bărbie, Sandor continuă mai calm: Aș face polița asta eu însumi dacă aș trece examenul medical. Mi-ar face o mare plăcere să dau ortul popii și să o las pe Bea o văduvă bogată. Mi-ar plăcea așa ceva.
- Atunci ar putea să plece la Miami și să-și vopsească părul.
- Desigur. Și în timp ce eu voi putrezi în coșciug, ea o să și-o tragă în dreapta și-n stânga. N-am nimic împotriva.
- Bine, Sandor, zise Herzog. Voia să termine discuția asta. Numai că nu prea am poftă acum să fac pregătirile necesare pentru moartea mea.
- Și ce mare scofală e dac-ai să mori, strigă Sandor. Se îndreptase de spate. Stătea foarte aproape de Herzog, care se cam speriasse auzindu-l cum țipă și se uită țință, cu ochii mari, la fața gazdei sale. Tăiată ca în piatră și de o frumusețe aspră. Mustăcioara i se zburliase, un venin verde crud, lăptos, i se zărea în ochi; i se crispase gura. Mă retrag din povestea asta! începu să țipe Himmelstein.

– Ce te-a apucat? întrebă Herzog. Unde-i Beatrice? Beatrice!

Dar doamna Himmelstein închise ușa de la dormitorul ei.

– O să se ducă la niște avocați escroci.

– Pentru numele lui Dumnezeu, încetează cu țipetele astea.

– O să te curețe.

– Sandor, încetează odată.

– O să te jefuiască. O să te jupoaie.

Herzog își astupă urechile.

– Nu mai suport.

– O să te facă bucăți. Ticăloșii. O să-ți ia și bucata de la gură și-ai să plătești și pentru că respiri. O să te lege de mâini și de picioare. Și atunci ai să te gândești la moarte. O să te rogi să vină. Un coșciug o să ți se pară mai de preferat decât o mașină sport.

– Dar n-am părăsit-o eu pe Madeleine.

– Am făcut eu însumi treburi de-astea multora.

– Ce rău i-am făcut?

– Tribunalului nu-i pasă de asta. Ai semnat hârtiile – le-ai și citit?

– Nu, te-am crezut pe cuvânt.

– O să te facă praf la tribunal. Ea e mama – femeia. Ea are sâni, o să te zdrobească.

– Dar nu sunt vinovat de nimic.

– Te urăște.

Sandor nu mai țipa. Vorbea tare ca de obicei.

– Iisuse! Habar n-ai de nimic. Un om cu carte ca tine. Slavă Domnului că taică-meu n-a avut bani ca să mă trimită la Universitatea din Chicago. Am lucrat în magazinul Davis și am mers la liceul John Marshall. Studii? Hai să râdem! Habar n-ai ce se întâmplă în jurul tău.

Moses era tulburat. Începu să se gândească.

– Bine, spuse el.

– Bine ce?

– O să fac o asigurare pe viață.

– Nu ca să-mi faci o plăcere?

– Nu ca să-ți fac o plăcere...

– Costă mult – patru sute optsprezece dolari.

– O să fac eu rost de bani.

Sandor spuse:

– Bine, băiatule. Până la urmă ți-au venit mințile la cap. Și acum ce-ar fi să luăm micul dejun? O să fac un porridge. O porni spre bucătărie cu picioarele goale în pijamaua lui verde. Urmându-l pe coridor, Herzog îl auzi pe Sandor la chiuvetă, țipând.

– Uite ce murdărie! Nici o cratiță, nici o farfurie, nici o lingură nu-i curată. Miroase a gunoi. Ca o hazna!

Câinele, bătrân, obez și răpănos, fugi de frică și i se auzeau ghearele pe dalele bucătăriei – tac, tac, tac.

– Putori risipitoare! țipă el la femeile din casă. Paraziți afuriși! Nu-s bune decât să dea din fund în magazinele cu rochii și să se culce prin tufișuri.

Apoi vin acasă și se îndoapă cu prăjituri și lasă farfuriile mânjite cu ciocolată în chiuvetă. De asta au și coșuri.

– Calmează-te, Sandor.

– Cer prea mult? Bătrânul veteran invalid fuge pe la Primărie în sus și-n jos, din tribunal în tribunal. Pentru ele! Le pasă dacă trebuie să înghit tot felul de umilințe ca să o scot la capăt?

Sandor se apucă să scotocească în chiuvetă. Azvârli cojile de ouă și de portocale în colțul unde era găleata de gunoi – și zaț de cafea. Înfuriindu-se, începu să spargă farfurii și pahare. Degetele lui lungi, ca ale unui cocoșat, apucau farfuriile mânjite cu cremă. Cu un gest larg – uluitor! –, le făcea praf de perete. Răsturnă uscătorul de vase cu detergent cu tot și începu să plângă de furie. Furios pe el însuși că avea reacții atât de violente. Cu gura deschisă și dinții ieșiți în afară! Pieptul diform îi era acoperit de peri deși.

– Moses – astea mă omoară! Își omoară tatăl!

Fetele stăteau în camera lor și ascultau. Sheldon era în Jackson Park cu grupul lui de cercetași. Beatrice nu se ivi.

– Nu trebuie neapărat să mâncăm porridge, spuse Herzog.

– Nu, o să spăl o oală. Mai plângea. Sub apa care curgea șuvoi la robinet, degetele îngrijite frecau aluminiul cu spălătorul de sârmă.

Când se mai potoli, zise:

– Știi, Moses, am fost la psihiatru pe chestia vaselor astea afurisite. Douăzeci de dolari ora. Moses, ce să mă fac cu copiii mei? Cu Sheldon n-am probleme. Tessie poate că nu-i așa de rea. Dar Carmel! Nu știu ce să mă fac cu ea. Mi-e teamă că a și început să se culce cu băieții. Profesore, cât stai aici, nu-ți cer nimic (în schimbul casei și mesei, voia el să spună), dar ți-aș fi recunoscător dacă te-ai interesa cum evoluează din punct de vedere psihic. Are șansa să cunoască un intelectual – o persoană celebră – o autoritate. Vrei să vorbești cu ea?

– Despre ce?

– Despre cărți, idei. Du-te la plimbare cu ea. Discută cu ea. Te rog, Moses, te implor.

– Bine, desigur că o să vorbesc cu ea.

– L-am întrebat și pe rabin – dar la ce bun sunt rabinii ăștia reformați? Știu că sunt un tip vulgar. Omul legii cel furios. Dar pentru ei muncesc.

Îi jecmănea pe cei săraci. Răscumpăra polițele comercianților care vindeau tot felul de mărfuri ieftine pe credit prostituatelor din South Side. Și pentru el să renunț la fiica mea nu-i nimic, în timp ce odraslelor lui trebuie să li se vorbească despre lucruri înalte.

– Dacă ar fi fost ceva mai mare, ți-aș fi spus să te însori cu Carmel.

Moses, palid și uluit, spuse:

– E o fată foarte atrăgătoare. Mult prea tânără, desigur.

Sandor îl luă pe Herzog de umeri și-l trase mai aproape.

– Nu mai fi un vântură-lume, profesore. Ce-ar fi să începi să duci o viață normală? Unde dracu' n-ai fost? Canada, Chicago, Paris, New York, Massachusetts. Frații tăi s-au descurcat bine aici, în acest oraș. Firește, ce-i bun pentru Alexander și pentru Willie nu-i de-ajuns de bun pentru unmacher ca tine. Moses E. Herzog – n-are un sfanț în bancă, dar poți să-i găsești numele în bibliotecă.

– Speram ca, împreună cu Madeleine, să mă stabilesc undeva.

– Acolo, în pădure? Nu fi prost. Cu bucățica aia? Glumești? Întoarce-te în orașul natal. Ești un evreu din West Side. Când erai copil te vedeam la Institutul Evreiesc. Potolește-te. Nu te mai omorî atâta. Te iubesc mai mult decât îmi iubesc afurisita asta de familie. Cu mine n-ai făcut-o niciodată pe savantul de la Harvard. Rămâi printre oamenii ca lumea – buni la inimă. Care te iubesc. Doamne! Ce zici? Își trase capul mai la o parte și se uită în ochii lui Herzog, care simți reala afecțiune cu care-l privea. Fața zbârcită a

lui Himmelstein se luminase. Nu poți să vinzi șandramaua aia din Berkshires?

– Aș putea.

– Drace, atunci e în regulă. Dacă trebuie, în oarecare pierdere. În Hyde Park nu mai e ca înainte, dar n-ai vrea să locuiești cu indivizii ăia cu păr lung. Închiriază o casă aici, în cartier.

Deși era obosit mort și suferea ca un prost, Herzog asculta ca un copil o poveste cu zâne.

– Ia-ți o menajeră cam de vârsta ta. Cu care să te și culci. Ce-i rău în treaba asta? Sau găsim o negresă superbă ca menajeră. Gata cu japonezele.

– Ce vrei să spui?

– Știi ce vreau să spun. Sau mai degrabă, ai avea nevoie de o femeie care a scăpat din lagărele de concentrare și care ar fi recunoscătoare să aibă un cămin ca lumea. Și amândoi o s-o ducem grozav. O să mergem la baia rusească de pe North Avenue. M-au lovit ei la Omaha Beach, dar să-i ia dracu', nu m-au doborât. O s-o scoatem la capăt. O să găsim un șil ortodox – sunt sătul de templele astea. Împreună o să căutăm un chazan bun... Încrângându-și buzele, mustața lui aproape invizibilă reapăru, și Sandor începu să cânte: „Mi pnei chatoenu golino m'artzenu“. Și pentru păcatele noastre am fost izgoniți din țară. Tu și eu, un cuplu de evrei de altădată. Se uita țintă la Moses cu ochii săi verzi înrourați. Băiatul meu. Băiatul meu nevinovat cu inimă largă.

Îl sărută pe Moses pe obraz. Moses se simți copleșit de dragostea asta de două parale. Amorfă, debordantă, avidă, nediscriminatorie, slabă, o dragoste de două parale.

– O, prostule, se adresă lui însuși Moses în tren. Ce prost!

Ți-am lăsat bani să ai în caz de nevoie. Și i-ai dat lui Madeleine ca să-și cumpere toalete. Erai avocatul ei sau al meu?

Ar fi trebuit să-mi dau seama, după felul cum vorbea despre clientele lui și după felul în care îi beștelea pe toți bărbații. Dar pentru Dumnezeu! Cum de m-am băgat în toată povestea asta? De ce m-am lăsat pe mâinile lui? Trebuie să fi dorit să mi se întâmple asemenea tâmpenii. Mă aiurisem într-un asemenea hal, încât chiar și cei de teapa lui Himmelstein știau mai mult decât mine. Și mi-au demonstrat care-i adevărul vieții și m-au învățat să-l cunosc.

Răzbunat cu ură de propriile și orgolioasele mele prostii.

Mai târziu, către plăcutul sfârșit al după-amiezii, la țărm în Woods Hale, așteptând bacul, privea prin întunecimea verde rețeaua reflexelor lucitoare de pe fundul apei. Îi plăcea să se gândească la puterea soarelui, la lumină, la ocean. Puritatea aerului îl emoționa. În apa limpede nu se zărea nici o urmă acolo unde înotau bancuri de boișteni. Herzog oftă și-și spuse:

– Slavă Domnului – slavă Domnului.

Respira mai ușor. Era profund mișcat de vastitatea orizontului: de culorile vii, de mirosul tare, iodat al Atlanticului, pe care-l degajau algele și moluștele; de nisipul alb, fin, dar mai ales de transparența verde când privea în adâncul plin de pietre al apei brăzdate de dungi aurii. Niciodată nemișcată. Dacă sufletul lui ar fi putut să emită o rază atât de strălucitoare și atât de intens de dulce, ar fi putut să-l roage pe Dumnezeu să-l folosească pentru așa ceva. Dar ar fi prea simplu. Și prea copilăresc. Sfera realității nu e atât de limpede, ci e turbulentă, dezlănțuită. O vastă acțiune umană se desfășoară. Moartea pândește. Așa că, dacă ești oarecum fericit, nu o arăta. Și când inima ți-e plină de bucurie, nu vorbi.

Avea momente de luciditate, dar nu-și putea păstra echilibrul multă vreme. Bacul sosi, se urcă pe vas, înfundându-și bine pălăria pe cap din cauza vântului, puțin cam rușinat de faptul că se bucura de acest moment tipic de vacanță. Mașinile erau încărcate într-un nor de nisip și de noroi, și Herzog le privea de pe puntea de sus. În timpul traversării își sprijini picioarele de valiză, stând la soare și privind vasele printre pleoapele pe jumătate închise.

În Vineyard Haven luă un taxi de lângă debarcader. O porni drept pe strada principală, paralelă cu portul, mărginită de copaci bătrâni – apa, pânzele vaselor pe dreapta și șoseaua trecând sub frunzișul însoțit. În vitrinele magazinelor vopsite în roșu străluceau litere mari aurite. Centrul comercial era luminat ca un decor de teatru. Taxiul mergea încet, de parcă motorul bătrân ar fi fost cardiac. Trecu pe lângă biblioteca publică și pe lângă aleile mărginite de stâlpi, de ulmi bătrâni în formă de liră și de sicomori cu scoarță albă – și fu atent la sicomori. Copacii aceștia aveau un loc important în viața lui. Verdele înserării se așternea peste tot, și albastrul apei, când îți întorceai privirea de la umbrele ierbii, părea din ce în ce mai pal. Taxiul făcu din nou la dreapta, către țărmul oceanului, și Herzog coborî, pierzând jumătate din indicațiile șoferului, în timp ce-i plăti.

– Cobor pe scări și apoi urc din nou. Am înțeles. E-n regulă.

O zări pe Libbie care-l aștepta pe verandă într-o rochie deschisă și-i făcu semn cu mâna. Ea îi trimise un sărut.

Imediat își dădu seama că făcuse o greșală. Vineyard Haven nu era un loc potrivit pentru el. Peisajul era minunat și Libbie fermecătoare, una dintre cele mai fermecătoare femei. Dar n-ar fi trebuit să vin. Pur și simplu nu e în regulă, se gândi el. Urcă, cu ezitări, treptele de lemn, o siluetă robustă ținându-și valiza cu amândouă mâinile ca un jucător de tenis racheta când vrea să răspundă cu un rever. Avea mâini mari, vânjoase: nu de intelectual, ci de zidar sau de zugrav. Briza îi umfla hainele ușoare de vară și apoi i le strângea pe lângă corp. Și ce aer avea, ce față! Se simți într-un moment atât de ciudat, încât fu silit el însuși să-și recunoască situația – era plin de avânt, suferind, fantastic, primejdios, înnebunit și, până la un punct, „comic“. Situație suficientă ca să împingă pe cineva să-l roage pe Dumnezeu să-l scape de această mare, zdrobitoare povară a eului și a autoperfecționării și să-l redea, ca pe o nereușită, speciei pentru o cură de primitivism. Dar aceasta devenise o modalitate la modă și aproape convențională de a considera orice viață individuală. Din acest punct de vedere, însuși corpul cu cele două brațe ale sale și cu lungimea lui verticală era comparat cu Crucea, pe care înduram suferințele conștiinței și ale individualității. Și el trecuse prin această cură de primitivism administrată de Madeleine, Sandor și alții, astfel că nenorocirile lui recente puteau fi considerate un proiect

colectiv, la care participa și el, menit să ducă la distrugerea sănătății și a pretențiilor sale la o viață personală în așa fel încât să se descompună, să sufere și să urască, ca atâția alții, nu pe o altă cruce, ci în mlaștina disoluției post-renascentiste, post-umaniste, post-carteziene, aproape de Neant. Toată lumea era băgată în povestea asta. „Istoria“ îi ducea pe toți pe gratis. Chiar și Himmelsteinii, care n-au citit vreodată o carte de metafizică, făceau reclamă Neantului de parcă ar fi fost o proprietate foarte vandabilă. Acest demon meschin era plin de idei moderne, iar una dintre ele îi însuflețea anume mărunta și teribila lui inimă: trebuie să-ți sacrifici biata, gemânda, meschina ta individualitate – care poate fi oricum altceva (din punct de vedere analitic) decât o megalomanie persistent infantilă sau (din punct de vedere marxist) o păcătoasă rămașiță mic-burgheză – necesității istorice. Și adevărului. Și adevărul e adevărat numai dacă aduce ființei umane mai multă rușine și tristețe, căci dacă arată altceva decât răul, el este o iluzie, și nu adevăr. Dar fără îndoială că el, Herzog, opunându-se în mod previzibil acestei tendințe, încercase, în mod caracteristic, cu încăpățănare, încrezător în sine și orbește, dar cu de-ajuns de mult curaj sau inteligență, să fie un Herzog minunat, un Herzog care, poate cu stângăcie, a încercat să traducă în viață calități admirabile neînțelese pe deplin. E adevărat, mersese prea departe, dincolo de posibilitățile talentului și puterii sale, dar aceasta era cruda dificultate a unui om stăpânit de puternice elanuri, chiar și credințe, dar lipsit de idei clare. Și dacă dădea greș? Însemna oare acest fapt că nu există cu adevărat fidelitate, generozitate, nici alte sfinte însușiri? Să fi trebuit să fie un Herzog oarecare, lipsit de ambiții? Nu. Și Madeleine nu s-ar fi măritat niciodată cu un asemenea om. Ce căutase ea în toate privințele era un Herzog plin de ambiții. Pentru a-l călca în picioare, a-l înjosi, a-l lăsa lat și a-i zdrobi creierii cu piciorul ei criminal de muiere afurisită. O, ce greșală făcuse – ce risipă de inteligență și de sentimente! Când se gândea la nesfârșitul plictis al perioadei când îi făcuse curte și apoi al căsătoriei și la energia cheltuită în tot felul de aranjamente –, numai în chestiuni de ordin practic, trenuri și avioane și hoteluri și magazine și bănci, spitale, doctori și medicamente, datorii; și în ce-l privea, la nopțile de insomnie tensionată, la după-amiezile de galben plictis, la încercările disputelor sexuale și oribilul egocentrism implicat, se mira că le supraviețuise. Se întreba, chiar, de ce voise să le supraviețuiască. Alții din generația lui se istoviseră, muriseră de crize de inimă, de cancer, își pregătiseră, probabil, moartea. Dar el, în ciuda tuturor greșelilor, stângaci cum era, trebuie să fi fost abil, dur.

Supraviețuise. Și la ce bun? De ce se mai învârtea pe aici? Ca să-și urmeze cariera în relații personale până la ultima suflare? Numai pentru a străluci în viața privată, ca un rege al inimilor? Herzog drăgăstosul, în căutarea iubirii, strângând în brațe Wandele, Ramonele și Zinkele lui, una după alta? Dar asta e o năzuință feminină. Îmbrățișările și durerile astea sunt ocupații feminine. Un bărbat trebuie să se ocupe de îndatoririle sale, fiind util în viața cetății, să facă politică în sens aristotelic. Și atunci, ce caut aici, în Vineyard Haven, în vacanță pe deasupra! Cu inima zdrobită, în pantaloni italienesci, cu stilourile și necazurile mele – ca s-o bat la cap și s-o sâcâi pe biata Libbie și să-i exploatez afecțiunea, silind-o să-mi răsplătească amabilitatea și cumsecădenia cu care l-am tratat pe fostul ei soț, Erikson, când și-a ieșit din minți și-a încercat să o înjunghie și apoi să se sinucidă. Atunci, da, e adevărat, i-am ajutat foarte mult. Dar dacă ea n-ar fi fost atât de frumoasă, și atât de sexy și, evident, atrasă de mine, aș fi fost oare un prieten tot atât de săritor și binevoitor? Și n-are de ce să-i facă plăcere faptul că o bat la cap acum cu necazurile mele, când e căsătorită abia de câteva luni. Am venit oare ca să-mi iau răsplata? Întoarce-te, Moshe-Hanan, și ia bacul următor. Tot ce-ai avut nevoie a fost o călătorie cu trenul. A fost de-ajuns.

Libbie coborî pe alee să-l întâmpine și-l sărută. Era îmbrăcată într-o rochie portocalie sau de culoarea macului. O clipă Moses nu-și dădu seama dacă mireasma pe care o simțea venea de la bujorii de lângă ei sau de la gâtul și umerii femeii. Libbie era cu adevărat bucuroasă să-l vadă. Cu mijloace cinstite sau nu, Moses își făcuse din ea o prietenă.

– Ce mai faci?

– Nu rămân, zise Herzog. Nu-i drept.

– Ce tot spui? Ai călătorit multe ore. Vino înăuntru să-l cunoști pe Arnold. O să stai jos și o să bei ceva. Chiar ești ciudat.

Libbie izbucni în râs și Moses fu obligat să râdă și el cu ea. Sissler ieși pe verandă, un bărbat de peste cincizeci de ani, neglijent și somnoros, dar vesel și cu o voce de bas îi ură bun venit. Purta niște pantaloni largi roz cu centură elastică.

– Spune că-i gata să plece înapoi, Arnold. Ți-am zis eu că e un tip ciudat.

– Ai făcut atâta drum ca să ne spui asta? Intră, hai, intră. Tocmai aprindeam focul. Într-o oră o să se facă rece și o să vină invitații la masă. Ce vrei să bei? Scotch sau bourbon? Poate că ai vrea să faci o baie?

Sissler îi zâmbi larg, plin de amabilitate. Ochii mici și dinții rari; era chel, la ceafă însă părul îi era des și mare, asemenea unora dintre acele ciuperci care cresc pe scoarța acoperită de mușchi a copacilor. Libbie se căsătorise cu un câine bătrân, comod și înțelept, din specia acelor care s-au dovedit a avea mari rezerve de înțelegere și omenie. În lumina mai puternică a camerelor dinspre mare, Libbie arăta foarte bine, fericită, cu obrazul neted și bronzat. Buzele îi erau date cu un ruj de culoarea macului, la încheieturile mâinilor avea bijuterii din ochiuri de aur, iar la gât un colier greu de aur. Arăta ceva mai în vârstă – trebuie să fi avut treizeci și opt sau treizeci și nouă de ani, dar ochii ei negri și apropiați aveau o expresie fluidă (avea un nas frumos, delicat), erau mai limpezi decât îi văzuse vreodată. Era în acea perioadă a vieții când influențele târzii ale eredității încep să se arate, când apar tarele strămoșilor – o pată sau o adâncire a cutelor feței, care la început accentuaseră frumusețea unei femei. Moartea, artistul fără grabă, punând primele tușe. Lui Sissler puțin îi păsa de toate aceste semne. El le acceptase deja și avea să mormăie cu accentul lui rusesc și să rămână același cinstit om de afaceri până în ultima zi. Și când avea să vină acel moment, din cauza părului său des de pe ceafă avea să moară zăcând pe o coastă.

Idei care depopulează lumea.

Dar în timp ce accepta o băutură și se auzi zicând „mulțumesc“ cu o voce limpede, și se văzu stând într-un fotoliu acoperit cu o husă de creton, Herzog își dădu seama că intuiția lui îi spunea că s-ar putea ca în viziunea lui să nu-l vadă pe Sissler pe patul morții, ci o altă persoană care avea o soție. Poate că era chiar el care murea în închipuirea sa. El avusese o soție – chiar două – și fusese pradă unor asemenea funebre fantezii. Însă prima condiție de stabilitate a unei ființe umane e ca numita ființă umană să vrea cu adevărat să existe. Așa spune Spinoza. E necesar pentru a avea fericirea (felicitas). El nu se poate purta bine (bene agere) sau trăi bine (bene vivere), dacă nu vrea să trăiască. Dar cum e și firesc, cum spune psihologia, să omori mental (un omor în minte pe zi de doctor te va feri), atunci dorința de

a exista nu e suficient de puternică pentru a asigura o viață agreabilă. Vreau să exist sau vreau să mor? Dar în clipa aceea nu se putea aștepta să răspundă unor asemenea întrebări, așa că sorbi bourbonul înghețat din pahar. Whisky-ul lunecă pe gât, încălzindu-i pieptul ca un ghemotoc de fire de foc. Undeva, jos, se vedeau plaja și asfințitul în flăcări coborând pe ape. Bacul se întorcea. Când soarele dispăru, în uriașa lui carenă se aprinseră o mulțime de lumini electrice. Pe cerul calm un elicopter se îndrepta spre Hyannis Port, unde își avea reședința familia Kennedy. Cândva se întâmplau aici lucruri importante. Puterea națiunilor. Ce știm noi din toate astea? Moses simți că i se strânge inima la gândul președintelui defunct. (Mă întreb ce i-aș putea spune unui președinte dacă aș sta de vorbă cu el.) Zâmbi aducându-și aminte cum se lăuda mama sa față de mătușa Zipporah: „Ce limbă ascuțită are. Moshele ar putea vorbi cu președintele“. Dar pe vremea aceea președinte era Harding. Sau era Coolidge? Între timp conversația mergea înainte. Sissler încerca să-l facă pe Moses să se simtă bine – probabil că trebuie să arăt cam tulburat –, iar Libbie îl privea îngrijorată.

– O, nu vă faceți probleme din pricina mea, spuse Moses. Sunt puțin cam agitat. Râse. Libbie și Sissler se uitară unul la altul, dar părură ceva mai ușurați. Aveți o casă frumoasă. Stați cu chirie?

– E a mea, spuse Sissler.

– Așa? E un loc minunat. Stați numai vara aici? Ați putea-o pregăti pentru iarnă foarte ușor.

– Ne-ar costa cincisprezece mii de dolari sau chiar mai mult, spuse Sissler.

– Atât de mult? Cred că lucrul și materialele sunt mai scumpe pe insula aceasta.

– Aș putea să lucrez chiar eu, desigur, dar venim aici ca să ne odihnim, zise Sissler. Înțeleg că și dumneata ai o proprietate.

– În Ludeyville, Massachusetts, zise Herzog.

– Unde-i asta?

- În Berkshires. Înspre Connecticut.
- Trebuie să fie frumos pe acolo.
- O, e chiar frumos. Puțin cam izolat, totuși. Departe de tot.
- Încă un pahar de bourbon?

Probabil că Sissler se gândea că băutura îl va mai calma.

- Poate că Moses vrea să se spele după drum, zise Libbie.
- O să-l conduc în camera lui.

Sissler îi duse sus valiza.

- Ce scară frumoasă, spuse Moses. N-ai putea avea o scară ca asta azi nici pentru câteva mii de dolari. Au muncit, nu glumă, pentru o locuință de vară.
- Acum șaiszeci de ani mai existau meseriași, spuse Sissler. Uită-te la uși. Din arțarul cel mai bun. Aici e camera dumată. Cred că ai tot ce trebuie – prosoape, săpun. Diseară vor veni și câțiva vecini. O doamnă singură. Cântăreață. Domnișoara Elisa Thurnwald. Divorțată.

Camera era spațioasă și confortabilă și dădea spre mare. Farurile albastre din East și West Chop erau aprinse.

- E foarte frumos aici, spuse Herzog.
- Desfă-ți valiza. Simte-te ca acasă. Și nu te grăbi să pleci. Știu că te-ai purtat ca un bun prieten față de Libbie când a avut un mare necaz. Mi-a spus cum ai apărut-o de nebunul acela de Erikson. Care a încercat chiar s-o înjunghie, sărmana. N-a avut pe nimeni căruia să-i ceară ajutorul în afară de dumneata.
- La drept vorbind, nici Erikson n-a avut pe nimeni care să-l ajute.
- Și ce importanță are acest lucru? spuse Sissler, ferindu-și puțin fața, dar în așa fel încât să-l poată observa pe Herzog, cu ochii lui mici și șireți, dintr-un

unghi potrivit. Ai apărat-o. Pentru mine asta-i totul. Nu pentru că o iubesc, ci pentru că sunt atât de mulți ticăloși în libertate. Ai avut necazuri, văd asta. Sare în ochi. Dar ai un suflet, nu-i așa? Clătină din cap, fumându-și țigara, două degete pătate de nicotină duse la buze, și vorbind cu glas hârâit: Nu poți să scapi de porcăria asta, nu-i așa? E un handicap teribil să ai suflet.

Moses răspunse cu glas scăzut:

– Nici nu sunt sigur că mai am așa ceva.

– Eu aș spune că ai. În sfârșit... Își întoarse mâna să se uite în ultimele raze de lumină la ceasul de aur... Ai timp să te odihnești puțin.

Plecă, iar Moses se întinse pe pat – saltea bună, cuvertură curată. Rămase așa un sfert de ceas fără să se gândească la ceva, cu buzele întredeschise, cu brațele și picioarele întinse, respirând ușor, și uitându-se la desenele tapetului de pe pereți până ce dispărură în întuneric. Când se sculă nu se spălă și nici nu se îmbracă, ci scrisese un bilet de rămas-bun pe biroul de arțar. În sertar găsi hârtie de scris.

Trebuie să mă întorc. Acum nu-s în stare să suport prea multă bunătate. Sentimentele, inima, toate sunt într-o stare ciudată. Treaba neterminată. Dumnezeu să vă binecuvânteze pe amândoi. Și multă fericire. Spre sfârșitul verii, poate, dacă o să mă mai primiți. Recunoscător. Moses.

Ieși din casă pe furiș. Libbie și Sissler erau în bucătărie. Sissler umbla cu tăvile cu cuburi de gheață. Moses coborî rapid și ieși pe ușă cu o grabă frenetică, dar fără zgomot. Se strecură printre tufișuri în curtea vecină. Sus, pe cărare, și înapoi la debarcader. Până la aeroport luă un taxi. Nu reuși să prindă decât o cursă spre Boston. De la aeroportul din Boston luă un avion pentru Idlewild. La unsprezece seara era întins în patul lui și bea lapte cald și mesteca un sendviș cu unt de arahide. Îl costase o groază de bani călătoria asta.

Ținea, de obicei, pe noptiera lui scrisoarea lui Geraldine Portnoy, și acum o luă din nou și o reciti înainte de a adormi. Încercă să-și aducă aminte cum

se simțise când o citise, după o oarecare întârziere, pentru prima dată, la Chicago.

Stimate domnule Herzog, mă numesc Geraldine Portnoy, sunt prietena lui Lucas Asphalter. Poate vă amintiți... Poate îmi amintesc? Moses o citise repede (scrisul era feminin – literele de tipar deveneau curând cursive și i-urile punctate cu ciudate cerculețe deschise), încercând să parcurgă întreaga scrisoare dintr-o suflare, întorcând paginile să vadă dacă esențialul era cumva subliniat în vreun loc. De fapt, am urmat cursurile dumneavoastră: Romanticii ca filosofi sociali. Nu am fost de aceeași părere în ceea ce-i privește pe Rousseau și Karl Marx. Am ajuns la punctul dumneavoastră de vedere, și anume că Marx a exprimat o speranță metafizică în viitorul omenirii. Am crezut mult prea mult în ceea ce susținea el despre materialism. Punctul meu de vedere! E o opinie comună și oare de ce vrea să mă facă să aștept atât – de ce nu trece la obiect? Încercă din nou să vadă unde vrea să ajungă, dar toate cerculețele acelea îi jucau înaintea ochilor ca fulgii și-l încurcau. Probabil că nu m-ați observat niciodată, dar v-am plăcut și ca prietenă a lui Lucas Asphalter – pur și simplu el vă adoră, spunând că sunteți un mănunchi de calități dintre cele mai umane –, am auzit, desigur, multe despre dumneavoastră, cum ați crescut în vechiul cartier al lui Lucas, și cum ați jucat baschet în echipa Boy's Brotherhood of the Republic, în frumoasele vremuri de altădată ale Chicago-ului, pe Division Street. Un unchi al meu, prin alianță, Jules Hankin, era unul dintre antrenorii echipei. Cred că mi-l amintesc pe Hankin. Purta un pulover albastru și avea cărare pe mijloc. Nu aș vrea să mă înțelegeți greșit. Nu vreau să mă amestec în treburile dumneavoastră. Și nu sunt o dușmancă a lui Madeleine. Ba chiar o simpatizez. E atât de vivace, de inteligentă, are mult farmec și a fost întotdeauna atât de amabilă și de deschisă cu mine. O vreme am admirat-o chiar și, ca femeie mai tânără, am fost încântată de confidențele ei. Herzog roși. Confidențele ei însemnau și neplăcerile lui sexuale. Ca fostă studentă a dumneavoastră, am fost curioasă să vă cunosc viața particulară, dar în același timp am fost surprinsă de modul liber și de spontaneitatea cu care vorbea, și curând mi-am dat seama că, din cine știe ce motive, voia să mă câștige de partea ei. Lucas m-a prevenit să fiu atentă dacă nu e ceva suspect la mijloc, dar, pe de altă parte, orice sentimente puternice între persoane de același sex sunt privite adesea, pe nedrept, cu suspiciune. Formația mea științifică m-a învățat să fac generalizări cu mult

mai multă prudență și să rezist la această psihanaliză insidioasă a comportării normale. Dar ea voia să mă câștige de partea ei, deși într-un mod mult prea subtil ca să exagereze. Îmi spunea că aveți însușiri umane și intelectuale deosebite, deși aveți un temperament nevrotic și intolerabil care de multe ori o înspăimântă. Totuși, adăuga ea, ați putea deveni un om mare dacă, după două căsătorii nefericite, lipsite de dragoste, v-ați dedica lucrării pe care sunteți menit s-o realizați. În ceea ce privește relațiile afective, nu prea le dădeați atenție. Foarte curând mi-am dat seama că nu s-ar fi legat de un om care nu ar fi fost superior ca inteligență și sentimente. Madeleine îmi spunea că pentru prima dată în viață știa limpede ce face. Până acum, totul fusese doar o confuzie și existau perioade din viața ei pe care nici nu le-ar fi putut explica. Când s-a căsătorit cu dumneavoastră, ea era într-una din aceste perioade și ar fi putut rămâne așa dacă nu ar fi intervenit o schimbare. E foarte interesant să discuți cu ea, îți creează sentimentul că ai întâlnit ceva cu totul deosebit... viața însăși..., e o persoană strălucită și frumoasă care are un destin al ei. Experiența sa de viață e bogată, e fecundă... Adică? se gândi Herzog. Oare vrea să-mi spună că Madeleine va avea un copil? Copilul lui Gersbach! Nu! Ce bine ar fi – ce noroc pe mine. Dacă are un copil în afara căsătoriei, pot cere custodia lui Junie. Grăbit, devoră restul paginii și trecu mai departe. Nu, Madeleine nu era însărcinată. E mult prea abilă ca să lase să se întâmple așa ceva. Își datora supraviețuirea inteligenței sale. Asta făcea parte dintre simptomele maladiei ei. Să fie șireată. Deci nu e însărcinată. Nu eram doar o studentă care o ajută cu copilul, ci o confidentă. Fetița dumneavoastră e foarte atașată de mine și e, după părerea mea, un copil extraordinar. Cu adevărat excepțional. O iubesc pe Junie, având pentru ea mai mult decât o simplă afecțiune, o, cu mult mai mult decât se întâmplă în cazul copiilor pe care-i cunoști în acest fel. Am auzit că italienii sunt socotiți a fi, în cultura apuseană, oamenii care iubesc cel mai mult copiii (se poate judeca asta și după figura lui Cristos, copil, din pictura italiană), dar, evident, și americanii sunt înnebuniți de psihologia infantilă. Ca să fiu dreaptă, cred că Madeleine nu se poartă rău cu micuța Junie, în esență. Are tendința de a se purta autoritar. Domnul Gersbach, care are o situație ambiguă în această casă, o distrează mult pe fetiță, care-i spune unchiu' Val. De multe ori l-am văzut ducând-o în cârcă sau aruncând-o în aer. Aici Herzog scrâșni din dinți, furios, presimțind un pericol. Dar trebuie să vă relatez un lucru neplăcut, și am vorbit despre asta cu Lucas. Venind aseară în Harper

Avenue, am auzit-o pe fetiță plângând. Era în mașina lui Gersbach și nu putea ieși de acolo și biata de ea tremura și plângea. Am crezut că, jucându-se, s-a închis din greșeală în mașină, dar era după căderea serii și n-am înțeles de ce e pe afară, singură, la ora când ar trebui să se culce. Inima lui Herzog începu să-i bată furios în piept când citi aceste cuvinte. A trebuit să o calmez, și așa am aflat că mama ei și cu unchiul Val se certau în casă și că unchiul Val a luat-o de mână și a dus-o în mașină și i-a spus să se joace acolo. A închis-o și s-a întors în casă. Îl văd cum urcă scările în timp ce Junie țipă de frică. O să-l omor pentru asta – jur. Citi din nou rândurile de încheiere ale scrisorii. Luke spunea că aveți dreptul să cunoașteți aceste lucruri. Voia să vă telefoneze, dar mi s-a părut că, la telefon, aceste fapte vă vor tulbura foarte tare și v-ar face rău. O scrisoare vă dă posibilitatea de a chibzui, de a cântări lucrurile și de a vă face o părere mai rezonabilă. De fapt, nu cred că Madeleine e o mamă rea.

A doua zi dimineată, începu să scrie. Micul birou de lângă fereastră era negru, rivalizând cu culoarea neagră a scării de incendiu, bare înmuiate în smoală, un strat cosmetic gros și negru, bare echidistante, dar văzute după legile perspectivei. Avea de scris mai multe scrisori. Era ocupat, foarte ocupat, cu urmărirea unor obiective pe care doar acum, și nu prea clar, începea să le înțeleagă. Primul mesaj al zilei, început pe jumătate conștient în timp ce se trezea, era adresat Monseniorului Hilton, preotul care o adusese pe Madeleine în sânul Bisericii. Bându-și cafeaua neagră, Herzog, în halatul său de bumbac înflorat, își miji ochii și-și dresе glasul, conștient de mânia și indignarea care-l cuprindeau. Monseniorul trebuie să știe ce influență avea asupra persoanelor cu care avea de-a face. Sunt soțul, sau fostul soț, al unei tinerei femei pe care ați convertit-o, Madeleine Pontritter, fiica unui impresar bine-cunoscut. Poate vă amintiți, ați instruit-o acum câțiva ani și ați botezat-o. Proaspătă absolventă a Universității Radcliffe și o fată foarte frumoasă... Era într-adevăr Madeleine chiar atât de frumoasă, sau pierderea ei îl făcea să exagereze... făcea ca suferința lui să fie și mai puternică? Îl consola oare gândul că o femeie frumoasă l-a abandonat? Dar o făcuse pentru bruta aceea grosolană, zgomotoasă și vulgară de Gersbach. Nu-i nimic de făcut cu preferințele sexuale ale femeilor. Așa-s de când lumea. Nici cu ale bărbaților. Totuși, în chip obiectiv, Madeleine e o frumusețe. Ca și Daisy, la vremea ei. Și eu am fost odată un bărbat frumos, dar orgoliul mi-a stricat obrazul... Are un ten sănătos și roz, părul frumos, negru, adunat într-un coc la ceafă și cu breton, gâtul lung și zvelt, ochi albaștri-închis și un nas bizantin pornit drept dinspre sprâncene. Șuvițele de păr ascund o frunte de o remarcabilă forță intelectuală, o voință diabolică sau poate o dezordine mintală categorică. Avea un gust deosebit. Îndată ce a început inițierea religioasă cu dumneavoastră și-a cumpărat cinci medalioane, mătănii și veșminte corespunzătoare. Desigur, era o fată tânără, abia ieșită din colegiu. Totuși, sunt convins că înțelegea multe lucruri mai bine decât mine. Și aș vrea să știți, Monsenior, că nu vă scriu pentru a o denunța pe Madeleine sau pentru a vă ataca. Pur și simplu cred că v-ar interesa să aflați ce se poate întâmpla sau ceea ce se întâmplă efectiv, când oamenii vor să se salveze de... Cred că termenul potrivit e nihilism.

Și acum ce se întâmplă? De fapt ce s-a întâmplat? Herzog încerca să înțeleagă, uitându-se țintă la cărămizile pereților spre adăpostul cărora

fugise de la Vineyard. Aveam camera aceea în Philadelphia – cu contractul acela de un an – și făceam naveta la New York de trei sau patru ori pe săptămână, cu trenul de Pennsylvania, ca să-l văd pe Marco. Daisy se jura că nu va accepta să divorțeze. Și o vreme am trăit cu Sono Oguki, dar nici ea nu era ce doream. Nu era un lucru de-ajuns de serios. Nu reușeam să lucrez prea mult. Cursuri de rutină în Philadelphia. Studenții mă plictiseau și-i plictiseam și eu la rândul meu. Tata aflase de imoralitatea vieții pe care o duceam și era furios. Daisy îi scrisese despre toate aceste lucruri, dar ce se întâmpla nu-l privea pe tata. De fapt, ce se întâmpla? Renunțasem la confortul unei existențe ordonate, legitime și având un scop, fiindcă mă plictisese și aveam sentimentul că mă sustrag de la ceva. Sono voia să mă mut la ea. Dar acest lucru m-ar fi transformat într-un bărbat întreținut. Așa că mi-am luat hârtiile, cărțile și mașina de scris Remington cu husa ei neagră, discurile și oboiul și muzica și m-am dus la Philadelphia.

Târându-se de colo până colo, cu trenul, istovindu-se; acesta era cel mai mare sacrificiu pe care-l putea face. Se ducea să-și vadă băiețelul și să înfrunte furia fostei soții. Daisy încerca să o facă pe impasibilă, dar nu-i stătea bine. Îl întâmpina pe Moses în capul scărilor, cu brațele încrucișate, transformată într-o ființă greoaie, cu ochii verzi și cu părul tăiat scurt, ca să-i spună că trebuie să-l aducă pe Marco acasă până în două ore. Și, desigur, știa întotdeauna ce e cu el, cu cine se vede, și din când în când îl întreba: „Ce se mai întâmplă în Japonia?” sau „Ce mai face Papa?” N-avea haz. Avea multe însușiri, dar simțul umorului nu se număra printre ele.

Moses se pregătea pentru ieșirile sale cu Marco. Altfel timpul ar fi trecut mai greu. Călătorind cu trenul căuta să memoreze fapte din Războiul Civil – date, nume, bătălii –, așa ca să poată sta de vorbă în timp ce Marco își mânca hamburgerul la cofetăria de la grădina zoologică, unde se duceau întotdeauna.

– Și acum o să-ți povestesc despre Beauregard, spunea el. E foarte interesant.

Dar Herzog nu putea decât încerca să-și concentreze atenția asupra generalului Beauregard sau asupra Insulei numărul 10 sau asupra localității Andersonville. De fapt, el se gândea cum să se descurce cu Sono Oguki pe care o părăsea pentru Madeleine – avea sentimentul că dezertează. Femeia

Îl aștepta să o cheme, știa asta. Și era adesea ispitit, când Madeleine era prea ocupată cu Biserica și nu voia să-l vadă, să treacă să stea doar de vorbă cu Sono, nimic altceva. Încurcătura aceasta era neplăcută și se disprețuia deoarece o crease. Oare atât poate face un bărbat?

Să-și piardă respectul de sine! Să ducă lipsă de idei limpezi!

Își dădea seama că Marco ținea la tatăl lui care era atât de încurcat. Intrase în jocul lui Moses și-i puneă tot mai multe întrebări despre Războiul Civil, fiindcă acest lucru era tot ce-i putea oferi. Băiatul nu voia să-i refuze acest cadou bine intenționat. Asta înseamnă dragoste, se gândea Herzog, îmbrăcat în halatul lui de bumbac înflorat, în timp ce cafeaua i se răcea. Copiii aceștia și cu mine ne iubim. Dar ce le pot oferi eu? Marco îl privea cu ochi limpezi în obrazul copilăros și palid, obrazul lui Herzog, plin de pistrui, cu părul tuns scurt, după propria-i dorință, și oarecum străin. Avea gura buniciei sale.

– Ei, și acum, băiete, trebuie să mă întorc la Philadelphia, spuse Herzog. Care, dimpotrivă, nu simțea deloc nevoia să se întoarcă la Philadelphia. Philadelphia era o greșeală totală. Ce nevoie avea să călătorească cu trenul acolo? Era necesar, de pildă, să vadă orașele Elizabeth și Trenton? Îi așteptau ei vizita? Îl aștepta și patul de campanie? E ora când trebuie să mă duc la tren, Marco. Scoase ceasul de buzunar, un cadou de acum douăzeci de ani de la tatăl său. Ai grijă cum mergi cu metroul. Și prin cartier. Nu te duce în Morningside Park. Sunt bande de vagabonzi pe acolo.

Își învinse dorința de a o suna pe Sono Oguki de la o cabină telefonică pe care o zări pe trotuar și coborî la metrou, care-l duse la Penn Station. În pardesiul lui maro, îngust în umeri și deformat de cărțile băgate prin buzunare, mergea prin tunelul subteran plin de chioșcuri de flori, tacâmuri, whisky, gogoși și cârnați prăjiți, și oranjadă rece în pahare cernite. Urcă greoi spre bolta plină de lumină a gării, ferestrele mari, pline de praf, filtrând soarele de toamnă – soarele umerilor încovoiați ai cartierului confecțiilor. Oglinda automatului de gumă de mestecat îi arăta lui Herzog o față palidă, nesănătoasă, şuvițe din fularul de lână, pălăria și sprâncenele zburlite, vibrând în oglindă sub lumina puternică și crudă și scoțându-i la iveală rotunjimea feței, fața unui om care încerca să pară ce nu era. Herzog zâmbi gândindu-se la acest vechi avatar al vieții sale, la Herzog victima,

Herzog viitorul iubit, Herzog omul pe care oamenii se bizuiau că avea să facă o treabă bună de ordin spiritual, că o să schimbe istoria, o să influențeze evoluția civilizației. Mai multe cutii pline de teancuri de hârtie îngălbenită de sub patul lui din Philadelphia aveau să producă acest rezultat semnificativ.

Și astfel, trecând de poarta de fier cu placă stacojie scrisă cu litere aurite, ținând în mână biletul neperforat, Herzog se îndreptă spre tren. Șireturile pantofilor îi atârnavă. Fantome ale unui vechi orgoliu al înfățișării lui fizice îl urmăreau. La subsol, vagoanele, roșii, afumate, așteptau. Venea sau pleca? Uneori nici el nu știa.

Cărțile din buzunarele lui erau scurta istorie a Războiului Civil a lui Pratt și câteva volume de Kierkegaard. Deși se lăsase de fumat, Herzog fu atras de vagonul pentru fumători. Îi plăcea fumul de țigară. Așezându-se pe bancheta murdară de pluș, scoase o carte din buzunar și citi Căci a muri înseamnă că totul s-a sfârșit, dar a muri moartea înseamnă a face experiența morții, încercând să înțeleagă ce ar putea însemna aceste cuvinte. Dacă... Da... Nu... pe de altă parte, dacă existența nu este decât greață, atunci credința este un ajutor nesigur. Sau lasă-te distrus de suferință și vei simți puterea lui Dumnezeu care te va reface. Excelentă lectură pentru un depresiv! Herzog, la biroul lui, surâse. Își luă capul în mâini și izbucni într-un râs tăcut. Dar în tren, el studia atent, foarte serios. Toți cei ce trăiesc sunt pradă disperării (?) Și aceasta este boala care ne îndreaptă spre moarte (?) Pentru că omul refuză să fie ceea ce este (?).

Închise cartea când trenul ajunse la grămezile de fier vechi din New Jersey. Capul îi ardea. Se răcori apăsându-și pe obraz insigna uriașă de la butonieră: „Votați-l pe Stevenson“. Fumul din compartiment era dulceag, dens și stătut. Aspiră adânc – aerul viciat îl stârnea, respiră încântat rânzezeala pipelor vechi. Roțile alergau cu un zgomot strident, mușcând șinele. Soarele rece de toamnă strălucea deasupra furnalelor din New Jersey. Siluete vulcanice ale movilelor de zgură, rebuturi, rafinării, torțe fantastice și apoi câmpia și pădurile. Stejarii pitici luceau de parcă ar fi fost de metal. Câmpiile deveneau albastre. Turnurile antenelor de radio păreau a fi ochiuri de ace cu o picătură de sânge în vârful. Zidurile de cărămidă ale orașului Elizabeth rămaseră în urmă. În amurg Trenton se apropia ca inima unui foc

de cărbuni. Herzog citi sloganul orașului: TRENTON CONSTRUIEȘTE, LUMEA PRIMEȘTE!

La căderea serii, în strălucirea rece a luminilor electrice apăru Philadelphia.

Bietul om, nu stătea prea bine cu sănătatea.

Herzog zâmbi gândindu-se la pilulele pe care le luase și la laptele pe care-l băuse în timpul nopții. Lângă patul lui, în Philadelphia, erau câteodată și douăsprezece sticle. Sorbea laptele, ca să-și liniștească stomacul.

Trăiesc printre mari idei și concepte, insuficient de relevante pentru condiția actuală, de zi cu zi, a existenței în America. Vedeți, Monsenior, dacă apăreți la televiziune în vechile stihare și surplise ale Bisericii Romano-Catolice, există cel puțin de-ajuns de mulți irlandezi, polonezi și croați care să vă privească prin cârciumi și să vă înțeleagă ridicând cu eleganță brațele spre cer și aruncând priviri expresive ca o vedetă de film mut – Richard Barthelmess sau Conway Tearle; muncitorii catolici sunt foarte mândri de el. Eu însă, un erudit specialist în istoria ideilor, handicapat de încurcături emoționale... Opunându-se argumentării ce susține că gândirea științifică a provocat o totală dezordine în lumea valorilor... Convins că vastitatea spațiului universal nu anulează valoarea umană, că lumea faptelor și aceea a valorilor nu sunt separate în veci. Și ideea ciudată care-mi trece prin mintea mea (evreiască) că vom vedea acest lucru! Viața mea ar dovedi cu totul altceva. Foarte obosit de forma modernă a istorismului care vede în această civilizație prăbușirea celor mai mari speranțe ale religiei și gândirii apusene, ceea ce Heidegger numește cea de-a doua Cădere a omului în cotidian sau în obișnuit. Nici un filosof nu știe ce este obișnuitul, nu a căzut de-ajuns de adânc în el. Problema experienței umane comune este problema principală a acestor veacuri moderne, așa cum au văzut-o limpede și Montaigne și Pascal, care altfel nu sunt de acord. Puterea caracterului unui om sau capacitatea lui spirituală măsurată după cum își duce viața de fiecare zi.

Într-un fel sau altul, mi-a intrat în cap ideea, fără îndoială nebunească, că propriile mele acțiuni au o importanță istorică și acest lucru (fantezie?) îmi dă sentimentul că oamenii care-mi fac rău se amestecă într-un experiment important.

Herzog sorbindu-și neliniștit laptele în Philadelphia, un nebun plătând plin de speranță, ducându-și la gură cutia ca să-și liniștească stomacul și să-și potolească mintea frământată, și încercând să doarmă. Se gândea la Marco, la Daisy, la Sono Oguki, la Madeleine, la Pontritter și din când în când la ce spunea Hegel despre deosebirea dintre tragedia antică și cea modernă, experiența interioară a inimii și aprofundarea caracterului individual în epoca modernă, propriul său caracter individual detașat uneori atât de fapte, cât și de valori. Dar caracterul modern este inconstant, divizat, oscilant, lipsit de certitudinea de piatră a omului arhaic și lipsit, de asemenea, de ideile solide, de teoremele rigide, limpezi ale veacului al XVII-lea.

Moses ar fi vrut să facă tot ce se poate pentru a ameliora condiția umană și în cele din urmă luă un soporific, pentru a se menține în viață. În interesul tuturor. Dar când își întâlnește, a doua zi dimineață, studenții săi din Philadelphia, abia izbuti să-și citească notele pe care le făcuse pentru cursul respectiv. Ochii îi erau umflați, capul amețit de somn, dar inima lui neliniștită bătea mai tare ca oricând.

Tatăl lui Madeleine, o personalitate puternică, o inteligență de prim ordin, cu multe dintre vanitățile ciudate și grotești ale lumii teatrale din New York, mi-a spus, totuși, că i-aș putea face fiicei lui mult bine. Mi-a zis:

– Ei, e timpul să se termine odată să se învârtă printre homosexuali. E la fel ca și multe alte fete de colegiu – toți prietenii ei sunt homosexuali. Are mai mulți admiratori homo decât Ioana D’Arc. Și e un semn bun că o interesezi.

Dar bătrânul îl considera, totuși, un tip slab. Acest lucru nu era un secret. Venise să-l vadă pe Pontritter la studioul lui. Madeleine îi spusese:

– Tata insistă să stea de vorbă cu tine. Aș vrea să te duci la el.

Îl găsi pe Pontritter dansând samba sau cha-cha (Herzog nu știa care-i una și care-i alta) cu profesoara lui, o filipineză între două vârste care făcuse parte dintr-un bine-cunoscut cuplu de dansatori de tango (Ramon și Adelina). Adelina se cam îngrășase, dar avea încă picioare lungi și zvelte. Fardul nu-i lumina prea mult obrazul oacheș. Pontritter, acest bărbat uriaș cu fire albe de păr pe craniul bronzat (în timpul iernii folosea o lampă cu ultraviolete), făcea pași mici cu espadrilele lui cu talpă de sfoară. Pantalonii cu fundul

căzut îi pendulau într-o parte și într-alta când își mișca șoldurile mari. Ochii albaștri aveau o expresie severă. Melodia continua, icnită și potolită, abia auzită și stridentă, în ritm de alămuri ciocnite. Când se opri, Pontritter spuse pe un ton distant.

– Dumneata ești Moses Herzog?

– Da.

– Îndrăgostit de fiica mea?

– Da.

– După cum văd, nu-ți face prea bine la sănătate.

– Nu m-am simțit prea bine, domnule Pontritter.

– Toată lumea îmi spune Fitz. Doamna e Adelina. Adelina – Moses. Se culcă cu fiica mea. Credeam că n-o să trăiesc s-o văd și pe-asta. Ei, felicitări... Sper că Frumoasa adormită o să se trezească.

– Allo, guapo, spuse Adelina, pe un ton cu totul impersonal. Privirea Adelinei era concentrată asupra aprinderii țigării sale. Femeia luă un chibrit din mâna lui Pontritter. Herzog își aminti că, sub luminatorul studioului, jocul acesta cu chibritul i se păruse a fi ceva cu totul exterior. Căldura artificială sau nici un fel de căldură.

Ceva mai târziu, în aceeași zi, avu o conversație și cu Tennie Pontritter. Vorbind despre fiica sa, lui Tennie îi dădură lacrimile. Avea o înfățișare resemnată, de îndelungată suferință, ușor plânsă chiar când zâmbea și foarte tristă când o întâlneai pe neașteptate, cum i se întâmplă lui Moses pe Broadway și-i văzu fața – era o femeie mai înaltă – venind spre el, masivă, îngrijită, amabilă, cu cute de suferință în jurul gurii. Îl invită să se așeze pe o bancă în Verdi Square. peluza de iarbă pricăjită înconjurată de un gard de fier pe lângă care se adunase o gloată de bătrâni muribunzi și de cerșetori infirmi, de lesbiene cu mers de camionagii și homosexuali negri cu părul vopsit și cercei în urechi.

– Nu prea am vreo influență asupra fiicei mele, spuse Tennie. O iubesc foarte mult, desigur. Dar nu a fost ușor. A trebuit să-l susțin pe Fitz. Nu puteam să nu-i fiu loială. Mai la urma urmei, e un mare artist...

– Sunt convins..., murmură Herzog. Tennie așteptase această confirmare.

– E un uriaș, spuse Tennie. Învățase să spună aceste lucruri cu o convingere totală. Numai o evreică dintr-o familie bună, de oameni care respectă cultura – tatăl ei fusese croitor, membru al Arbeiter Ring, și idișist –, putea să-și sacrifice viața pentru un mare artist, așa cum o făcuse ea. Într-o societate de masă... Se uita la el cu aceeași privire blândă și imploratoare. O societate a banului.

Herzog fu mirat. Madeleine îi spusese, foarte supărată pe părinții ei, că bătrânul avea nevoie de cincizeci de mii de dolari pe an și că-i căpăta de la femei și de la naivii înnebuniți după teatru.

– Din cauza asta Mady credea că nu m-am îngrijit de soarta ei. Ea nu înțelege acest lucru – își urăște tatăl. Pot să-ți spun un lucru, Moses, cred că oamenii au încredere instinctivă în dumneata. Văd că Mady are și ea, nu e o fată care să aibă încredere în oricine. Așa că sunt convinsă că e îndrăgostită de dumneata.

– Eu sunt îndrăgostit de ea, spuse emoționat Moses.

– Trebuie s-o iubești... cred că o iubești... Lucrurile sunt atât de complicate.

– Din pricină că sunt mai în vârstă decât ea, că sunt căsătorit? Asta ați vrut să spuneți?

– Nu o să-i faci nici un rău, nu-i așa? Indiferent ce crede ea, eu îi sunt mamă. Am o inimă de mamă, orice-ar spune ea. Începu să plângă încetisor. O, domnule Herzog. Întotdeauna sunt între ei doi. Știu că nu am fost niște părinți așa cum trebuie. Ea are sentimentul că am zvârlit-o în lume. Și nu pot face nimic ca să îndrept lucrurile. E rolul dumitale. Trebuie să-i dai fetei singurul lucru care o poate ajuta. Tennie își scoase ochelarii moderni, nemaifăcând nici o efortare ca să-și ascundă plânsul. Obrajii, nasul înroșit,

ochii fardați care păreau să-l atragă – într-un mod nefiresc – pe Moses erau inundați de lacrimi. Într-un fel, în comportarea lui Tennie erau și ipocrizie și calcul, dar, dincolo de ele, exista un sentiment real pentru fiica și soțul ei: și dincolo de acest sentiment real era ceva încă și mai semnificativ și mai sumbru. Herzog știa prea bine că realitatea e alcătuită din straturi suprapuse – dispreț, aroganță, înșelăciune. Și apoi – Domnul să ne ajute –, chiar și din adevăr. Își dădea seama că e manipulat de mama îngrijorată a lui Madeleine. După treizeci de ani de existență boemă ca soție, principiile acestei atitudini uzate și exploatate cinic de Pontritter, Tennie rămânea fidelă, înlănțuită de bijuteriile „abstracte” de argint mat pe care le purta.

Dar dacă putea să împiedice acest lucru, fiicei sale nu avea să i se întâmple niciodată așa ceva. Și acesta era motivul pentru care Moses era acolo, pe banca din Verdi Square. Ras, cu o cămașă curată, cu unghiile curate, cu picioarele încrucișate, o asculta pe Tennie foarte atent... prea atent pentru un om a cărui minte încetase să mai lucreze. Era prea plină de marile lui proiecte ca să se mai gândească la ceva cu claritate. Desigur, înțelegea că Tennie căuta să-l „prindă” și că era de-ajuns de naiv ca să dea ascultare unui apel de acest gen. Avea o slăbiciune pentru faptele bune și ea îi flata această slăbiciune, cerându-i să-l salveze pe acest copil dezamăgit și încăpățânat al ei. Răbdarea, blândețea plină de iubire și virilitatea aveau să realizeze acest lucru. Dar Tennie îl flata și într-alt mod, mai subtil. Îi spunea lui Moses că poate aduce stabilitatea în viața acestei fete nevrotice și poate să o vindece prin seriozitatea lui. În gloata aceea de bătrâni, muribunzi, invalizi, apelând la Moses să-i acorde ajutorul lui, Tennie stârnea ce era mai impur în compasiunea lui. Într-un mod dezgustător. I se făcu greață.

– O ador pe Madeleine, Tennie, spuse el. Nu trebuie să fii neliniștită. O să fac tot ce-mi stă în putință.

Un personaj plin de ardoare, grăbit, plin de sine și comic.

Madeleine avea un apartament într-o clădire veche și Herzog stătea cu ea când era în oraș. Dormeau amândoi pe sofaua cu cuvertură marocană din studio. Moses o strângea toată noaptea în brațe cu fervoare și exaltare. Ea nu era tot atât de ardentă, dar era o proaspăt convertită. Și, oricum, întotdeauna un amant e mai emotiv decât celălalt. Uneori în ochi i se iveau

lacrimi de supărare și disperare și se plângea cât de păcătoasă e. Totuși, dorea să păcătuiască.

Dimineața, la ora șapte, ca și cum ar fi anticipat soneria deșteptătorului cu o fracțiune de secundă, înțepenea, și când ceasul suna, ea și exclama cu o furie stăpânită „Fir-ar să fie!“ și se năpustea spre sala de baie.

Instalația din baie era veche. În anii 1890, locuințele acestea erau apartamente de lux. Din robinetele cu gura largă curgea un jet puternic de apă rece. Madeleine își arunca bluza de pijama, purificându-se cu mânăoasă energie, fața luminată de ochii albaștri îmbujorându-se și sânii devenindu-i trandafirii. Tăcut, descult, purtându-și trenziul în chip de halat. Moses venea și se așeza pe marginea căzii, privind-o.

Dalele roșietice erau decolorate, țevăria și suportul de periute erau din nichel vechi, cu înflorituri. Apa țâșnea din robinet și Herzog privea cum Madeleine se transforma într-o femeie mai în vârstă. Avea o slujbă la Fordham, și pentru ea lucrul care avea cea mai mare importanță era să pară serioasă și matură, și catolică de multă vreme. Curiozitatea lui neascunsă, faptul că împărțea baia cu el, goliciunea lui în trenzi, fața lui palidă dimineața în acest decor de lux victorian în ruină – totul o supăra. Nu se uita la el în timp ce se aranja. Peste sutien și furou își puneă un pulover cu guler înalt și pentru a-și feri umerii puloverului purta o capă de plastic. Oprea grăunțele de fard să cadă pe lână. Apoi începea să se machieze – flacoanele și cutiile de pudră umpleau polițele de deasupra chiuvetei. Făcea totul fără nici o ezitare, cu rapiditate și eficiență, precipitat, dar cu încrederea unui expert. Gravorii, cofetarii, acrobații la trapez acționau în același mod. Moses se gândea că e prea pripită – că se grăbește prea tare, gata-gata să răstoarne ceva, dar asta nu se întâmpla niciodată. Întâi își așternea pe obraji un strat de cremă, masându-și nasul drept, bărbia copilărească și gâtul neted, cu o substanță gri sidefie, cu reflexe albaștrui. Aceasta era baza. Apoi își făcea vânt cu un prosop. Peste cremă, puneă fard. Se folosea de tamponare de vată, cu care se masa sub linia părului, în jurul ochilor, în partea de sus a obrazilor și pe gât. În ciuda cercurilor moi de țesuturi feminine, gâtul acesta încordat avea întotdeauna un aer categoric dictatorial. Nu-i dădea voie lui Herzog să o mângâie pe obraji de sus în jos – nu făcea bine mușchilor feței. Stând și privind pe marginea căzii

somptuoase, Moses își puse pantalonii și-și băgă cămașa sub curea. Madeleine nu-i dădea nici o atenție; într-un fel, încerca să scape de prezența lui când începea viața ei diurnă.

În același ritm grăbit, parcă disperat, își dădu pe față cu puful o pudră deschisă. Apoi se întoarse repede să-și examineze munca – profilul drept, profilul stâng –, îndreptându-se în fața oglinzii, cu mâinile înaintea ca pentru a se sprijini, dar fără să o atingă. Era în regulă. Își puse apoi câteva picuri de vaselină pe pleoape. Cu o periuță minusculă își vopsi genele. Moses o urmărea, încordat, tăcut. Fără nici o pauză sau ezitare, își dădu cu negru înspre coada ochilor, își redesenă linia sprâncenelor ca să pară mai precisă și mai serioasă. Apoi luă niște foarfeci de croitor și se apucă să-și îndrepte bretonul. Părea să nu aibă nevoie să măsoare; știa bine ce voia să facă. Își tăie șuvițele de păr de parcă ar fi tras cu pistolul și Herzog tresări, alarmat. Siguranța ei îl fascina, și atitudinea aceasta îi revela propria-i puerilitate. El, un bărbat valid, stând pe marginea vechii căzi luxoase, cu smalțul striat de crăpături asemenea unor fibre de revent gătit, era absorbit în acest proces de transformare a feței lui Madeleine, care își desenă conturul buzelor cu o substanță grasă și apoi se dădu cu un roșu întunecat, care-i mai adăuga câțiva ani. Cu acesta cam terminase. Asta era. Își umezi un deget pe limbă și-și corectă ultimele nuanțe. Asta era. Se uită cu un aer grav în oglindă și păru satisfăcută. Da, așa e tocmai bine. Își puse o fustă lungă de tweed gros care-i ascundea picioarele. Tocurile înalte îi făceau mersul puțin cam nesigur. Și acum, pălăria. Gri, cu calotă joasă și boruri largi. Când și-o trase peste părul lung arăta ca o femeie de patruzeci de ani – una dintre acele femei palide, isterice, ipohondre, îngenuncheate, întâlnite prin stranele bisericilor. Borul larg tras peste fruntea neliniștită, încordarea ei copilărească, teama, aspirația religioasă – ce păcat de toate astea! Iar el, evreul păcătos, prăpădit, neras, care-i primejduia mântuirea – i se strângea inima. Dar Madeleine nici nu se uita la el. Își puse jacheta cu guler de veveriță și-și aranjă cu mâna, pe dedesubt, pernțele de vată de la umeri. Pălăria asta! Parcă era o împletitură dintr-o funie lungă cenușie, groasă cam de vreun centimetru și jumătate, asemănătoare cu pălăria purtată de acea doamnă creștină care-i citea din Biblie în salonul de spital din Montréal. „Vântul suflă unde vrea și îi vei auzi vuietul“... Avea și un ac de pălărie. Treaba era gata. Fața îi era netedă și arăta ca o femeie între două vârste. Numai globul ochilor nu fusese stins, și lacrimile păreau gata să pornească.

Părea furioasă – mânioasă. Noaptea voia ca el să fie cu ea. Ba chiar îi lua mâna – pe jumătate cu forța – și i-o pune pe sâni în timp ce adormeau. Dimineata însă ar fi vrut ca el să dispară. Și el nu era obișnuit să fie tratat astfel; era obișnuit să fie tratat ca un favorit. Dar avea de-a face cu o nouă generație feminină, își spunea. Pentru ea, el era seducătorul răbdător, cărunț, patern (nu-i venea să creadă!). Dar rolurile fuseseră stabilite. Ea avea înfățișarea palidă de convertită și Herzog nu putea refuza să-i dea replica.

– Ar trebui să mănânci ceva, spuse el.

– Nu. Am să întârzii.

Fardurile i se uscaseră pe obraz. Își puse un colier cu o cruce mare. Era catolică numai de trei luni și din cauza lui Herzog nu se putea duce la spovedit. Nu la Monsenior, în orice caz.

Pentru Madeleine convertirea a fost un eveniment teatral. Teatrul – arta parvenitilor, a oportuniștilor, a aristocraților veleitari. Chiar și Monseniorul era un actor. Cu un singur rol; dar ce rol! Firește, avea sentimente, dar strălucirea și ascensiunea socială erau mai importante. Dumneavoastră sunteți renumit ca unul care ați convertit personalități celebre și ea s-a dus la dumneavoastră. Pentru Mady, numai ce e mai bun. Interpretarea iudaică a personajului înaltelor doamne sau domni creștini constituie un ciudat capitol de teatru social. Reînnoirea demnităților e realizată permanent de la bază. De unde să vină orice personaj distins, dacă nu din rândul maselor? Cu devoțiunea și ardoarea resentimentelor transcendente. Nu neg că acesta a avut o deosebită influență și asupra mea. Mi-a făcut foarte bine că am fost implicat într-o asemenea problemă.

– O să ți se facă rău dacă ai să lucrezi pe stomacul gol. Hai să luăm împreună micul dejun și o să-ți plătesc apoi taxiul până la Fordham.

Ieși din baie cu pași hotărâți, dar stângace deoarece fusta lungă și urâtă o încurca. Ar fi vrut să o ia din loc, dar cu pălăria cât roata carului, cu fusta de tweed, cu medalioanele religioase, cu crucea pe piept, cu inima grea, nu era ușor să se desprindă de sol.

O urmă prin camera placată cu oglinzi, dincolo de reproducerile încadrate ale iconostaselor flamande, aurite, verzi, roșii. Clanțele și broaștele erau înțepenite de straturi succesive de vopsea. Madeleine nerăbdătoare trăgea de zăvor. Herzog venind din spate deschise dintr-o smucitură ușa albă de la intrare. Trecură printr-un coridor cu saci de gunoi puși pe un covor luxos altădată și coborâră cu liftul prăpădit, ieșind din aerul închis al cabinei negre în holul cu pereți porfirii și apoi în strada aglomerată.

– Nu vii? Ce faci? îl întrebă Madeleine.

Probabil că nu se trezise de-a binelea. Herzog întârzie o clipă în fața pescăriei, izbit de miros. Un negru subțirel și musculos arunca găleți cu gheață pisată în vitrina adâncă. Peștii stăteau grămadă, cu spatele arcuit de parcă ar fi înotat în gheața fărâmată din care ieșeau aburi, bronz-sângerii, negri-verzui, cenușiu-aurii – racii erau îngrămădiți lângă fereastră cu antenele îndoite. Dimineața era caldă, cenușie, umedă, proaspătă, cu efluvii dinspre apă. Peștii erau țepeni, parcă vii, în gheața albă, fărâmată și aburind. Cerul era acoperit, aerul cald și învăluitor, nu prea curat, cu miresme venind dinspre fluviul poluat, izul sălcii al mării stârnindu-i sexualitatea.

– Nu pot să te aștept, Moses, spuse peste umăr Madeleine pe un ton categoric.

Intrară în restaurant și se așezară la masa de melamină galbenă.

– Ce tot făceai acolo?

– Păi, maică-mea era originară din provinciile baltice. Îi plăceau peștii.

Dar pe Madeleine n-o interesa mama lui Herzog, moartă acum douăzeci de ani, oricât de legat de maică-sa era sufletul acestui nostalgic domn. Gândindu-se, Moses se condangă singur. Pentru Madeleine, el era o figură paternă – nu se putea aștepta să țină seama de mama lui. Care era o moartă, fără nici o influență asupra noii generații.

Pe masa galbenă stătea o floare roșie. Tulpinile netede erau cufundate într-un vas metalic. Curios dacă și ele erau de plastic, Herzog le atinse. Văzând că sunt naturale, își trase grăbit mâna. Madeleine îl privea.

– Știi că sunt grăbită.

Îi plăceau foarte mult brișele englezești. Moses comandă brișe. Madeleine o chemă pe chelneriță și-i spune:

– Pe ale mele să le rupi, să nu le tai în felii. Își plecă apoi bărbia spre Moses și îl întrebă: Cum e machiajul, e în regulă, și pe gât?

– Cu tenul tău, n-ai nevoie de toate astea.

– Dar n-are dungi?

– Nu. Ne vedem azi mai târziu?

– Nu sunt sigură. Sunt invitată la un cocktail la Fordham – pentru unul dintre misionari.

– Dar după aceea... Pot lua trenul de Philadelphia seara.

– I-am promis mamei... Are iar necazuri cu bătrânul.

– Credeam că totul e aranjat... că divorțează.

– E o sclavă! spuse Madeleine. Nu-i în stare să termine cu totul, și nici el. E în avantajul lui. Încă se mai duce la nenorocita aia de școală pentru autori care-i țin registrele. El e totul în viața ei, un alt Stanislavsky. S-a sacrificat și, dacă n-ar fi un geniu, la ce bun ar fi toate astea! De aceea el e un geniu...

– Am auzit oameni care spun că a fost un regizor strălucit.

– Are ceva aparte, spuse Madeleine. Are un fel de intuiție aproape feminină. Și ametește oamenii... e ceva pervers în felul în care o face. Tennie spune că anual bătrânul cheltuiește cincizeci de mii de dolari numai pentru el. Își folosește tot geniul ca să facă praf din banii ăștia.

– Cred că-i țin registrele de dragul tău – încercând să salveze ce poate pentru tine.

– N-o să lase decât procese și datorii... Își înfipse dinții într-o brioșă coaptă... Dinții ei mici de fetiță. Dar nu înghiți. Puse brioșa jos și ochii i se umplură de lacrimi.

– Ce s-a întâmplat? Mănâncă.

Madeleine dădu totuși farfuria la o parte.

– Te-am rugat să nu-mi telefonezi la Fordham. Mă deranjează. Trebuie să țin aceste două lucruri separate.

– Îmi pare rău, n-am să mai telefonez.

– Sunt supărată. Mi-e rușine să mă duc la Monsenior ca să mă confesez.

– Nu poți să te duci la un alt preot?

Puse jos ceașca de porțelan ieftin cu un zgomot sec.

– Ultimul preot la care am fost mi-a tras un perdaf din cauza ta. M-a întrebat de cât timp sunt convertită? De ce m-am botezat dacă aveam să mă port așa numai după câteva luni! Ochii mari ai femeii între două vârste a cărei mască și-o făcuse îl priveau acuzator. Sprâncenele drepte îi subliniau paloarea feței. I se păru că distinge adevăratul lor contur sub machiaj.

– Dumnezeu! Îmi pare rău, spuse Moses. N-aș vrea să-ți fac necazuri. Dar asta nu era adevărat. Dimpotrivă, era pus pe făcut necazuri. El socotea că tocmai dificultatea situației era lucrul cel mai important. Madeleine voia ca Moses și Monseniorul să lupte pentru ea. Asta marea excitația sexuală. El se lupta cu apostazia ei în pat. Și, desigur, Monseniorul convertea multe femei cu ochii lui arzători.

– Mă simt o păcătoasă... o păcătoasă, spuse ea. Curând va fi Miercurea Cenușii și nu pot să mă duc la împărtășanie până nu mă confesez.

– E neplăcut... Moses îi înțelegea situația, dar nu voia să-i cedeze.

– Și cu căsătoria cum va fi? Cum ne vom putea căsători?

– Lucrurile se pot aranja... Biserica e o veche și înțeleaptă instituție.

– La birou vorbeau de cazul lui Joe DiMaggio când a vrut să se însoare cu Marilyn Monroe. Și despre cazul lui Tyrone Power – una dintre ultimele lui căsătorii a fost oficiată de un preot al Bisericii. Ieri, în rubrica lui Leonard Lyons era ceva cu divorțurile la catolici. Madeleine citea toate rubricile de scandal. În Sf. Augustin și missel-ul ei, tăieturi din Post și Mirror îi serveau ca semn de carte.

– Favorabil? întrebă Moses, îndoindu-și brioșa și storcând-o – avea prea mult unt.

Ochii mari, violeți ai lui Madeleine păreau umflați. Era preocupată de aceste complicații, analizate de atâtea ori.

– Am o întâlnire cu un preot italian la Societatea pentru Propagarea Credinței. E un expert în dreptul canonic. I-am telefonat ieri.

Numai de douăsprezece săptămâni în sânul Bisericii și știa totul.

– Ar fi mai ușor dacă Daisy ar accepta să divorțeze.

– Trebuie să accepte. Madeleine ridică glasul. Herzog se uita la personajul pregătit pentru întâlnirea cu iezuiții din cartierul rezidențial. Dar ceva se întâmplase, un nerv se încordase și se răsucise în pieptul ei și întreaga sa făptură deveni rigidă. Degetele i se albiră apăsate de marginea mesei, ochii i se întunecară de furie, buzele i se încrețiră și o pată de culoare i se ivi sub paloarea fizică a machiajului. Ce te face să crezi că am intenția să fiu amanta ta o viață întreagă? Trebuie să faci ceva!

– Dar, Mady, știi bine care sunt sentimentele mele...

– Sentimente? Termină cu palavrele. Nu cred în așa ceva. Cred în Dumnezeu – în păcat, în moarte, așa că nu-mi umbla cu dulcegării din astea.

– Nu, ascultă, te rog. Își puse pălăria de fetru ca și cum ar fi sperat că așa arăta mai autoritar.

– Vreau să fiu măritată. Restul nu-s decât baliverne! Maică-mea a trebuit să ducă o viață de boemă. Ea lucra, și Pontritter își făcea de cap. Mă cumpăra cu câțiva gologani când îl vedeam cu vreuna dintre târfele lui. Știi cum am învățat să citesc? Silabisind din Statul și Revoluția de Lenin. Oamenii aceștia sunt niște smintiți.

Așa or fi, fu de acord Herzog în gând. Dar acum Madeleine voia Crăciunuri cu zăpadă și iepurași de Paști și o locuință pe una dintre străzile acelea cu case provinciale de cărămidă – în mohorâta pustietate a cartierului Queens, și să se ocupe de rochiile pentru împărțășanie având ca soț un irlandez serios care mătura firimiturile la fabrica de biscuiți.

– Poate că am devenit o fanatică a normelor convenționale, spuse Madeleine. Dar nu vreau altceva. Trebuie să ne căsătorim la biserică, altfel eu renunț. Copiii noștri vor fi botezați și crescuți în religia catolică. Moses dădu vag din cap. În comparație cu ea se simțea inert, fără vlagă. Mireasma obrazului ei pudrat îl mișca (plăcerea mea când e vorba de artă, se gândi el, orice fel de artă).

– Copilăria mea a fost un coșmar grotesc, continuă ea. Am fost terorizată, bătută, v-v-vi..., se bâlbâi ea.

– Violată?

Madeleine dădu din cap. Îi mai vorbise de asta și altădată. Dar Moses nu reușise să facă lumină în această taină sexuală a ei.

– Era un bărbat în vârstă. M-a plătit ca să nu vorbesc.

– Cine era?

Ochii i se umplură de lacrimi și gura i se strânse disperat-răzbunătoare, dar nu scoase nici o vorbă.

– Se întâmplă multora, spuse Moses. Nu te poți frământa o viață întreagă din pricina asta. Nu are chiar atât de mare importanță.

– Cum... o amnezie de un an nu are importanță? Al paisprezecelea an al meu e un vid total.

Madeleine nu putea accepta această consolare înțelegătoare din partea lui Herzog. Probabil că ei îi părea a fi un soi de indiferență.

– Părinții mei aproape că m-au făcut praf. Foarte bine – acum nu mai are importanță. Cred în mântuitorul meu Iisus Hristos. Acum nu mi-e de m-moarte, Moses. Pontritter spunea că toți murim și putrezim în mormânt. Să spui asta unei fete de șase sau șapte ani! Ar trebui să fie pedepsit pentru așa ceva. Dar acum vreau să continui să trăiesc, să aduc copii pe lume, numai să am ce să le spun când mă vor întreba de moarte și de morminte. Dar să nu te aștepti să merg înainte așa, la întâmplare – fără nici o regulă. Nu! Sau legile creștine, sau nimic.

Moses o privea ca și cum ar fi fost confundat și ar fi văzut-o prin distorsiunea sticloasă a unei ape adânci.

– Mă asculți?

– O, da, spuse el. Da, te ascult.

– Acum trebuie să plec. Părintele Francis nu întârzie niciodată. Își luă poșeta și se grăbi să plece, obrații tresărind în ritmul precipitat al pașilor ei. Purta tocuri foarte înalte.

Repezindu-se să intre în metrou, într-o dimineață, își prinsese un toc în poala fustei și căzuse, lovindu-se la spate. Șchiopătă până ieși în stradă și luă un taxi ca să se ducă la birou, dar părintele Francis o trimise la doctor, care o înfășură-n pansamente și o trimise acasă. Aici îl găsi pe Moses pe jumătate dezbrăcat, bând meditativ o ceașcă de cafea (gândea întruna, dar nu se contura nimic clar).

– Ajută-mă, zise Madeleine.

– Ce s-a întâmplat?

– Am căzut în metrou. Sunt rănită.

Vorbea cu voce stridentă.

– Ar fi mai bine să te întinzi în pat.

Îi scoase acul de pălărie. Îi descheie cu grijă jacheta și puloverul, îi scoase fusta și combinezonul. Mai jos de linia machiajului, la baza gâtului, se vedea culoarea roz a pielii. Îi luă crucea de pe piept.

– Dă-mi pijamaua. Madeleine tremura. Feșele mari de pansament aveau un puternic miros de medicament. O duse spre pat și se întinse alături de ea ca să o încălzească și să o liniștească, așa cum voia ea. Era o zi întunecată de martie și ninge. Moses nu se mai duse la Philadelphia.

– M-am pedepsit singură pentru păcatele mele, repeta întruna Madeleine.

M-am gândit că v-ar interesa să aflați adevărata istorie a uneia dintre convertitele dumneavoastră, Monsenior. Păpuși ecleziastice – jupoane brodate cu fir de aur, tuburi de orgă jelind. Lumea reală, ca să nu mai vorbim de universul infinit, cerea un personaj mai serios, cu adevărat masculin.

Cum ar fi? se întrebă Herzog. Ca mine, de pildă? Și în loc să încheie scrisoarea către Monsenior, își notă, pentru folosința sa, unul dintre cântecele de leagăn favorite ale lui June.

Îmi place pisicuța cu blana ei frumoasă,

Mă joc cu ea și-apoi o și poftesc la masă.

Nu-i fac nimica rău, nici ea nu mă rănește.

Cu ea fiindcă sunt bună, pisica mă iubește.

Cam așa stau lucrurile, își spuse Herzog. Întotdeauna trebuie să-ți îndrepti imaginația asupra ta.

Dar când toate astea se terminară, Madeleine nu se căsătorii în sânul Bisericii, nici nu-și botezără fiica. Catolicismul cunoscuse aceeași soartă ca și țigărele și tarotul, coacerea pâinii în casă, civilizația rusă și viața la țară.

Cu Madeleine, Herzog încercă, pentru a doua oară, să locuiască la țară. Deși era un evreu crescut într-un mare oraș, îi plăcea foarte mult viața la țară. O silise pe Daisy să îndure o iarnă glacială în estul Connecticut-ului în timp ce-și scria Romantismul și creștinismul, într-o casă în care țevile trebuiau dezghețate cu lumânarea și răbufnirile vântului înghețat treceau printre pereții de scândură, iar Herzog medita la Rousseau sau exersa la oboi. Instrumentul îi fusese lăsat de Aleck Hirshbein, colegul lui de cameră din Chicago care murise, și Herzog, dintr-un ciudat sentiment de pioșenie (iubea profund Herzog: întristarea nu-i trecea repede), învățase să cânte la oboi și, ce să vezi, muzica tristă trebuie s-o fi copleșit pe Daisy, mai mult chiar decât lunile de frig și ceață. Poate că și firea lui Marco fusese influențată de această experiență; uneori avea accese de melancolie.

Dar cu Madeleine situația avea să fie cu totul altfel. Renunță la Biserică, și după o lungă luptă cu Daisy și cu avocații ei și ai lui, și presat de Tennie și de Madeleine, Herzog divorță și se recăsătorii. Masa de nuntă fu pregătită de Phoebe Gersbach. Herzog, la biroul său, se uita la norii lungi care pluteau în văzduh (într-un cer neobișnuit de senin pentru New York), amintindu-și de pudding-ul Yorkshire și de prăjiturile de casă. Phoebe știa să facă niște prăjituri nemaipomenite cu banane, ușoare, zemoase și acoperite cu o cremă albă. Un mire și o mireasă păpuși. Și Gersbach, zgomotos, vărsa whisky, vin, bătea cu pumnul în masă, dansa, șonticăind cu mireasa. Purta una dintre cămășile lui sport preferate, deschisă la piept și alunecând ușor pe umeri. Decolteu masculin. Nu erau alți musafiri.

Casa din Ludeyville a fost cumpărată când Madeleine află că e însărcinată. Părea să fie locul ideal ca Herzog să-și rezolve problemele de care se izbise lucrând la Fenomenologia spiritului – importanța „legii inimii“ în tradițiile occidentale, originile sentimentalismului moral și alte probleme înrudite, asupra cărora avea idei deosebite de ale altora. Avea să lămurească o dată pentru totdeauna acest subiect – și zâmbea acum în sinea lui, recunoscând acest fapt –, să le arate el celorlalți cercetători ce și cum e cu fiecare lucru, să-i uluiască, să le demaște mediocritatea o dată pentru totdeauna. Nu era

vorba pur și simplu de vanitate, ci de un simț al responsabilității care determina totul. Așa își spunea. Era tipul de om bien pensant. Lua în serios convingerea lui Heinrich Heine că vorbele lui Rousseau puseseră în mișcare mașina sângeroasă a lui Robespierre și că Fichte și Kant erau mai primejdioși decât armate întregi. Avea o mică bursă a unei fundații și cele douăzeci de mii de dolari moștenite de la Papa Herzog intrară în casa de la țară.

Se transformă în administratorul ei. Cele douăzeci de mii și încă alte câteva mii s-ar fi dus pe apa sâmbetei dacă nu s-ar fi apucat el însuși de lucru – economiile lui Papa Herzog, reprezentând patruzeci de ani de mizerie în America. Nu înțeleg cum a fost posibil, se gândi Herzog. Trebuie să fi fost bolnav când am semnat cecul. Nici nu m-am uitat.

Dar după ce semnă hârtiile inspectă casa de parcă ar fi fost pentru prima oară. Nezugrăvită, întunecoasă, cu ornamente victoriene în ruină. La parter se căsca o uriașă gaură ca un crater de obuz. Zugrăveala se desprindea de pe pereți – atârna de șipci în bucăți mucegăite, dezgustătoare. Comutatoarele și instalația electrică de modă veche erau o primejdie. Din temelie se desprindeau cărămizi. Ferestrele nu se închideau bine.

Herzog se apucă să învețe și să facă pe zidarul, geamgiul și instalatorul. Stătea nopți întregi studiind Enciclopedia Do-it-yourself și cu o pasiune frenetică începu să zugrăvească, să repare, să dea cu smoală jgheaburile, să chituiască găurile. Două straturi de vopsea nici nu se vedeau pe lemnul vechi, cu porii largi. În sala de baie, dalele, nefiind bine prinse, jucau ca niște cărți de joc. Radiatoarele cu gaz se înfundaseră. Radiatorul electric ardea mereu siguranța. Cada era o piesă de muzeu; rezemată pe cele patru gheare de metal, semăna cu o jucărie. Ca să te speli trebuia să stai în genunchi și să te freci cu buretele. Totuși, Madeleine se întorsese de la Sloane's Bath Shop cu accesorii de lux; savoniere de argint, ca niște cochilii de scoică, și săpunuri Ecusson, prosoape groase turcești. Herzog se chinuia cu noroiul ruginit al bazinului de apă pentru toalete ca să facă să funcționeze lanțul și flotorul. În timpul nopții auzea apa care curgea golind rezervorul.

Un an de muncă reuși să prevină prăbușirea întregii case.

În pivniță era o spălătorie cu pereți groși ca un buncăr. Vara era locul preferat al greierilor, și al lui Herzog. Aici zăbovea el cu volumele lui Dryden și Pope cumpărate pe nimica toată. Printr-o crăpătură vedea zorii învăpăiați ai dimineților de primăvară, verdele cățărilor al viței sălbatice, și corolele rotunde închise ale trandafirilor sălbatici, uriașul ulm din fața casei, care se usca, deasupra lui, cuibul cenușiu, în formă de inimă, al grangurului. Citea: „Sunt câinele Alteței Sale la Kew“. Herzog avea însă un punct artritic dureros la ceafă. Și celula de piatră devenise prea umedă. Atunci se duse să ridice capacul bazinului care scârțâi prelung și scoase garnitura de cauciuc ca să lase apa să se scurgă. Totul era ruginit, înțepenit.

... al Alteței Sale câine sunt la Kew,

Rogu-te să-mi spui al cui câine ești și tu?

Diminețile încerca să le rezerve pentru munca intelectuală. Coresponda cu Biblioteca Widener încercând să capete Abhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaft. Biroul îi era acoperit de facturi neplătite, de scrisori rămase fără răspuns. Ca să facă rost de ceva bani se apucă de tot felul de munci de mână a doua. Editurile universitare îi trimiteau manuscrise să le aprecieze. Zăceau în vrafuri, nedeschise. Soarele era fierbinte, pământul era umed și negru și Herzog privea cu disperare viața luxuriantă a vegetației. Trebuia să examineze toate aceste texte și nu avea nici un ajutor. Casa îl aștepta – uriașă, goală, urgentă. QUOS VULT PERDERE DEMENTAT, scris el în praf. Zeii îl încercau, dar încă nu-l înnebuniseră îndeajuns.

Chiar și mâna lui Moses rezista aprecierilor care ar fi trebuit făcute pe marginea monografiilor. După cinci minute de scris un referat îl apuca o crampă și nu mai putea scrie. Privirea i se pierdea în gol. Nu știa cum să se mai scuze. Regret întârzierea. O violentă intoxicație cu iederă otrăvitoare m-a împiedicat să lucrez. Cu coatele pe hârtii, Moses se uita țintă la pereții zugrăviți pe jumătate, la plafoanele decolorate, la ferestrele murdare. I se întâmplase ceva. De obicei era în stare să meargă înainte, dar acum lucra cu o extrem de redusă eficiență, fiecare hârtie o lua în mână de cinci sau de zece ori și rătăcea totul. Nu se mai putea așa. Se prăbușea.

Lua oboiul și, în întunecatul său birou lăstarii viței sălbatice se cățarau pe stor, cânta melodii de Händel și Purcell – câte o gigă, bourrées, contradansuri. obrazul îi era congestionat, degetele îi alunecau pe chei, melodiile săltau și se rostogoleau, el era absent și trist. Jos, mașina de spălat mergea, două mișcări într-un sens, două în celălalt sens. Bucătăria era de ajuns de murdară ca să aibă șoareci.

Gălbenușuri de ouă se uscau în farfurii, cafeaua se încălzea în cești – pâine prăjită, cereale, viermi mișunau în măduva oaselor, muștele pătau fructele, muște prin casă, dolari, timbre și cupoane mucezeau pe bufetul melaminat.

Ca să scape de muzica lui Herzog, Madeleine trânti ușa, trânti portiera mașinii. Motorul urui. Mașina, un Studebaker, avea o fisură la țeava de eșapament. Madeleine porni la vale. Dacă nu-ți aminteai că trebuie să virezi la dreapta, țeava începea să zgârie pietrele. Herzog cânta mai încet, așteptând să audă zgomotul țevii. Într-una din zile avea să cadă, dar nu-i mai pomenise lui Madeleine de treaba asta. Prea multe erau subiectele de acest fel. O înfuriau. Printr-o perdea de vițe de caprifoi cățărător care împingea storul înăuntru, așteptă să o zărească din nou la a doua curbă a pantei. Sarcina îi îngroșase trăsăturile, dar era încă frumoasă. Această frumusețe face din bărbați sclavi buni de prăsilă. Sub bretonul care-i stânjenea vederea, Madeleine își încrețea involuntar nasul (lucrul făcând parte din procesul conducerii mașinii). Degetele ei, unele elegante, altele cu unghiile mușcate, strângeau volanul de culoarea agatei. Moses spunea că pentru o femeie însărcinată e primejdios a conduce mașina. El susținea că ar trebui măcar să-și ia permis de conducere. Madeleine însă afirmase că în cazul în care ar fi oprită de un agent de circulație, l-ar putea îmblânzi cu vorbe dulci.

După ce plecă Madeleine, Herzog zvântă oboiul, examinează ancia și închise cutia căptușită cu pluș. La gât îi atârna un binoclu. Din când în când i se întâmpla să încerce să examineze câte o pasăre. De obicei pasărea dispărea până fixa lentilele. Părăsit, se instalează la birou, o ușa așezată pe niște picioare de fier forjat. Un filodendron creștea la baza lămpii lui de birou, încolăcindu-se în jurul tijei de fier. Cu un elastic zvârli cu ghemotoace de hârtie în tăunii care se așezau pe geamurile pătate cu var. Nu era un zugrav prea priceput. La început încercase să folosească un pistol de zugrăvit,

fixându-l la țeava aspiratorului, înfodolit în tot felul de cârpe ca să-și ferească plămânii, Moses zugrăvi plafonul, dar pistolul mânji ferestrele și balustradele, așa că se reîntoarse la pensulă. Târând după el scara, și gălețile, și cârpe, și diluanți, chituind cu mistria, Herzog repară și zugrăvi, întinzând brațul în dreapta, în stânga, mai sus, spre bucata asta, dincolo, și mai încolo, în colț, spre pata aceea de mucegai, căutând să tragă câte o linie dreaptă, așternând straturi groase de zugrăveală sau, dimpotrivă, vopsind cu mare grijă. Mânjit și șiroind de sudoare, după ce-i trecu nebunia, se duse în grădină și se trânti în hamac în pielea goală.

Între timp, Madeleine colinda magazinele de antichități cu Phoebe Gersbach sau aducea acasă grămezi de provizii de la supermarketurile din Pittsfield. Moses o certa mereu, reproșându-i ce face cu banii. La început încercă să-și tempereze muștrările. Dar întotdeauna se ivea ceva care-l făcea să-și iasă din fire: un cec fără acoperire, o găină care putrezea în frigider, o cămașă nouă, ruptă ca să facă din ea cârpe. Cu timpul, resentimentele lui deveniră vehemente.

– Când vei înceta să mai aduci acasă toate vechiturile astea, Madeleine, toate comodele astea hârbuite, roțile astea de tors?

– Trebuie să mobilăm casa. Nu pot suferi camerele astea goale.

– Ce faci cu toți banii? Eu lucrez până nu mai pot.

Era negru de furie.

– Plătesc facturile, ce crezi că fac cu ei?

– Spuneai că trebuie să înveți să umbli cu banii. Nimeni nu ți i-a încredințat vreodată. Ei bine, acum ți s-au încredințat și semnezi cecuri fără acoperire. A telefonat de la magazinul de modă – Milly Crozier. Cinci sute de dolari pentru o rochie de femeie însărcinată. Cine urmează să se nască... Louis Quatorze?

– Da, știu, iubita de maică-ta purta saci de făină.

– Nu ai nevoie de un ginecolog din Park Avenue. Phoebe Gersbach s-a dus la doctorii de la spitalul din Pittsfield. Cum să te duc de aici la New York? E un drum de trei ore și jumătate.

– O să ne ducem acolo înainte cu zece zile.

– Și cu lucrul meu ce-o să fac?

– Pod să ți-l duci pe Hegel al tău și la oraș. De altfel, n-ai mai deschis o carte de luni de zile. Toată povestea asta e o aiureală nervoasă. Mormanele astea de note. Harababura asta a ta e aproape comică. Nu te deosebești deloc de alți drogați – ești bolnav după abstracțiuni. Să-i ia dracu' pe Hegel și casa asta veche împruțită. Aș avea nevoie de patru servitori și tu vrei ca eu să fac toată treaba.

Herzog deveni pisălog, tot repetând ce trebuie să facă. Dar și exasperant. Își dădu seama de acest lucru. Părea să știe cum trebuie să meargă toate, până în cel mai mic amănunt (în categoria „Spiritul practic liber“, necunoașterea universalului de către o conștiință în dezvoltare – realitate opunându-se „legii inimii“, necesitatea străină zdrobind în chip oribil individualitatea und so weiter). O, Herzog era de acord că greșea. Dar tot ce cerea, credea el, era puțină cooperare în eforturile sale care să fie folositoare tuturor, în munca lui îndreptată spre o viață menită să aibă un sens. Hegel era, în această privință, ciudat de grăitor, dar în același timp, cu totul aiurea. Desigur. Aici era întreaga problemă. Mai simplă și fără o atât de complicată trănăneală metafizică era Propoziția XXXVII a lui Spinoza, dorința omului de a-i face pe alții să se bucure de binele de care crede el că trebuie – ex-ipsius ingenio.

Herzog se gândea la aceste idei zugrăvind pereții casei sale din Ludeyville și construia și Versailles-ul și Ierusalimul în înverzitele și fierbințile veri din Berkshires. Mereu trebuia să coboare de pe scară să răspundă la telefon. Madeleine semna cecuri fără acoperire.

– Iisuse Hristoase! exclamă el. Iar Mady!

Ea îl aștepta într-o bluză verde de femeie însărcinată și cu ciorapi până la genunchi. Devenea foarte corpulentă. Doctorul o prevenise să nu mai

mănânce dulciuri. Pe furiș, Madeleine devora lacomă enorme tablete de ciocolată Hershey din acelea de treizeci de cenți.

– Nu știi să aduni? De ce trebuie să mi se returneze aceste cecuri?

Moses o fulgeră cu privirea.

– Ah, iar începi cu meschinăriile astea.

– Nu-i nici o meschinărie. E chiar ceva serios...

– Și acum ai să începi din nou cu felul în care am fost crescută în familia mea nenorocită, de boemi fără scrupule, toți niște escroci. Și tu, care mi-ai dat numele tău de om cinstit. Știu povestea asta pe de rost.

– Mă repet? Bine, și tu, Madeleine, te repeți cu cecurile astea.

– Cheltuind banii răposatului tău tată! Dragul de el! Asta nu poți să înghiți. Ei bine, a fost tatăl tău. Eu nu-ți cer să-l accepți pe oribilul meu tată. Așa că nu încerca să mi-l bagi pe gât pe al tău.

– Trebuie să existe o oarecare ordine în casa asta.

Madeleine îi răspunse repede, ferm și precis:

– N-are să fie niciodată așa cum vrei tu. Ce vrei tu a fost cândva în secolul al XII-lea. Plângi întotdeauna după vechiul tău cămin și după masa de bucătărie acoperită cu mușama și după cartea ta de latină. Bine – hai să auzim vechea și trista ta poveste. Vorbește-mi iar de sărmana ta mamă. Și de tatăl tău. Și de chiriașul vostru, bețivanul. Și de vechea sinagogă, și de contrabanda cu alcool și de mătușa Zipporah... O, ce palavre!

– Ca și cum tu n-ai avea un trecut.

– Prostii. Atunci o să auzim cum m-ai SALVAT. Să mai auzim o dată povestea asta. Ce puștoaică înspăimântată eram. Cum nu eram de-ajuns de puternică să înfrunt viața. Tu însă mi-ai dăruit DRAGOSTEA ta mare și m-ai salvat din mâinile preoților. Da, m-ai vindecat de durerile mele menstruale, ocupându-te atât de mult de mine. M-ai SALVAT. Ți-ai

SACRIFICAT libertatea. Te-am smuls din brațele lui Daisy și ale fiului tău și al japonezei cu care te culcai. Mi-ai dăruit timpul și atenția și banii tăi atât de prețioși.

Ochii ei albaștri îl priveau cu atâta intensitate încât păreau șpanchii.

– Madeleine!

– O, la dracu’!...

– Gândește-te o clipă!

– Să mă gândesc? Ce știu eu ce-i aia?

– Poate că m-am însurat cu tine ca să-mi perfecționez gândirea, spuse Herzog. Și învăț o mulțime.

– Ei bine, am să te învăț eu, n-avea grijă, spuse frumoasa și însărcinată Madeleine, printre dinți.

Herzog notă dintr-unul dintre autorii lui favoriți: Opoziția e semnul adevăratei prietenii. Un om își va da casa, copilul, tot ce are ca să dobândească înțelepciunea.

Soțul – un suflet nobil –, nevasta excepțională, copilul angelic și prietenii fără cusur, toți locuiau împreună în Berkshires. Învățătorul profesor era cufundat în studiile sale... A, și-o căutase cu tot dinadinsul. Fiindcă se încăpățânase să fie l’ingénu a cărui sinceritate îi umplea inima – zisse n’shamele un dulce sufletel, cum îi spunea Tennie lui Moses. La patruzeci de ani ai săi, un renume atât de oarecare! I se umezi fruntea. O asemenea prostie merita o pedeapsă mai aspră – o boală, o condangare la închisoare. Din nou avea „noroc“. (Ramona, mâncarea și vinul, invitații la mare.) Totuși, nici extrema autoînvinuire nu-l interesa. Nu era lucrul cel mai revelator. Să nu fii imbecil s-ar putea să nu facă de preferat alternativa. În orice caz, cine era acest non-imbecil? Era cel care iubește puterea, care manipulează lumea după voința sa – intelectualul din lumea științei care administrează bugete de milioane? Ochi limpezi, o minte rece, o inteligență

politică pătrunzătoare – realismul cu simț organizatoric? Oare n-ar fi bine să fie așa ceva? Dar Herzog lucra din alte rațiuni – pregătind, el era convins, activitatea viitorului. Revoluțiile secolului XX, eliberarea maselor datorită producției au creat viața privată, dar n-au adus nimic cu ce să o umpli. Și aici era rolul celor ca el. Progresul civilizației – ba chiar supraviețuirea civilizației – depindea de succesele lui Moses E. Herzog. Și tratându-l așa cum îl trata, Madeleine compromitea un mare proiect. În ochii lui Moses E. Herzog, acest fapt era esența a ceea ce era atât de grotesc și de deplorabil în experiența pe care o încercase Moses E. Herzog.

Un nebun cu totul aparte înțelege să-și impună principiile sale. Sandor Himmelstein, Valentine Gersbach, Madeleine P. Herzog, Moses, el însuși. Profesori în domeniul realității. Vor să te învețe – să te pedepsească – lecțiile Realului.

Moses, colecționar de fotografii, păstra o imagine a lui Madeleine, la vârsta de doisprezece ani, în costum de călărie. Poza, împreună cu calul, gata să încalece, o fetiță robustă cu păr lung, cu mâini puternice și cu întunecate cearcăne disperate sub ochi, semne premature ale suferinței și ale dorinței de răzbunare. Cu pantaloni de călărie, cizme și melon, avea aerul orgolios al unei fete care știe că nu va mai trece multă vreme și va fi iubită și va avea puterea de a face rău. Aceasta e politica mentală. Puterea de a face rău e atotputernicie. Știa mai mult la doisprezece ani decât mine la patruzeci.

Daisy fusese o ființă cu totul diferită – mai calmă, mai așezată, o convențională femeie evreică. Herzog avea și fotografii de-ale ei, în lada de sub pat, dar n-avea nevoie să le revadă, putea să-și amintească oricând cum arăta – ochi verzi migdalați, mari, păr buclat, auriu, dar fără strălucire, un ten curat. Timidă, dar încăpățânată. Fără efort, Herzog o văzuse așa cum îi apăruse într-o dimineață de vară sub metroul suspendat pe Fifty-First Street din Chicago, o studentă cu niște cărți soioase în mână: Park și Burgess, Ogburn și Nimkoff. Era îmbrăcată simplu, într-o rochie ușoară în dungi înguste verzi și albe, cu un decolteu pătrat. Asortați cu această puritate de curățătorie, în picioarele fără ciorapi purta niște pantofi mici, albi. Părul îi era prins în creștet cu o agrafă. Tramvaiul roșu venea dinspre suburbiile din vest. Zăngănea, se legăna, aluneca pe șine, împrăștiind scânteii mari, verzi, și în urma lui zburau prin aer petice de hârtie. Moses era în spatele ei pe

platforma mirosind a dezinfectant când fata dăduse conductorului biletul. Din gâtul și umerii ei goi se înălța o mireasmă de meri vărâteci. Daisy era o fată de la țară, crescută lângă Zanesville, în statul Ohio. Era pueril de sistematică. Îl amuza uneori pe Moses să-și amintească că avea fișe, scrise cu litere stângace, cu soluții pentru orice situație mai complicată. Sistemul ei stângaci de a organiza lucrurile avea un oarecare farmec. După căsătorie, Daisy îi pune banii de buzunar într-un plic, într-un clasor verde de metal cumpărat special pentru ținerea socotelilor. Însemnări cu treburile zilnice, facturi, bilete de comerț erau prinse cu piuneze pe un avizier. Calendarele erau marcate la anumite date cu mult timp înainte. Stabilitatea, simetria, ordinea și reținerea erau forța lui Daisy.

Dragă Daisy, aș vrea să-ți spun câteva lucruri. Din cauza dezordinii și turbulenței mele am făcut să iasă la iveală ce era mai rău la Daisy. Din cauza mea, dungile ciorapilor ei erau atât de drepte și nasturii ei încheiați în mod simetric. Eu eram cauza acelor perdele țepene și la baza covoarelor pătrate. Friptura de vițel în fiecare duminică, cu umplutură de pâine caldă – asta din pricina dezordinii mele – a uriașului meu interes – uriaș, dar inform – pentru istoria gândirii. Daisy îl credea pe Moses când îi spunea că e foarte ocupat. Fără îndoială datorită unei soții e să-l susțină pe acest ciudat și adesea dezagreabil Herzog. Daisy o făcea cu o neutralitate greoaie, amintindu-i de fiecare dată obiecțiile sale – o dată, dar nu mai mult. Restul era tăcere, o tăcere tot atât de grea ca aceea pe care o resimți în Connecticut când își termină Romanticismul și creștinismul.

Capitolul „Romantici și entuziaști“ aproape că-l doborî, ba chiar îi doborî aproape pe amândoi. (Reacția Entuziaștilor împotriva modului științific de a-și rezerva dreptul la opinie, intolerabil pentru nevoile de expresie ale unor anumite temperamente.) Atunci Daisy plecă și-l lăsă singur în Connecticut. Trebuia să se întoarcă în Ohio. Tatăl ei era pe moarte. Moses citi literatura Entuziasmului în casa lui, lângă mica sobă cu garnituri de nichel din bucătărie. Înfofolit într-o pătură ca un indian, asculta radioul și discuta cu el însuși argumentele pro și contra în problemele Entuziasmului.

Era o iarnă de înghețau și pietrele. Eleșteul era ca o placă de sare gemă, gheața verde-albă sunând sec sub picioare. La barajul morii, apa înghețase în colonade răsucite. Ulmii, ca niște harpe uriașe, gemeau. Herzog,

responsabil cu civilizația în avanpostul lui înghețat, dormea în pat, cu o cască de aviator pe cap când sobele erau stinse, și încerca să-i pună de acord pe Bacon și Locke cu Metodismul și William Blake. Cel mai apropiat vecin era un preot, dl Idwal. Automobilul lui Idwal, un Ford model A, mergea, pe când cel al lui Herzog, marca Whippet, înghețase tun. Mergeau la piață împreună cu automobilul. Doamna Idwal făcea prăjituri graham umplute cu gelatină de ciocolată și le lăsa apoi, ca o bună vecină, pe masa lui Moses. Când se întorcea din plimbările lui singuratice pe heleșteu și prin pădure, găsea prăjiturile în vase mari Pyrex și își încălzea la ele obrazii și degetele amorțite. Dimineața, când mânca prăjiturile cu gelatină de ciocolată, îl zărea pe Idwal, mărunț, dar voinic, cu ochelarii cu ramă de oțel, îmbrăcat cu izmene lungi, făcând în dormitor exerciții cu haltere indiene și genuflexiuni. Soția lui ședea în salon, cu brațele încrucișate, și soarele îi reflecta pe față desenul perdelelor de dantelă. Duminicile seara, când familiile de fermieri se adunau să cânte imnuri, Moses era invitat să cânte la oboi ca să o acompanieze pe doamna Idwal, care cânta la acordeon. Dar erau oamenii aceștia chiar fermieri? Nu, erau oameni săraci de la țară – care făceau tot felul de munci. În micul salon era foarte cald, aerul era viciat, și Moses cu oboiul lui împrumuta o notă de melancolie iudaică.

Relațiile lui cu reverendul și doamna Idwal au fost excelente până în momentul în care pastorul începu să-i arate mărturii ale unor rabini ortodocși care trecuseră la creștinism. Alături de prăjituri găsea fotografii ale acestor rabini bărboși și cu pălăriile tivite cu blană. Ochii holbați ai acestor bărbați și mai ales buzele care răsăreau din bărbile stufoase începură să-i pară lui Moses ca fiind ale unor nebuni și atunci își spuse că a venit vremea să plece din casa copleșită de nămeți. Îi era teamă să nu-și piardă mințile, trăind cum trăia, și mai ales după moartea tatălui lui Daisy. Lui Moses i se părea că-l vede, că îl întâlnește în pădure, și când deschidea ușa dădea peste socrul său.

Herzog greșise când respinsese rabinii lui Idwal. Pastorul dorea mai mult ca oricând să-l convertească și venea la el în fiecare după-amiază ca să discute probleme teologice până ce Daisy se întoarce acasă. Tristă, cu ochii uscați, foarte tăcută, dar neclintită. Totuși, soție. Și copilul! Începu dezghețul – un timp ideal pentru făcut oameni de zăpadă. Moses și Marco ridicară o mulțime de-a lungul aleii. Ochișorii de antracit luceau chiar la lumina

stelelor. Primăvara, întunericul nopții era plin de ciripitul păsărilor. Lui Herzog începu să-i placă la țară. Amurgurile de iarnă sângerii și singurătatea trecuseră. Nu i se mai păreau atât de insuportabile acum, că le supraviețuise.

Supraviețuirea, notă el. Până înțelegem despre ce e vorba. Până când întâmplarea face ca ea să exercite o influență pozitivă. (Responsabilitatea personală față de istorie, o trăsătură a culturii apusene, cu rădăcini în Vechiul și Noul Testament, ideea continuei perfecționări a vieții omului pe pământ. Ce altceva putea explica ridicola ardoare a lui Herzog?) Doamne, am alergat să lupt pentru cauza Ta Sfântă, dar m-am poticnit mereu și n-am ajuns niciodată la locul luptei.

Își dădea seama și de acest lucru. Era prea plin de beteșuguri ca să fie mulțumit cu o asemenea descriere. De la jumătatea zgârie-norilor din New York privind în jos și văzând mulțimile de la ora prânzului, asemenea unor furnici, Herzog, înfășurat în halatul lui șifonat și sorbind cafeaua rece, se păstra, evitând munca de fiecare zi, pentru înfăptuiri mai importante; dar pentru moment fără prea mare încredere în chemarea sa, încercând iar și iar să se întoarcă la treabă.

Stimate dr. Mossbach, îmi pare rău că nu sunteți mulțumit de modul în care l-am tratat pe T.E. Hulme și definiția pe care a dat-o Romantismului: „o religie dezbinată“. E totuși ceva în acest punct de vedere. El voia ca lucrurile să fie limpezi, seci, reci și ferme. Cu toate acestea, cred, putem fi cu toții de acord. Și eu sunt dezgustat de „umiditatea“, cum o numea el, și de agitația sentimentelor romantice. Îmi dau seama ce jalnic personaj era Rousseau și cât de degenerat (nu mă plâng că nu se purta ca un domn, n-aș fi cel mai în măsură să o fac). Dar nu văd ce am putea contraargumenta când spune: „Je sens mon cœur et je connais les hommes“. Religia în capsule, pe principii conservatoare – intenționează oare aceasta să lipsească inima de asemenea posibilități –, ce credeți? Discipolii lui Hulme au făcut din sterilitate un adevăr, mărturisindu-și neputința. Asta a fost pasiunea lor.

Neîncetând să lupte, Herzog era destul de redutabil în polemică. Formulele lui politicoase erau adesea pline de venin. Comportarea lui era smerită,

conduita lui, plină de modestie, el însă nu se înșela. Certitudinea că are dreptate, fluxul puterii îi cuprindeau trupul și îi dădeau avânt. Ciudate, izbânzile somptuoase ale mâniei! Herzog era posedat de o pasionată pornire satirică. Totuși, știa prea bine că spulberarea erorii nu era totul. Începu să-l încerce un nou dezgust, acela al reputării victoriei autonomiei nelimitate. Omul are o natură, dar care este această natură? Cei care au descris-o cu convingere, Hobbes, Freud et caetera, spunându-ne ce suntem noi „în mod intrinsec“, nu sunt binefăcătorii noștri cei mai mari. Acest lucru e adevărat și pentru Rousseau. Sunt de aceeași părere cu Hulme când atacă introducerea de către Romantici a ideii Perfecțiunii în treburile umane, dar în același timp nu-mi place nici ideea mărginită a represiunii. Știința modernă, care se preocupă cel mai puțin cu definirea naturii umane, cunoscând numai activitatea de investigație, dobândește cele mai profunde rezultate prin anonimat, recunoscând doar strălucita funcționare a intelectului. Adevărul pe care-l descoperă astfel poate să n-ajute cu nimic existența, dar acum un moratoriu cu privire la definiția naturii umane e probabil cel mai bun lucru.

Herzog, cu obișnuita lui bruschete, abandonează și tema aceasta.

Dragă Nachman, începu el, știu că tu erai, luna trecută, pe Eighteenth Street. Fugeai de mine. Obrazul lui Herzog se întunecă. Tu erai. Prietenul meu de aproape patruzeci de ani – ne jucam împreună pe Napoleon Street. În mahalalele din Montréal. Pe cap cu o șapcă de beatnik, pe strada forfotind de homosexuali cu bărbi de leu, cu ochii machiați cu verde, iată-l pe camaradul de joacă al lui Herzog. Cu nasul mare, părul alb, cu ochelarii cu lentile groase, pătate. Poetul gârbovit îl zări pe Moses și o luă la fugă. Cu picioarele lui subțiri, ca împins de o nevoie urgentă, fugi pe celălalt trotuar. Își ridică gulerul și se cufundă în contemplarea unei vitrine cu brânzeturi. Nachman! Credeai că o să-ți cer banii pe care mi-i datorezi? Le-am pus cruce de multă vreme. Pentru mine, în Parisul de după război, nu însemnau nimic. Aveam bani atunci.

Nachman venise în Europa să scrie poezie. Locuia în cartierul arab, pe Rue St. Jacques. Herzog se instalase într-un apartament confortabil pe Rue Marbeuf. Într-o dimineață, mototolit și murdar, cu nasul înroșit de plâns, Nachman apărui la ușa lui Herzog.

– Ce s-a întâmplat?

– Moses, mi-au luat nevasta – pe micuța mea Laura.

– Stai o clipă, ce s-a întâmplat?

Herzog era poate puțin cam rece pe vremea aceea, neplăcându-i asemenea exagerări.

– Tatăl ei. Bătrânul cu afacerile lui cu linoleum. Bătrânul vrăjitor. O să moară fără mine. Copila nu poate trăi fără mine. Și eu nu pot trăi fără ea. Trebuie să mă întorc la New York...

– Intră, hai, intră. Nu putem sta de vorbă pe coridor.

Nachman intră în micul salon. Era un apartament mobilat în stilul anilor '20 – groaznic de corect. Nachman părea să ezite să stea jos, cu pantalonii lui murdari și plini de noroi.

– Am fost la toate companiile de navigație. Pe Hollandia mai sunt locuri mâine. Împrumută-mi niște bani, ori sunt distrus. Ești singurul meu prieten în Paris.

Cinstit vorbind, m-am gândit că era mai bine pentru tine să te duci în America.

Nachman și cu Laura rătăceau prin șanțuri în țara lui Rimbaud, citindu-și unul celuilalt scrisorile lui Van Gogh cu voce tare... poemele lui Rilke. Nici Laura nu era cu mintea întreagă. Era o ființă slabă, cu un obraz blajin, cu colțurile gurii trase în jos. Se îmbolnăvisese de gripă în Belgia.

– O să-ți plătesc până la ultimul bănuț. Nachman își frângea mâinile. Avea degetele deformate – reumatice. Obrazul răvășit de boală, suferințe și ineptie.

Mă gândeam că ar fi mai ieftin, până la urmă, să te trimit înapoi la New York. În Paris nu puteam scăpa de tine. Vezi, nu pretind că am fost altruist. Poate, își spusese Herzog, văzându-mă pe mine, s-a înspăimântat. M-am schimbat oare chiar mai mult decât s-a schimbat el? Era Nachman îngrozit

să-l vadă pe Moses? Dar ne jucam pe stradă împreună. Tatăl tău, rabinul Shika, m-a învățat alfabetul.

Familia lui Nachman locuia în clădirea galbenă din fața casei lor. La cinci ani, Moses traversa Napoleon Street. Și urca pe scara de lemn cu trepte abrupte și strâmbe. Pisici se ascundeau prin colțuri sau dădeau buzna printre etaje. Murdăriile lor uscate se făceau praf în întuneric într-un miros iute. Reb Shika, un om scund și frumos, avea un obraz gălbui, de mongol. Purta pe cap o tichie de satin negru și avea o mustață ca a lui Lenin. Pieptul lui îngust era îmbrăcat într-o flane de iarnă de lână Penman. Biblia era deschisă pe cuvertura aspră de pe masă. Moses văzu limpede înaintea ochilor litere ebraice: DMAI OCHICHO, sângele fratelui tău. Da, așa era. Dumnezeu îi vorbea lui Cain. Sângele fratelui tău strigă din pământ spre mine.

La opt ani, Moses și Nachman ședeau în aceeași bancă în subsolul sinagogii. Paginile Pentateuhului miroseau a mucegai, puloverele băieților erau jilave. Rabinul, cu bărbuță, cu nasul mare și moale, plin de puncte negre, îi dojenea.

– Tu, Rozavich, adormitule. Ce scrie acolo despre nevasta lui Putifar? V'tispesayu b'vigdi...

– Și ea luă...

– Ce? Beged.

– *Beged. O manta.*

– O haină, hoțomanule. Mamzer! Îmi pare rău de tatăl tău. Ce mai moștenitor are și el. Un adevărat kaddish! O să mănânci șuncă și carne de porc înainte de a-l băga în mormânt. Și tu, Herzog, cu ochii ăștia de hipopotam – V'yaizov bigdo b'yodo.

– Și el o lăsa în mâna ei.

– Ce i-a lăsat?

– *Bigdo, haina.*

– Bagă de seamă, Herzog Moses. Maică-ta crede că ai să fii un mare lamden – un rabin. Dar te cunosc eu cât ești de leneș. Niște mamzeirim ca tine frâng inimile mamelor! Ei! Nu te cunosc eu, Herzog? Ca pe buzunarul meu.

Singurul refugiu era WC-ul, unde bilele de camfor dezinfectant se topeau în șanțul verde al pisoarului, și bătrânii veneau de la templu cu ochii împăienjeniți, aproape orbi, gemând și mormăind frânturi de rugăciune, așteptând să le vină să urineze. Alămurile roase de urină erau scorjite și verzi. Într-o cabină, cu ușa deschisă, cu pantalonii lăsați în vine, Nachman stătea și cânta la armonică. „E lung drumul spre Tipperary“, „Dragostea-ți trimite un mic buchet de trandafiri“. Cozorocul șepcii îi era deformat. Auzeai șuierând saliva în găurile micului instrument în timp ce sufla sau aspira. Bătrânii cu pălărie tare se spălau pe mâini, și-și pieptănau barba cu degetele. Moses îi privea.

Aproape sigur, Nachman fugise de puterea memoriei vechiului său prieten. Moses îi persecuta pe toți cu ea. Era asemenea unei mașini de care te temi.

Ultima dată când ne-am întâlnit – acum câțiva ani? – am mers cu tine să o vedem pe Laura. Laura era internată într-un azil de nebuni. Herzog și Nachman schimbaseră autobuzul de șase sau șapte ori. Azilul era la vreo mie de stații de autobuz. Undeva în Long Island. În spital, femei în halte verzi de bumbac treceau pe coridoare încălțate în pantofi de cauciuc, vorbind în șoptă. Laura avea încheieturile mâinilor bandajate. Era la a treia încercare de sinucidere, după cum aflase Moses. Ședea într-un colț, cu mâinile încrucișate pe piept, și nu voia să vorbească decât despre literatura franceză. Avea o expresie rătăcită, buzele i se mișcau totuși repede. Moses trebui să fie de acord cu subiecte la care nu se pricepea deloc – structura imaginilor la Valéry.

Și apoi, în amurg, împreună cu Nachman, plecă. Trecură prin curtea pavată cu ciment, udă încă după o ploaie de toamnă. Din clădire, o mulțime de fantome în uniforme verzi priveau plecarea vizitatorilor. Laura, de după gratii, le făcu semn cu mâna bandajată, umbra unei mâini. La revedere. Gura ei spunea neauzită „La revedere“. Părul îi cădea de o parte și de alta a

obrajilor – o siluetă copilăroasă, țeapănă, cu rotunjimi feminine. Nachman spunea răgușit:

– Draga mea nevinovată. Mireasa mea. Au internat-o răii, macher-ii – stăpânii noștri. Au închis-o. Ca și cum dacă mă iubea însemna că era nebună. Dar voi fi atât de puternic încât să-mi pot apăra dragostea, declara Nachman, slab, cu obraji brăzdați și scofâlciți. Sub ochi avea cearcăne gălbui.

– De ce tot încearcă să se sinucidă? întrebă Moses.

– O persecută familia. Ce crezi? Lumea burgheză din Westchester! Ferpar, trusou, cont deschis la magazine, asta așteptau mama și tatăl din partea ei. Dar ea e un suflet curat care înțelege numai lucrurile curate. E o străină în lumea asta. Familia vrea numai să ne despartă. Și în New York eram niște rătăcitori. Când m-am întors, grație ajutorului tău pe care am să ți-l înapoiez – voi munci! –, n-am avut bani ca să închiriem o cameră. Cum aș putea să-mi iau o slujbă? Cine ar avea grijă de ea? Așa că niște prieteni ne-au oferit un adăpost. Mâncare. Un pat să dormim. Să facem dragoste.

Herzog era foarte curios, dar exclamă doar:

– Da?

– N-aș spune lucrul ăsta nimănui altcuiva decât ție, vechiul meu prieten. Trebuia să avem grijă. În extazul nostru trebuia să ne îndemnăm să fim mai moderați. Ca și cum am fi săvârșit o faptă sfântă – nu trebuia să facem zeii geloși... Nachman vorbea cu un glas vibrant, sforăitor. Adio, sufletul meu binecuvântat, draga mea. Adio. Și cu mâna, cu o dureroasă duioșie, împrăștie săruturi spre fereastră.

În drum spre stația de autobuz, Nachman continuă să dea lecții în felul lui nefiresc, cu fervoare, dar tern.

– Așadar, îndărătul tuturor acestor lucruri se află America burgheză. O lume grosolană de lux și murdărie. O civilizație orgolioasă, leneșă, care are cultul propriei bătălii. Tu și cu mine am fost crescuți în sărăcia de altădată. Nu știi cât de american ai devenit de când ne-am cunoscut pe vremuri în

Canada – ai trăit multă vreme pe aici. Dar n-am să mă închin niciodată zeilor belșugului. Eu nu. Nu sunt marxist, știi asta. Inima mea e alături de William Blake. Dar un om ca tatăl Laurei! Îți dai seama! Las Vegas, Miami Beach. Au vrut ca Laura să agațe un soț la Fontainblue, un bărbat cu bani. În ceasul Judecății din urmă, în fața ultimului mormânt al omenirii, vor continua încă să-și numere banii. Rugându-se pe registrele lor contabile...

Nachman vorbea cu o stăruitoare și plicticoasă vehemență. Îi lipseau câțiva dinți, obraji erau acoperiți cu peri țepoși. Herzog și-l amintea totuși cum arăta când avea șase ani. De fapt, nici nu reușea să-i despartă în imaginație pe cei doi Nachmani. Și băiatul cu obraji proaspeți, cu strungăreață, cu bluza încheiată la toți nasturii și cu pantalonii scurți era cel real, nu figura aceasta deșirată a lui Nachman care debita discursuri dementiale:

– Poate, spunea el, oamenii vor ca viața să ia sfârșit. Au poluat-o. Curajul, onoarea, sinceritatea, prietenia, datoria, totul a fost murdărit. Mânjit. Așa că disprețuim această pâine de fiecare zi care prelungește o existență inutilă. A existat un timp când oamenii se nășteau, trăiau, mureau. Dar îi poți numi oameni pe aceștia? Suntem doar niște făpturi. Până și moartea trebuie să fie sătulă de noi. O și văd venind în fața lui Dumnezeu, spunându-i: „Ce să fac? Nu mai e nici o măreție în a fi Moartea. Izbăvește-mă, Doamne, de această treabă meschină“.

– Lucrurile nu stau chiar atât de rău cum le vezi tu, își aminti Moses că-i spusese. Cei mai mulți oameni sunt lipsiți de simț poetic și tu consideri acest fapt ca o trădare.

– Da, da, prietene din copilărie, ai învățat să accepți o condiție existențială îndoielnică. Eu însă am avut viziunea Judecății din urmă. În special e vorba de încăpățânarea celor infirmi. Nu ne iubim, dar stăruim în a fi încăpățânați. Fiecare om e cu încăpățânare el însuși. Mai presus de orice, el însuși, până la urmă. Fiecare dintre aceste făpturi are o înzestrare, e gata să facă orice. Va întoarce universul cu susul în jos, dar nu va transmite această înzestrare nimănui altcuiva. Mai degrabă o să lase lumea să se facă praf și pulbere. Poemele mele vorbesc tocmai despre acest lucru. Nu ai o părere prea bună despre noii mei Psalmi. Ești orb, vechiul meu prieten.

– Poate.

– Dar un om bun, Moses. Înradăcinat în tine însuși. O inimă bună. Ca mama ta. Un suflet generos. Ai moștenit asta de la ea. Am fost flămând și m-a hrănit. Mi-a spălat mâinile și m-a așezat la masă. A fost singurul om care s-a purtat frumos cu unchiul Ravitch, bețivanul. Câteodată spun o rugăciune pentru sufletul ei.

Yiskor elohim es nishmas Imi... sufletul mamei mele.

– A murit de mult.

– Și mă rog pentru tine, Moses.

Autobuzul cu roți uriașe înainta printre băltoace de culoarea amurgului, peste frunze și crengi de cenușar. Drumul era interminabil, trecând printre imensitatea de clădiri joase, din cărămidă, din suburbiile foarte populate.

Dar cincisprezece ani mai târziu, pe Eighteenth Street, Nachman fugise de el. Arăta îmbătrânit, prăpădit, gârbovit, cocârjat, grăbindu-se spre magazinul de brânzeturi. Unde era soția lui? Trebuie să fi fugit ca să evite orice explicații. Simțul stupid al rușinii l-a făcut să evite o astfel de întâlnire. Sau a uitat totul? Sau ar fi bucuros să uite? Dar eu, cu memoria mea – toți morții și nebunii îi am în custodie –, sunt nemesul celor ce ar vrea să fie uitați. Îi leg pe ceilalți de sentimentele mele și-i prigonesc.

Era de fapt Ravitch unchiul tău sau numai un compatriot? Niciodată n-am fost sigur care e adevărul.

Ravitch stătea în gazdă la familia Herzog, pe Napoleon Street. Semănând cu un actor de tragedie al teatrului idiș, cu un nas drept de bețiv și cu pălăria tare îndesată pe frunte, Ravitch, în șorț, lucra în 1922 la un magazin de fructe aproape de Rachel Street. Acolo, în piață, la zero grade, mătura o amestecătură de talaș și zăpadă. Dincolo de vitrina acoperită cu ferigi de gheață se ridicau grămezi de portocale sângerii și mere roșcovane. Și iată-l și pe melancolicul Ravitch, roșu de vin și de frig. Visul vieții lui era să-și aducă familia, nevasta și cei doi copii care rămăseseră în Rusia. Mai întâi trebuia să-i găsească, deoarece dispăruseră în timpul Revoluției. Când și când, treaz, se gătea și se ducea la Societatea de ajutor a imigranților evrei și-i ruga să întreprindă cercetări. Dar nu se întâmpla nimic. Obişnuia să-și

bea leafa – un shicker. Nimeni altcineva nu se judeca atât de aspru. Când ieșea din cârciumă pe stradă, clătinându-se, începea să dirijeze circulația, căzând în zăpadă printre cai și camioane. Polițiștii erau sătui să-l tot bage în dubă. Îl aduceau adesea până în fața casei familiei Herzog și-l împingeau înăuntru. Ravitch, noaptea târziu, cânta cu glasul întrerupt de sughițuri pe scările înghețate:

„Alein, alein, alein, alein

Elend vie a shtein

Mit die tzen finger – alein“

Jonah Herzog se dădea jos din pat și aprindea lumina în bucătărie, ascultând. Purta o pijama rusească de pânză cu partea din față a vestei plisate, ultima piesă a garderobei sale moderne din Petersburg. Soba era rece și Moses, Willie și Shura, care dormeau în același pat, se ridicau în capul oaselor sub plapuma plină de ghemotoace de vată, uitându-se la tatăl lor. Stătea sub becul care avea un ascuțiș în vârf, asemenea unei căști germane. Filamentul gros de tungsten era incandescent. Agasat și plin de milă, Papa Herzog, cu capul lui rotund și mustața șatenă, își ridica privirea spre cer. Cuta groasă dintre ochi se accentua și dispărea. Dădea din cap și se gândea.

„Singur, singur, singurel

Ca o piatră cu zece degete, la fel,

Sunt singur, singur, singurel!“

Mama Herzog se auzi din camera ei:

– Yonah, ajută-l să intre în casă.

– Bine, spuse Tata Herzog, dar așteaptă.

– Yonah... E vai de el.

– E vai de noi, spuse Tata Herzog. Ce dracu’! Dormi, departe de necazuri o vreme, și el te trezește. Un evreu bețiv! Nici măcar lucrul ăsta nu-l face ca lumea. De ce nu poate fi freilich și vesel când bea, de ce? Nu trebuie să plângă și să-ți rupă inima. Ei, să-l ia dracu’. Pe jumătate râzând, Tata Herzog își blestema și slăbiciunea inimii sale. Nu ajunge că trebuie să închiriez o cameră unui shicker mizerabil.

„Al tastir ponecho mimeni

Sunt sărac și n-am un sfânt

Nu-ți lua fața de la noi

Și nimeni n-o poate nega.“

Ravitch cânta fals și cu încăpățănare, în întunericul scării înghețate.

„O’Brien

Lo mir trinken a glasele viine

Al tastir ponecho mimeni

Sunt sărac și n-am un sfânt

Și nimeni n-o poate nega.“

Papa Herzog, tăcut și strâmbând din nas, râdea încetișor.

– Yonah... te rog. Genug schon.

– O, lasă-l în pace. De ce să-mi scot sufletul?

– O să trezească toată strada.

– Trebuie să fi vomitat pe el și să aibă pantalonii uzi.

Dar se duse. Îi era silă de Ravitch, deși Ravitch era unul dintre simbolurile situației lui schimbate. În Petersburg avea servitori. În Rusia, Papa Herzog era un domn. Cu hârtii false ale Primei Bresle. Mulți domni trăiau cu acte false.

Copiii priveau bucătăria goală. Soba neagră, rece, de lângă perete; reșoul de gaz cu două ochiuri legat cu un furtun de cauciuc de contor. O rogojină japoneză de rafie era prinsă pe perete ca să nu se păteze de la gătit.

Pe băieți îi amuza felul în care tatăl lor îl îndemna pe bețiv să se ridice în picioare. Era distracția familiei.

– Nu, landtsman? Poți să mergi? Hai că înghețăm. Așa, pune-ți picioarele crăcănate pe treapta asta... schneller, schneller. Râdea în gura mare. Cred că o să-ți lăsăm pantalonii ăștia dreckische afară. Pfui! Băieții, strânși unul în altul de frig, zâmbeau.

Papa Herzog îl sprijini să treacă prin bucătărie – Ravitch în chiloți mânjiți, roșu la față, cu brațele lăsate în jos, pălăria tare; amărăciunea beției din ochii lui închiși.

Cât despre răposatul meu tată fără noroc, J. Herzog, nu era un om solid, ci unul din Herzogii cu oase mici, delicat, cu capul rotund, iute, nervos și frumos. În frecventele lui izbucniri de furie îi plesnea rapid pe băieți cu amândouă mâinile. Făcea totul repede, precis, cu gesturile îndemânaticale ale est-europenilor: se pieptăna, își încheia nasturii la cămașă, își ascuțea briciul cu mâner de os, ascuțea creioanele, tăia pâinea în felii ținând-o la piept, lega pachetele cu noduri mici strânse, desena literele în registru ca un artist. Aici fiecare pagină anulată era acoperită cu un X desenat cu grijă. Cifrele 1 și 7 aveau linii și înflorituri. Erau ca niște fanioane fluturând în vântul înfrângerii. Întâi Papa Herzog dăduse faliment în Petersburg, unde pierduse două zestre într-un singur an. Importa ceapă din Egipt. În timpul lui Pobedonostev, poliția îl arestă pentru ședere ilegală. A fost găsit vinovat și condangat. Dosarul procesului a fost publicat într-un ziar rusesc tipărit pe hârtie groasă, verde. Papa Herzog desfăcea uneori ziarul și-l citea cu voce tare întregii familii, traducând dezbaterile în cazul

lui Ilyona Isakovici Gerzog. Dar nu-și executase pedeapsa. Fugise. Căci era plin de vigoare, grăbit, încăpățânat, rebel. Venise în Canada, unde locuia sora lui Zipporah Yaffe.

În 1913 cumpărase o bucată de pământ lângă Valleyfield, Quebec, și dăduse greș din nou ca fermier. Apoi se stabilise la oraș și dăduse faliment ca brutar; nu reușise nici ca negustor de stofe sau ca agent de schimb, pierduse bani ca fabricant de saci în timpul războiului, când toată lumea prospera. Dăduse faliment și ca negustor de vechituri. Apoi se făcuse misit de căsătorii și eșuase – era prea grăbit și direct. Și acum eșua și în calitate de contrabandist, fiind urmărit de Comisia Alcoolului din localitate. Dar într-un fel se descurca.

Grăbit și sfidător, cu un obraz curat și încordat, mergea cu un aer distins și disperat în același timp, pășind stângaci cu toată greutatea pe un picior, cu paltonul, cândva căptușit cu blană de vulpe, ros și uscat, cu pielea roșie scorjită. Mergea cu paltonul descheiat, cu pasul lui de evreu singur, lăsând în urmă o dâră de țigări Caporal pe care le fuma în timp ce bătea străzile Montréalului cu pași legănați – Papineau, Mile-End, Verdun, Lachine, Point St. Charles. Căuta să facă orice fel de afaceri – falimente, lichidări, fuziuni, solduri de pe urma incendiilor, produse agricole – care să-l scoată din necazuri. Calcula mintal procentajele cu mare rapiditate, dar nu avea imaginația capabilă să înșele a unui om de afaceri priceput. Așa că ținea în Mile-End o mică distilerie, o zonă unde pășteau caprele pe maidane. Călătorea cu tramvaiul. Vindea o sticlă aici, o sticlă dincolo și era în așteptarea marii lovituri. Contrabandiștii americani îți cumpărau marfa la frontieră, orice cantitate, cu bani gheață, dacă o livrai acolo. Până atunci își fuma țigările pe platformele friguroase ale tramvaielor. Polițaii căutau să-l prindă. Era urmărit. Pe drumurile care duceau la frontieră îl pândeau și diverși răufăcători. Pe Napoleon Street avea cinci guri de hrănit. Willie și Moses erau bolnăvicioși. Helen învăța să cânte la pian. Shura era un băiat gras, lacom, neascultător, un intrigant. Chiria, datoriile la chirie, facturile neachitate, onorariile doctorului, totul trebuia plătit și el nu știa engleza, n-avea prieteni, nici relații, nici o meserie, nici alt capital, decât alambicul – fără alt ajutor pe lumea asta. Sora lui, Zipporah, din St. Anne, era bogată, foarte bogată, ceea ce făcea ca situația să fie și mai rea.

Pe atunci, bunicul Herzog încă mai trăia. Cu instinctul celor din familia Herzog pentru gesturi teatrale, el se refugiase în 1918 în Palatul de Iarnă (bolșevicii au permis, un timp, asemenea lucruri). Bătrânul le trimitea scrisori lungi în ebraică. Își pierduse prețioasele cărți în timpul revoluției. Nu mai putea studia. Ca să aduni oamenii pentru un mynian trebuia să alergi în sus și în jos prin palat. Suferea de foame, desigur. Mai târziu, spuse că Revoluția se va prăbuși și se apucă să achiziționeze bancnote din timpul țarului, ca atunci când vor reveni Romanovii, să fie milionar. Familia Herzog primea pachete de ruble fără valoare și Willie și Moses se jucau cu sume enorme. Țineai în lumină glorioasele bancnote și-i vedeai, pe hârtia marcată de un curcubeu în filigran, pe Petru cel Mare și pe Ecaterina. Bătrânul avea o minte sănătoasă și scria cu o elegantă caligrafie în ebraică. Scrisorile îi erau citite cu voce tare în Montréal – vorbeau despre frig, păduchi, foamete, epidemii, morți. Bătrânul scria: „Voi vedea vreodată oare fețele copiilor mei? Și cine mă va îngropa?” Papa Herzog încercă de vreo două sau trei ori să citească fraza următoare, dar nu reuși. Izbuti doar să șoptească. Avea lacrimi în ochi și, ducându-și grăbit mâna la gura acoperită de mustăți, se grăbi să iasă din cameră. Mama Herzog, cu ochii holbați, rămase cu copiii în bucătăria primitivă în care soarele nu intra niciodată. Erai ca într-o peșteră cu vechea sobă neagră, cu chiuveta de fier, bufetul de culoare verde și reșoul de gaz.

Mama Herzog avea un mod de a se acomoda cu prezentul, evitându-l într-o oarecare măsură. Îl accepta, pe de o parte, și-l ignora, pe de alta. Cu un aer melancolic, visător, se revedea în Lumea Veche – tatăl ei, faimosul misnagid, tragica sa mamă, frații ei cei în viață și cei morți, sora ei, trusoul și servitorii pe care-i avea la Petersburg, dacha din Finlanda (toate dobândite grație cepei din Egipt). Acum era bucătăreasă, spălătoreasă, croitoreasă în apartamentul din Napoleon Street. Părul îi încărunțise, își pierduse dinții, chiar și unghiile la degete i se zbânciseră. Mâinile îi miroseau a lături.

Herzog se gândea, totuși, cum izbutise să aibă puterea să-și răsfete copiii. În orice caz, pe mine mă răsfăța. Odată, la căderea serii, mă trăgea cu sania, pe gheața ușoară, pe zăpada care lucea încă pe la ora patru, într-o scurtă zi de ianuarie. Lângă băcănie am întâlnit o babă înfășurată într-un șal, care-o întreabă:

– De ce îl tragi, fata mea?

Mama avea cearcăne negre sub ochi. Obrazul mușcat de frig. Respira greu. Avea paltonul de focă rupt și pe cap un capișon ascuțit de lână roșie și cizme subțiri cu nasturi. În prăvălie atârnavă pești uscați, mirosea ranced a zahăr, brânză, săpun – prin ușa deschisă se împrăștia o dezgustătoare pulbere alimentară. Clopoțelul agățat de un resort se agita sunând.

– Fata mea, nu-ți sacrifică puterile pentru copii, spuse bătrâna cu șal în amurgul înghețat al străzii.

Eu însă nu m-am dat jos din sanie. M-am făcut că nu înțeleg. Una dintre cele mai grele treburi în viață, să pari greu de cap când înțelegi prea repede. Cred că mă pricepeam la treaba asta, se gândi Herzog.

Fratele mamei, Mihail, muri la Moscova de tifos. Am luat scrisoarea de la poștaș și am adus-o sus – firul lung al clopoțelului era tras în bucle pe sub balustradă. Era ziua de spălat rufe. Cazanul de aramă aburea ferestrele. Mama clătea și storcea într-un lighean. Când citi scrisoarea, scoase un țipăt și leșină. Buzele i se albiră. Un braț îi rămase în apă. Eram numai noi doi în casă. M-am îngrozit când am văzut-o lungită, cu picioarele desfăcute, părul lung, despletit, cu pleoapele cafenii, buzele albe, ca o moartă. Dar își reveni, se ridică și se duse să se întindă pe pat. A plâns ziua aceea. Dar a doua zi dimineața ne pregăti micul dejun. Ne sculam devreme.

Trecutul meu. Mai îndepărtat decât Egiptul. Ierni fără zori, înecate în ceață. În întuneric, becul era aprins. Soba era rece. Papa scutura grătarul și împrăștia cenușa. Grătarul hârâia și hârșâia. Sub grătar zăgănea o lopătică. Țigările Caporal îl făceau pe tata să tușească. Prin coșurile cu acoperitoare țuguiață vântul se strecura înăuntru. Și apoi venea lăptarul cu sania. Zăpada era pătată și mânjită de bălegar și gunoaie, de șobolani și câini morți. Lăptarul cu cojoc din piele de oaie trăgea de firul clopoțelului. Era din alamă ca și cheile de la ceas. Helen trăgea zăvorul și cobora cu o ulcică pentru lapte. Și după aceea, Ravitch, mahmur, venea din camera lui, îmbrăcat în puloverul lui gros, cu bretelele trase peste jacheta de lână ca să o strângă și mai bine pe corp, cu pălăria tare pe cap, roșu la față, cu privirea vinovată. Aștepta să i se spună să stea jos.

Lumina dimineții nu putea învinge întunericul și gerul. În susul și în josul străzii, ferestrele care străpungeau zidurile de cărămidă erau întunecate, sumbre, și fetele de școală, două câte două, cu fuste negre, se îndreptau către mănăstirea de maici. Căruțe, sănii, camioane, caii tremurând, aerul înecat într-o negură verzuie, plumburie, gheața mânjită de balebă, dăre de cenușă. Moses și frații lui își puneau tichia și se rugau:

„Ma tovu ohaleha Yaakov...”

„Ce frumoase sunt corturile tale, o, Israel...”

Napoleon Street, strâmtă, prăpădită, nebună și murdară, ciuruită și biciuită de vremea rea – băieții contrabandistului de alcool intonând rugăciuni arhaice. Inima lui Moses era puternic atașată de aceste amintiri. Ele adevereau o largă gamă de sentimente umane pe care nu izbutise niciodată să le găsească altundeva. Copiii acestei rase, printr-un miracol nicicând risipit, se trezeau mereu, secol după secol, într-o altă lume ciudată, rostind aceleași rugăciuni în fiecare din ele și iubind cu ardoare ceea ce descopereau. Ce era rău în Napoleon Street? se întrebă Herzog. Tot ce ar fi vrut vreodată era acolo. Mama lui spăla rufe și jelea. Tatăl lui era disperat și înspăimântat, dar lupta cu încăpățănare. Fratele lui, Shura, privitor fără iluzii deșarte, se gândea cum să stăpânească lumea și să devină milionar. Fratele lui, Willie, se lupta cu crizele de astm. Încercând să respire se apuca de marginea mesei și se ridica în vârful picioarelor ca un cocoș gata să trâmbițeze cucurigu. Sora lui, Helen, avea mânuși albe, lungi, pe care le spăla în clăbuci de săpun. Le purta la lecțiile de la Conservator, unde se ducea cu o servietă de piele pentru partituri. Își atârname diploma înrămată pe perete: Mile. Hélène Herzog... avec distinction. Delicata și impecabila lui soră care cânta la pian.

Într-o seară de vară cânta la pian și, prin fereastră, melodia se auzea limpede pe stradă. Pe pianul cu o construcție de formă pătrată, era așternut un covoraș de catifea verde de culoarea mușchiului, ca și cum capacul ar fi fost o lespede de piatră. De covoraș atârneau niște franjuri cu ciucuri ca niște ghinde. Moses stătea în spatele lui Helen, uitându-se cum se întorc paginile cu melodii de Haydn sau Mozart, și-i venea să scâncească asemenea unui

câine. Ah! muzica! spuse Herzog. Se lupta împotriva accesului insidios de nostalgie care-l cuprindea în New York – emoția înduioșătoare, care-ți macină inima, notele negre, plăcute pentru o clipă, dar care îți lasă o urmă primejdios acidă. Helen cânta. Purta o bluză marinărească și o fustă plisată și pantofii ei cu vârful ascuțit apăsau pedalele; o fată la locul ei și plină de sine. Se încrunta în timp ce cânta – cuta dintre sprâncenele tatălui ei îi apărea între ochi. Se încrunta ca și cum ar fi săvârșit o acțiune plină de primejdie. Muzica se auzea pe stradă.

Mătușa Zipporah dezaproba povestea asta cu pianul. Helen nu era o adevărată muziciană. Cânta ca să-și înduioșeze familia. Poate să-și atragă un soț. Mătușa Zipporah era împotriva ambițiilor mamei privind copiii ei, deoarece îi voia avocați, domni, rabini sau artiști. Toți cei din familie aveau nebunia asta a yichus. Nici o viață nu e atât de goală și de mediocră încât să nu aibă demnitățile ei imaginare, viitoarele onoruri, libertatea de a urca.

Zipporah voia să o țină pe mama în frâu, conchise Moses, și după ea, nereușita lui Papa în America erau pricinuite de acele mânuși albe și lecții de pian. Zipporah era o fire energică. Era deșteaptă, ranchiunoasă, și în război cu toată lumea. Congestionată la față, cu nasul bine format, dar îngust și morocănos. Avea un glas fonfăit cu care lansa critici nimicitoare. Cu șolduri late, mergea cu pași mari, greoi. Părul des și lucios îi atârna pe spate, într-o coadă groasă, împletită.

Unchiul Yaffe, soțul lui Zipporah, era un om cu vorba domoală, rezervat și vesel. Scund, dar voinic. Avea umeri largi și o barbă ca a regelui George al V-lea, crescută în bucle pe obrazul lui smeard. Nasul îi era turtit. Dinți mari, unul îmbrăcat în aur. Moses simțise mirosul iute al răsuflării unchiului său când juca șah. Peste tabla de șah, capul mare al unchiului Yaffe, cu părul lui negru scurt și zburlit, începând să chelească, se clătina nervos. Unchiul Yaffe suferea de un ușor tremur nervos. Părea să fi revenit de undeva și să-l fi descoperit chiar atunci pe nepotul său pe care-l privea cu ochii căprui ai unui animal inteligent, sensibil, ironic. Ochii îi străluceau șireți și zâmbea cu malițioasă satisfacție când tânărul Moses greșea. Și mă bătea cu afecțiune.

Pe maidanul cu gunoaie al lui Yaffe, din St. Anne, din mormanele de fier vechi se scurgea rugina în băltoace. Băieți, femei, bătrâne irlandeze sau

ucrainene și piei-roșii din rezervația Caughnawaga veneau cu cărucioare și căruțe pline de sticle, zdrențe, țevi de la vechi instalații sanitare sau electrice, fierărie, maculatură, cauciucuri, ca să le vândă lui Yaffe. Bătrânul, în vesta lui de lână cafenie, se apleca și, cu mâinile tremurătoare, dar puternice, alegea ce voia să cumpere. Fără să se îndrepte de spate, arunca lucrurile unde trebuie – fierul într-un loc, zincul dincolo, arama la stânga, plumbul la dreapta și cromul lângă șopron. În timpul războiului, el și fiii lui făcuseră bani. Mătușa Zipporah cumpărase case. Mergea și strângea ea însăși chiriile. Moses știa că avea întotdeauna în sân un teanc de bancnote. Le văzuse.

– Tu n-ai pierdut nimic venind în America, îi spunea Papa Herzog.

Prima ei reacție era să-l privească fix și dezaprobată. Apoi îi spunea:

– Nu-i nici un secret cum am început. Muncind. Yaffe a lucrat cu sapa și lopata, cantonier la căile ferate până am strâns ceva bani. Tu nu! Nu, tu te-ai născut în scutece de mătase. Și uitându-se spre mama, continua: Erai obișnuită să trăiești pe picior mare în Petersburg, cu servitori și vizitii. Te văd și acum coborând din tren la Halifax, gătită, printre cei nou-veniți. Gott meiner! Pene de struț, fuste de tafta! Greenhorns mit strauss federn! S-a terminat cu penele, cu mânușile. Acum...

– Parc-ar fi fost acum o mie de ani, spunea Mama. Am și uitat de servitori. Eu sunt servitoarea. Die dienst bin ich.

– Fiecare trebuie să muncească. Nu trebuie să suferi toată viața din cauză că ai decăzut. De ce trebuie să-ți trimiți copiii la Conservator, la școala Baron de Hirsch, și toate zorzoanele astea? Să meargă să lucreze cum fac ai mei.

– Ea nu vrea să fie oameni de rând, spunea Papa.

– Fiii mei nu-s oameni de rând. Știu și ei o pagină din Gemara. Și nu uita, noi ne tragem din cei mai mari rabini hasidici. Reb Zusya! Hersche Dubrovner! Adu-ți aminte!

– Nimeni nu zice..., spunea Mama.

Să fii obsedat de trecut în halul ăsta – să-i iubești pe cei morți! Moses se mustra, zicându-și să nu cedeze atât de mult în fața acestei tentații, acestei slăbiciuni speciale a firii sale. Era un depresiv. Depresivii nu pot renunța la copilărie – nici măcar la suferințele copilăriei. Înțelegea că era un lucru sănătos. Dar într-un fel sufletul lui se aplecase asupra acestei perioade din viața sa și nu avea puterea să renunțe. Așa că era din nou o zi de iarnă în St. Anne, în 1923 – bucătăria mătușii Zipporah. Mătușa era îmbrăcată într-un capot roșu de crepdeșin. Sub capot se distingeau niște chiloți galbeni voluminoși și un maiou bărbătesc. Stătea lângă soba din bucătărie, cu obrajii congestionați. Vocea ei nazală se ridica uneori într-o exclamație răutăcios-ironică, de prefăcută consternare, de umor teribil.

Și deodată își aminti că fratele mamei, Mihail, murise și întrebă:

– Ce-a fost cu fratele tău, ce s-a întâmplat?

– Nu știm, spuse Papa. Cine poate ști cât de întunecat a fost anul acela acolo, acasă. (Întotdeauna era așa, in der heim, își aminti Herzog.) O mulțime de oameni au năvălit în casa lui. Au tăiat totul, căutând valuta. După aceea s-a îmbolnăvit de tifos sau Dumnezeu știe de ce.

Mama își dusesese mâna la ochi, de parc-ar fi vrut să-i acopere. Dar nu scoase nici o vorbă.

– Îmi amintesc ce bărbat remarcabil era, spuse unchiul Yaffe. Fie să aibă parte de lichtigen Gan-Eden.

Mătușa Zipporah, care credea în puterea blestemelor, zise:

– Blestemați să fie bolșevicii ăia. Ei vor să facă lumea horav. Să li se usuce mâinile și picioarele. Dar copiii și soția lui Mihail unde sunt?

– Nu știe nimeni. Scrisoarea a venit din partea unui văr – Shperling, care l-a văzut pe Mihail în spital. Abia l-a recunoscut.

Zipporah mai spuse câteva vorbe pioase și apoi, pe un ton mai normal, adăugă:

– Ei, a fost un om activ. A avut mulți bani la timpul său. Cine știe ce avere a adus când s-a întors din Africa de Sud?

– A împărțit-o cu noi, spuse Mama. Fratele meu era o mână largă.

– O câștigase ușor, spuse Zipporah. Nu-i ca atunci când trebuie să muncești din greu ca să ai ceva.

– De unde știi tu? întrebă Tata Herzog. Te ia gura pe dinainte, soră-mea.

Dar Zipporah nu mai putea fi oprită:

– A făcut bani pe seama nenorociților de negri cafri. Cine știe cum! Și aveți o dacha în Șevalovo. Yaffe făcea serviciul militar în Caucaz. Eu trebuia să îngrijesc un copil bolnav. Și tu, Yonah, alergai prin Petersburg cheltuind o zestre după alta. Da! Primele zece mii de ruble le-ai pierdut într-o lună. Și el ți-a dat încă zece mii. Nu știu ce-o mai fi făcut cu tătarii, țișanii și târfele alea, mâncând carne de cal, și Dumnezeu știe de ce alte blestemății s-a mai ținut.

– Ce răutăcioasă ești, spuse supărat Tata Herzog.

– N-am nimic împotriva lui Mihail. Nu mi-a făcut niciodată vreun rău, spuse Zipporah. Dar el era fratele care ți-a dat, iar eu, sora care nu-ți dă.

– Nimeni n-a zis așa ceva, zise Tata Herzog. Dar dacă vrei, fie și așa.

Nemișcat în scaunul lui, Herzog îi asculta captivat pe cei morți și uitatele lor certuri.

– Ce aștepti? întrebă Zipporah. Cu patru copii, dacă aș începe să dau, ți-aș încuraja proastele obiceiuri, n-aș mai termina. Nu-i vina mea că ești sărac aici.

– Sunt un sărac în America, așa e. Uită-te la mine. N-am un ban. N-aș putea să-mi plătesc nici giulgiul.

– De vină e firea ta de om slab, spuse Zipporah. Az du host a schwachen natur, wer is dir schuldig? Nu te poți descurca de unul singur. Te-ai bizuit pe

fratele lui Sarah și acum vrei să te bizui pe mine. Yaffe era în armată în Caucaz. A finsternish! Era un ger să nu lași afară nici un câine. Singur a venit în America și a trimis după mine. Dar tu – tu vrei alle sieben glicken. Călătorești cu clasa întâi, cu pene de struț. Ești un edel-mensch. Să te murdărești pe mâini? O, asta nu!

– E adevărat. N-am cărat balega in der heim. Asta s-a întâmplat aici, în țara lui Columb. Dar am făcut-o. Am învățat să înham caii. La trei dimineața, la minus douăzeci de grade în grajd.

Zipporah dădu din mână în semn că respinge această afirmație.

– Și acum, cu alambicul tău? A trebuit să scapi de poliția Țarului. Și acuma de agenții fiscului? Și mai ai ca avocat un goniff.

– Voplonsky e un om cinstit.

– Cine, neamțul acela?

Voplonsky era un fierar polonez. Ea spunea că-i neamț din cauza mustăților lui ascuțite și a croielii nemțești a pardesiului său, lung până la pământ.

– Ce ai tu în comun cu un fierar? Tu, un urmaș al lui Herschel Dubrovner! Și el, un schmid polonez cu favoriți roșii! Un șobolan! Un șobolan cu favoriți roșii și cu dinți lungi ca niște colți, puțind a copite pârlite! Asociatul tău, ce să spun! Așteaptă și-ai să vezi ce-o să-ți facă!

– Nu mă las eu dus așa de ușor.

– Nu? Nu te-a înșelat Lazansky? Te-a dus clasa-ntâi. Și nu te-a și bătut?

Vorbea despre Lazansky, cel de la brutărie, un birjar uriaș din Ucraina. Un colos analfabet, un amhoretz care nu știa ebraică nici atâta cât să-și poată binecuvânta îmbucătura de pâine și care ședea pe capra camionului său verde și striga „Dii“ mârtoagei și pocnea din bici. Vocea lui bubuia și se rostogolea ca o bilă de popice. Calul mergea la trap pe malul Canalului Lachine. Pe camion scria:

LAZANSKY – PATISseries DE CHOIX

Tata Herzog spuse:

– E-adevărat, m-a bătut.

Venise să împrumute ceva bani de la Zipporah și Yaffe. Nu voia să se lase atras într-o ceartă. Femeia ghicise care era scopul vizitei lui și încerca să-l înfurie, ca astfel să-l poată refuza mai ușor.

– Aha, exclama Zipporah. O femeie extrem de șireată, ea nu putea să-și desfășoare multiplele ei daruri în acest mărunț sătuc canadian. Crezi că ai să poți face avere pe seama acestor escroci și gangsteri? Tu? Cu firea ta blajină? Nu știu de ce n-ai rămas la Yeshivah. Voiai să fii un mic domn bogat. Eu îi știu pe huliganii și razboinici ăștia. Ei n-au piele, dinți și degete ca tine, ci gheare și colți. N-ai să poți ține piept niciodată acestor măcelari și haidamaci. Ești în stare să împuști un om?

Tata Herzog tăcea mâlc.

– Dacă, ferească Dumnezeu, trebuie să tragi... Ai putea măcar să-i dai în cap cuiva? Spune! Hai! Gândește-te. Răspunde-mi, gazlan. Ai putea dobori pe cineva?

Aici Mama Herzog păru să fie de acord.

– Nu-s un slăbănog, spuse Tata Herzog, cu o tresărire de energie pe chipul împodobit de o mustață cafenie.

Dar, se gândi Herzog, toată violența lui Papa s-a consumat, firește, în drama vieții lui, în certurile și sentimentele familiale.

– O să te jumulească oamenii ăștia cum or să vrea, spuse Zipporah. Așa-i că a venit vremea să-ți pui mintea la treabă? Nu ești prost – klug bist du. Câștigă-ți pâinea în mod legal. Lasă-i pe Helen și Shura să se ducă să muncească undeva. Vinde pianul. Cheltuiește mai puțin.

– Dacă sunt deștepți și talentați, de ce să nu învețe copiii? zise Mama Herzog.

– Dacă sunt deștepți, cu atât mai bine pentru fratele meu, spuse Zipporah. E de ajuns de greu pentru el să se omoare pentru niște prinți și prințese răsfățate.

Îl trăgea pe tata de partea ei. Nevoia lui de ajutor era mare, nemărginită.

– Nu că n-aș iubi copiii, spuse Zipporah. Vino aici, micuțul meu Moses, pe genunchii bătrânei tale mătuși. Ce drăguț yingele. Moses se așează în poala mătușii care-i înconjurase burta cu mâinile ei roșii. Zâmbi cu aspră afecțiune și-l sărută pe ceafă. S-a născut în brațele mele copilul ăsta. Apoi se uită la Shura care stătea lângă maică-sa. Avea picioare groase ca niște butuci și o față plină de pistrui. Și tu? îi spuse Zipporah.

– Ce-ai cu mine? întrebă Shura, jignit și speriat.

– Nu ești prea tânăr ca să aduci un ban în casă.

Papa îl fulgeră cu privirea.

– Nu ajut eu cât se poate? zise Shura. Duc sticlele, lipesc etichetele.

Papa avea etichete false. Ne spunea vesel:

– Ei, copii, ce să fie: White Horse? Johnnie Walker? Și atunci noi spuneam ce marcă preferam. Borcanul cu clei era pe masă.

Pe furiș, mama îi atinse mâna lui Shura când Zipporah își îndreptă privirea spre el. Moses văzu gestul. Willie, astmaticul, se juca afară cu verii lui, ridicând o cazemată de zăpadă, țipând și aruncând cu bulgări. Soarele cobora mereu. La orizont benzi roșii se arcuiau deasupra creștelor de zăpadă înghețată. În umbra albăstruie a țarcului, caprele pășteau. Erau ale vecinului, sifonarul de alături. Găinile lui Zipporah se grăbeau să se bage în cotețe. Când venea să ne vadă în Montréal ne aducea câteodată un ou proaspăt. Un ou. Unul dintre copii e poate bolnav. Un ou proaspăt are o putere grozavă. Nervoasă și gata să critice, stângace și greoaie pe picioare,

urca scările pe Napoleon Street, o femeie certărească, o fiică a Destinului. Grăbită și plină de nervi, își săruta vârful degetelor și atingea mezuză. Intra și cu privirea inspecta cum e ținută casa.

– Toată lumea e bine, sănătoasă? Am adus copiilor un ou. Deschidea poșeta ei voluminoasă și scotea darul învelit într-o bucată de ziar idiș (Der Kanader Adler).

Vizita mătușii Zipporah era ca o inspecție militară. După aceea mama râdea și adesea ajungea să plângă:

– De ce mă dușmănește? Ce vrea? N-am destulă putere ca să mă lupt cu ea.

Antagonismul, așa cum îl simțea mama, era de natură mistică, o înfruntare între două suflete. Minte mamei era plină de vechi legende, cu îngeri și demoni.

Firește, Zipporah, ființă realistă, avea dreptate să refuze să-i dea banii lui Papa Herzog. El voia să transporte whisky de contrabandă la frontieră și să dea lovitura. Împreună cu Voplonky împrumutase bani de la cămătari, încărcaseră un camion cu lăzi pline cu sticle. Dar nu reușiseră să ajungă niciodată la Rouses Point. Fură atacați, bătuți și aruncați într-un șanț. Papa Herzog fu bătut mai rău pentru că încercase să se opună. Bandiții îi rupseră hainele de pe el, îi scoaseră un dinte și-l călcară în picioare.

Împreună cu Voplonky se întoarseră pe jos la Montréal. Tata Herzog se opri la prăvălia lui Voplonky ca să se curețe puțin, dar prea mare lucru n-avu ce face cu ochiul lui vânăt. Pierduse un dinte. Paltonul îi era rupt, iar cămașa și flaneaua de corp erau pline de sânge.

În halul ăsta intră în bucătăria întunecoasă din Napoleon Street. Era într-o zi mohorâtă de martie și oricum lumina de afară pătrundea rar în încăperea aceea. Era ca într-o peșteră. Și noi, ca niște locuitori ai peșterilor.

– Sarah, spuse el. Copii! Ne arată obrazul plin de zgârieturi. Își desfăcu brațele ca să-i vedem zdrențele și trupul gol sub ele. Apoi își întoarse buzunarele goale și începu să plângă, iar noi, copiii, stând în jurul lui, ne pornirăm pe plâns. Era un lucru pe care nu-l mai puteam suporta, să se

atingă cineva de el – tatăl, o ființă sacră, un rege. Da, pentru noi era un rege. Inima îmi era apăsată de această oroare. Credeam că o să mor. Pe cine am iubit vreodată, așa cum i-am iubit pe ei?

Apoi Tata Herzog ne spuse povestea lui.

– Ne așteptau. Drumul era blocat. Ne-au tras jos din camion. Ne-au luat totul.

– De ce te-ai bătut? întrebă Mama Herzog.

– Tot ce aveam... tot ce-am împrumutat!

– Ar fi putut să te omoare.

– Aveau fețele acoperite cu basmale. Cred că am recunoscut pe...

Mama era neîncrezătoare.

– *Landtsleit? Imposibil. Nici un evreu n-ar putea face așa ceva altui evreu.*

– Nu? striga Papa. De ce nu? Cine zice că nu? Și de ce să n-o facă?

– Nu niște evrei! Niciodată, spuse Mama. Niciodată, niciodată. Nu i-ar lăsa inima. Niciodată!

– Copii, nu mai plângeți. Și sărmanul Voplonsky, de-abia s-a putut târî ca să se urce în pat.

– Yonah, spuse Mama, trebuie să renunți la toată povestea asta.

– Și din ce să trăim? Trebuie totuși să trăim.

Începu să ne spună povestea vieții lui, din copilărie și până în acea zi. Plângea și ne povestea. La patru ani a fost dat la învățătură la internat. Mâncat de păduchi. Băiat, pe jumătate mort de foame, la Yeshivah. Începu să se bărbierească, să devină un european modern. În tinerețe lucră în Kremenchug pentru mătușa lui, trăi la Petersburg timp de zece ani, cu hârtii false, o fericire iluzorie. Apoi fu băgat la închisoare cu criminali de drept

comun. Fugi în America. Muri de foame. Curăță grajduri, cerși. Trăi cu spaima în sân. Un baal-chov – veșnic datornic. Urmărit de poliție. Silit să ia în pensiune bețivi. Soția – o servitoare. Și iată ce aduse acasă copiilor săi. Asta era ce le putea arăta – zdrențele, rănille.

Herzog, înfășurat în halatul lui ieftin, era cufundat în gânduri. Sub picioarele lui desculțe era un mic covoraș. Umerii i se odihneau pe biroul fragil și capul îi atârna în jos. Îi scrisese doar câteva rânduri lui Nachman.

Presupun, se gândea el, că auzeam povestea asta a familiei Herzog de vreo zece ori pe an. Uneori o spunea mama, alteori el. Așa că știam ce e aia amărăciune. Recunosc și acum aceste strigăte ale inimii, le simt în piept și în gât. Aș vrea să pot deschide larg gura și să strig. Dar toate aceste povești de altădată, da, povești evreiești de altădată care își au izvorul în Biblie, în sensul biblic al experienței și destinului personal. Ce s-a petrecut în timpul Războiului a anulat pretenția lui Papa Herzog de a fi trecut printr-o suferință cu caracter excepțional. Ne măsurăm acum cu standarde mai brutale, standarde definitive, care nu țin seama de oameni. O parte a programului de distrugere în care spiritul uman s-a lansat cu energie, ba chiar și cu bucurie. Aceste istorii personale sunt povești vechi din vremuri vechi care poate nu merită să fie amintite. Eu îmi aduc aminte. Trebuie să-mi aduc aminte. Dar cine altcineva – cui poate să-i pese de ele? Atât de multe milioane de oameni – mulțimi – sunt doborâte în chinuri groaznice. Și, de altfel, suferința morală este negată astăzi. Personalitățile sunt bune doar să ne provoace un sentiment comic de ușurare. Dar eu sunt încă sclavul durerilor lui Papa. Modul în care Tata Herzog vorbea despre el însuși! Aveai de ce să râzi. Felul în care spunea cu atâta demnitate: eu!

– Trebuie să renunți! strigă mama. Trebuie.

– Și atunci ce să fac? Să lucrez la pompe funebre? Ca un om de șaptezeci de ani! Bun să stea de veghe la morți? Eu? Să spăl cadavre? Eu? Sau să merg la cimitir și să cerșesc de la cei în doliu câțiva bănuți? Să spun El malai rachamim. Eu? Mai bine să se deschidă pământul și să mă înghită!

– Hai, Yonah, spuse mama pe un ton serios, convingător. Vino să-ți pun o compresă pe ochi. Vino, să te întinzi.

– Cum aş putea?

– Trebuie.

– Şi ce-o să mănânce copiii?

– Vino, trebuie să te întinzi o clipă. Scoate-ţi cămaşa aia.

Se aşeză lângă pat tăcută. El stătea întins în cămaşa cenuşie, pe patul de fier, acoperit cu pătura roşie, roasă, din Rusia, i se vedeau numai frumoasa lui frunte, nasul drept şi mustaţa cafenie. Aşa cum o făcuse şi altădată de pe coridorul întunecat, Moses contempla şi acum aceste două siluete.

Nachman, începu el să scrie, dar se opri. Cum ar putea ajunge scrisoarea la Nachman? Ar face mai bine să insereze un anunţ în Village Voice. Atunci, cui să-i trimită celelalte scrisori pe care le pregătea?

Conchise, zicându-şi, că nevasta lui Nachman murise. Da, asta trebuie să fi fost. Fata aceea zveltă, cu picioare subţiri, cu sprâncene negre care se arcuiău şi coborau deasupra ochilor ei, şi cu gura mare cu colţurile trase în jos, se sinucisese şi Nachman fugise de el fiindcă (cine l-ar fi putut învinui) ar fi trebuit să-i spună lui Moses toate astea. Biata fată, biata fată – şi ea trebuie să fie la cimitir.

Telefonul sună, de cinci, de opt, de zece ori. Herzog se uită la ceas. Rămase uluit. Era aproape șase. Ce făcuse toată ziua? Telefonul sună întruna, spărgându-i urechile. Nu voia să răspundă. Dar avea doi copii, la urma urmei... era tată și trebuia să răspundă. Ridică receptorul, așadar, și o auzi pe Ramona, glasul vesel al Ramonei chemându-l, prin firele telefonice vibrânde ale New Yorkului, la o viață de plăceri. Și nu simple plăceri metafizice, transcendente – ci plăceri care constituie un răspuns la enigma existenței umane. Asta era Ramona, nu doar o femeie senzuală, ci o teoreticiană, aproape o preoteasă, în costumele ei spaniole adaptate cerințelor americane, cu florile ei, cu dinții ei superbi, cu obraji roșii și cu părul ei ispititor, negru, des și buclat.

– Alo, Moses? Cine e acolo?

– Aici e Ajutorul armean.

– O, Moses! Tu ești!

– Sunt singurul bărbat pe care-l cunoști, de-ajuns de bătrân ca să-și aducă aminte de existența Ajutorului armean.

– Data trecută ai spus că e Morga municipală. Trebuie să fii mai vesel. Aici e Ramona...

– Desigur. Cine altcineva să aibă un asemenea glas care urcă mereu, ușor, plin de farmec străin. „Doamna spaniolă.“

– *La navaja en la liga.*

– Dar, Ramona, niciodată nu m-am simțit mai puțin amenințat ca acum.

– Pari a fi într-o dispoziție excelentă.

– N-am vorbit cu nimeni pe ziua de azi.

– Am vrut să te sun, dar am fost foarte ocupată la magazin. Unde ai fost ieri?

– Ieri? Unde am fost... stai puțin...

– Credeam că ai șters-o.

– Eu? Da' de unde!

– Vrei să spui că nu fugeai de mine?

Să fug de Ramona, cea înmiresmată, senzuală și inteligentă. Nici într-un milion de ani. Ramona trecuse prin infernul desfrânării și ajunsese la seriozitatea plăcerii. Căci oare când vom deveni noi, oamenii civilizați, serioși cu adevărat? se întreba Kierkegaard. Numai după ce am cunoscut până la capăt ce e infernul. În lipsa acestui lucru, hedonismul și frivolitatea ne vor transforma viața în infern. Totuși, Ramona nu credea în alt păcat decât acela săvârșit împotriva trupului, pentru ea, singurul și adevăratul templu al spiritului.

– Totuși, ieri ai plecat din oraș, spuse Ramona.

– De unde știi, ai pus vreun detectiv să mă urmărească?

– Te-a văzut domnișoara Schwartz în Grand Central cu o valiză în mână.

– Cine? Micuța domnișoară Schwartz, de la magazinul tău?

– Da, ea.

– Ia te uită... Herzog nu mai continuă.

Ramona spuse:

– Probabil că te-a speriat vreo femeie frumoasă în tren și te-ai întors la Ramona ta.

– Aa...! exclamă Herzog.

Subiectul favorit al Ramonei era puterea ei de a-l face fericit. Gândindu-se la Ramona, cu ochii ei tulburători și sânii bine făcuți, la picioarele ei scurte, dar frumoase, la ochii ei de Carmen, parșiv seducătoare, la priceperea ei în

pat (în care își surclasa invizibilele rivale), Herzog își spunea că nu exagerează. Faptele dovedeau justetea pretențiilor ei.

– Ei, fugeai sau nu? întrebă ea.

– De ce să fug? Tu ești o femeie extraordinară, Ramona.

– În acest caz, te porți foarte ciudat.

– Păi, cred că sunt un animal foarte ciudat.

– Dar nu vreau să fiu mândră și pretențioasă. Viața m-a învățat să fiu umilă.

Moses își închise ochii și se încruntă. Iar începe.

– Probabil că tu te porți cu o superioritate firească datorită educației tale.

– Educație! Dar nu știu nimic.

– Realizările tale. Ești în Who's Who. Eu sunt o simplă negustoreasă... o mic-burgheză.

– Doar nu crezi asta, Ramona.

– Atunci de ce ești atât de distant și mă faci să alerg după tine? Îmi dau seama că vrei să ai cât mai multe femei. Și eu, după mari dezamăgiri, m-am purtat la fel, ca să-mi recapăt încrederea în mine.

– Un intelectual neghiob și orgolios, un cap pătrat...

– Cine?

– Adică eu.

Ramona continua:

– Dar când îți recapeți încrederea în tine, atunci îți dai seama de simpla putere a plăcerilor simple.

Te rog, Ramona, voia Moses să-i spună, ești fermecătoare, înmiresmată, senzuală, îmi place să te mângâi – ești totul. Dar fără prelegerile astea! Pentru numele lui Dumnezeu, Ramona, termină! Dar ea continua. Herzog se uită spre tavan. Păianjenii îi foloseau ornamentele drept teren de cultură intensivă, ca pe malurile Rinului. În loc de ciorchini de struguri, de plafon atârnavă mănunchi de insecte prinse într-o carapace.

Eu mi-am făcut-o cu mâna mea, povestindu-i Ramonei istoria vieții mele, cum am ajuns de la începuturile modeste la un dezastru total. Dar un om care a făcut atâtea greșeli nu-și poate permite să ignore sfaturile prietenilor săi. Prieteni cum e Sandor, șobolanul acela cocoșat. Sau ca Valentine, megalomanul moralist și profet al Israelului. Faci bine să-i asculți. Să fii dojenit e mai bine decât să fii lăsat în pace. Cel puțin ești cu cineva.

Ramona se opri o clipă și Herzog spuse:

– Da, așa e, am multe de învățat.

Dar sunt silitor. Mă străduiesc și fac mereu progrese. Sper ca pe patul de moarte să ating perfecțiunea. Cei mai buni mor de tineri, dar eu am fost cruțat ca să mă pot perfecționa și să-mi pot sfârși viața glorios. Morții de seamă vor fi mândri de mine... Voi fi primit într-o Y.M.C.A. a nemuritorilor. Numai că, la această oră, sunt pe cale, probabil, să ratez nemurirea.

– Mă asculți? întrebă Ramona.

– Desigur.

– Ce-am zis mai înainte?

– Că trebuie să mă încred mai mult în instinctele mele.

– Spuneam că vreau să vii la masă.

– Ah!

– Dacă aș fi o scorpie! M-ai asculta fără să clipești.

– Dar voiam să te invit... să mergem la un restaurant italianesc. Inventa cu stângăcie. Uneori era teribil de distrat.

– Am și făcut cumpărăturile, spuse Ramona.

– Totuși, cum ai făcut asta dacă iscoditoarea aia de domnișoară Schwartz, cu ochelarii ei albaștri, m-a văzut plecând din Grand Central?...

– Dacă te-am așteptat? Mi-am zis că a trebuit să pleci în cursul zilei la New York... la Biblioteca Universității Yale sau ceva de genul ăsta... Te rog, vino să cinezi cu mine. Va trebui să mănânc singură dacă nu vii.

– Cum așa, dar mătușa ta?

Sora mai vârstnică a tatălui ei locuia cu Ramona.

– S-a dus să-și viziteze verii din Hardford.

– Așa.... Se gândi că bătrâna mătușă Tamara trebuie să se fi obișnuit cu plecările astea pe nepusă masă.

– Mătușa mea e o femeie înțelegătoare, spuse Ramona. Și apoi, te place foarte mult.

Și se gândește că sunt o nouă și foarte bună alegere. În afară de asta, trebuie să faci sacrificii pentru o nepoată fără bărbat și care are o viață amoroasă complicată.

Când îl cunoscuse pe Herzog, Ramona abia o terminase cu un producător adjunct de televiziune, George Hoberly. Greu lovit, omul era într-un hal care-ți inspira milă, aproape de isterie. Cum îi explicase Ramona, bătrâna mătușă Tamara îl simpatiza pe Hoberly și-l sfătuia și-l consola cât putea mai bine. În același timp era însă tot atât de preocupată de Herzog cât era și Ramona. Gândindu-se la mătușa Tamara, Herzog își spuse că putea acum să o înțeleagă mai bine pe mătușa Zelda. Pasiunea femeilor pentru secrete, jocul dublu. Căci trebuie să ne culegem fructele din gura vicleanului șarpe.

Și totuși Herzog observase că Ramona avea un adevărat sentiment al familiei, ceea ce îi plăcea. Părea să țină într-adevăr la mătușa ei. Tamara era

fiica unui funcționar țarist polonez (supăra pe cineva dacă spunea că era general?). Ramona spunea că mătușa „e foarte jeune fille russe“ – o caracterizare excelentă. Mătușa Tamara era docilă, copilăroasă, sensibilă, impulsivă. Ori de câte ori vorbea de Papá și de Mamá și de profesoarele ei și despre le Conservatoire, pieptul ei veșted se umfla și i se vedeau claviculele ieșite în afară. Părea să nu se fi decis nici acum dacă să îmbrățișeze o carieră concertistică împotriva dorințelor lui Papá. Ascultând-o cu un aer foarte serios, Herzog nu-și putea da seama dacă a dat vreodată vreun recital la Salla Gaveau sau voia să dea un recital. Femeile bătrâne din răsăritul Europei cu părul vopsit și cu camee absurde îl emoționau foarte ușor.

– Ei, vii sau nu? îl întrebă Ramona. Ce te lași așa de greu?

– N-ar trebui să ies... am o mulțime de lucruri de făcut... Scrisori de scris.

– Ce scrisori? Ești un bărbat atât de misterios. Ce-i cu scrisorile astea atât de importante? Afaceri? Dacă e vorba de afaceri, poate că ar trebui să discuți cu mine. Sau cu un avocat, dacă nu ai încredere în mine. Dar de mâncat trebuie să mănânci oricum. Sau poate că nu mănânci când rămâi singur.

– Sigur că mănânc.

– Ei, și-atunci?

– Bine, spuse Herzog. Vin cât pot de repede. O să iau și o sticlă de vin.

– Nu, nu-i nevoie. Am pus o sticlă la gheață.

Lăsă jos receptorul. Fusese categorică în privința vinului. Poate că-i făcuse impresia că e cam zgârcit. Sau poate că trezise în ea un sentiment protector, reacție pe care o producea el adesea. Se întreba uneori dacă nu cumva aparține unei categorii de oameni convinși în mod secret că au o învoială cu destinul; ca răspuns la docilitatea și bunăvoința lor reală, ei sunt cruțați de cele mai neplăcute brutalități ale vieții. Pe buzele lui Herzog se ivi un zâmbet chinuit în timp ce se gândea dacă într-adevăr hotărâse în sinea lui cu mulți ani înainte să cadă la învoială – un târg de ordin psihic – supușenie în

schimbul unui tratament preferențial. Asemenea învoială fac femeile sau, în cazul copacilor, animalelor, copiii. Nici una dintre aceste judecăți despre el însuși nu-l înspăimânta; nu era nici o șansă să intre în conflict cu sine. Exista acest lucru, acest amalgam, această îmbinare mistică a forțelor naturale și a propriului său spirit. Își desfăcu halatul din Hong Kong și-și privi trupul gol. Nu era un copil. Și casa din Ludeyville – în orice altă privință, un dezastru – îl păstrase în formă. Luptându-se cu ruina aceea în efortul de a-și recupera moștenirea, își dezvoltase musculatura. Îi îngăduise o oarecare prelungire a narcisismului său. Îi dăduse puterea de a duce în pat o femeie cu fundul greu. O, da – se închipuia încă, pentru o clipă fugară, un armăsar tânăr și lucios – așa cum, în realitate, nu fusese niciodată. Eros avea adoratori mult mai fideli ai lui decât Moses Elkanah Herzog.

Dar de ce fusese Ramona atât de categorică în privința vinului? Poate se temea că o să apară cu o sticlă de sauterne californian. O, nu, Ramona avea încredere în puterea afrodisiacă a vinului ei. Probabil că asta era. Sau poate că insistase prea mult asupra problemelor bănești și nu-și dăduse seama. O ultimă posibilitate era că voia să-l răsfete.

Uitându-se la ceas, în ciuda aerului său de om eficace și hotărât, Herzog nu reuși să rețină ce oră e. Observă însă, aplecându-se la fereastră ca să vadă mai bine dincolo de acoperișuri și ziduri, că la orizont cerul se înroșea. Fu uimit că-și petrecuse o zi întreagă mâzgălind câteva scrisori. Și ce scrisori ridicole, furioase! Cât venin și câtă furie! Zelda! Sandor! Și de ce să le scrie? Și Monseniorului! Printre rândurile scrisorii lui Herzog, Monseniorul avea să vadă doar o față mânioasă și gânditoare, exact cum Moses vedea cărămizile acestor ziduri printre barele negre înmuiate în smoală. Repetarea neîncetată amenință sănătatea mintală.

Să presupunem că eu am perfectă dreptate și că Monseniorul, de exemplu, a greșit total. Dacă am dreptate, problema coerenței logice a lumii și întreaga ei responsabilitate îmi revin mie. Ce se va întâmpla când Moses E. Herzog va acționa așa cum vrea? Nu, de ce să-mi asum această responsabilitate? Biserica e posesoarea înțelegerii universale. Acest lucru îl consider o greșeală prusacă primejdioasă. A avea răspuns la orice problemă e semnul infailibil al prostiei. A recunoscut vreodată Valentine Gersbach ignoranța lui

în vreun domeniu? Era un adevărat Goethe. Termina toate frazele tale, îți reformula toate gândurile, explica totul.

... Aș vrea să știți, Monsenior, că nu vă scriu pentru a o demasca pe Madeleine sau pentru a vă ataca. Herzog rupse scrisoarea bucăți-bucățele. Nu-i adevărat! Îl disprețuia pe Monsenior și voia să o omoare pe Madeleine. Da, era în stare să o ucidă. Și totuși, în timp ce era cuprins de o furie îngrozitoare, putea să se bărbierească, să se îmbrace, să fie citadinul care se pregătește pentru o seară plăcută, aranjat, parfumat și cu obrazul bun de sărutat. Nu dădea înapoi de la aceste fantezii criminale. Doar certitudinea pedepsei mă oprește, se gândi Herzog.

Și acum, la baie. În lumina din ce în ce mai scăzută a după-amiezii, se ridică de la birou și, aruncându-și halatul pe jos, intră în sala de baie. Deschise robinetul la chiuvetă și bău în obscuritatea răcoroasă a camerei pardosite cu dale de faianță. Dintre metropolele lumii, New York avea apa cea mai dulce. Începu să-și săpunească obraji. Se putea aștepta la o cină agreabilă. Ramona știa să gătească și să aranjeze o masă. Cu lumânări, șervețele din pânză de in, flori. Probabil că florile erau aduse în grabă de la florărie, acum în forfota circulației de seară. Pe pervazul sufrageriei Ramonei se aciuiaseră niște porumbei. Îi auzeai fâlfâind din aripi în curtea interioară. Și într-o seară de vară ca aceasta Ramona avea să pregătească o salată vichyssoise, creveți Arnaud à la New Orleans. Sparanghel alb. Un desert rece. Înghețată de rom cu stafide? Brânză Brie cu biscuiți sărați? Își amintea de alte mese. Cafea. Coniac. Și în tot acest timp muzica egipteană la patefonul din camera alăturată – Mohammad al Bakkar cântând Port Said în sunete de țiteră, tobă și tamburină. Pe jos, în încăpere, un covor chinezesc; o lampă cu abajur verde răspândea o lumină egală și calmă. Și aici erau flori. Dacă ar trebui să lucrez toată ziua într-o florărie, n-aș vrea să fiu urmărit de mirosul florilor și seara. Pe o măsuță joasă erau aranjate albume de artă și reviste internaționale. Din Paris, Rio, Roma, toate erau aici. Și întotdeauna, cadourile celor mai recentți admiratori ai Ramonei. De obicei, Herzog citea cărțile de vizită. Altfel de ce le-ar fi lăsat acolo? George Hoberly, căruia, în primăvara trecută, îi gătise creveți Arnaud, continua să-i trimită mânuși, cărți, bilete la teatru, binocluri pentru operă. Îl puteai urmări cum rătăcește prin New York, mânat de amor, după etichetele de firmă. Ramona spunea că omul nu știa ce face. Herzog îl compătimea.

Covorul albastru-verzui, bibelourile și decorațiile maure, canapeaua extensibilă, largă și confortabilă, lampa Tiffany cu sticla asemenea unui penaj, fotoliile adânci de lângă ferestre, vederea spre Broadway și Columbus Circle. Și după masă, când aveau să stea cu cafeaua și coniacul, Ramona avea să-l întrebe dacă nu vrea să-și scoată pantofii. De ce nu? Un picior desculț într-o noapte de vară te face să te simți mai bine. Și dintr-una într-alta, cum se mai întâmplase, avea să-l întrebe de ce e atât de dus pe gânduri... se gândește la copii? Și atunci el avea să-i spună... se bărbierea acum aproape fără să se uite în oglindă, pipăindu-și barba nerasă... avea să-i spună că nu-și mai face griji din pricina lui Marco. Băiatul are caracter puternic. Era din ramura mai solidă a familiei Herzog. Apoi Ramona avea să-i dea o seamă de sfaturi de bun-simț în privința fetei lui. Moses avea să-l întrebe cum ar putea-o abandona pe mâna psihopaților acelora? Avea ea vreo îndoială că ăia erau niște psihopați? Nu ar vrea să-i mai arate scrisoarea pe care o primise de la Geraldine, scrisoarea aceea îngrozitoare în care-i spunea ce fac? Avea apoi să urmeze o nouă discuție despre Madeleine, Zelda, Valentine Gersbach, Sandor Himmelstein, Monseniorul, dr. Edvig, Phoebe Gersbach. Deși n-ar fi vrut, avea să-i vorbească iar, asemenea unui drogat care se luptă, manipulat, jefuit de economii, împins să facă datorii, cu încrederea înșelată de soție, prieten, doctor. Dacă avusese vreodată conștiința ororii unei existențe anume, dacă avusese vreodată conștiința că întregul trebuie să răscumpere în mod separat fiecare spirit, aceasta se întâmpla în momentele când dădea frâu liber teribilei lui pasiuni, pe care încerca, în zadar, să-o împărtășească, povestindu-i istoria sa. Și atunci, în timp ce o făcea, își dădea seama că nu avea dreptul să vorbească, că dorința lui fierbinte de a fi confirmat, de a fi ajutat, de a se justifica era fără de sens. Mai rău, era impură. (Cine știe de ce cuvântul franțuzesc i se păru mai potrivit și spuse: „Immonde“ și iar, mai tare: „C'est immonde!“) Oricum, Ramona avea să-l aprobe cu duioșie. Fără îndoială că îl compătimea cu adevărat, deși cei loviți sunt, din motive străvechi, neatrăgători și chiar caraghioși. Într-o epocă confuză din punct de vedere spiritual, un bărbat care simțea ce simțea el avea dreptul să pretindă a avea o anumită distincție. Începuse să-și dea seama că felul lui de a fi neprevăzător, lipsit de realism, precum și aparenta lui naivitate îi confereau o poziție aparte. Fără îndoială, Ramona îl vedea înconjurat de o aureolă romantică. Și dacă va continua să fie macho, ea avea să-l asculte cu ochii strălucitori, cu tot mai multă simpatie. Ea îi transforma nenorocirile în

excitații sexuale și, ce-i drept e drept, îi orienta necazurile într-o direcție utilă. Nu pot fi de acord cu Hobbes că bărbații nu încearcă nici o plăcere (voluptas) când nu simt prezența unei puteri dominatoare, ci, dimpotrivă, o mare mâhnire (molestia). Întotdeauna exista o putere dominatoare, și anume, propria spaimă. Dar, lăsând la o parte aceste considerații teoretice, când termina, totuși, după ce băuse patru sau cinci pahare de Armagnac din carafa venețiană, departe de tulburările portoricane din stradă, avea să-i vină rândul Ramonei. Te porți bine cu mine, mă pot bine cu tine.

Continuă să se bărbierească, orbește, pe pipăite, și după sunet, sunetul țepilor din barbă și al lamei.

Ramona știa foarte bine cum să se poarte cu bărbații. Creveții, florile, luminile, ritualurile dezbrăcării, muzica egipteană cu tânguile și sunetele ei ascuțite dovedeau experiență, și lui îi părea rău că ea trebuise să trăiască în acest fel, dar în același timp îl flata. Ramona era uimită că vreo femeie i-ar putea reproșa ceva lui Moses. El îi mărturisise că de multe ori nu reușise să facă amor cu Madeleine. Descărcarea furiei sale împotriva lui Mady contribuia probabil la o mai bună reușită cu Ramona. Auzind asta, Ramona îl privea cu severitate.

– Știu și eu... poate că mi se datorează mie... te-ai gândit la asta? spuse ea. Sărmanul Moses... dacă nu ai o mulțime de necazuri cu o femeie, nu poți crede că e vorba de ceva serios.

Moses se stropi pe față cu loțiunea de nucușoară care-i plăcea. Căută la micul aparat de radio de pe polița de sticlă de deasupra chiuvetei muzică de dans poloneză și-și pudră picioarele cu talc. O clipă, se lăsă în voia dorinței de a dansa și țopăi pe dalele de faianță murdare. Câteva ieșiseră din tencuială și le împinse cu piciorul sub cadă. Asta era una dintre ciudățeniile lui: odată rămas singur începea să cânte și să danseze și să facă tot felul de lucruri ciudate, total opuse obișnuitei lui seriozități. Dansă până auzi anunțul publicitar polonez: „Ochyne-pynchochyne, Pynch Avenue, Flushing“. Îl imită pe crainic în penumbra ivorie a sălii de baie, WC-ul, cum îi spunea el ca pe vremuri. Era gata să înceapă o nouă polcă, dar suflând din greu descoperi că sudoarea i se prelingea de-a lungul coastelor și, dacă ar fi dansat mai departe, ar fi trebuit să facă un duș. Nu avea nici timp, nici

răbdare pentru așa ceva. Nu putea suporta să aștepte până se usucă, o corvoadă de nesuferit.

Își puse chiloți și ciorapi curați. În șosete, cu vârful degetelor frecă botul pantofilor ca să le dea lustru. Pantofii pe care-i purta nu-i plăceau Ramonei. În fața vitrinei magazinului Bally de pe Madison Avenue îi arătase o pereche de ghete din Spania, cu carâmbii până la glezne, și-i spusese:

– Astea ți-ar fi trebuit, ghetele astea negre, mai a’ dracului.

Zâmbind, se uitase la el și fu izbit de strălucirea ochilor ei. Avea o dantură minunată, cu dinții albi ușor curbați. Buzele îi acopereau sau îi descopereau dinții aceștia expresivi. Avea un nas franțuzesc, scurt și curbat, mic, subțire și fin, ochi căprui, părul negru și lucios. Punctul de greutate al feței se contura în partea de jos. După Herzog, acesta era un mic defect. Nimic serios.

– Vrei să arăt ca un dansator de flamenco? o întrebase Herzog.

– Ar trebui să te îmbraci cu mai multă imaginație... ca să-ți pui în valoare unele trăsături ale personalității.

Ai fi zis – zâmbi larg Herzog – că era un capital uman prost investit. Spre surprinderea ei, a fost de acord. Aproape cu încântare. Își risipise forța, inteligența, sensibilitatea și șansa. Dar nu putea să-și dea seama, totuși, cum acele cizme spaniolești – care, de fapt, erau pe gustul lui infantil – i-ar fi îmbunătățit personalitatea. Și trebuie să ne îndreptăm. Trebuie!

Își puse pantalonii. Nu aceia italienești, după masă l-ar fi deranjat. Apoi, una dintre cămășile noi de poplin. Îi scoase boldurile. Apoi își puse haina ușoară, în dungi. Se aplecă să se uite la ce se vedea din port pe ferestruica strâmtă din baie. Nimic deosebit. Doar o senzație de apă încercuind o insulă sufocată de clădiri. Încerca să se orienteze ca și atunci când se uitase la ceas fără să vadă ora. Și apoi veni rândul propriei persoane, o apariție în oglinda pătrată. Cum arăta? O, grozav – arăți minunat, Moses! Formidabil! Primitiva dragoste de sine a creaturii umane, acel dulce instinct de conservare, atât de profund, atât de vechi, probabil că avea o origine celulară. Respira și era conștient că respiră, o senzație calmă care se

împrăștie străbătându-i tot organismul, o agreabilă poftă a celor mai îndepărtați nervi.

Stimate domnule profesor Haldane... Nu, nu era omul care-i trebuia în clipa asta lui Herzog. Stimate Părinte Teilhard de Chardin, am încercat să înțeleg teoria dumneavoastră cu privire la aspectele interioare ale elementelor. Că organele senzoriale, chiar organele senzoriale rudimentare nu pot evolua din molecule descrise de mecaniciști ca fiind inerte. În acest mod chiar materia însăși ar trebui poate studiată ca o conștiință în evoluție... oare molecula de carbon e dotată cu gândire?

Fața rasă, mormăind în oglindă... cu umbre mari sub ochi. Nu-i nimic, se gândi el, dacă lumina nu-i prea puternică, arăți încă grozav. Un timp încă mai pot cuceri o femeie. Oricare în afară de cățeaua aia de Madeleine, care arată când superbă, când ca o babă. Du-te... Ramona o să te hrănească, o să-ți dea să bei vin, o să-ți scoată pantofii, o să te fleteze, o să te corcolească, o să te sărute, o să-ți muște buzele. Apoi o să te ducă în pat, o să stingă lumina și o să treacă la lucruri esențiale...

Era pe jumătate elegant, pe jumătate neglijent. Acesta îi fusese stilul dintotdeauna. Dacă își înnodea cravata cu grijă, șireturile la pantofi se târau pe jos. Fratele lui, Shura, impecabil în hainele de comandă, care își făcea manichiura și se bărbiera la Palmer House, spunea că o face dinadins. Cândva fusese, probabil, o atitudine de sfidare băiețească, dar acum era o parte anume a comediei zilnice a lui Moses E. Herzog. Ramona îi spunea adeseori:

— Tu nu ești un adevărat american puritan. Ai apetență pentru senzualitate. Gura te trădează.

Herzog nu se putea stăpâni să nu-și ducă mâna la buze când i se spunea acest lucru. Dar după aceea râdea de întreaga poveste. Ce-l râcăia, totuși, era că Ramona nu-l recunoștea ca fiind american. Asta îl durea! Atunci ce era? La armată camarazii lui îl considerau străin. Cei din Chicago îi puneau întrebări suspicioase: „Ce se află la colțul lui Lake și State? Cât de departe înspre apus e Austin Avenue?” Cei mai mulți dintre ei păreau să fi fost din suburbii. Moses cunoștea orașul mai bine ca ei, dar chiar și acest lucru era în defavoarea lui: „Aha, ai învățat totul pe de rost. Ești spion. Asta e

dovada. Un evreu șmecher, ca toți ceilalți. Hai, mărturisește, Moses, o să te lanseze cu parașuta, nu-i așa?“ Nu. Deveni ofițer de comunicații, lăsat la vatră din cauza astmului. Sufocat de ceață în Golful Mexic, la manevre, pierdu legătura din cauză că răgușise. Numai că întreaga flotă îl auzise gemând: „Ne-am rătăcit! Am belit-o!“

Dar la Chicago, în 1934, era oratorul clasei la Liceul McKinley, rostind un text din Emerson. Atunci nu-și pierduse vocea vorbindu-le mecanicilor italieni, dogarilor cehi și croitorilor evrei: „Principala activitate a omenirii, în căutarea măreției... este desăvârșirea făpturii umane. Viața particulară a unui om se va transforma într-o domnie mai strălucită... decât a oricărui regat din lume. Să admitem că viața noastră, așa cum o ducem acum, e oarecare și mizeră.. Nu suntem, azi, oameni frumoși și desăvârșiți... Comunitatea în care trăim va suporta cu greu să i se spună că orice om ar trebui să cunoască extazul sau divina iluminare“. Faptul că-și pierduse nava și echipajul undeva în apropiere de Biloxi nu însemna că nu e serios când vorbește de frumusețe și perfecțiune. Considera că avea dreptul să fie socotit american. Râzând, totuși supărat, își amintea că un contramaistru din Alabama îl întrebase: „Unde ai învățat să vorbești engleza, la școala Boilitz?“

Nu, ce voia să spună Ramona, ca să-l măgulească, era că nu dusesese viața unui american oarecare. Nu, de la început l-au stăpânit ciudățeniile proprii. Socotea el că acest fapt îi conferea o anumită distincție socială sau că avea o valoare deosebită? Și cum trebuia să suporte aceste ciudățeniile, de ce să nu se folosească de ele într-un fel?

Dar vorbind despre americanul de rând, ce fel de mamă ar fi Ramona? Ar fi în stare să ducă o fetiță să vadă parada la magazinul Macy? Moses încerca să-și închipuie cum ar arăta Ramona, o preoteasă a lui Isis, într-un taior de tweed, privind defilarea carelor alegorice.

Dragă domnule Mc Siggins, am citit monografia dumneavoastră Ideile etice ale comunității de afaceri americane. O zi mare pentru Mc Siggins. Interesantă. Aș fi preferat o investigație mai profundă a ipocriziei, publice și private, a sistemului de contabilitate american. Nimic nu-l împiedică pe orice american să pretindă cât de mult pofteste. Din punctul de vedere al filosofiei populiste, bunătatea a devenit treptat-treptat o marfă gratuită

precum aerul sau aproape gratuită, ca o călătorie cu metroul. Fiecare are dreptul la ce e mai bun, serviți-vă. Nimănui nu-i pasă. Aerul de om cinstit recomandat de Ben Franklin ca un capital în afaceri are o origine predestinat calvinistă. Nu pui la îndoială alegerea cuiva. Ai putea să-i prejudiciezi creditul de care se bucură. Pe măsură ce dispare credința în osânda veșnică, rămân în urmă structurile solide ale Aparenței Sigure.

Stimate domnule general Eisenhower, în viața particulară poate că aveți răgazul și dorința de a reflecta asupra unor probleme pentru care, în calitate de șef al Executivului, evident, nu aveți vreme. Presiunea războiului rece... care, așa cum mulți oameni sunt de acord, a fost o perioadă de isterie politică și călătoriile și cuvântările domnului Dulles s-au transformat rapid în această epocă de schimbătoare perspective, dintr-o aparentă manifestare a artei de a guverna într-o expresie a risipei americane. Mi s-a întâmplat să fiu la tribuna presei la Națiunile Unite în ziua în care ați vorbit despre riscurile unei greșeli care ar determina un război nuclear. În ziua aceea am depus un acout pentru un candelabru. De fapt, o veche lampă cu gaz, într-un magazin de pe Second Avenue. Alți zece dolari aruncați în groapa de la Ludeyville. Am fost de față și când premierul Hrușciiov a bătut cu pantoful în masă. În mijlocul unor asemenea crize, într-o asemenea atmosferă, desigur că nu ați avut vreme pentru problemele de ordin mai general care mă preocupă pe mine. Și căroră mi-am consacrat viața. Dar ce vrei să faci el pe chestia asta? Deduc, totuși, din cartea lui Hughes și din scrisoarea pe care i-ați adresat-o și în care vă exprimați preocuparea pentru „valorile spirituale”, că s-ar putea să nu vă răpesc timpul atrăgându-vă atenția asupra raportului propriului dumneavoastră Comitet pentru Obiective Naționale, publicat la sfârșitul mandatului. Mă întreb dacă persoanele pe care le-ați numit în acest Comitet erau cele mai potrivite pentru treaba asta – avocați de mari întreprinderi, importanți directori generali, cei pe care-i numim astăzi industriași, oameni de stat. Domnul Hughes a menționat faptul că erați ferit de părerile pesimiste, adică izolat. De fapt, poate vă veți întreba cine vă scrie, e oare un liberal, un intelectual, un sărman sentimental sau cine știe ce nebun. Să spunem că e o persoană care gândește și care crede în datoria sa civică. Oamenii inteligenți, fără nici o influență, încearcă un soi de dispreț față de ei înșiși, care reflectă disprețul celor ce dețin adevărata putere politică sau socială, sau cred că o dețin. Nu poți să explici toate

astea, limpede, în câteva cuvinte? Se știe prea bine că nu-i plac deloc documentele lungi, complicate. O serie de declarații loiale, utile, care să ne inspire în lupta împotriva dușmanului comunist, nu e lucrul de care avem nevoie. Vechea propoziție a lui Pascal (1623–1662) – „omul este o trestie, dar o trestie gânditoare“ –, poate fi reluată, dar cu un alt accent, de către cetățeanul modern al unui stat democratic. El gândește, dar se simte ca o trestie care se îndoaie în bătaia vântului generat de la centru. Ike n-o să dea nici o atenție acestei observații. Herzog încercă să prezinte problema într-alt fel. Tolstoi (1828–1910) a spus: „Regii sunt sclavii istoriei“. Cu cât se află cineva mai sus pe treptele puterii, cu atât mai mult acțiunile sale sunt determinate. Pentru Tolstoi libertatea este o chestiune cu totul personală. Este liber acel om a cărui poziție este simplă, veridică... reală. A fi liber înseamnă a fi eliberat de limitarea istorică. Pe de altă parte. G.W.F. Hegel (1770–1831) credea că esența vieții umane derivă din istorie. Istorie, memorie, acești doi factori ne fac să fim umani, ca și conștiința morții: „moartea vine prin om“. Iar conștiința morții ne face să dorim să ne prelungim viața pe seama altora. Și asta e rădăcina luptei pentru putere.

Dar toată povestea asta e falsă, se gândi Herzog, nu fără umor în disperarea lui. Îi înnebunesc pe toți oamenii ăștia. Nehru, Churchill și acum Ike, cărora s-ar părea că vreau să le țin un curs despre Marile Cărți. Determinat, totuși, de o foarte serioasă convingere. Fără o ordine civică, umanitatea nu poate ajunge la un înalt grad de dezvoltare. Țelul este, totuși, libertatea. Și ce datorează individul statului? Cu aceste gânduri, citind raportul Comitetului dumneavoastră pentru Obiective Naționale, se pare că am fost surprins de apriga dorință de a comunica sau de ciudatul proiect de a încerca să comunic. Sau împins de o pasiune ascunsă, să expun aceste idei despre Moarte și Istorie comandantului SHAEF-ului, ca niște flori crescute pe valul încordării și al violenței netransformate în acțiune. Să presupunem, la urma urmei, că suntem pur și simplu o speță de animale proprie acestui bloc mineral care se rotește pe o orbită în jurul Soarelui, și atunci de ce această dorință de înălțare, de a atinge asemenea culmi? Am reflectat la o variantă a faimoasei legi a lui Gresham: viața publică alungă viața privată. Cu cât societatea noastră devine mai politică („politică“ în cel mai larg sens – obsesiile, constrângerile colectivității), cu atât pare să piardă individualitatea mai mult. Pare, zic, deoarece ea are un milion de resurse secrete. Ca să fiu mai clar, interesul național constă azi în a produce mărfuri

cu totul neesențiale vieții umane. Deoarece suntem cu toții implicați în acest fenomen al Produsului Național Brut, suntem siliți să acceptăm caracterul sacru al unor absurdități sau minciuni ai căror mari preoți erau simpli vânzători ambulanti și personaje derizorii – vânzători de ulei de șarpe. Pe de altă parte, există azi mult mai multă „viață privată” decât acum un secol, când ziua de muncă era de paisprezece ore. Întreaga problemă este de cea mai mare importanță, deoarece e vorba de invazia sferei private (inclusiv a celei sexuale) prin tehnici ale explorării și dominației.

Pe tragicul lui urmaș l-ar fi interesat, dar nu pe Ike. Și nici pe Lyndon. Guvernarea lor nu putea funcționa fără intelectuali – fizicieni, statisticieni –, dar toate acestea se pierd pentru totdeauna. Nici Kennedy nu se gândea să schimbe situația. Doar că el recunoștea, în forul său interior, că ea există.

Moses era obsedat de o nouă idee. Să-i ofere lui Pulver, Harris Pulver, care fusese îndrumătorul său la universitate în 1939, și era acum redactorul-șef al revistei Atlantic Civilization, un proiect de articol. Da, mărunțul și nervosul Pulver, cu ochii lui albaștri, blânzi și expresivi, cu dinții lui fărâmicioși, cu profilul unei mumii din Gizeh, așa cum e înfățișată în Istoria Antică a lui Robinson, cu pielea întinsă pe obraji, plină de pete viu colorate. Herzog îl iubea pe acest om în felul lui exagerat. Ascultă, Pulver, scrise el, am o idee grozavă pentru un eseu foarte necesar despre „starea de grație”. Crezi în transcendența către înălțimi ca și înspre abis? (Termenii aceștia își au sursa în Jean Walh). Vom admite oare imposibilitatea transcendenței? Toate acestea cer o analiză istorică. Aș susține că am făurit o nouă istorie utopică, idilică, comparând prezentul cu un trecut imaginar, fiindcă urâm lumea așa cum e. Această ură pentru prezent nu a fost bine înțeleasă. Poate că prima revendicare a acestei conștiințe emergente este elocventă pentru civilizația de masă. Spiritul eliberat dintr-o muțenie servilă vomită rahat și urlă de spaima acumulată vreme de secole. Poate că peștii, tritonii, oribilele mamifere ancestrale care alergau pe pământ s-ar putea exprima și s-ar alătura cu îndelunga lor experiență acestui ritual. Preluând sugestia, Pulver, că evoluția înseamnă natura devenind conștientă de sine – la om conștiința de sine a fost însoțită în acest stadiu de un simț al pierderii puterii naturale de un tip mai general, de prețul plătit de instincte, de sacrificiul libertății, al impulsurilor (munca alienantă etc.). Drama petrecută în acest stadiu al

dezvoltării umane pare a fi drama maladiilor, a răzbunării omului împotriva lui însuși. O epocă a comediei cu un caracter special. Ceea ce vedem nu e simpla egalizare pe care a prescris-o Tocqueville, ci stadiul plebeu al conștiinței de sine în evoluție. Poate că răzbunarea mulțimii, a speciilor, asupra impulsurilor noastre narcisiste (dar și asupra aspirației noastre de libertate) este inevitabilă. În această nouă domnie a mulțimii, conștiința de sine tinde să ne dezvăluie nouă înșine că suntem niște monștri. Aceasta este, neîndoios, un fenomen politic, o acțiune îndreptată împotriva impulsurilor personale sau împotriva exigențelor personale de spațiu și țeluri adecvate. Individul este obligat, sau e presat, să definească „puterea“ așa cum e definită în politică și să conchidă singur care ar fi consecințele acestui fapt pentru sine. În acest mod, el e provocat să se răzbune pe el însuși, o răzbunare de deriziune, de dispreț și de negare a transcendenței. Acest din urmă lucru, negarea sa, se bizuie pe concepții de altădată asupra vieții umane sau pe o imagine a omului cu neputință de acceptat astăzi. Dar problema, așa cum o văd eu, nu e aceea a definirii, ci a totalei reconsiderări a calităților umane. Sau poate chiar descoperirea calității. Sunt sigur că există calități umane care au rămas de descoperit. O asemenea descoperire sau recuperare e stânjenită de definiții care mențin umanitatea la nivelul mândriei (sau al masochismului), cerând prea mult și apoi suferind în consecință din cauza urii de sine.

Dar te vei întreba ce se întâmplă cu „starea de grație“. Se crede că ar putea fi atinsă numai în faza negativă, și e urmărită, ca atare, în filosofie și literatură ca și în experiența sexuală sau cu ajutorul narcoticelor sau în crima „filosofică“, „gratuită“ și în alte asemenea orori. (Se pare că nu le-a trecut niciodată prin minte acestor „criminali“ că a te purta în mod decent față de o altă ființă umană ar putea fi de asemenea un gest „gratuit“.) Observatori inteligenți au remarcat că „onoarea“ spirituală, sau respectul rezervat altădată pentru dreptate, curaj, temperanță, milă, poate fi dobândită în sens negativ prin grotesc. Mă gândesc adesea că această schimbare este probabil datorată faptului că atât de multă „valoare“ a fost absorbită chiar de tehnologie. E „bine“ să electrificați o regiune înapoiată. Civilizația și chiar moralitatea sunt implicate în transformările tehnologice. Nu e bine să dai pâine celor flămânzi, să îmbraci pe cei goi? Nu-l urmăim pe Iisus când expediem mașini în Peru sau Sumatra? E ușor să faci bine cu ajutorul mașinilor care servesc producției și transporturilor. Poate virtutea

să rivalizeze cu ele? Noile tehnici sunt prin ele însele bien pesants și reprezintă nu numai raționalitatea, ci și bunăvoința. În acest mod, un grup de bien pesants a fost împins în nihilism, care, cum prea bine se știe azi, are rădăcini creștine și morale și, în ciuda freneziilor sale violente, oferă o perspectivă „constructivă”. (Vezi Polyani, Herzog et al.)

Romanticii (în prezent foarte mulți) acuză această civilizație de masă a fi un obstacol în realizarea frumuseții, nobleței, integrității, intensității. Nu aş vrea să-mi bat joc de termenul Romantic. Romanticismul a salvat „starea de grație”, a păstrat învățămintele poeticii, filosofiei, religiei, învățăturile și mărturiile transcendenței și ale celor mai generoase idei ale umanității, în timpul celor mai mari și mai rapide transformări, celei mai accelerate faze ale transformărilor științifice și tehnice moderne.

Și, în încheiere, Pulver, a căuta să trăiești în starea de grație, să cunoști adevărul, să fii liber, să-l iubești pe celălalt, să-ți desăvârșești existența, să accepți ideea morții cu conștiința limpede – fără de care, agitându-se și căutând să evite moartea, spiritul își ține răsuflarea și speră să fie nemuritor fiindcă nu trăiește – nu mai e o încercare atât de rară. Tot așa cum mașinile au întruchipat ideile de bine, și tehnologia distrugerii a căpătat un caracter metafizic. Problemele practice au devenit astfel problemele de maximă importanță. Anihilarea nu mai este o metaforă. Binele și Răul sunt reale. Starea de grație nu mai este, așadar, o himeră. Nu este rezervată zeilor, regilor, poezilor, preoților, sanctuarelor, ci aparține omenirii și a tot ce există. Și prin urmare...

Așadar, gândurile lui Herzog, asemenea mașinărilor pe care le auzise ieri în taxiul blocat în trafic în districtul confecțiilor, se avântau și vuiau cu o nesfârșită – infinită – pasiune și putere electrizantă, urzind legături cu o energie inepuizabilă. Așezându-se din nou, îmbrăcat în jacheta lui cu dungi, strângea picioarele biroului între genunchi, cu dinții încleștați și cu pălăria de pai trasă pe frunte. Scrise Rațiunea există! Rațiunea... și atunci auzi bubuitul surd, moale, de zidărie care cade, și zgomot de sticlă spartă și de lemn care zboară în bucăți. Și credința bazată pe rațiune. Fără de care dezordinea lumii nu va putea fi niciodată stăpânită doar prin simplă organizare. Raportul Eisenhower asupra Obiectivelor Națiunii, dacă aş fi fost preocupat în primul rând de existența particulară și intimă a

americanilor... Am explicat faptul că articolul meu ar fi o critică a acestui raport? se gândi Herzog, profund, și scris: Fiecare să-și schimbe viața. A schimba!...

Și astfel vreau să vedeți cum eu, Moses E. Herzog, mă schimb. Vă cer să fiți martori ai miracolului inimii sale transformate – cum, ascultând zgomotele demolării imobilelor degradate din apropiere și privind pulberea de moloz din aerul senin al New Yorkului metamorfic, comunică cu puternicii acestei lumi, sau rostește cuvinte de înțelegere, sau prorocii, aranjând în același timp o seară liniștită și plăcută – mâncare, muzică, vin, conversație și sex. Transcendență sau nu. Numai muncă și nici o distracție, nu-i un lucru bun pentru sănătate. Ike mergea la pescuit de păstrăvi și juca golf; nevoile mele sunt altele. (Mai numeroase în starea de spirit a lui Herzog – răutate conștientă.) Erotismului trebuie să i se acorde, în sfârșit, locul cuvenit într-o societate emancipată care înțelege relația care există între reprimarea sexuală și boală, război, proprietate, bani, totalitarism. Căci a te culca cu cineva este de fapt o acțiune constructivă și utilă din punct de vedere social, un act civic. Așa că iată-mă-s în obscuritatea crescândă a serii, îmbrăcat cu jacheta mea în dungi, transpirând din nou după baie, bărbierit, pudrat, mușcându-mi nervos buza de jos, ca și cum aș anticipa ce-mi va face Ramona. Incapabil să resping batjocorirea hedonistă a dorințelor spirituale de către monstruoasa civilizație industrială, a înaltelor aspirații ale unui Herzog, a suferințelor sale morale, ale năzuințelor lui de bine, de adevăr. Și în tot acest timp inima lui nu înceta, în mod batjocoritor, să-l doară. Ar fi vrut să-i dea un ghiont inimii, să și-o scoată din piept. Să o izgonească. Moses nu putea suferi umilitatea comedie a durerii de inimă. Dar cugetarea te poate trezi din visul existenței? Nu atunci când devine un al doilea tărâm al confuziei, un alt vis și mai complicat, visul intelectului, iluzia explicațiilor totale.

Cândva, primise din partea Polinei, mama lui Daisy, un avertisment semnificativ, atunci când se îndrăgostise de prietena lui japoneză, Sono, și Polina, vechea sufragetă evreică-rusă – timp de cincizeci de ani o femeie modernă din Zanesviller, Ohio (din 1905 până în 1935 tatăl lui Daisy mânase prin oraș un camion cu sifoane) –, îl luase la refec. Nici Polina și nici Daisy nu știau de fapt nimic despre Sono Oguki. (Ce multe aventuri amoroase! se gândi Herzog. Una după alta. Oare asta să fi fost adevărata

mea chemare?) Dar... Polina sosi cu avionul, o femeie cu părul cărunț, cu șolduri mari, cu o sacoșă pentru lucrul de croșetat, o persoană elegantă, hotărâtă. Sosi cu o cutie plină de ștrudel cu mere pentru Herzog – și astăzi simțea că i se strânge inima când se gândea la pierderea ștrudelului ei, era într-adevăr grozav. Își dădea seama totuși că pofta pentru ștrudel era ceva pueril, pe când atunci trebuiau discutate probleme de-ale adulților. Polina avea rigiditatea și severitatea femeilor emancipate din generația ei. Cândva o frumusețe, avea acum o înfățișare foarte uscată, cu ochelari octogonali de aur și cu fire de păr albe și rare, cum au femeile bătrâne, la colțurile gurii.

Discutară în idiș.

– Ce-ai să ajungi? întrebă Polina, ein auswurf – ausgelassen?

Un paria... un depravat? Bătrâna doamnă era o tolstoiană, o puritană. Mânca, totuși, carne și era un tiran. Era econoamă, uscată, curată, respectabilă și dominatoare. Dar nu exista nimic mai acrișor, mai dulce, mai moale și mai parfumat ca ștrudelul ei făcut cu zahăr brun și mere verzi. Era extraordinar cât de multă senzualitate dezvăluiau prăjiturile pe care le prepara. Și niciodată nu-i dădea lui Daisy rețeta.

– Și atunci? spuse Polina. Mai întâi o femeie și apoi alta. Cum se va termina? Nu-ți poți abandona soția, copilul pentru femeile astea... pentru niște târfe...

N-ar fi trebuit să am acest fel de „explicații” cu ea, se gândi Moses. Îmi făceam o datorie de onoare din a mă explica în fața oricui. Dar ce puteam explica? Eu însumi nu înțelegeam, nu aveam nici un indiciu.

Se ridică. Era timpul să plece. Se făcea târziu. Era așteptat tocmai în cealaltă parte a orașului. Dar încă nu era gata de plecare. Luă o nouă foaie de hârtie și scris Dragă Sono.

Fata plecase înapoi în Japonia de multă vreme. Când a fost asta? Încercând să socotească de când plecase Sono, își ridică privirea și văzu nori albi rostogolindu-se deasupra Wall Street-ului și a portului. Nu-ți reproșez că te-ai întors acasă. Era o femeie cu bani. Avea și o casă la țară. Herzog văzuse

fotografiile în culori – un peisaj oriental cu iepuri, găini, purcei și un izvor de apă caldă unde se scălda. Avea o fotografie a orbului din sat care venea să o maseze. Îi plăceau masajele, credea în eficacitatea lor. Îl masase de multe ori pe Moses și Moses pe ea.

Aveai dreptate, Sono, în privința lui Madeleine. N-ar fi trebuit să mă însor cu ea. Ar fi trebuit să mă însor cu tine.

Dar Sono nu învățase să vorbească engleza ca lumea. Vreme de doi ani ea vorbise cu Moses în franceză – petit nègre. Scrise. Ma chère, ma vie est devenue un cauchemar affreux. Si tu savais! Învățase franceza la Liceul McKinley cu o fată bătrână respingătoare, domnișoara Miloradovitch. A fost cursul cel mai folositor.

Sono o văzuse pe Madeleine doar o singură dată, dar îi fusese de-ajuns. M-a prevenit, în timp ce eu stăteam în fotoliul ei stricat: „Moso, méfie-toi. Prends garde, Moso“.

Avea o inimă bună, și Herzog știa că dacă-i va scrie cât de tristă îi este viața acum, ea avea, fără îndoială, să plângă. Pe loc. O podideau lacrimile, fără obișnuitele preliminarii vestice. Ochii ei negri te impresionau, la fel ca și sânii. Nu, nu-i va comunica nici un fel de știri proaste, hotărî el. În loc de asta, și-o închipui cum trebuie să fi fost în clipa aceea (în Japonia era dimineață), scăldându-se în izvorul cu apă caldă, cu gura ei mică deschisă, cântând. Făcea baie des, și cânta când se spăla, cu ochii spre cer și cu buzele delicate vibrând. Cântecele erau vechi și drăguțe, abrupte și firave, cu intonații feline.

În perioada mai grea a divorțului său cu Daisy, când venea s-o vadă pe Sono, în apartamentul ei din West Side, imediat îi pregătea baia în cada cea mică și o umplea cu săruri de baie de la Macy's. Îi descheia cămașa lui Moses, îl dezbrăca de haine și, când îl băga în apa parfumată și înspumată, își scotea combinezonul și intra și ea în cadă, cântând muzica aceea a ei verticală:

„Chin-chin

Je te lave le dos

Mon Mo-so. “

Ca adolescentă plecase să locuiască la Paris și fusese prinsă acolo de război. Când armata americană intrase în oraș era bolnavă la pat de pneumonie și bolnavă încă fu repatriată pe calea ferată cu Transsiberianul. Spunea că nu-i mai place Japonia; Occidentul o făcuse să nu mai poată trăi la Tokyo și bogatul ei tată îi dăduse voie să studieze designul în New York.

Îi spusese lui Moses că nu era sigură că mai crede în Dumnezeu, dar dacă el crede, o să încerce și ea să creadă. Pe de altă parte, dacă era comunist, era gata să devină și ea comunistă. Deoarece „Les Japonaises sont très fideles. Elles ne sont pas comme les Américaines. Bah!“ Totuși, femeile americane o amuzau. Invita doamnele baptiste care garantau pentru ea în fața Departamentului Imigrației. Le servea creveți sau le arăta cum se desfășoară ceremonia ceaiului. Câteodată, Moses trebuia să aștepte pe terasa clădirii de vizavi când doamnele întârziiau să plece. Deosebit de încântată, Sono – era pasionată după tot felul de taine (abisurile secretelor feminine!) –, venea la fereastră și-i făcea semn, prefăcându-se că udă plantele. Creștea arbori pitici ginkgo și cactuși în borcane de iaurt.

În West Side avea un apartament de trei camere cu plafonul înalt: în spatele casei creștea un cenușar și la una dintre ferestrele din față era instalat un aparat uriaș de aer condiționat, trebuie să fi cântărit o tonă. Lucruri cumpărate de pe Fourteenth Street, la solduri, umpleau apartamentul – o canapea prea umflată, paravane de bronz, lămpi, draperii de nailon, o mulțime de flori de ceară, obiecte din fier forjat, sârmă împletită și din sticlă. Sono se învârtea cu picioarele goale printre toate aceste lucruri, călcând apăsător pe călcâie. Trupul ei frumos era înfășurat în neglijouri nepotrivite, venindu-i până la genunchi, chilipiruri cumpărate de pe trotuarele din Seventh Avenue. Fiecare cumpărătură o obliga la o luptă cu alți vânzători de chilipiruri. Cu mâna dusă la gâtul ei delicat, Sono, înfierbântată, îi povestea cu ușoare strigăte ascuțite lui Herzog ce se întâmplase.

– Chéry! J'avais déjà choisi mon tablier. Cette femme s'est foncée sur moi. Woo! Elle était noire! Mooolan dieu! Et grande! Derrière immense. Immense poitrine. Et sans soutien-gorge. Tout à fait comme Niagara Fall. En chair noire. Sono își umflase obraji și-și rotunji brațele de parcă s-ar fi sufocat de atâta grăsime, își împinse înainte pântecul și își exhibă fundul. Je disais. Nu, nu, leddy. Eu aici prima. Elle avait les bras comme ça – enflés. Et quelle gorge! Il avait du monde au balcon. „No!“, je disais. No, no, leddy. Mândră, Sono își dilată nările, și-l fixă cu o privire grea, amenințătoare. Își puse mâna în șold. Herzog, în fotoliul stricat, luat de la Ajutorul catolic, spuse:

– Bravo, Sono. Nu pot da la o parte un Samurai pe Fourteenth Street.

În pat, căuta să-i atingă pleoapele, în timp ce ea era întinsă zâmbind. Pleoapele acelea stranii, complexe, delicate, palide păstrau urma atingerii mult timp. Ca să spun drept, n-am fost niciodată atât de fericit, scrise el. Dar n-am avut tăria de caracter să suport o asemenea bucurie. Și nu era doar o glumă. Când un bărbat simte că pieptul lui e ca o colivie din care au zburat toate păsările negre, e liber, e ușor. Și vrea să-și regăsească vulturii. Vrea să dea obișnuitele lui lupte, să-și facă munca sa anonimă și zadarnică, să aibă furia sa, supărările și păcatele lui. În acest salon de un lux oriental, căutând în mod principial – principial, bineînțeles – plăcerea dătătoare de viață, care i-ar fi rezolvat lui Moses E. Herzog enigma trupului (vindecându-l de fatala dezordine a mondenității care respinge fericirea lumească, această plagă occidentală, aceasta lepră mintală), el părea să fi găsit ce căuta. Dar adeseori ședea în fotoliul Morris, morocănos, deprimat. Afurisită fie tristețea aceasta! Dar ei îi plăcea chiar și asta. Sono se uita la mine cu ochii plini de dragoste și spunea: „Ah! Tu es mélancolique – c'est très beau“. Probabil că sentimentul de culpabilitate și tristețea mă făceau să par oriental. Ochii furioși, melancolici, buza de sus țuguată – oamenii spuneau că asta e o mutră de chinezoii. Pentru ea, el era beau. Și nu-i de mirare că ea credea că pot fi comunist. Lumea ar trebui să-i iubească pe îndrăgostiți: dar nu pe teoreticieni. Niciodată pe teoreticieni! Dați-i afară! Doamnelor, dați-i afară pe ticăloșii ăștia mohorâți! Așadar, jos melancolia! Rămână pe veci în întunecatul deșert cimerian.

La ferestre, cele trei încăperi ale apartamentului lui Sono aveau perdele transparente cumpărate de la solduri, ca în filmele despre Extremul Orient. Erau mai multe interioare. Cel mai intim era patul, cu cearșafuri verzi ca de mentă sau ca de clorofilă decolorată, mototolite, în totală neorânduială. După baie, trupul lui Herzog se-nroșea. După ce-l usca și-l pudra, Sono îl îmbrăca într-un chimonou, el fiind încântat, dar ușor reticent în rolul de păpușă caucaziană. Ședea pe perne și stofa țeapănă îl jena la subsuori. Îi aducea ceai în cele mai scumpe cești. O asculta vorbindu-i. Îi relata ultimele scandaluri din presa de la Tokyo. O femeie își mutilase iubitul infidel și organele care lipseau fuseseră găsite în obi-ul ei. Un mecanic de locomotivă adormise și nu văzuse un semnal roșu și omorâse o sută cincizeci și patru de persoane. Concubina tatălui ei avea un Volkswagen. Parca mașina la poarta casei, deoarece nu avea dreptul să intre în curte. Și Herzog se gândea... e posibil așa ceva? Oare toate tradițiile, pasiunile, renunțările, virtuțile, comorile și capodoperele disciplinei ebraice și tot restul – retorică, o mare parte din ele, dar cuprinzând și lucruri adevărate – m-au adus aici, în aceste cearșafuri verzi, mototolite și pe salteaua asta boțită? Ca și cum i-ar fi păsat cuiva ce face el acolo. Ca și cum ar fi afectat în vreun fel soarta lumii. Era treaba lui. „Am dreptul“, murmură Herzog, deși expresia feței lui nu se schimbă. Foarte bine. Evreii au fost multă vreme străini în lume și acum lumea este străină pentru ei. Sono venea cu o sticlă și-i turna în ceai coniac sau Chivas Regal. Când lua și ea câteva înghițituri mormăia în joacă. Herzog nu se putea stăpâni să nu râdă. Apoi Sono venea cu stampele ei. Negustori grași făcând dragoste cu fete zvelte care, în timp ce se supuneau mângâierilor amoroase, priveau caraghios într-o parte. Moses și Sono ședea în pat cu picioarele încrucișate. Sono îi atrăgea atenția asupra unor lucruri, făcându-i cu ochiul și apăsându-și obrazul ei rotund de al lui.

Ceva fierbea sau se prăjea în bucătăria ei, o cămăruță întunecoasă mirosind a pește și a sos de soia, a alge și a frunze de ceai folosite. Adeseori instalațiile sanitare nu funcționau. Sono îi spunea lui Herzog să discute cu portarul negru, care, când ea îl ruga să repare ceva, îi râdea în nas. Sono avea două pisici, farfurioara lor nu era niciodată curată. Când venea s-o vadă, Herzog începea să simtă din metrou mirosurile apartamentului ei. O dorea violent pe Sono și tot atât de violent nu voia să se ducă la ea. Chiar și acum resimțea febra dorinței, își amintea mirosurile, încerca aceeași silă. Tremura sunând la ea. Lanțul zăngănea, și ea deschidea larg ușa și-l

îmbrățișa. Era fardată cu grijă și mirosea a mosc. Pisicile încercau să fugă. Sono le prindea și apoi striga – întotdeauna la fel...

– *Moso! Je viens de rentrer!*

Abia răsufla. Alergase să-l întâmpine și să fie acasă cu câteva secunde înaintea lui. De ce? De ce trebuia să fie întotdeauna grăbită? Poate ca să-i arate că avea o viață a ei, activă, și nu stătea să-l aștepte. Intra pe ușa înaltă, arcuită. Sono încuia din nou și punea lanțul de siguranță (precauțiile unei femei singure; îi spusese că administratorul încercase să intre fără să bată la ușă). Herzog, cu inima bătându-i puternic, dar cu un obraz calm, intra, se uita în jur cu o palidă demnitate la tot ce era atârnat pe pereți sau în plafon (sienna, purpuriu, verde) și la căminul plin de ambalajele ultimelor ei cumpărături, la masa ei de desen unde lucra și unde se cocoțau pisicile. Îi zâmbea lui Sono care era foarte emoționată și se așeza în fotoliul Morris.

– *Mauvais temps, eh, chéri? spunea ea și imediat începea să-l corcolească. Îi scotea pantofii mizerabili și-i spunea unde a fost. Niște doamne drăguțe de la Știința creștină o invitaseră la un concert dat la Cloisters. Văzuse două filme la Thalia – Danielle Darrieux, Simone Signoret, Jean Gabin și Harry Bow-wow. Societatea Japonia–America o invitase la sediul Națiunilor Unite, unde îi oferise un buchet de flori Nizamului din Hyderabad. Datorită unei misiuni comerciale japoneze îi cunoscuse pe domnul Nasser, pe domnul Sukarno și pe Secretarul de Stat și pe Președinte. Diseară trebuie să se ducă la un night-club cu ministrul de externe al Venezuelei. Moses știa că nu e cazul să se îndoiască de ce-i spune, întotdeauna îi arăta o fotografie luminată la un night-club, în care, frumoasă și cu o rochie decoltată, râdea. Pe o listă de bucate avea autograful lui Mendès France. Nu-i ceruse niciodată lui Herzog s-o ducă la Copacabana. Acesta era semnul respectului ei pentru profunzimea lui seriozitate.*

– *T'es philosophe. O, mon philosophe, mon professeur d'amour. T'es très important. Je le sais.*

Îl socotea mai presus de regi sau președinți.

Punând ceainicul să fiarbă pentru Herzog, Sono nu uita niciodată să-i relateze, zbierând din bucătărie, ce i se întâmplase în ziua aceea. Un camion, vrând să evite un câine cu trei picioare, dăduse peste un cărucior. Un taximetrist voise să-i dăruiască papagalul lui, dar pisicile l-ar fi omorât. Nu putea accepta asemenea responsabilitate. O cerșetoare bătrână – une vieille mendiante – a silit-o să-i cumpere un exemplar din Times. Asta era tot ce voia sărmana ființă, Times din dimineața aceea. Un bărbat se deschiasse la pantaloni în fața ei după un stâlp din stația de metrou.

– *Ooooh, c'était honteux – quelle chose! Îi arăta lungimea cu mâna. Un picior, Moso. Très laide.*

– Ța t'a piu, spuse Moses zâmbind.

– O, nu, Moso, nu! Elle était vilaine.

Era, totuși, amuzant excitată. Moses o privi cu îngăduință, poate și cu oarecare bănuială, așa cum ședea înfundat în fotoliul stricat. Febrilitatea pe care o simțise venind începuse să se potolească. Nici măcar mirosurile nu mai erau atât de neplăcute pe cât le anticipase. Pisicile nu-l mai gelozeau. Veniră să le mângâie. Se obișnuise cu mieunatul lor siamez, mai pasionat și mai flămând decât al pisicilor americane.

Și apoi Sono îl întreba:

– *Et cette blouse – combien j'ai pagé? Dis-moi.*

– Ai dat, stai să văd, ai dat pe ea trei dolari.

– Nu, nu, striga ea, șaizeci de cenți. Sold.

– Imposibil. Păi, bluza asta face cinci dolari. Ești cea mai extraordinară cumpărătoare din tot New Yorkul.

Încântată, îi făcea cu ochiul, îi scotea ciorapii și-i fricționa picioarele. Îi aducea ceaiul și turna în el o porție dublă de Chivas Regal. Păstra pentru el tot ce era mai bun.

– *Veux-tu scrob de ouă, chéri-koko. As-tu faim?*

O ploaie rece biciuia un New York dezolant cu șfichiuri verzi de gheață. Când trec pe lângă Compania Northwest Orient Airlines, îmi vine întotdeauna să întreb care-i prețul unui bilet pentru Tokyo. Punea sos de soia pe ouă. Herzog mânca și bea. Mâncarea era sărată. Și bea mult ceai.

– Să facem baie, spunea Sono și începea să-i descheie cămașa. Tu veux?

Ceaiurile și baia – aburii apei care fierbea dezlipeau tapetul de tencuiala verde de dedesubt. Aparatul de radio uriaș transmitea prin difuzorul acoperit cu stofă aurită muzică de Brahms. Pisicile se jucau cu cochilii de creveți pe sub scaune.

– *Qui, je veux bien, spunea el.*

Sono se ducea să dea drumul la apă. O auzea cântând în timp ce împrăștia în cadă săruri de liliac și pudră care face spumă.

Mă întreb cine o fricționează acum.

Sono nu-mi cerea mari sacrificii. Nu voia să muncesc pentru ea, să-i mobilez casa, să-i întrețin copiii, să vin regulat la masă sau să-i deschid conturi în magazine de lux; îmi cerea doar să fiu cu ea din când în când. Dar sunt persoane care se războiesc cu cele mai bune lucruri din viață și le pervertesc în închipuiri și visuri deșarte. Franceza idiș în care conversam era ciudată, dar inocentă. Sono nu-mi spunea adevăruri stâlcite și minciuni murdare cum auzeam ades în propria mea limbă, și frazele mele simple și declarative nu puteau să-i facă vreun rău. Alți bărbați abandonaseră Vestul căutând așa ceva. Mie mi-era oferit aici, în New York City.

Baia nu decurgea fără oarecare încercări. Câteodată, Sono examina corpul lui Herzog, căutând vreun semn că i-a fost necredincios. Era ferm convinsă că făcând dragoste, bărbații slăbesc.

– Aha, spunea ea. Tu a maigri. Tu fais amour?

Herzog nega, dar ea clătina din cap, continuând să zâmbească, deși cu o expresie amară pe față. Nu voia să-l creadă. Dar până la urmă îl ierta. Buna dispoziție revenindu-i, îl băga în cadă și se cățara și ea după el. Cântând sau

zvârlindu-i, în joacă, ordine militare în japoneză. Dar era din nou pace. Se scăldau. Îi întindea picioarele să le săpunească. Punea apă într-o cană de plastic și i-o turna pe cap. Golea apoi cada, și dădea drumul la duș ca să curețe urmele de săpun și spumă și amândoi stăteau zâmbind sub jetul de apă.

– Tu seras bien propre, chéri-koko.

Da, mă ținea foarte curat. Amuzat, dar și trist, Herzog își amintea de toate acestea.

Se ștergeau amândoi cu prosoape turcești cumpărate pe Fourteenth Street. Sono îl îmbrăca în chimonou, sărutându-l pe piept. El îi săruta palmele. Ochii ei erau tandri, șireți, filtrând lumina; știa cum să-și dirijeze senzualitatea și cum s-o intensifice. Îl așeza pe pat și acolo îi servea ceaiul. Concubinul ei. Stăteau cu picioarele încrucișate, sorbind ceaiul din ceșcuțe, și se uitau la stampe. Ușa era zăvorâtă, telefonul scos din priză. Fremătând, Sono se apropia de obrazul lui Herzog și-l atingea cu buzele-i senzuale. Își scoteau unul altuia veșmintele orientale.

– *Doucement, chéri. Oh, lentement. Oh! Își dădea ochii peste cap de i se vedea numai albul lor.*

Încercase odată să-mi explice că Pământul și plantele făceau parte din Soare și că o stea le aspirase în trecere. Ca și cum un câine care ar fi trecut pe lângă un tufiș ar fi liberat lumi. Și în acele lumi a apărut viața și înlăuntrul ei făpturi ca noi – suflete. Și chiar creaturi mai ciudate ca noi, spunea ea. Îmi plăcea să o ascult spunând astfel de lucruri, dar nu o prea înțelegeam. Știu că o împiedicam să se întoarcă în Japonia. De dragul meu nu-și asculta tatăl. Mama ei murise și Sono nu mi-a spus nimic săptămâni de-a lungul. Și odată mi-a zis:

– *Je ne crains pas la mort. Mais tu me fais, Moso.*

Nu am mai căutat-o la telefon vreme de o lună. Era din nou bolnavă de pneumonie. Nimeni nu venise s-o vadă. Era slăbită și palidă și plângea și mi-a spus:

– *Je souffre trop. Dar nu-l lăsa s-o mângâie; aflate că se vedea cu Madeleine Pontritter. Totuși, îi spuse: Elle est méchante, Moso. Je suis pas jalouse. Je ferai amour avec au autre. Tu m-as laissée. Mais elle a les yeux très, très froids.*

Scrise: Sono, ai avut dreptate. M-am gândit că ți-ar plăcea să știi. Ochii ei sunt foarte reci. Totuși, sunt ochii ei și ce-ar putea ea să facă în privința asta? Nu i-ar folosi deloc să se urască pe ea însăși. Din fericire, Dumnezeu îi trimite pe altcineva, un soț.

O, ajuns odată la înțelegerea acestor lucruri, un bărbat are nevoie de o consolare. Herzog o porni din nou la drum către Ramona. Stând în ușă, cu cheia de siguranță în mână, încercă să-și aducă aminte de bellylul unui cântec anume. Era Încă o sărutare? Nu. Nici Blestemul inimii îndurerate. Sărută-mă din nou. Asta era. I se păru foarte caraghios și, râzând, închise cu gesturi stângace lacătul complicat menit să-i apere bunurile pământești. Există trei miliarde de ființe omenеști, fiecare având ceva bunuri, fiecare un microcosmos, fiecare infinit de prețios, fiecare posesor al unei comori personale. Există undeva departe o grădină unde cresc lucruri ciudate și acolo, într-un frumos amurg de verdeață, inima lui Moses E. Herzog atârna pe-o creangă ca o piersică.

Aveam nevoie de vizita asta ca de-o lovitură cu ciocanul în cap, se gândi el întorcând cheia în broască. Și totuși se ducea. Chemă ascensorul. Ascultă zgomotul electric al cablurilor vibrând. Coborî singur fredonând: „Sărută-mă“ și încercând să-și dea seama de ce îi umblau prin cap aceste cântece vechi. Nu din motivul evident. (Cu inima rănită, se ducea să fie consolată.) Ci dintr-un motiv mai profund (dacă merita să-l descopere). Fu bucuros să iasă la aer, să respire. Șterse cu batista panglica interioară a pălăriei de paie – era foarte cald în cușca ascensorului. Și cine purta o pălărie și o jachetă asemănătoare? Păi, Lou Holtz, fără îndoială, vechiul comic de music-hall. Herzog fredonă: „Am cules o lămâie în grădina iubirii, unde se spune că numai piersici cresc“. Pe fața lui Herzog trecu un zâmbet fugar. Vechiul Teatru Oriental din Chicago. Trei ore de distracție pentru doi dolari.

La colț se opri ca să se uite ce fac cei de la demolări. Bila enormă de metal izbea în ziduri, trecând ușor printre cărămizi, și intra prin camere, greutatea

scotocind leneș prin bucătării și saloane. Ce atingea se clătina și se fărâma și se prăbușea apoi la pământ. În aer plutea alene un nor alb de pulbere de mortar. Era către sfârșitul după-amiezii, și în zona liberă care se mărea mereu fusese aprins un foc, alimentat din dărâmături. Moses simți aerul încălzit de flăcări. Muncitorii înteteau focul cu lemne, aruncând cu baghete ornamentale asemenea unor lăncii. Vopseaua și lacul fumegau ca tămâia. Vechile podele ardeau mulțumite – pe rugul unor lucruri sfârșite. Schele pline de uși roz, albe, verzi vibrau când camioanele cu șase roți cărau cărămizile căzute. Soarele, îndreptându-se acum către New Jersey și spre apus, era înconjurat de un halo de gaze atmosferice. Herzog observă că oamenii păreau stropiți cu pete roșii și că el însuși era pătat pe brațe și piept. Traversă Seventh Avenue și se îndreptă spre metrou.

Părăsind focul și praful, coborî în grabă scările, ascultând dacă vine vreo garnitură, și-și pipăi monedele din buzunar, căutând o fisă. Inhală mirosul de piatră, de urină, tonic amarui, izul de rugină și de lubrifianti, simți prezența unui curent de impetuositate, de viteză, de dorință nesfârșită, legate poate de ceea ce se petrecea înlăuntrul lui, de propria sa energie nervoasă. (Pasiune? Poate isterie? Ramona îl va potoli cu mijloacele ei sexuale.) Respiră adânc, inhalând aerul umed și mucegăit, iar și iar, simțindu-și umerii străpuși de un junghi pe măsură ce-și umfla pieptul, dar continuă. Apoi expiră încet, foarte încet, jos, tot mai jos, până spre pânțele. Începu încă o dată și se simți bine. Aruncă fisa în aparat și zări un teanc de fise luminate pe dinăuntru și mărite de capacul de sticlă al mașinii. Nenumărate milioane de pasageri lustruiseră lemnul barierei mobile cu șoldurile lor. Asta îți dădea un sentiment de comuniune – frăție în cea mai ieftină formă. E un lucru grav, se gândi Herzog în timp ce dădea la o parte bariera. Cu cât sunt mai mulți indivizi distruși (în urma unor procese pe care le cunosc), cu atât mai intens aspiră să facă parte din colectivitate. Ba chiar și mai rău, deoarece se întorc în masă, agitați, înflăcărați din pricina eșecului. Nu ca frați, ci ca degenerați. Posedați de nebunia furioasă a dragostei de două parale. Și astfel se produce o a doua deformare a imaginii divine, oricum neclară, șovăitoare și problematică. Asta era o adevărată problemă! Se uită la șinele metroului. Cea mai adevărată problemă!

Aglomerația orei de vârf se terminase. Vagoanele liniilor locale erau aproape goale, scene ale odihnei și calmului, conductorii citeau ziarul.

Așteptând garnitura expres care să-l ducă în zona rezidențială, Herzog parcurse peronul privind afișele masacrare: dinți înnegriți, favoriți mângăliți, organe genitale conice asemenea unor rachete, copulații ridicole, sloganuri și îndemnuri. Musulmani, dușmanul e Alb. Evrei, la dracu' cu Goldwater!... Italienii mănâncă RAHAT. Telefonează, îți promit o partidă de sex oral dacă îmi place glasul tău. Și un cinic inteligent: Dacă te pocnesc, întinde-le și ceilalți obraji. Gunoaie, nebunie agresivă, rugăciunile și spiritul mulțimii. Treburile mărunte ale Morții. Trans-descendență – acesta era termenul la modă pentru așa ceva. Herzog examinează cu grijă toate aceste graffiti, făcând propriul său sondaj. Presupuse că acești artiști necunoscuți erau adolescenți. Provoacă autoritatea. Lipsa de maturitate, o nouă categorie politică. Probleme legate de crescândă emancipare mentală a indivizilor fără nici o pregătire și care nu pot fi angajați nicăieri. Mai bine Beatles. Ca să-i treacă vremea, Herzog se uită la fișicurile de fișe. Oglinda era apărată de un grilaj de sârmă – nu putea fi spartă decât de un maniac ingenios. Băncile erau prinse cu lanțuri de pământ, aparatele de distribuit bomboane aveau lacăt.

O notă pentru Willie Actorul, celebrul spărgător de bănci condangat la închisoare pe viață. Dragă domnule Sutton, studiul broaștelor de siguranță. Invenții mecanice și geniu yankeu... Începu din nou. Al doilea după Houdini, Willie nu purta niciodată revolver. În Queens a folosit odată un pistol de jucărie. Deghizat în curier al Western Union, a intrat în bancă și a atacat-o cu pistolul cu capse. Nu putuse rezista tentației. Nu era vorba de bani, de fapt, ci de problema intrării în bancă și apoi de plecarea de acolo. Willie, cu umerii lui înguști, cu obrajii scofâlciți și cu mustața pestriță, mâncată de molii, cu ochii albaștri încercănați, stătea și se gândea la bănci. Pe patul lui escamotabil, în Brooklyn, sugând dintr-o țigară, cu pălăria pe cap și în picioare cu pantofi cu vârful ascuțit, visa acoperișuri ducând la alte acoperișuri, cabluri electrice, legături prin rețeaua de canalizare, tezaure. Toate zăvoarele se deschideau când le atingeau. Un geniu nu poate lăsa lumea așa cum e. Își îngropase prada în cutii de tinichea, în Flushing Meadows. S-ar fi putut retrage din activitate. Dar, plimbându-se, văzu o bancă, un prilej să-și arate ingeniozitatea. De data asta a fost prins și băgat la închisoare. Proiecta însă o evadare extraordinară, făcu mintal o schiță minuțioasă a locurilor, se târî prin tot felul de canale, săpă sub ziduri. Cât pe ce să reușească. Vedea stelele. Dar când ieși din pământ, îl așteptau

gardienii. Îl duseră înapoi la închisoare – o ființă oarecare, artistul evadării; unul din cei mai mari și nu prea departe de Houdini. Motivul: puterea și complexitatea tuturor sistemelor umane trebuie mereu puse la încercare, depășite, cu riscul libertății, al vieții. Acum era închis pe viață. Se spunea că posedă o colecție din Marile Cărți, corespundează cu episcopul Sheen...

Stimate domnule doctor Schrodinger, în Ce este viața? spuneți că în întreaga natură numai omul ezită să provoace durere. Întrucât distrugerea este metoda supremă prin care evoluția produce noi tipuri, această aversiune de a produce durere poate fi expresia voinței umane de a obstrucționa o lege a naturii. Creștinătatea și religia sa, câteva scurte milenii cu prețul unor înspăimântătoare dificultăți... Garnitura se opri, ușa aproape că se închidea când Herzog se mișcă și se strecură înăuntru. Se agăță de un mâner de piele. Expresul gonea spre zona rezidențială. Se goli și se umplu din nou în Times Square. Dar Herzog nu se așează. Așadar, unde eram? În remarcile asupra entropiei... Cum se menține organismul în lupta cu moartea – în termenii dumneavoastră, cu echilibrul termodinamic... Fiind o compoziție instabilă de materie, trupul amenință să ne părăsească. Pleacă. El e real. El. Nu noi. Nu Eu. Acest organism care are puterea de a-și păstra forma și de a absorbi ceea ce are nevoie din mediul înconjurător, atrăgând într-un curent negativ de entropie viețuirea altor lucruri pe care le folosește, redând lumii reziduurile sub formă mai simplă. Excremente. Deșeuri nitrogenice. Amoniac. Dar aversiunea de a produce durere fiind combinată cu necesitatea de a devora... rezultatul e un subterfugiu specific uman care constă în a admite și a nega răul în același timp. A avea o față umană și totodată o viață inumană. De fapt, a avea totul, a combina toate elementele cu o imensă ingeniozitate și lăcomie. A mușca, a înghiți. Și, în același timp, a avea milă de ce mănânci. A avea sentimente. Și, în același timp, a te purta cu brutalitate. S-a sugerat (și de ce nu!) că aversiunea de a produce durerea este, de fapt, o formă extremă, o formă agreabilă de senzualitate și că ne mărim satisfacțiile durerii adăugându-le un patos moral. Și în felul acesta acționând în amândouă sensurile. Totuși, există și realități morale (afirma Herzog în fața întregii lumi, ținându-se de mânerul de piele din vagonul care gonea cu toată viteza) tot atât de sigur pe cât există realități moleculare și atomice. Este necesar, totuși, să admitem astăzi cele mai întunecate posibilități. De fapt, nu avem altă cale în ceea ce privește...

Ajunsesse la destinație și alergă sus, pe scări. În spatele lui porțile turnante zăngăneau din articulațiile lor multiple. Trecu în grabă pe lângă ghișeul de schimbat mărunțișul, unde în lumina de culoarea ceaiului tare stătea un bărbat, și urcă cele două rânduri de scări. La ieșire se opri să-și tragă sufletul. Deasupra lui se înălțau clădirile de sticlă, armate și cenușii și Broadway-ul, greoi și albastru, aproape tropical în amurg. În josul străzii cu numărul optzeci se zărea fluviul Hudson, dens ca mercurul. Pe turnurile ascuțite ale emițătoarelor de radio din New Jersey, lumini roșii, asemenea unor mici inimi, palpitau sau zvâcneau. În stradă, pe bănci, stăteau oameni bătrâni: pe chipuri, pe capete, semnele degradării; picioarele groase ale femeilor, ochii tulburi ai bărbaților, guri scofâlcite și nări negre. Era ora obișnuită a liliiecilor (în Ludeyville) sau a peticelor de hârtie (în New York) care-i aminteau lui Herzog de lilieci. Un balon scăpat din mână se înălța ca un spermatozoid, negru și grăbit în pulberea portocalie a înserării. Traversă strada, ocolind fumul unor grătare pentru pui prăjiți și cârnați. Mulțimea se târa pe trotuarele largi. Pe Moses îl interesa foarte mult lumea din acest cartier, spiritul ei teatral, actorii – homosexuali travestiți, fardați într-un chip foarte original, femeile cu peruci, lesbienele care arătau atât de mult a bărbați, încât trebuia să aștepti să treacă și să le vezi din spate ca să-ți dai seama exact ce sunt, cu părul lor vopsit în toate nuanțele. Semne pe aproape orice obraz al unei înțelegeri sau interpretări mai profunde a destinului – ochi care exprimă certitudini metafizice. Și chiar bătrâne femei religioase care merg mai departe pe drumul vechilor datorii, cumpărând carne cușer.

Herzog îl văzuse de câteva ori pe George Hoberly, fostul prieten ai Ramonei, urmărindu-l cu privirea din pragul uneia sau alteia dintre porțile acestor case. Era un bărbat slab, înalt, mai tânăr decât Herzog, îmbrăcat corect în stilul de pe Madison Avenue, cu ochelari negri pe un obraz tras, trist. Ramona spunea că nu simțea pentru el nimic, accentuând pe cuvântul nimic, altceva decât milă. Cele două încercări ale lui de sinucidere o făcuseră probabil să-și dea seama cât îi era de indiferent. Moses învățase de la Madeleine că atunci când termina o femeie cu un bărbat, a terminat-o de-a binelea. Dar în seara asta se gândi că întrucât Ramona era preocupată de modul în care se îmbracă un bărbat și că încerca adesea să-i influențeze preferințele, se putea ca Hoberly să poarte încă hainele pe care i le alesese. Încerca în zadar să o câștige, cu veșmintele fostei dragoste și fericiri, asemenea șoarecelui de laborator prins în experimentele asupra frustrării.

Chiar și faptul că i se telefona de la poliție și că trebuia să alerge în toiul nopții la el la spital, la Bellevue, o plictisea acum pe Ramona. Toate poveștile cu trăiri și sentimente s-au terminat – șocurile, scandalurile nu mai erau la îndemâna omului de rând. Trebuie să faci mai mult decât să inspiri gazul sau să-ți tai venele. Drogul? Zero! Partuze? Nimic! Desfrâu? Un cuvânt ruginit din vremuri prelibidinoase! Se apropia repede ziua – Herzog, în vervă de editorialist – când singura dovadă că ești disperat îți va da dreptul să votezi, iar nu starea averii, impozitele plătite, examenul științei de carte. Trebuie să fii sfârșit. Vechile vicii sunt acum măsuri de sănătate. Totul e în schimbare. Mărturisirea publică a fiecărei răni profunde, care altădată era suportată ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Un subiect bun, istoria stăpânirii de sine în societățile calviniste. Când fiecare om, conștient de o dangare înfricoșătoare, trebuia să se comporte ca unul dintre cei aleși. Toate aceste terori istorice – fiecare supliciu al spiritului – trebuie în sfârșit alungate. Herzog simți că aproape dorește să-l vadă pe Hoberly, să mai vadă o dată fața aceea răvășită de suferință, insomnie, nopți petrecute cu pilule și băutură, cu rugăciuni – ochelari negri, pălăria aproape fără boruri. Dragoste neîmpărtășită. Astăzi i se spune dependență isterică. Erau momente când Ramona vorbea de Hoberly cu multă simpatie. Spunea că a plâns citind una dintre scrisorile lui sau primind vreun dar de la el. Îi trimitea mereu poșete și parfumuri și lungi extrase din jurnalul său. Îi trimisese chiar și o sumă importantă de bani gheață. Pe care o dăduse mătușii Tamara. Bătrâna doamnă îi depusese într-un cont pe numele lui. Cel puțin banii aceia să mai aducă și ceva dobânzi. Hoberly ținea la bătrâna doamnă. Și lui Moses îi era dragă.

Apăsă pe butonul soneriei, la Ramona, și imediat ușa de la intrare se deschise. Era foarte prevenitoare. Încă o atenție delicată. Sosirea amantului ei nu era niciodată un lucru obișnuit. Din ascensor ieșiră două persoane – un tip cu o frunte grea, cu un ochi închis, fumând o țigară de foi puternic mirositoare; o femeie cu doi căței chihuahua, oja roșie a unghiilor asortată cu lesa câinilor. Și, probabil, în vârtejul emanațiilor străzii, prin cele două uși de sticlă, rivalul lui îl spiona. Moses urcă. La etajul al cincisprezecelea Ramona ținea ușa întredeschisă cu lanțul de siguranță. Nu voia să fie surprinsă de un bărbat străin. Când îl văzu pe Moses, deschise și-l luă de mână, trăgându-l după ea. Îi întinse obrazul. Moses o sărută: era fierbinte. Parfumul ei îl asaltă. Purta o bluză albă de satin, cu guler șal și cu un

decolteu care-i scotea în evidență pieptul. Era roșie la față, nu avea nevoie de rujul cu care se dăduse.

– Mă bucur să te văd, Ramona. Mă bucur mult, spuse el. O strânse în brațe, dându-și seama că e cuprins de o bruscă dorință, nestăpânită, de a o atinge. O sărută.

– Așa... te bucuri că mă vezi?

– Da, mă bucur, mă bucur!

Ramona zâmbi și închise ușa, punând din nou lanțul. Ținându-l de mână, trecură prin coridorul fără covor pe podeaua căruia tocurile ei bocăneau ca niște cizme militare. Zgomotul îl excită.

– Și acum, hai să ne uităm la Moses cel îmbrăcat elegant. Se opriră în fața oglinzii cu ramă aurită. Ai o pălărie de paie grozavă. Și ce jachetă!

– Ți place?

– Desigur că-mi place. E o jachetă frumoasă. Cu tenul tău închis parc-ai fi un indian.

– Poate că mă voi înscrie în grupul lui Bhave.

– Ce grup?

– Un grup care împarte săracilor marile proprietăți. O să le donez casa din Ludeyville.

– Înainte de a începe un program de donații, ai face mai bine să mă consulți și pe mine. Bem ceva? Poate că vrei să te speli puțin până pregătesc băuturile.

– M-am bărbierit înainte de a pleca de acasă.

– Pari înfierbântat, de parcă ai fi alergat, și ai funingine pe obraz.

Se sprijinise probabil de vreun stâlp în metrou. Sau poate că era o urmă neagră de la focul de pe șantier.

– Da, văd.

– Să-ți dau un prosop, dragul meu, spuse Ramona.

În baie, Herzog își răsuci cravata ducând-o la ceafă, ca să nu-i intre în chiuvetă. Camera de baie mică, dar luxoasă, era luminată indirect (o atenție delicată pentru chipurile dezavantajate). Robinetul strălucea, apa curgea cu presiune. Mirosi săpunul. Muguet. Apa era foarte rece. Își aduse aminte de vechiul ritual iudaic al apei pentru unghii, și cuvântul din Haggadah, Rachatz! „Te vei spăla!“ Era obligatoriu să te speli și când te întorci de la cimitir (Beth Olam – locuința mulțimilor). Dar de ce să te gândești la cimitire, la înmormântări, acum? De ce nu... vechea glumă despre actorul shakespearian la bordel. Când își scoase pantalonii, târfa din pat fluieră admirativ. Atunci actorul spuse: Madam, am venit să-l îngropăm pe Cezar, nu să-l laudăm. Cum îți mai rămân în minte glumele din timpul școlii!

Deschise gura sub robinet și lăsă apa să-i curgă și pe ochii închiși, gâfâind de plăcere. Discuri mari de lumină iridescentă îi jucau sub pleoape. Îi scrisese lui Spinoza. Gândurile care nu-s conectate cauzal, spuneai, generează dureri. Găsesc că e chiar așa. Asocierile întâmplătoare, când intelectul e pasiv, sunt o formă de sclavie. Sau, mai curând, atunci e posibilă orice formă de sclavie. S-ar putea să te intereseze să afli că în secolul XX asocierile întâmplătoare cred că pot revela cele mai profunde secrete ale psihicului. Își dădu seama că scrie unui mort. Ca să aducă la zi umbrele marilor filosofi. Și de ce n-ar scrie morților? Trăia cu ei tot atât de mult ca și cu cei vii – poate chiar mai mult, și în afară de asta, scrisorile lui către cei în viață erau din ce în ce mai mult mentale și, oricum, pentru Inconștient ce înseamnă moartea? Visurile nu o recunosc. A crede că rațiunea face progrese constante de la dezordine la armonie și că înfrângerea haosului nu trebuie luată de la început în fiecare zi... Cum aș vrea-o! Cum aș vrea să fie așa! Cum se roagă Moses pentru acest lucru!

Cât despre legăturile cu morții, stătea foarte prost. Era convins că morții trebuie lăsați să-și îngroape morții lor. Și că viața e viață numai atunci când e înțeleasă ca un drum spre moarte. Deschise dulapul cu medicamente,

foarte încăpător. Obişnuiau să construiască totul de mari dimensiuni pe vremuri în New York. Fascinat, se uită la flacoanele Ramonei: tonic pentru piele, loţiune estrogenică cu efect profund, deodorant Bonnie Belle. Apoi preparatul acesta roşu – de două ori pe zi pentru deranjamente de stomac. Mirosi şi-şi spuse că trebuie să aibă belladona – calmant pentru stomac, picături pentru ochi, mai erau pilule pentru dureri menstruale. Oricum, Ramona nu suferea de aşa ceva. Madeleine obişnuia să urle. Trebuia s-o ducă cu taxiul la spitalul St. Vincent, unde plânsese să i se facă o injecţie cu demerol. Chestiile astea în formă de forceps, gândi el, trebuie să folosească la răsucit genele. Semănau cu nişte cleşti pentru melci din restaurantele franţuzeşti. Mirosi mănşa aspră de frecat. Trebuie să fie, îşi zise, pentru coate şi călcâie, ca să înlături rugozităţile. Apăsă pedala closetului cu piciorul; jetul ţâşni puternic şi fără zgomot, closetele săracilor făceau întotdeauna zgomot. Îşi dădu cu puţină briantină pe păr. Cămaşa îi era umedă, fireşte, dar Ramona era de-ajuns de parfumată pentru amândoi. Şi altfel cum se prezenta? La drept vorbind, nu prea rău. Desigur, numai frumuseţea se degradează. Continuumul spaţiu-timp îşi recuperează elementele, şi te diminuează puţin câte puţin. Şi până la urmă neantul revine. Dar mai bine neantul decât chinurile şi plictiseala unei firi incorigibile, care face mereu aceleaşi figuri, repetând aceleaşi prostii. Dar aceste clipe de prostie şi de suferinţă ar putea părea eterne, aşa că dacă ar reuşi cineva să captureze eternitatea acestor momente dureroase şi să le dea un conţinut diferit, ar săvârşi o revoluţie. Ce zici de asta!

Înfăşurându-şi strâns mâna într-un prosop, ca un bărbier, Herzog îşi şterse picăturile de sudoare de la rădăcina părului. Apoi se gândi să se cântărească. Mai întâi se folosi de closet, ca să fie mai uşor, şi-şi scoase pantofii fără să se aplece, şi se urcă pe cântar cu un oftat de om bătrân. Printre degete acul trecu de optzeci de kilograme. Recâştigase greutatea pe care o pierduse în Europa. Îşi băgă picioarele din nou în pantofi, călcând pe călcâie, şi se întoarse în salonul – salon şi dormitor – Ramonei care îl aştepta cu două pahare de Campari. Băutura avea un gust dulce-acrişor şi era cam acidulată. Dar toată lumea o bea, aşa că şi Herzog o bău. Ramona răcise paharele în frigider.

– Salud.

– Sdrutch, răspunse el.

– Ți-ai răsucit cravata.

– Da? O puse la loc. Distrat. Odată, ieșind de la toaletă, mi-am băgat jacheta în pantaloni, în spate, și m-am dus așa să-mi țin cursul.

Ramona era uimită să-l audă spunând despre el o asemenea istorie.

– Trebuie să fi fost ceva oribil.

– N-a fost grozav. Dar trebuie să fi avut un efect eliberator asupra studenților. Profesorul e un muritor. Și în afară de asta, umilința nu-l distruge. Și acest lucru făcea mai mult decât tot cursul. De fapt, una dintre tinerele studente mi-a spus după aceea că am fost foarte uman – o ușurare pentru noi toți...

– Ce-i amuzant e că răspunzi pe larg la orice întrebare. Ești un om ciudat. Cu o expresie atrăgătoare, afectuoasă, dinți mari și frumoși, ochi negri, duioși, subliniați de linii negre. Ramona îi zâmbi. Și felul în care încerci să pari brutal și indiferent – ca tipii din Chicago – e și mai amuzant.

– De ce amuzant?

– Pentru că joci teatru. Faci pe grozavul. Nu ești chiar tu. Îi umplu din nou paharul și se ridică să se ducă la bucătărie. Trebuie să văd ce e cu orezul. O să-ți pun niște muzică egipteană să te amuze. Era încinsă cu o centură lată de piele lăcuită care-i scotea talia în relief. Se aplecă deasupra patefonului.

– Mâncarea miroase grozav.

Mohammad al Bakkar și orchestra lui începură cu zgomot de tobe și tamburine și apoi se auzi o larmă de instrumente cu coarde și de suflat. Un glas gutural de proxenet începu să cânte. „Mi Port Said“... Herzog, singur, se uită prin cărți, programe teatrale, reviste și fotografii. O fotografie a Ramonei fetiță, într-o ramă de la Tiffany – avea șapte ani, un copil cuminte sprijinindu-se de o banchetă de pluș, cu degetul la tâmplă. Își amintea poza asta. Cu o generație mai înainte era foarte folosită. Micii Einsteini.

Înțelepciunea uimitoare a copiilor. Urechile găurite, medalion, o buclă și un fel de senzualitate precoce a fetițelor pe care și-o amintea foarte bine.

Ceasul mătușii Tamara începu să bată. Se duse în camera ei să se uite la cadranul de porțelan de modă veche, cu lungi linii aurite, ca niște mustăți de pisică, și ascultă sunetele repezi și ascuțite. Sub el era o cheie. Cu un ceas ca acesta trebuia să observi anumite reguli – o obligație permanentă. Ridicând perdeaua de la fereastra acestui mic salonaș european cu peisajele Venetiei în rame și fleacuri prietenoase din porțelan olandez, zăreai Empire State Building, fluviul Hudson, seara verde-argintie, jumătate din New York aprinzându-și luminile. Pe gânduri, lăsă perdeaua. Toate astea – acest adăpost ar putea fi al lui, numai să vrea, se gândi el. Atunci de ce nu-l vrea? Pentru că adăpostul de azi poate fi închisoarea de mâine. Dacă o ascultai pe Ramona, totul era foarte simplu. Ea spunea că-i înțelegea nevoile mai bine decât el însuși și se putea să aibă dreptate. Ramona nu ezita niciodată să se exprime pe larg, și în ceea ce spunea se vedea, câteodată, o sinceritate fără rezerve ca în ariile de operă. Operă. Heraldică. Ramona spunea că sentimentele ei pentru el erau profunde și puternice și dorea enorm să-l ajute. Îi spunea lui Herzog că e mai bine decât crede – un om profund, frumos (nu se putea să nu se crispeze când o auzea zicând acest lucru), dar trist, incapabil să-i ofere ce i-ar dori inima, un om ispitit de Dumnezeu, năzuind după perfecțiune, dar fugind de propria sa izbăvire, adeseori la îndemână. Acest Herzog, acest om dotat cu atâtea calități, din cine știe ce motiv, a avut de suportat în pat o femeie frigidă, mediocră, castratoare, i-a dat numele lui și a făcut din ea un instrument al procreării, iar Madeleine l-a tratat cu dispreț și cruzime, ca și cum l-ar fi pedepsit că s-a înjosit și s-a depreciat el însuși, că s-a mințit iubind-o și și-a trădat astfel făgăduielile sufletului său. Ceea ce ar trebui să facă el, continua Ramona, în același stil de operă, fără să se sfiască, se mira Herzog, era să-și plătească datoria față de marile daruri cu care fusese înzestrat, inteligența, farmecul, cultura, și să se elibereze continuându-și căutarea adevăratului sens al vieții, nu prin destrămare, unde nu avea să-l afle niciodată, ci prin continuarea umilă și totuși mândră a studiilor sale intelectuale. Ea, Ramona, avea să-i îmbogățească viața și să-i dea ceea ce căuta în locuri nepotrivite. Și asta, prin arta iubirii, care e una dintre întâmplările sublime ale spiritului. Dragostea era ceea ce înțelegea ea când vorbea de îmbogățirea vieții lui. Ceea ce trebuia să învețe de la ea – cât mai era timp, cât mai era viril și cu

puterile în mod substanțial intacte – era cum să-și reînnoiască spiritul prin trup (un prețios recipient în care sălășluiește spiritul). Ramona – Dumnezeu s-o binecuvânteze! – era tot atât de afectată în predicile ei, pe cât era în felul în care trăia. O, și ce dulce orator era! Dar unde eram! A, da, ca el să-și continue studiile căutând sensul vieții. El, Herzog. descoperind scopul vieții! Râdea cu fața în mâini.

Dar (redevenind serios) știa că el provoca aceste orațiuni prin aerele pe care și le dădea. De ce plângea micuța Sono? „Oh, mon philosophe – mon professeur d’amour!“ Fiindcă Herzog se comporta ca un philosophe căruia îi păsa numai de cele mai înalte lucruri – rațiunea creatoare, cum să transformi răul în bine și întreaga înțelepciune a cărților antice. Fiindcă era preocupat de problema credinței. (Fără de care viața omenească e doar materia brută a transformărilor tehnologice, a modei, a comerțului, industriei, politicii, finanțelor, experimentelor, automatizării et caetera. Întregul inventar al rușinilor pe care ești bucuros să le sfârșești prin moarte.) Da, arăta și se purta ca philosophe-ul lui Sono.

Și la urma urmei, de ce era aici? Era aici fiindcă și Ramona îl lua în serios. Era convinsă că poate să facă ordine și să readucă bunul-simț în viața lui, și dacă făcea aceasta ar fi fost logic să se însoare cu ea. Sau cum ar fi spus ea, să vrea să se unească cu ea. O minune care i-ar uni cu adevărat. Mese, paturi, saloane, bani, lenjerie și automobil, cultură și sex, întrețesute în aceeași pânză. Totul ar căpăta, în sfârșit, un sens, asta spunea ea. Fericirea era o idee absurdă și chiar dăunătoare dacă nu era atotcuprinzătoare; dar în acest excepțional și norocos caz în care fiecare a cunoscut cele mai rele stări morbide și a ieșit la suprafață printr-un miracol, printr-un instinct al supraviețuirii și al bucuriei care nu e decât religios – pur și simplu nu se putea vorbi altfel de viața ei, spunea Ramona, decât în termenii creștinismului magdalenian –, fericirea atotcuprinzătoare era posibilă. În acest caz era o datorie; a refuza să răspunzi la acuzațiile împotriva fericirii (că era o înșelăciune monstruoasă și egoistă, o absurditate) e o lașitate, o cedare în fața răului, o capitulare în fața instinctului morții. Iată un om, Herzog, care știa ce înseamnă să te ridici din morți. Și ea, Ramona, cunoscuse amărăciunea morții și a nimicniciei. Da, și ea! Cu el însă, trăia un adevărat Paște. Știa acum ce înseamnă Învierea. Putea el să se strâmbe din nasul lui sever când era vorba de plăcerea senzuală, dar cu ea, când erau

goi, știa bine ce se întâmplă. Nici cea mai profundă sublimare nu putea înlocui această fericire erotică, această cunoaștere.

Fără a încerca măcar să zâmbească, Moses asculta serios, cu capul plecat. O parte din ce spunea provenea din obișnuita pălăvrăgeală universitară sau din cărțile de două parale, iar o alta era obișnuita propagandă în favoarea căsătoriei, dar, în afară de asta, Ramona era sinceră. O simpatiza și o respecta. Ce spunea suna de-ajuns de adevărat. În sufletul ei credea ceva din toate astea.

Când se amuza în particular pe seama acestei redeșteptări dionisiace își bătea joc de el însuși. Herzog! Prințul unei Renașteri erotice, în veșminte de macho! Și copiii? Ce vor spune de o nouă mamă vitregă? Și Ramona o va duce pe June să-l vadă pe Moș Crăciun?

– Aha, aici erai, spuse Ramona. Mătușa Tamara ar fi măgulită să știe că te interesează muzeul ei țarist.

– Interioarele astea de altădată, zise Herzog.

– Nu-i emoționant?

– Te amețeau cu sentimentalismul lor dulceag.

– Bătrâna ține mult la tine.

– Și eu o plac.

– Spune că înveselești casa.

– Eu... Zâmbi.

– De ce nu? Ai o față de om afectuos și încrezător. Nu-ți place să auzi așa ceva, nu-i așa? De ce?

– Când vin, bătrâna trebuie să plece, spuse Herzog.

– Nu-i adevărat. Ei îi plac drumurile astea, își pune o pălărie și se gătește. Pentru ea, să se ducă la gară e ceva. Și oricum... Ramona continuă pe alt

ton... are nevoie să stea departe de George Hoberly. Acum a devenit problema ei. O clipă Ramona păru că e abătută.

– Îmi pare rău, spuse Herzog. Chiar a fost mai greu în ultimul timp?

– Sărmanul... îmi pare rău de el. Dar vino, Moses, masa e gata și aș vrea să deschizi sticla de vin.

În sufragerie îi dădu sticla – Pouilly Fuissé răcit bine – și tirbușonul franțuzesc. Cu mâini pricepute și hotărâte, gâtul înroșindu-se de efort, trase dopul afară. Ramona aprinse lumânările. Pe masă, aranjate pe un platou alungit, erau gladiole roșii cu vârfuri ascuțite. Pe pervazul ferestrei porumbeii se agitară găngurind; dădură din aripi și adormiră din nou.

– Să-ți aduc puțin orez, spuse Ramona.

Luă farfuria, porțelan bun cu margine de cobalt (răspândirea continuă a luxului în toate straturile societății începând cu secolul al XV-lea, observat inter alia de celebrul Sombart). Dar lui Herzog îi era foame și mâncarea era delicioasă. (De mâine va deveni un auster.) Lacrimi, din motive ciudate, complicate, îi veniră în ochi când gustă creveți cu sos rémoulade.

– Grozav de buni. Doamne, ce buni! zise el.

– N-ai mâncat deloc astăzi? îl întrebă Ramona.

– N-am văzut mâncare ca asta de câțva timp. Prosciutto și cantalup. Și asta ce-i? Salată de măcriș, o, Doamne.

Ramona era încântată.

– Bine, mănâncă, spuse ea.

După creveții Arnaud și salată, îi oferi brânză și biscuiți sărați, înghețată cu aromă de rom, prune din Georgia și struguri verzi timpurii. Apoi coniac și cafea. În camera de alături, Mohammad al Bakkar continua cu cântecele lui sinuoase, nazale, insinuate, acompaniate de sunete de umerase de sârmă mișcate de colo până colo, de tobe, tamburine, mandoline și cimpoaie.

- Ce-ai mai făcut? îl întrebă Ramona.
- Eu? Tot felul de lucruri...
- Unde ai fost cu trenul? Fugeai de mine?
- Nu de tine. Dar cred că fugeam...
- Încă ți-e cam teamă de mine, nu-i așa?
- N-aș putea spune asta... Încurcat. Încercând să fiu mai atent.
- Ești obișnuit cu femei dificile. Să lupți. Poate că-ți place să-ți faci viața grea.
- Orice comoară e păzită de dragoni. În felul acesta se vede că e ceva prețios... N-ai nimic împotriva dacă mă deschei la guler, Ramona? Mă apasă pe o arteră.
- Dar ai revenit imediat. Poate din cauza mea?

Moses fu foarte ispitit s-o mintă, să-i spună: „Da, Ramona, pentru tine“. Sinceritatea strictă și totală e un joc trivial și poate fi chiar semnul unei dezagreabile afecțiuni nevrotice. Moses avea o simpatie totală pentru Ramona – o femeie peste treizeci de ani, având succes în afaceri, independentă și, totuși, oferind mese ca acestea unor bărbați prieteni. Dar, în vremea noastră, cum își poate călăuzi o femeie inima spre împlinire? În New Yorkul emancipat, bărbatul și femeia, gătiți în veșminte bătătoare la ochi, asemenea unor sălbatici din două triburi dușmane, se confruntă. Bărbatul vrea să înșele și apoi să se elibereze; strategia feminină urmărește să-l dezarmeze și să-l rețină. Și Ramona asta e o femeie care știe cum să se apere. Și gândește-te ce se întâmplă cu o fată tânără, care-și ridică ochii rimelați spre cer și se roagă: „O, Doamne, fă ca nici un bărbat rău să nu se apropie de trupul meu dolofan!“

Pe lângă asta, Herzog își dădu seama că a mânca din creveții pregătiți de Ramona și a bea vinul ei, și a sta apoi în salonul ei ascultând tânguierile lascive ale lui Mohammad al Bakkar și ale specialiștilor lui din Port Said și

a gândi așa nu era chiar demn de laudă. Și, Monsenior Hilton, ce înseamnă celibatul preoților? O și mai teribilă disciplină e să mergi și să faci vizite unor femei, pentru a vedea ce a făcut lumea modernă din senzualitate. Cât de puțină relevanță au unele idei vechi...

Dar cel puțin un lucru era clar. A căuta împlinirea prin celălalt, prin relații interumane, e un joc feminin. Iar bărbatul care umblă din femeie în femeie, chiar dacă îi tânjește inima după idealism, dorind o dragoste pură, a intrat în împărăția femeilor. După căderea lui Napoleon, tinerii ambițioși își manifestă dorința de putere în budoare. Și acolo femeile comandă. Cum a făcut Madeleine, cum Wanda ar fi putut cu ușurință s-o facă. Dar Ramona? Herzog, cândva un tânăr imbecil, devenind acum un bătrân imbecil prin acceptarea unui mod de viață privată (aprobat de specialiști), s-a transformat în ceva care seamănă a concubin. Sono îl făcuse să înțeleagă acest lucru în mod limpede – cu obiceiurile ei orientale. Chiar și glumise cu ea despre acest lucru, încercând să-i explice cât de utile îi apăreau vizitele lui. „Je bêche, je sème, mais je ne récolte point.“ Glumea, dar nu, nu era un concubin, nici vorbă! Era un bărbat dificil, agresiv. Cât despre Sono, ea încerca să-i arate, să-l învețe cum trebuie să tratezi o femeie. Orgoliul păunului, lubricitatea țapului și furia leului sunt gloria și înțelepciunea Domnului.

– Oriunde te-ai duce cu valiza ta, instinctele tale fundamental sănătoase te vor aduce înapoi. Ele sunt mai înțelepte decât tine, spuse Ramona.

– Poate..., răspunse Herzog. Viziunea mea asupra lumii e pe cale să se schimbe.

– Slavă Domnului, nu ți-ai pierdut calitățile cu care te-ai născut.

– N-am fost cu adevărat independent. Am lucrat pentru alții, pentru un oarecare număr de femei.

– Dac-ai putea să-ți învingi puritanismul tău iudaic...

– Am căpătat psihologia unui sclav fugar.

– E greșeala ta. Tu cauți femei care să te domine. Și eu încerc să-ți explic că prin mine ai cunoscut un alt tip de femeie.

– Știu asta, zise el. Și te prețuiesc foarte mult.

– Mă întreb. Nu cred că înțelegi. O umbră de reproș. Acum o lună îmi spuneai că dau reprezentații de circ sexual. Ca și cum aș fi un fel de acrobată.

– O, Ramona, vorbeam și eu așa...

– Voiai să spui că am cunoscut prea mulți bărbați.

– Prea mulți? Nu. Ramona. Părerea mea e alta. Dacă nu altceva, cel puțin cresc în propriii mei ochi că reușesc să fac față.

– Totuși, această idee de a face față te trădează. Mă înfurie când te aud vorbind despre așa ceva.

– Știu. Tu vrei să mă situezi undeva mai sus și să scoți la iveală elementul orfic din mine. Dar eu am încercat să devin o persoană de-ajuns de mediocră, dacă e să spunem adevărul, mi-am făcut treaba, nu m-am dat în lături, mi-am făcut datoria, și am așteptat vechiul quid pro quo. Și ce-am câpătat, firește, a fost o lovitură peste cap. Am încheiat o înțelegere secretă cu viața ca să fiu scutit de ce poate fi mai rău. O idee perfect burgheză. Pe lângă asta, am flirtat puțin și cu transcendentul.

– Nu e un lucru chiar atât de obișnuit să te însori cu o femeie ca Madeleine sau să ai un prieten ca Valentine Gersbach.

Simțea că se înfurie și încerca să se stăpânească. Ramona era grijulie cu el și-i oferea un prilej să se mai descarce. Dar Herzog nu venise pentru așa ceva. Și, oricum, se cam săturase de obsesiile lui. Iar ea avea necazurile ei. Poetul spune că indignarea e un fel de bucurie, dar are oare dreptate? Vine o vreme când poți vorbi și o vreme când trebuie să taci. Singurul lucru realmente interesant în această poveste e caracterul profund al răni, faptul că e atât de adâncă, făcută parcă pe măsură. E fascinantă ideea că ura trebuie să fie atât de personală încât seamănă cu iubirea. Cuțitul și rana –

tânjind una după cealaltă. Desigur, depinde mult de vulnerabilitatea celui în cauză. Unii țipă, alții încasează lovitura în tăcere. Cât îi privește pe cei din urmă, s-ar putea scrie istoria interioară a omenirii. Cum s-a simțit Papa când a descoperit că Voplonky era înțeles cu tâlharii? N-a spus nimic niciodată.

Herzog se întreba dacă va reuși să se stăpânească în seara asta. Spera să poată. Dar Ramona îl încuraja adeseori să-și dea drumul. Nu-i oferea numai o cină, ci-l invita să-și spună păsul.

– Nu aș spune că ei doi formau chiar un cuplu mediocru, spuse ea.

– Câteodată ne văd pe toți trei ca pe niște actori de comedie, zise Herzog, eu jucând rolul omului simplu. Oamenii spun că Gersbach mă imită, cum merg, cum vorbesc. E un al doilea Herzog.

– În orice caz, a convins-o pe Madeleine că e superior originalului, spuse Ramona. Își plecă ochii, acoperindu-i cu pleoapele. La lumina lumânărilor, Herzog văzu clipa de neliniște oglindită pe fața ei. Poate că-și spunea că a fost lipsită de tact.

– Ambiția cea mai puternică a lui Madeleine, cred, e să se îndrăgostească. E cel mai profund lucru în toată această comedie. Apoi sunt aerele ei de ființă superioară. Ticurile ei. Ce-i al ei e-al ei, e și frumoasă, scorpia. Adoră să fie în centrul atenției. Într-unul dintre taioarele ei tivite cu blană în care se plimbă trufașă, cu tenul ei oacheș și ochii albaștri. Și când are și un public și începe să-l farmece, face un gest anume cu palma și strâmbă din nas și treptat-treptat o sprânceană prinde a se ridica mereu.

– După cum spui, s-ar părea că e o ființă adorabilă, spuse Ramona.

– Am trăit cu toții în stil mare, cu excepția lui Phoebe. Care s-a mulțumit să ne urmeze.

– Cum arată?

– Are trăsături care atrag, dar pare severă. Are aerul unei infirmiere-șefe.

– Nu te iubea?

– ... Bărbatul ei e infirm. Știe cum să profite de acest lucru din punct de vedere emoțional, cu poveștile lor oribile care-ți fac milă. L-a cumpărat ieftin pentru că era defect. Nou și fără cusur, nu și-ar fi putut permite acest lux. El știa asta, și ea știa, și toți o știau. Pentru că trăim într-o epocă de profundă comprehensiune. Legile psihologiei sunt cunoscute de toți oamenii cultivați. Oricum, el era doar un crainic de radio șchiop, dar era al ei. Apoi Madeleine și cu mine am sosit, și în Ludeyville a început o viață fascinantă.

– Trebuie s-o fi neliniștit faptul că Valentine a început să te imite.

– Cred că da. Dar dacă aveam să fiu tras pe sfoară, cel mai bun lucru era ca totul să se petreacă în felul meu. Dreptate divină. Stilul meu e pietatea filosofică.

– Când ți-ai dat seama pentru prima dată?

– Când Mady a început să plece din Ludeyville. De câteva ori a stat la Boston. Zicea că voia pur și simplu să fie singură, să poată medita. Lua cu ea și fetița – la vremea aceea un sugar. Și atunci l-am rugat pe Valentine să se ducă s-o împace.

– Și atunci a început să-ți țină acele predici?

Herzog încercă să zâmbească, pentru a-și stăpâni mânia care-l cuprindea imediat la amintirea sursei necazurilor lui. Nu era sigur că e în stare să și-o stăpânească.

– Toți îmi țineau predici. Toată lumea. Oamenii stabilesc legi în mod continuu prin mijlocirea cuvântului. Am scrisorile trimise de Madeleine de la Boston. Am și scrisorile lui Gersbach. Tot felul de documente. Am chiar și un maldăr de scrisori ale lui Madeleine către mama ei. Mi-au sosit prin poștă.

– Și ce spunea Madeleine?

– E un adevărat talent. Scrie ca Lady Hester Stanhope. Mai întâi a spus că în multe privințe seamănă cu tatăl ei. Că atunci când eram amândoi în aceeași

încăperea i se părea că înghit tot aerul și nu-i lasa să respire. Că eram autoritar, infantil, exigent, sardonice și psihosomatic, un tiran.

– Psihosomatic?

– Acuzam dureri de stomac pentru că o domina și pentru a obține ce voiam, spunând că sunt bolnav. Toți ziceau asta, toți trei. Madeleine mai ținea o altă predică despre singura bază posibilă a unei căsătorii. Căsătoria era o relație afectuoasă care rezulta dintr-o revărsare de sentimente și așa mai departe. Avea una și pentru modul corect în care să săvârșești actul conjugal.

– Incredibil!

– Probabil că-mi repeta ce învățase de la Gersbach.

– Nu-i nevoie să-mi mai explici, spuse Ramona. Sunt convinsă că făcea toate astea în modul cel mai chinuitor posibil.

– Între timp, eu ar fi trebuit să termin cu studiul meu și să devin un Lovejoy al generației mele – astea-s vorbe mari de oameni de carte, eu însă, Ramona, nu gândeam așa. Cu cât îmi țineau Madeleine și Gersbach mai multe predici, cu atât mai mult mă gândeam că singurul meu scop e să duc o viață liniștită, ordonată. Ea zicea că liniștea asta era o altă stratagemă de-a mea. Mă acuza că sunt un „ipocrit” și spunea că, printr-o tactică nouă, încercam s-o fac să mă asculte.

– Ce ciudat! Și ce urmărea?

– Madeleine credea că m-am căsătorit cu ea pentru a mă salva și că acum, fiindcă nu reușesc, voiam să o omor. Spunea că mă iubea, dar că nu putea face ce îi ceream, pentru că lucrul era atât de fantastic, așa că pleca la Boston pentru a reflecta și a găsi o cale de a salva căsnicia noastră.

– Înțeleg.

– După o săptămână, Gersbach a venit la mine ca să ia niște lucruri de-ale ei. Madeleine îi telefonase din Boston. Avea nevoie de haine. Și de bani. Împreună am făcut o lungă plimbare prin pădure. Era o toamnă timpurie –

însorită, plină de praf, minunată... melancolică. Prin locurile mai accidentate îl ajutam să meargă. Se folosea de piciorul lui de lemn ca de-un baston.

– Cum mi-ai mai spus. Ca un gondolier. Și ce spunea?

– Spunea că nu știe cum dracu' să supraviețuiască acestei teribile neînțelegeri dintre cele două persoane pe care le iubea cel mai mult pe lumea asta. Repeta afirmația asta – cele două persoane care însemnau pentru el mai mult decât soția și copilul lui. Îl făcea praf. Credința lui în asemenea lucruri se prăbușea.

Ramona izbucni în râs și Herzog râse și el.

– Și apoi?

– Apoi? spuse Herzog. Își aduse aminte de freamătul feței puternice a lui Gersbach care la început părea să aibă un aer brutal, o față de măcelar, până când înțelegeai profunzimea și subtilitatea sentimentelor lui. Apoi ne-am întors acasă și Gersbach a împachetat lucrurile lui Madeleine. Și lucrul pentru care venise în primul rând era diafragma ei.

– Nu-i adevărat!

– Ba este!

– Dar se pare că ai acceptat acest lucru.

– Ce am acceptat e faptul că prostia mea i-a inspirat și i-a dus la culmi și mai mari de perversitate.

– N-ai întrebat-o ce-a însemnat lucrul acesta?

– Am întrebat-o. Spunea că mi-am pierdut dreptul de a avea un răspuns. E încă o dovadă a meschinăriei mele. Și atunci am întrebat-o dacă Valentine îi este amant.

– Și ce răspuns ți-a dat? Curiozitatea Ramonei era foarte vizibilă.

– Că n-am înțeles ce mi-a dăruit Gersbach – dragostea, sentimentele lui. I-am zis: „Dar a luat lucrul acela din dulapul cu medicamente“. Și ea mi-a spus: „Da, și a rămas peste noapte cu June și cu mine la Boston, dar e fratele pe care nu l-am avut niciodată și asta e“. Întrucât nu voiam să accept această explicație, a adăugat: „Ei, Moses, nu fi prost. Știi doar cât e de vulgar. Nu-i genul meu. Intimitatea noastră e cu totul de alt gen. Păi, când folosește toaleta în micul nostru apartament din Boston, împute toată casa. Știu cum îi miroase rahatul. Cum crezi că m-aș putea culca cu un bărbat al cărui rahat miroase în halul ăsta?“ Acesta i-a fost răspunsul.

– Ce lucru oribil! Chiar așa a spus? Ce femeie ciudată. E o ființă ciudată, foarte ciudată.

– Asta arată cât și cum ne cunoaștem unii pe alții, Ramona. Madeleine n-a fost doar o soție pentru mine, ci o lecție. Unui om bun, serios, optimist, rațional, muncitor, demn, pueril cum e Herzog, care crede că viața omenească e un subiect ca oricare altul, trebuia să i se dea o lecție! Și oricine ia demnitatea, demodata demnitate individuală, în serios, e sortit s-o pătească. Demnitatea a fost, probabil, importată din Franța. Louis Quatorze. Teatru. Comandă. Autoritate. Mânie. Testare, Majesté. Ambiția plebeiană, burgheză urmărea să moștenească toate astea. Care acum sunt aruncate la muzeu.

– Dar am crezut că Madeleine căuta întotdeauna să fie foarte demnă.

– Nu întotdeauna. I se întâmpla să se opună chiar propriilor sale exigențe. Și nu uita, Valentine era și el o personalitate puternică. Conștiința modernă are această înclinație de a-și discredita propriile posturi. Ca să te învețe adevărul ființei umane. Împroșcând cu noroi exigențele și ficțiunile. Un om ca Gersbach poate fi jovial. Inocent. Sadic. Să facă giumbușlucuri. Instinctiv. Fără inimă. Să-și îmbrățișeze prietenii. Naiv. Să râdă de glumele lui. Dar și profund. Să exclame: „Te iubesc“ sau „Iată ce cred“. Și, în virtutea acestor „credințe“, să te fure cu nerușinare. Inventează realități pe care nimeni nu le înțelege. Un radioastronom va înțelege mai degrabă ce se întâmplă la o distanță de zece miliarde de ani-lumină decât ce urzește mintea lui Gersbach.

– Te aprinzi cam peste măsură pe chestia asta, spuse Ramona. Sfatul meu e să-i uiți pe amândoi. Și cât timp a ținut prostia asta?

– Ani de zile. Câțiva ani, în orice caz. La câțva timp după povestea asta, Madeleine și cu mine ne-am împăcat din nou. Și apoi, ea și cu Valentine mi-au rânduie viața. Eu nu hotăram nimic. Toate deciziile erau luate de ei doi – unde să locuiesc, unde să lucrez, ce chirie să plătesc. Chiar și problemele mele mentale erau rezolvate de ei. Îmi dădeau indicații ce trebuie să fac. Și când au hotărât că trebuie să plec, au pus la punct împreună toate amănuntele – împărțirea bunurilor, pensie alimentară, întreținerea copilului. Sunt convins că Valentine a crezut că acționează în interesul meu. El trebuie s-o fi temperat pe Madeleine. El e convins că e un om de bine. E înțelegător și când ești înțelegător suferi mult. Ai o mare răspundere, ceea ce înseamnă și suferință. Eu n-am fost în stare, bietul de mine, să am grijă de soția mea. S-a ocupat el de ea. Nu eram potrivit să-mi cresc propria fiică. A trebuit el s-o facă pentru mine, din prietenie, din milă și pentru că are un suflet mare. E de acord chiar că Madeleine e o psihopată.

– Nu se poate, nu-i adevărat!

– Ba e adevărat. „Sărmana fată e nebună“, așa spunea... Mi-e milă de țiicnita asta.

– Vasăzică e și un tip enigmatic. Ce cuplu ciudat!

– Desigur că e un tip enigmatic, întări Herzog.

– Moses, spuse Ramona. Să nu mai vorbim de lucrurile astea, te rog. Am impresia că nu e bine... Nu e bine pentru noi. Hai acum...

– Încă n-ai auzit totul. Mai e și scrisoarea lui Geraldine care spune cât de prost se poartă cu copilul.

– O știu. Am citit-o. Moses, ajunge.

– Dar... Bine, ai dreptate, spuse Herzog. Bine, uite, chiar acum am încetat. Am să te ajut să strângi masa.

– Nu-i nevoie.

– O să spăl vasele.

– Nu, n-ai să speli vasele. Ești musafir. O să le pun pe toate în chiuvetă, o să le spăl mâine.

Herzog își spuse: „Prefer să accept nu lucrul pe care îl înțeleg pe deplin, ci lucrul pe care-l înțeleg doar parțial. O explicație total clară mie îmi pare falsă. Totuși, trebuie să am grijă de June“.

– Nu, nu, Ramona. Spălatul vaselor mă calmează. Din când în când, în orice caz. Puse dopul la chiuvetă, vărsă praf de săpun, dădu drumul la apă, își scoase haina și o agăță de mânerul unui dulap și-și suflecă mânecile. Refuză șorțul pe care i-l dădu Ramona.

Ca și cum înseși degetele Ramonei ar fi fost senzuale, Herzog voia să vadă cum își făcea ea treburile casnice. Dar prosopul de bucătărie cu care ștergea paharele și argintăria părea în mâinile ei foarte firesc. Vasăzică nu se prefăcea că este o bună gospodină. Herzog se întrebase uneori dacă nu cumva mătușa Tamara, înainte de a pleca, îi pregătea creveții cu sos rémoulade. Răspunsul era negativ. Ramona pregătea singură totul.

– Ar trebui să te gândești la viitorul tău, spuse Ramona. Ce-ai de gând să faci la anul?

– O să găsesc eu o slujbă.

– Unde?

– Nu mă pot hotărî dacă să plec mai aproape de fiul meu. Marco, în Est, sau să mă întorc la Chicago, ca să văd de June.

– Uite ce e, Moses, nu-i nici o rușine să fii un om practic. E oare un lucru de mare cinste sau mai știu eu ce să nu încerci să gândești mai limpede? Ce câștigi sacrificându-te pe tine însuși? Nu merge așa. Și-ar fi trebuit s-o știi până acum. Ar fi o greșeală să te duci la Chicago. O să suferi, asta se va întâmpla.

– Poate, dar suferința e un alt prost obicei de-al meu.

– Glumești?

– Deloc.

– E greu de imaginat o situație mai masochistă. Toată lumea din Chicago îți cunoaște situația. O să fii în aceeași poveste. Certându-te, luptând, fiind lovit. E mult prea umilitor pentru un om ca tine. Nu te respecti îndeajuns. Vrei să fii făcut praf? Asta vrei să-i oferi lui June?

– Nu, nu. La ce bun? Dar aş putea abandona copilul în mâinile celor doi? Ai citit ce spunea Geraldine! Știa scrisoarea aceea pe de rost și era gata să i-o recite.

– Totuși, nu poți lua fata de la mama ei.

– E sângele meu. Are genele mele. E o Herzog. Din punct de vedere mental, cei doi îi sunt străini.

Era din nou tensionat. Ramona încerca să-l îndrepte spre un alt subiect.

– Nu mi-ai spus că prietenul tău Gersbach a devenit un fel de personalitate în Chicago?

– Ba da. A început cu emisiuni educative la radio și acum e peste tot. În tot felul de comitete, de ziare. Ține conferințe la Hadassah... citește din poeziile lui. În temple. A devenit membru al Clubului Standard. Apare la televiziune! E fantastic! Era un provincial oarecare care credea că Chicago are numai o gară. Și acum a devenit cineva grozav – îl vezi peste tot prin oraș în mașina lui, un Lincoln Continental, într-un pardesiu de tweed de culoarea somonului.

– Numai când te gândești la asta și îți ieși din fire, spuse Ramona. Și te nfierbânți degeaba.

– Ți-am spus că într-o zi Gersbach a închiriat o sală?

– Nu.

– A vândut bilete pentru un recital din poemele proprii. Prietenul meu Asphalter mi-a povestit. Cinci dolari pentru primele rînduri, trei pentru restul. Citind un poem despre bunicul lui care era măturător de stradă, a izbucnit în plîns. Nimeni n-a putut ieși din sală. Ușile fuseseră încuiate.

Pe Ramona o pufni rîsul.

– Ha, ha!

Herzog scurse apa din chiuvetă, stoarse cîrpa și turnă praful de curățat. Frecă și apoi clăti chiuveta cu apă. Ramona îi aduse o bucată de lămâie ca să-și scoată mirosul de pește de pe mâini. Herzog o stoarse.

– Gersbach!

– Totuși, spuse Ramona pe un ton serios. Trebuie să te întorci la studiul tău.

– Nu știu. Am impresia că m-am împotmolit. Dar ce altceva aș putea să fac?

– Vorbești așa pentru că ești enervat. Când te vei calma, ai să gîndești altfel.

– Poate.

Îl conduse în camera ei.

– Mai vrei să asculți muzică egipteană? Are un efect relaxant. Se îndreptă spre patefon. Și de ce nu-ți scoți pantofii, Moses? Știu că ai vrea să te descalți, mai ales pe o vreme ca asta.

– O să mă simt mai ușor. Cred că o să-i scot. Oricum au șireturile descheiate.

Luna se ridicase sus, peste Hudson. Deformată de sticlă, deformată de aerul de vară, de parcă s-ar fi îndoit sub propria ei greutate, plutea albă în curenții fluviului. Acoperișurile înguste ale cădirilor de dedesubt erau ca niște figuri fantomatice și lungi apăsate de lună. Ramona întoarse discul și se auzi glasul unei femei care cânta cu orchestra lui Bakkar: „Viens, viens, dans mes bras – je te donne du chocolat“.

Așezată pe un taburet lângă Herzog, Ramona îi luă mâna.

– Dar ce-au vrut să te facă să crezi, pur și simplu nu-i adevărat.

Asta voia el s-o audă zicând.

– Ce vrei să spui?

– Eu mă pricep la bărbați. Când te-am văzut prima dată mi-am dat seama cât de multe dintre resursele tale fuseseră nefolosite. Din punct de vedere erotic. Neatinse chiar.

– Am suferit uneori eșecuri teribile. Eșecuri totale.

– Sunt unii bărbați care ar trebui să fie protejați... chiar prin lege, dacă e nevoie.

– Ca peștii și vânatul.

– Să știi că nu glumesc, spuse Ramona. Vedeă limpede cât de bună era. Îl compătimea. Știa că suferă și de ce anume suferă și-i oferea consolarea pentru care, în mod evident, venise.

– Au încercat să te facă să te simți bătrân și terminat. Dar vreau să-ți explic un lucru. Un om bătrân miroase a bătrân. Orice femeie îți poate spune acest lucru. Când un bătrân ține o femeie în brațe, ea simte un miros de stătut, de praf învechit, ca de haine care au nevoie să fie aerisite. Dacă femeia a acceptat ca lucrurile să ajungă până aici și nu vrea să-l umilească atunci când descoperă că e într-adevăr chiar bătrân (oamenii se mai prefac și e greu să-i ghicești), probabil că va continua până la capăt. Și acest lucru e groaznic. Dar, Moses, tu ești tânăr din punct de vedere chimic. Cu brațele goale, îl luă de gât. Pielea ta are o mireasmă delicioasă... Ce știe Madeleine... E o frumusețe bine ambalată și nimic altceva.

Herzog se gândi ce mare lucru a făcut din viața lui dacă – îmbătrânind vanitos, teribil de narcisist, suferind fără demnitate – își căuta consolarea pe lângă o femeie care, într-o măsură, avea și ea nevoie de așa ceva. O văzuse pe Ramona când era obosită, necăjită și slabă, când ochii i se umbreau, când

fusta nu i se prea potrivea și avea mâinile reci, buzele reci, când era întinsă pe canapea, o femeie scundă, plinuță, dar la urma urmei o femeie micuță, ostenită și a cărei răsuflare avea mirosul de cenușă al oboselii. Și atunci îți dădeai seama de tot – frământări și deziluzii, un sistem complicat de teorie și vorbe, la baza căruia era simpla realitate a nevoii, nevoia unei femei. Ea simte că țin la familie, deoarece sunt tipul de familist, și vrea să fiu familia ei. Ideile ei privind felul cum trebuie să fie o familie îmi plac. Îi atinge buzele cu buzele ei. Îl trăgea (cam agresiv) departe de ură și de lupta fanatică. Cu capul dat pe spate, respira grăbit și agitat, pricepută și preocupată. Începu să-i muște buzele și el, surprins, se dădu înapoi. Continuă să-l muște, mereu mai intens, și Herzog fu cuprins de o puternică poftă sexuală. Îi descheie cămașa și-i puse mâinile pe piele. Apoi, întorcându-se pe taburet, duse o mână la spate ca să-și descheie bluza. Se strânsesă unul în altul. Herzog începu să-i mângâie părul. Mirosul rujului și cel al cărnii se amestecau în respirația ei. Dar deodată se întrerupseră din sărutat. Suna telefonul.

– O, Doamne, spuse Ramona. Doamne, Doamne!

– Vrei să răspunzi?

– Nu, e George Hoberly. Trebuie să te fi văzut venind și vrea să ne strice seara. Nu trebuie să-l lăsăm să...

– Să nu-l lăsăm, zise Herzog.

Trase telefonul și-l reduse la tăcere folosind întrerupătorul de la baza aparatului.

– Ieri m-a făcut din nou să plâng.

– Ultima dată voia să-ți dea o mașină de sport.

– Acum vrea să plec cu el în Europa. Adică vrea să-i arăt Europa.

– Nu știam că are atâția bani.

– Nici n-are. Va trebui să se împrumute. Stând la marile hoteluri, călătoria ar costa zece mii de dolari.

– Mă întreb ce urmărește.

– Adică? Ramonei i se păru că în vorbele lui Herzog e ceva suspect.

– Nimic... nimic. Doar că el crede că ai banii care ar trebui pentru o asemenea călătorie.

– Banii n-au nimic de-a face cu treaba asta. Pur și simplu între noi nu mai e nimic.

– Și ce a fost la început?

– Am crezut că era ceva... Îl privi cu ochii ei căprui într-un mod ciudat, plin de reproș sau de tristețe, întrebându-l parcă de ce ține să spună asemenea lucruri. Vrei să-mi reproșezi povestea asta?

– Ce face pe stradă?

– Nu-i vina mea.

– A încercat să te cucerească și n-a reușit, așa că se socotește nenorocit și vrea să se omoare. Mai bine s-ar duce acasă, să stea pe canapea, să bea o bere și să se uite la Perry Mason.

– Ești prea sever, spuse Ramona. Poate crezi că renunț la el pentru tine și nu te simți bine din cauza asta. Ai impresia că-l dai afară și trebuie să-i iei locul.

Herzog nu răspunse, se gândi o clipă, sprijinindu-se mai bine de spătarul fotoliului.

– Poate, spuse el, dar mă gândesc că în timp ce la New York eu sunt omul din casă, la Chicago sunt omul de pe stradă.

– Dar tu nu ești în nici o privință asemenea lui George Hoberly, spuse Ramona cu glasul ei muzical care-i plăcea lui atât de mult. Glasul ei, când

venea din piept și-i schimba inflexiunea trecând prin gâtleej, îi făcea lui Herzog o mare plăcere. Un alt bărbat poate n-ar fi reacționat la senzualitatea lui voită, dar el reacționa. Mi-a fost milă de George. Din acest motiv nu putea fi nimic altceva decât o legătură trecătoare. Dar tu – tu nu ești bărbatul de care o femeie ar avea milă. Orice ar fi, nu ești un slab. Ești un bărbat puternic...

Herzog dădu din cap. Din nou i se ținea o predică. Și de fapt nici nu-i displăcea. Că avea nevoie de încurajări era foarte clar. Și cine era mai îndreptățit să o facă decât o femeie care-l adăpostea, îi oferea creveți, vin, muzică, flori, simpatie, care-i făcea loc, ca să zicem așa, în sufletul ei și, în cele din urmă, îi oferea chiar și trupul ei? Trebuie să ne ajutăm unul pe celălalt. În această lume irațională, în care mila, compasiunea, inima (chiar dacă stimulate și de puțin interes propriu) sunt toate lucruri rare – câștigate cu greu în numeroase lupte date de unele minorități, victorii ale căror rezultate nu trebuie considerate niciodată definitive, deoarece rareori sunt sigure –, lucruri rare, minimalizate, adesea respinse, repudiate de toate generațiile de sceptici. Iarăși rațiunea, logica te îndeamnă să îngenunchezi și să mulțumești pentru cel mai mic semn de adevărată bunătate. Patefonul cânta. Înconjurată de flori de vară și de lucruri frumoase, chiar de lux, sub lumina verde a lămpii, Ramona îi vorbea colorat. Afară, New Yorkul în arșiță; o noapte luminoasă care n-avea nevoie nici de lună. Covorul oriental și desenul lui fluid îți dădeau speranța că marile îndoieli pot fi lămurite. Ținea brațul catifelat și răcoros al Ramonei între degete. Cămașa îi era descheiată la piept. Herzog zâmbea, dând ușor din cap ascultând-o. O bună parte din ce spunea era foarte adevărat. Era o femeie deșteaptă și, mai mult decât atât, o femeie dragă. Cu o inimă bună. Și avea chiloți negri de dantelă. Știa că e așa.

– Ai o mare apetență pentru viață, spunea Ramona. Și ești un bărbat foarte iubitor. Dar trebuie să termini cu ranchiunele tale. Or să te doboare.

– Cred că ai dreptate.

– Știu că ești de părere că fac prea multă teorie. Dar am fost lovită și eu de mai multe ori – o căsătorie groaznică și o serie întreagă de legături nefericite. Uite ce e – tu ai puterea să-ți revii și ar fi păcat să n-o folosești. Acum.

– Am înțeles.

– Poate că e o chestie biologică, spuse Ramona. Ai un organism puternic. Știi ceva? Femeia de la brutărie mi-a spus ieri că arăt complet schimbată – tenul, ochii. „Domnișoară Donsell, trebuie să fii îndrăgostită.“ Și mi-am dat seama că tu ești cauza.

– Într-adevăr, arăți schimbată.

– Mai drăguță?

– Frumoasă, spuse Moses.

Ramona îi luă mâna și i-o puse înlăuntrul bluzei, uitându-se țintă la Moses cu o privire fluidă. Binecuvântată fie această femeie. Cât de mare plăcere îi făcea. Felul ei de a se purta îi plăcea – felul ei franco-ruso-argentino-iudaic.

– Scoate-ți și tu pantofii, spuse el.

Ramona stinse luminile în afară de lampa verde de lângă pat. Îi șopti:

– Mă întorc imediat.

– Nu vrei să închizi scâncelile alea egiptene, te rog? Ar trebui să-și șteargă limba cu o cârpă de vase.

Ramona opri patefonul și zise:

– Câteva minute, și închise încetișor ușa după ea.

Câteva minute era un fel de a spune. Pregătirile ei durau ceva mai mult. Se obișnuise și înțelegea de ce trebuie să aștepte și nu mai era nerăbdător. Reapariția ei era întotdeauna spectaculoasă și merita să o fi așteptat. De fapt, își dădea totuși seama că ea încerca să-l învețe ceva și el încerca (obișnuința supunerii la învățătură fiind foarte puternică la el) să învețe ce voia ea. Dar cum să definești această învățătură? Descrierea ei ar putea începe cu nestăpânita lui dezordine interioară sau chiar cu faptul că tremura. Și de ce? Pentru că accepta ca întreaga lume să-l preseze. De pildă, ce înseamnă să fii om. Într-un oraș. Într-un secol. Într-o epocă de tranziție. În

masă. Transformat de către știință. Sub o putere organizată. Supus unor controale enorme. Într-o situație produsă de mecanizare. După târzia prăbușire a speranțelor radicale, într-o societate care nu era o comunitate și în care individul e devalorizat. Datorită puterii multiplicată a mulțimii care face ca individul să fie neglijabil. Care cheltuia milioane împotriva dușmanilor străini, dar nu făcea nimic ca ordinea să fie stabilită acasă. Care îngăduia sălbăticia și barbaria în propriile sale orașe mari. În același timp, presiunea milioane de ființe umane care au descoperit ce pot face eforturile și gândurile unite. Așa cum megatonele de apă modelează organisme de pe fundul oceanelor. Așa cum mareele șlefuiesc rocile. Așa cum vânturile erodează falezele. Minunata supermecanizare deschizând perspectiva unei noi vieți pentru o omenire fără de sfârșit. Le vei nega dreptul de a exista? Le vei cere să muncească și să flămânzească în timp ce tu te vei bucura de încântătoarele valori vechi. Tu chiar nu ești un copil al acestei mase și frate cu toți ceilalți. Sau dacă nu, un ingrat, un diletant, un idiot. Herzog, își spuse Herzog, fiindcă vrei un exemplu, iată cum se petrec lucrurile. În primul rând, o inimă rănită și gaz aruncat pe foc. Și la toate acestea cum răspunde Ramona? Ea îți spune să-ți revii la starea normală. Mens sana in corpore sano. Tensiunea constituțională de orice origine are nevoie de un debruș sexual. Oricare ar fi vârsta, istoria, situația, cunoștințele, cultura, evoluția unui bărbat, el poate avea o erecție. Monedă acceptată pretutindeni. Recunoscută și de Banca Angliei. De ce aceste amintiri să-l chinuie și acum? Caracterele puternice, spunea F. Nietzsche, pot uita ce nu pot domina. Desigur, el mai spunea că sperma reabsorbită era marele combustibil al creativității. Să mulțumim sifiliticilor care propovăduiesc castitatea.

Oh, o schimbare de dispoziție, o schimbare de dispoziție – o adevărată schimbare de dispoziție!

Și în treaba asta nu te puteai înșela pe tine însuși. Ramona voia ca el să meargă până la capăt (pecca fortiter!). De ce era atât de quaker când era vorba de sex? Herzog spunea că după dezamăgirile recente ar fi fost bucuros fie și numai s-o scoată la capăt, în poziția misionarului. Ea îi spunea că asta îl făcea să fie în New York o raritate. Aici femeile aveau probleme. Bărbații care păreau cumsecade, la locul lor, aveau foarte des gusturi speciale. Ramona dorea să-i ofere plăcere în orice fel ar fi dorit-o el.

Herzog îi spunea că ea n-avea să reușească niciodată să transforme o scrumbie într-un delfin. Era ciudat că Ramona se comporta uneori ca una dintre târfele acelea din revistele pentru fetișcane. Ea își susținea atitudinea prin tot felul de explicații erudite. Femeie cultivată, îi cita pe Catul și pe marii poeți din toate timpurile. Și pe psihanaliștii care au făcut școală. Și în cele din urma Trupul Mistic. Și astfel ea se găsea în încăperea alăturată, pregătindu-se veselă, dezbrăcându-se, parfumându-se. Voia să-i placă. El nu trebuia decât să fie mulțumit și să-i dea de înțeles acest lucru, iar ea avea să se poarte mai firesc. Cât de bucuros ar fi să se schimbe! Cât de ușurată s-ar simți dacă ar întreba-o: „Ramona, la ce bun toate astea?“ Și atunci ar trebui s-o ia de nevastă?

Ideea căsătoriei îl făcea să fie nervos, dar o examina pe toate fețele. Instinctele ei erau bune, avea spirit practic, capabilă și n-avea să-l rănească. O femeie care risipește banii soțului ei, sunt de acord toți psihiatrii, intenționează să-l castreze. Din punct de vedere practic – și lui i se păru foarte încurajator faptul că avea idei practice –, el nu mai putea suporta dezordinea și singurătatea burlăciei. Lui îi plăceau cămășile curate, batistele călcate, tocurele nescâlciate la pantofii lui, toate acele lucruri pe care Madeleine le disprețuia. Mătușa Tamara voia ca Ramona să aibă un soț. Trebuie să mai fi rămas în memoria bătrânei câteva cuvinte idiș – shiddach, tachliss. Putea să devină un patriarh, cum îi era sortit oricărui Herzog. Omul de familie, tatăl, cel care transmite viața, intermediarul dintre trecut și viitor, unealtă a misterioasei creații, nu mai era la modă. Nu mai erau la modă tații? Doar în ochii femeilor masculine – nenorocitele, savantele de doi bani. (Cât de excitant era să ai gânduri atât de răutăcioase!) Știa că Ramonei îi plăcea erudiția lui, cărțile și articolele lui din enciclopedie, doctoratul lui, Universitatea din Chicago și ar vrea să fie Frau Professor Herzog. Amuzat, își imagina cum ar sosi amândoi la recepțiile de la Hotel Pierre, Ramona cu mânuși lungi prezentându-l cu glasul ei încântător: „Vi-l prezint pe soțul meu, profesorul Herzog“. Iar el, Moses, un alt om, iradiind bunăstare, plin de demnitate, amabil cu toată lumea. Netezindu-și părul pe spate. Ce frumoasă pereche ar face, ea cu ticurile ei, el cu ale lui! Un adevărat număr de vodevil! Ramona s-ar răzbuna pe oamenii care vor fi umilit-o vreodată în trecut. Iar el? Și el avea să-și ia revanșa asupra dușmanilor săi. Yemach sh'mo! Piară numele lor! Mi-au întins o plasă sub picioare! Mi-au pregătit o groapă să cad în ea. Fărămă-le dinții din gură, o, Doamne!

Cu fața și mai ales cu ochii întunecați, încordați, își scoase pantalonii și-și descheie cămașa până jos. Se întrebă ce-ar zice Ramona dacă i-ar propune să intre și el în comerțul cu flori. De ce nu? Ar fi mai în contact cu viața, s-ar întâlni cu clienții. Lipsurile izolării studioase fuseseră prea mult pentru un om cu temperamentul lui. Citise de curând că oamenii singuri din New York, închiși în camerele lor, se apucaseră să cheme poliția în ajutor. „Trimiteți o mașină a brigăzii mobile, pentru numele lui Dumnezeu! Trimiteți pe cineva! Băgați-mă la răcoare cu cineva! Salvați-mă! Atingeți-mă! Veniți! Cineva – vă rog, veniți!”

Herzog nu putea afirma în mod categoric că n-avea să-și termine studiul. Capitolul despre „Moralitatea romantică” mersese de-ajuns de bine, dar cel cu titlul „Rousseau, Kant și Hegel” se blocase. Și ce s-ar întâmpla dacă ar deveni cu adevărat un comerciant de flori? Era un negoț în care se practicau prețuri exagerat de mari, dar asta nu trebuia să-l preocupe. Se vedea în pantaloni reiați, cu pantofi din piele de căprioară. Va trebui să se învețe cu mirosul de pământ și de flori. Acum treizeci de ani, grav bolnav de pneumonie și peritonită, se sufocase din pricina dulceții mirosului unor trandafiri roșii. Fuseseră trimiși, probabil furați, de fratele lui, Shura, care lucra atunci la un florar de pe Peel Street. Herzog își spusese că acum ar putea suporta mirosul de trandafiri. Aceste lucruri vătămătoare, de o frumusețe înmiresmată, de un roșu frumos conturat. Trebuie să ai puterea de a suporta asemenea lucruri, altfel, prin intensitatea lor, pot să pătrundă înlăuntrul tău și să te facă să sângerezi de moarte.

În acel moment, apărură Ramona. Deschise ușa larg și rămase în prag, ca s-o vadă în cadrul iluminat al dalelor din baie. Se parfumase și era goală până la șolduri. Purta doar chiloții negri de dantelă, înguști, cu talie joasă. În picioare avea pantofi cu tocuri cui, de opt centimetri. Numai atât, și parfumul și rujul de buze. Și părul negru.

– Îți plac, Moses?

– O, Ramona! Desigur! Cum poți să mai și întrebi? Sunt fermecat!

Privindu-l cu ochii plecați, Ramona râse reținut.

– O, da. Văd că-ți plac. Își dădu la o parte părul de pe frunte, aplecându-se să vadă ce efect avea nuditatea ei asupra lui – cum reacționa la vederea sânilor și a coapselor ei. Larg deschiși, ochii Ramonei erau negri. Îl luă de mână, ținându-se de încheietură, unde venele erau mai pronunțate, și-l trase spre pat. Moses începu s-o sărute. Se gândea. E un lucru de neînțeles întotdeauna. E un mister.

– De ce nu-ți scoți cămașa? Să știi, Moses, că n-ai nevoie de ea.

Amândoi izbucniră în râs, ea ocupându-se de cămașa lui, el de chiloții ei. Nu era de mirare că pentru Ramona veșmintele erau atât de importante, ele erau decorul necesar pentru această bijuterie somptuoasă, goliciunea ei. Râsul lui fu cu atât mai profund cu cât se stinse, continuându-se înlăuntrul lui. Chiloții ei negri puteau fi o absurditate totală, dar avuseseră rezultatul dorit. Metodele ei erau probabil cam grosolane, dar calculele ei erau corecte. Râdea, dar era prins. Spiritul său era stârnit, dar trupul lui ardea.

– Atinge-mă, Moses. Vrei să te ating și eu?

– O, da, te rog!

– Nu te bucuri că n-ai fugit de mine?

– Da, da.

– Cum e?

– Bine. Foarte, foarte plăcut.

– Dacă ai învăța numai să te încrezi în instinctele tale... Și lampa? Ai prefera mai degrabă întunericul?

– Nu, lasă lampa acum, Ramona.

– Moses, dragul meu Moses. Spune-mi că ești al meu. Spune-mi!

– Sunt al tău. Ramona.

– Numai al meu.

– Numai.

– Slavă Domnului că o ființă ca tine există. Sărută-mi sânii. Dragul meu Moses. O, Slavă Domnului!

Amândoi dormeau adânc. Ramona nu se mișca deloc. Herzog fu trezit odată de un avion cu reacție – ceva care urla cu o putere uriașă la o înălțime copleșitoare. Nu era treaz de-a binelea, dar se dădu jos din pat și se așeză greoi în fotoliul în dungi, gata să scrie un nou mesaj – poate lui George Hoberly. Dar când zgomotul avionului se stinse, îi dispăru și gândul. Ochii îi erau plini de noaptea liniștită, fierbinte, imobilă – orașul, luminile lui.

Fața Ramonei, destinsă în somn, avea o colorație caldă. Într-o mână ținea marginea cu volane a cuverturii de vară și capul i se odihnea pe perne într-o atitudine meditativă; îi aducea aminte de fotografia aceea a copilului gânditor din camera de alături. Un picior ieșea de sub cuvertură descoperind partea dinlăuntru a coapsei cu pielea catifelată ușor cutată – degajând o mireasmă senzuală. Talpa îi era frumos arcuită. Nasul Ramonei era și el curb. Și apoi, degetele grăsuțe, strânse, unul mai mic decât celălalt. Herzog zâmbi uitându-se la ea și, cu mișcări stângace, se întoarse în pat. Îi mângâie părul des și adormi.

După micul dejun o conduse pe Ramona la florărie. Era îmbrăcată într-o rochie de culoare roșie strânsă pe corp și în taxi se îmbrățișau și se sărutau. Moses era excitat și râdea întruna, spunându-și mereu: „Ce fermecătoare e! Și mă descurc!“ Pe Lexington Avenue coborî împreună cu ea și se îmbrățișară pe trotuar (de când se purtau atât de pasional în public bărbații între două vârste?). Ramona n-ar fi avut nevoie de fard, fața îi strălucea, ardea chiar, și, sărutându-l, își apăsă sânii pe pieptul lui; șoferul care aștepta și asistenta Ramonei, domnișoara Schwartz, îi priveau.

Poate că așa ar trebui să trăiesc, își spuse Herzog. Avusese oare destul de multe necazuri și-și plătitese acum datoria față de suferință, câștigându-și dreptul de a ignora opiniile oricui? O strânse și mai tare pe Ramona, simțind-o că se înfoaie, că nu-și mai încape în piele, cu inima în trup, cu trupul în rochia aceea strâmtă. Femeia îl sărută încă o dată și-i simți parfumul. Pe trotuar, în fața vitrinei magazinului, erau aranjate buchete de margarete, de liliac, de trandafiri mici, cutii cu răsaduri de roșii și piper, toate udate proaspăt. Alături, stropitoarea verde cu ciocul de aramă perforat. Picături de apă desenau pete fără formă pe ciment. În ciuda autobuzelor care împăienjneau aerul cu gaze puturoase, Herzog reuși totuși să simtă mirosul proaspăt de țărână, și auzi femeile care treceau, ciocănind grăbit pavajul zgrunțuros cu tocurele lor. Și așa, între privirea amuzată a șoferului și dezaprobarea abia stăpânită a ochilor domnișoarei Schwartz de după frunze și flori, Moses continuă să sărute obrazul fardat și parfumat al Ramonei. În mijlocul marii tranșei deschise care era Lexington Avenue, cu toate că automobilele revărsau otravă, florile supraviețuiau, trandafirii grena, liliacul alb, puritatea albului, luxurianța roșului, și totul scăldat în pâcla aurie a New Yorkului. Aici, pe stradă, atât cât îi îngăduiau firea și dispoziția sa, încerca gustul vieții pe care ar fi putut s-o ducă dacă ar fi fost pur și simplu o ființă iubitoare.

Dar cum rămase singur în taxiul care zăngănea, redeveni același Moses Elkanah Herzog de care nu putea scăpa. Oh, ce ființă mai sunt și eu – ce ființă! Șoferul se grăbea să prindă semaforul verde spre Park Avenue, în timp ce Herzog analiza cum stau lucrurile: cad peste spinii vieții, sângerez. Și apoi? Cad iar peste spinii vieții, sângerez. Și după aceea? Mă culc cu o femeie, plec într-o scurtă vacanță, dar foarte repede cad din nou, peste

aceiași spini, bucuros să sufăr sau suferind cu bucurie – cine mai știe ce fel de amestec e și ăsta! Ce e bun în mine, ce e bun și durabil în mine. Nu e nimic între naștere și moarte decât ce izbutesc să obțin din această situație proastă – numai un rest favorabil de emoții dezordonate? Nici o fărâmbă de libertate? Numai impulsuri? Și tot binele care stăruie în inima mea nu înseamnă nimic? E doar o glumă? O speranță falsă care-l face pe om să încerce iluzia că înseamnă ceva? Și așa el continuă să lupte. Dar binele ăsta nu e o înșelătorie. Știu că nu e. Jur.

Din nou era într-o mare agitație. Deschise ușa apartamentului cu mâini tremurânde. Simțea că trebuie să facă ceva, ceva practic și folositor, și că trebuie să o facă imediat. Noaptea petrecută cu Ramona îi insuflase o nouă putere, și această putere îi redeștepta temerile și, totodată, teama că ar putea să se prăbușească din nou, că aceste sentimente puternice l-ar putea dezorganiza total.

Își scoase pantofii, haina, își descheie gulerul, deschise ferestrele din camera dinspre stradă, în încăpere pătrunse mirosul aerului cald, vag poluat, dinspre port, care-i mișcă perdelele ponosite și storurile. Curentul de aer îl mai calmă puțin. Nu, binele din inima lui nu avea, desigur, prea mare importanță, pentru că, iată, la patruzeci și șapte de ani, venea acasă după o noapte petrecută în oraș, cu o buză care-l durea din pricina mușcăturilor și a sărutărilor, și ca întotdeauna, cu problemele sale nerezolvate. Și ce altceva avea de spus în favoarea lui la judecată? Avusese două soții; avea doi copii; cândva fusese un erudit. Și în dulap vechea lui valiză, ca un crocodil solzos, plină cu aceleași idei. Acum doi ani, un profesor de la Berkeley, Marmelstein, i-o luase înainte, uluind, coplesind, uimind pe toți cei din același domeniu, așa cum voise s-o facă Herzog. Marmelstein era un tip inteligent și un excelent om de știință. Ar trebui, cel puțin, să scape de dramele lui personale și să fie în stare să dea lumii un exemplu de ordine, meritând astfel un loc în societatea umană. Dar el, Herzog, săvârșise un păcat împotriva inimii sale căutând să realizeze o măreață sinteză.

Această țară are nevoie de o sinteză bună de cinci parale.

Ce catalog de erori! Iată, de pildă, luptele lui pe plan sexual. Complet greșite! Herzog, pregătindu-și o cafea, se înroși în timp ce măsura câtă apă să pună în ceașcă. Doar un isteric acceptă ca viața sa să fie polarizată între

antiteze simple și extreme cum ar fi putere – slăbiciune, potență – impotență, sănătate – boală. El se simte provocat, dar incapabil să lupte cu in justiția socială, prea slab, că se luptă cu femeile, cu copiii, cu „nefericirea“ sa. Iată, de pildă, cazul bietului George Hoberly – Hoberly, smiorcăitul ăla nenorocit! Herzog șterse urma lăsată de cafeaua de ieri pe marginea ceștii. De ce alerga ca un apucat prin magazinele de lux din New York să cumpere cadouri intime, măturii de admirație pentru Ramona? Pentru că era copleșit de eșecul său. Sunt oameni care-și subordonează întreaga viață unei ținte supreme, adesea distrugătoare, omorându-se în această strădanie. Și așa ceva nu e de natură politică, ci sexuală. Poate că Hoberly credea că n-a satisfăcut-o în pat. Dar și asta e puțin probabil. O problemă de acest fel, chiar și în caz de ejaculatio praecox, nu ar îndepărta-o pe o femeie ca Ramona. Dacă nu altceva, o asemenea umilință ar provoca-o sau ar intriga-o și i-ar stimula generozitatea. Nu, Ramona era plină de omenie. Pur și simplu nu voia ca omul ăsta disperat să-și descarce pe spinarea ei toate necazurile lui. S-ar putea, de asemenea, ca un om ca Hoberly, care se prăbușește, să încerce să demonstreze eșecul existenței individuale. Să arate că așa ceva nu poate să funcționeze. El împinge dragostea până la absurd pentru a o discredita pentru totdeauna. Și în acest mod se pregătește să slujească Leviatanul organizării și cu o mai mare devoțiune. Dar o altă posibilitate ar fi ca un individ care se sufocă din pricina unor nevoi imperative, dorințe de a fi activ, de frăție, disperat de nevoia de realitate, de Dumnezeu, nevoi ce nu-i sunt recunoscute, se aruncă nebunește asupra oricărui lucru care seamănă a speranță. Și Ramona arăta, într-adevăr, a speranță; ea voia să fie așa. Herzog știa cum e cu povestea asta, întrucât și el uneori îi făcea pe oameni să spere. Emițând un mesaj secret: „Bizuie-te pe mine“. Aceasta era, probabil, o chestiune de instinct, de sănătate sau de vitalitate. Vitalitatea îl duce pe om din minciună în minciună sau îl determină să dea speranțe altora. (Instinctul distrugerii creează propriile sale minciuni, dar asta e o altă poveste.) Se pare, se gândi Herzog, că mă înfierbânt singur cu dramele mele, cu ridicolul, eșecul, denunțarea și deformarea adevărului, ca să mă aprind estetic și voluptuos până ajung la orgasm. Și acest orgasm pare a fi o rezolvare și un răspuns la multe probleme „înalte“. În măsura în care pot avea încredere în Ramona ca preoteasă, asta e. Ea i-a citit pe Marcuse, pe N.O. Brown, pe toți acești neofreudieni. Ea vrea să mă facă să cred că trupul e un factor spiritual, păcatul – unealtă a sufletului. Ramona e o femeie fermecătoare și foarte

emotivă, dar toate aceste teoretizări sunt o ispită primejdioasă. Nu pot duce decât la greșeli și mai orgolioase.

Privi cafeaua care se învoldura în recipientul crăpat al filtrului (comparabil cu gândurile din craniul lui). Când lichidul i se păru de-ajuns de închis la culoare, își umplu ceașca și aspiră aburii calzi. Se hotărî să-i scrie lui Daisy, spunând că-l va vizita pe Marco de Ziua Părinților, fără să invoce vreo slăbiciune. Destul cu prefăcătoriile! Se hotărî, de asemenea, să vorbească cu avocatul Simkin. Imediat.

Cunoscându-i obiceiurile, ar fi trebuit să-i fi telefonat lui Simkin mai devreme. Bătrânul holtei, robust și machiavelic, locuia împreună cu maică-sa și cu o soră văduvă și câțiva nepoți și nepoate în Central Park West. Avea un apartament luxos, însă dormea pe un pat de campanie în cea mai mică dintre încăperi. Noptiera lui era un teanc de volume de drept și acolo lucra și citea până noaptea târziu. Pereții erau acoperiți de sus până jos cu picturi abstract-expresioniste, fără ramă. La șase, Simkin se dădea jos din pat și se ducea cu mașina, un Thunderbird, la un mic restaurant din East Side – descoperea întotdeauna cele mai autentice localuri chinezești, grecești, birmaneze, cele mai întunecate crame din New York. Herzog luase adesea masa cu el. După micul dejun cu cornuri cu ceapă și somon, lui Simkin îi plăcea să se lungească pe divanul din imitație de piele neagră din biroul lui, să se acopere cu un pled tricotat de maică-sa și să asculte muzică de Palestrina și Monteverdi, în timp ce-și punea la punct strategia legală și comercială. Pe la opt își bărbiera obrazii masivi cu aparatul electric și pe la nouă, după ce le spunea colaboratorilor lui ce trebuie să facă, pleca să viziteze galerii și licitații de obiecte de artă.

Herzog formă numărul de telefon și-l găsi pe Simkin acasă. Imediat – era un ritual – Simkin începu să se plângă. Era în iunie, o lună a căsătoriilor, doi membri mai tineri ai firmei lipseau – plecați în călătorie de nuntă. Ce idioți!

– Ei, profesore, spuse el, nu te-am văzut de mult. Ce se întâmplă?

– Mai întâi, Harvey, ar trebui să te întreb dacă poți să-mi dai un sfat. Ești un prieten al familiei lui Madeleine, la urma urmei.

– Să spunem mai degrabă că sunt niște cunoștințe de-ale mele. Știi că-mi ești simpatic. Nici un Pontritter n-are nevoie de simpatia mea, și cu atât mai puțin căteaua aia de Madeleine.

– Dacă nu vrei să te amesteci în povestea asta, recomandă-mi un alt avocat.

– Avocații pot fi destul de scumpi. După câte înțeleg, nu înoți în bani.

Desigur, își spuse Herzog, Harvey e curios. Ar vrea să știe cât mai multe despre situația mea. Oare procedez cu cap? Ramona vrea să mă consult cu avocatul ei. Dar asta m-ar putea obliga iar la cine știe ce. Și în afară de asta, avocatul ei va voi să o ferească de mine.

– Harvey, când ești liber? întrebă Herzog.

– Uite ce e, am dat peste două picturi ale unui naiv iugoslav – Pachich. Tocmai a sosit din Brazilia.

– Putem să ne întâlnim la prânz?

– Nu azi. De câtva timp mă urmărește îngerul morții... Herzog recunoscuse efectele speciale ale umorului iudaic pe care îl îndrăgea Simkin, comediile complicate ale spaimelor și nedumeririlor lui fals cosmice. Câștigând și cheltuind banii, mă distrug, continuă el.

– O jumătate de ceas.

– Să ne întâlnim la cină la Macario. Pariez că nici n-ai auzit de el... eram sigur. Ești chiar un mocofan. Strigă secretarei: Adu-mi cronica aceea a lui Earl Wilson despre Macario. Ai auzit, Tilly?

– Ești ocupat toată ziua?

– Trebuie să mă duc la tribunal. Nenorociții ăia sunt în Bermude cu muierile lor și eu mă lupt aici cu Moloch-ha-movos singur. Știi cât costă o porție de spaghetti al burro la Macario? Ghici!

Trebuie să intru în joc, se gândi Herzog. Își frecă sprânceana cu degetul cel mare și cu arătătorul.

- Trei cincizeci?
- Asta înseamnă mult pentru tine? Cinci dolari și cincizeci de cenți!
- Dumnezeuule, ce pun în spaghetetele astea?
- Le servesc cu pulbere de aur în loc de brânză. Nu, vorbind serios, trebuie să pledez într-un proces. Eu, eu însumi. Și nu pot suferi tribunalele.
- Vin să te iau cu taxiul și mergem în oraș. Acum.
- Dar îmi aștept clientul aici. Știi ce, dacă o să am mai târziu câteva minute libere... Mi se pare că ești foarte nervos. Vărul meu Wachsel lucrează la biroul procurorului districtual. O să-i las vorbă... Așa, și cum omul meu încă n-a venit, de ce nu-mi spui despre ce e vorba?
- E în legătură cu fiica mea.
- Vrei să o ceri în custodie?
- Nu neapărat. Sunt îngrijorat din cauza ei. Nu știu ce face.
- Și în afară de asta, ai vrea să te răzbuni, îmi imaginez.
- Îi trimit regulat pensia alimentară și întreb întotdeauna ce face June, dar nu capăt niciodată nici un fel de răspuns. Himmelstein, avocatul din Chicago, spune că n-aș avea nici o șansă de câștig într-un proces de cerere în custodie. Dar n-am habar cum e crescută fata. Știu că o închid în mașină când îi stânjenește. Până unde merg, știu eu?
- Crezi că Madeleine e o mamă rea?
- Bineînțeles, dar ezit să intervin între fetiță și mama ei.
- Trăiește cu tipul ăla, prietenul tău? Îți aduci aminte când ai plecat anul trecut în Polonia și ți-ai făcut testamentul? L-ai numit executor și tutore.
- Da? Așa e... acum îmi aduc aminte. Cred că așa a fost.

Îl auzi pe avocat tușind și-și dădu seama că se făcea că tușește; Simkin râdea. Nu i-o putea reproșa. Herzog însuși era oarecum amuzat de încrederea lui sentimentală în „cei mai buni prieteni“, și nu putu să nu se gândească cât de mult va fi sporit naivitatea lui plăcerea lui Gersbach. E clar, își spuse Moses, n-am fost capabil să-mi văd de propriile interese și mi-am dovedit nepriceperea în fiecare zi. Un biet nătâng!

– Am fost cam surprins când l-ai numit pe Gersbach, spuse Simkin.

– De ce, știai ceva?

– Nu, dar era ceva dubios în felul în care arăta, cum se îmbrăca, în vocea lui tunătoare, în idișul lui ciudat. Și ce mai exhibiționist! Nu mi-a plăcut nici cum te-a îmbrățișat. Te-a sărutat chiar, dacă-mi aduc bine aminte...

– E experiența lui rusească...

– O, nu vreau să spun că-i chiar homosexual, zise Simkin. Vasăzică, Madeleine e încurcată cu acest superb tutore? Cel puțin ai putea să cercetezi dacă e așa. De ce nu angajezi un detectiv particular?

– Un detectiv. Desigur.

– Ți place ideea?

– Fără îndoială că da! De ce nu m-am gândit eu la ea?

– Ai banii care ți-ar trebui pentru așa ceva? Costă mult.

– În câteva luni mă întorc la lucru.

– Chiar și așa, cât poți câștiga? Simkin vorbea întotdeauna despre veniturile lui Herzog cu o oarecare tristețe. Sărmanii intelectuali, atât de prost tratați. Se întreba de ce Herzog nu se revoltă. Dar Herzog accepta încă normele din timpul crizei.

– Pot împrumuta.

– Detectivii particulari costă enorm. Să-ți explic de ce. Avocatul făcu o pauză. Marile corporații, prin actuala structură a impozitelor, au creat o nouă aristocrație. Mașini, avioane, apartamente la hotel – avantaje în plus pe lângă leafă. De asemenea, restaurantele, teatrele et caetera, școlile particulare au asemenea tarife încât nu sunt la îndemâna celor cu salarii mici. Chiar și tarifele prostituatelor. Cheltuielile medicale deductibile i-au îmbogățit pe psihiatri, așa că până și suferința costă acum mai mult. Și-ți pot spune și ce evaziuni se comit în asigurări, afacerile imobiliare et caetera. Totul e făcut mai ingenios ca altădată. Marile companii au propriile lor CIA. Spioni științifici care fură secretele altor corporații. În orice caz, detectivii câștigă venituri mari de la cei cu bani, așa că atunci când voi, tipii cu venituri modeste, veniți cu problemele voastre, trebuie să tratați cu cele mai dubioase elemente din domeniul ăsta. Și acum să-ți dau un sfat util. Vrei?

– Da, da, vreau. Dar... Herzog ezita.

– Vrei să știi părerea mea. Simkin, așa cum intenționase și Herzog, făcu propunerea în locul lui. Cred că ești singura persoană din New York care nu știe în ce hal m-a tratat Madeleine – ce calomnii! Și eu m-am purtat cu ea ca un unchi. Trăind în mansarde, printre oamenii aceia din teatru, fata era ca un cățeluș înspăimântat. Mi s-a făcut milă de Mady. I-am dăruit păpuși, am dus-o la circ. Când s-a făcut mai mare, ca să meargă la Radcliffe, i-am cumpărat tot ce avea nevoie. Dar când s-a convertit cu acel monsenior filfizon am încercat să stau de vorbă cu ea și m-a făcut ipocrit și escroc. Mi-a spus că sunt un parvenit, care se folosește de relațiile tatălui ei, și nu sunt altceva decât un evreu ignorant. Ignorant! Am luat medalia la latină, în liceu, în 1917. În sfârșit. Și după asta a rănit-o pe o vară de-a mea, o fată epileptică, o femeie bolnavă, imatură, inocentă, prăpădită, care nu se poate apăra – să lăsăm deoparte oribilele amănunte.

– Ce i-a făcut?

– Asta e o altă poveste lungă.

– Vasăzică n-o mai aperi pe Madeleine. N-am știut niciodată ce-a spus împotriva ta.

– Poate nu-ți amintești. M-a rănit de-ajuns de rău, crede-mă. Dar să nu mai vorbim de asta. Sunt un bătrân avid de bani – nu pretind că sunt un sfânt, totuși... Asta-i pasiunea lumii. Poate că nu-ți dai seama, profesore, absorbit cum ești în cercetarea adevărului, binelui și frumosului ca și Herr Goethe.

– În regulă, Harvey. Știu că nu sunt un tip realist. N-am puterea de a-mi forma opiniile pe care trebuie să le aibă un om ca să fie realist. Ce sfat vrei să-mi dai?

– Iată un lucru la care merită să ne gândim, atâta vreme cât împruțitul meu de client n-a venit. Dacă vrei, într-adevăr, să intentezi proces...

– Himmelstein spunea că juriul se va uita la părul meu cărunt și va pronunța un verdict împotriva mea. Poate că ar trebui să-mi vopsesc părul.

– Ia-ți un avocat curățel, creștin, de la una dintre firmele mari. Nu o ceată de evrei urlând în fața tribunalului. Fă din procesul tău un proces al demnității. Și după asta citează-i pe toți protagoniștii: Madeleine, Gersbach, doamna Gersbach, și fă-i să depună mărturie. Amintește-le că pot fi acuzați de sperjur. Dacă interogarea lor e făcută cum trebuie, și sunt gata să-l învăț pe avocatul tău curățel și să dirijez din umbră întregul proces, nu vei avea nevoie să te atingi de un singur fir din părul tău.

Herzog își șterse sudoarea de pe frunte cu mâneca cămășii. I se făcuse deodată foarte cald. Căldura îi înțepa pielea și o făcea să degaje parfumul trupului Ramonei pe care-l absorbise, amestecat acum cu al său.

– Mă ascuți?

– Te ascult. Continuă, spuse Herzog.

– O să fie siliți să spună adevărul, iar depozitiile lor vor fi argumentele de care ai nevoie. Îl putem întreba pe Gersbach când a început legătura cu Madeleine și cum te-a făcut să-l aduci în Midwest – tu l-ai adus, nu-i așa?

– I-am obținut o slujbă. Am închiriat casa pentru ei. Am aranjat să aibă în bucătărie un tocător de gunoi. Am măsurat cercevelele ca Phoebe să poată hotărî dacă să-și aducă draperiile din Massachusetts.

Simkin scoase o caracteristică exclamație de uimire.

– Păi, cu care femeie trăiește Gersbach?

– Asta chiar că nu știu. Aș vrea să-l confrunt eu însumi – aș putea conduce interogarea la tribunal?

– Asta nu se poate aranja. Dar avocatul poate pune pentru tine întrebările pe care le vrei. O să-l răstignești pe schiloditul ăla. Și Madeleine – până acum a făcut ce-a vrut ea. Nu-i trece prin cap că ai vreun drept. O să se trezească, buf, la pământ!

– Mă gândesc adeseori că mi-aș căpăta fata, dacă ar muri. Sunt clipe când aș putea să mă uit la cadavrul lui Madeleine fără nici un pic de milă.

– Ei au încercat să te omoare pe tine, spuse Simkin. Într-un fel, chiar voiau s-o facă.

Herzog simți că vorbele lui privitoare la moartea lui Madeleine îl stârniră pe Simkin și-l făcuseră să vrea să știe cât mai multe despre chestia asta. Vrea să-i spun că, de fapt, mă simt capabil să-i omor pe amândoi. Și așa e. Am încercat s-o fac în minte cu un revolver, cu un cuțit, și n-am trăit nici un sentiment de oroare sau de vină. Nimic. Și altădată nu mi-aș fi putut închipui deloc o asemenea criză. Așa că poate aș fi în stare s-o omor. Dar n-am să-i spun așa ceva lui Harvey.

Simkin continuă:

– Trebuie să dovedești la tribunal că au o legătură adulteră și că fetița este expusă acestei influențe nocive. Un tribunal din Illinois a dat dreptul de custodie unei mame prostituate, fiindcă tot ce făcea, făcea prin diverse camere de hotel. Tribunalele nu-și propun să înfrângă revoluția sexuală a epocii noastre. Dar dacă regulatul se petrece acasă și fetița poate vedea acest lucru, atitudinea judecătorilor e alta. Poate vătăma psihic copilul.

Herzog îl asculta, privind fix pe fereastră, și încerca să-și stăpânească spasmele care-i agitau stomacul și senzația că are un nod în inimă. Telefonul părea să vibreze în ritmul circulației sângelui său, slab și

precipitat, care-i năvălea în creieri. Poate că nu era decât un reflex nervos al timpanelor lui. Păreau că trepidează.

– Înțelegi, spuse Simkin, că povestea asta va fi în toate ziarele din Chicago.

– N-am nimic de pierdut. Practic vorbind, în Chicago m-au uitat cu toții. Scandalul îi va dăuna lui Gersbach, nu mie, spuse Herzog.

– Cum adică?

– Omul se agită peste tot și-i cultiva pe toți oamenii importanți din Chicago – clerici, ziariști, profesori universitari, tipi de la televiziune, judecători federali, doamnele de la Hadassah. Dumnezeu, nu se oprește deloc. Organizează la televiziune tot felul de întâlniri. Cum ar fi Paul Tillich și Malcom X și Hedda Hopper în aceeași emisiune.

– Credeam că tipul e poet și crainic la radio. Acum văd că e și impresar la televiziune.

– E un poet al comunicării de masă.

– Nu-l poți înghiți deloc, nu-i așa? Drace, ți-a intrat în sânge pesemne!

– Uite ce e, ți-ar plăcea să te trezești că tot ce-ai încercat să faci mai bine n-a fost altceva decât un vis de somnambul?

– Dar nu înțeleg ce urmărește Gersbach.

– Îți spun eu ce. E un maestru de manej, un popularizator, un agent de legătură al elitei. Agață tot felul de celebrități și le aduce în fața publicului. Și-i face pe diverși oameni să creadă că el e cel pe care-l căutau atât. Subtil cu cei subtili. Cald cu cei calzi. Grosolan cu cei grosolani. Cu escrocii, ipocrit. Atrocitate pentru cei atroce. Tot ce-ți dorește inima. Plasmă emoțională care poate să circule în orice fel de organism.

Herzog știa că Simkin e încântat să asculte o asemenea izbucnire. Înțelegea că avocatul chiar îl montează, îl atâță. Dar asta nu-l făcea să se oprească.

– Am încercat să-l definesc ca tip uman. E un fel de Ivan cel Groaznic? E un posibil Rasputin? Sau un Cagliostro al săracului? Sau un politician, un orator, un demagog, un rapsod? Sau un fel de șaman siberian? Aceștia sunt adesea niște travestiți sau androgini...

– Vrei să spui că toți acești filosofi pe care i-ai studiat atâția ani sunt toți dați la o parte de un Valentine Gersbach? Întrebă Simkin. Toți acești ani cu Spinoza... Hegel?

– Îți bați joc de mine, Simkin.

– Iartă-mă. N-a fost o glumă prea bună.

– Nu-i nimic. Cam așa e. Ca și cum ai lua lecții de înot pe masa de bucătărie. Ei, cât îi privește pe filosofi, ce să spun? Poate că filosofia puterii, un Thomas Hobbes ar putea să-l analizeze. Dar când mă gândesc la Valentine nu mă gândesc la filosofie. Mă gândesc la cărțile pe care le-am devorat în tinerețe despre Revoluția Franceză sau cea rusă. Și la filmele mute, cum ar fi Mme Sans Gêne – Gloria Swanson. Sau la Emil Jannings în rol de general țarist. Oricum, văd mulțimea năvălind în palate și biserici, jefuind Versailles-ul, bălăcindu-se în deserturi cu frișcă sau turnându-și vin pe sulă și îmbrăcându-se în catifele purpurii, punând mâna pe coroane, mitre și cruci...

Herzog știa prea bine că atunci când vorbea așa era din nou în ghearele acelei forțe excentrice, primejdioase care-l subjugase. Simțea că a cedat din nou în fața ei. În orice clipă putea să audă un pocnet. Trebuie să înceteze. Îl auzi pe Simkin că râde întruna ușurel și, probabil, cu o mână pe pieptul gras ca să se potolească, și cu riduri de veselă satiră în jurul ochilor lui sprâncenați și al urechilor păroase.

– Emanciparea ducând la demență. Libertatea nelimitată de a alege și de a juca o varietate de roluri cu o mare desfășurare de energie brutală.

– N-am văzut în nici un film pe cineva să-și toarne vin peste sulă, când ai văzut tu așa ceva? Întrebă Simkin. La muzeul de artă modernă? Și, de altfel, sper că nu te identifiți cu Versailles-ul sau cu Kremlinul sau cu vechiul regim sau ceva asemănător, nu-i așa?

– Nu, sigur, nu. Nu-i decât o metaforă și probabil nu una bună. Ceea ce voiam să spun e că Gersbach n-o să se lase deloc, o să încerce tot ce se poate. De pildă, dacă mi-a luat soția, era nevoie să-mi ia și suferința? Fiindcă putea să o joace mai bine? Și dacă joacă rolul de îndrăgostit tragic, aproape un semizeu în propriii săi ochi, trebuie să fie și cel mai bun tată și om de familie? Soția lui spune că e un soț ideal. Singurul ei reproș e că vrea mereu să se culce cu ea. Spunea că o încălecă în fiecare noapte. Nu mai putea să țină pasul.

– Cui i s-a plâns?

– Cum cui? Celei mai bune prietene, desigur, lui Madeleine. Cui altcuiva? Și adevărul e că Valentine e un om de familie, pe lângă toate celelalte. Numai că el știa ce simt față de fiica mea și-mi scria în fiecare săptămână ce face, corect și cu o reală bunătate. Până am descoperit că era autorul suferinței pentru care mă consola.

– Și atunci ce-ai făcut?

– L-am căutat în tot Chicago-ul. În cele din urmă i-am trimis o telegramă de la aeroport, înainte de a pleca. Am vrut să-i spun că-l voi uide de îndată ce-mi iese în cale. Dar poșta nu acceptă asemenea mesaje. Și-atunci i-am telegrafiat șase cuvinte: Mișelia Omului Alungă Rareori Toate Eforturile. Inițialele spun moarte.

– Și desigur că s-a speriat de această amenințare!

Herzog nu zâmbi.

– Nu știu. E un superstițios. Dar așa cum ți-am spus, e un om de familie. Face toate reparațiile din casă. Când fata are nevoie de un hanorac, i-l cumpără el. Se duce la Hilman la subsol și-i aduce chifle și scrumbii în sacoșă. Pe lângă toate astea, e și sportiv – campion de box la un colegiu în Oneonta, în ciuda piciorului de lemn. Cu jucătorii de pinacle joacă pinacle, cu rabinii discută despre Martin Buber, cu Societatea de madrigaluri din Hyde Park cântă madrigaluri.

– Așadar, spuse Simkin, nu e decât un psihopat care vrea să parvină, un lăudăros și un exhibiționist. Puțin cam clinic, poate, și, fără îndoială, un tip recunoscut de evreu. Unul dintre acei escroci cu glas tunător. Ce tip de mașină are acest poet animator?

– Un Lincoln Continental.

– He, he!

– Dar imediat ce trânteste portiera mașinii începe să vorbească de parc-ar fi Karl Marx. L-am auzit la Auditoriu vorbind în fața unui public de două mii de oameni. La un simpozion despre desegregare, atacă societatea affluentă. Ăsta-i omul. Dacă ai avea o slujbă bună, cu un salariu de vreo cincisprezece mii pe an, cu o asigurare pe viață, un fond de pensii și poate și ceva acțiuni, de ce să nu fii radical? Oamenii își însușesc lucrurile cele mai bune pe care le găsesc în cărți și se împodobesc cu ele tot așa cum unii crabi se folosesc, după câte se pare, de alge marine, ca să se facă mai frumoși. Și-apoi publicul acela, un public confortabil de oameni de afaceri convenționali și de profesioniști ce-și văd de treburile și specialitatea lor cât se poate de bine, dar care par căzuți din cer în alte domenii, venind să asculte un vorbitor ce se exprimă cu siguranță, cu emfază și ardoare, precis și categoric. Cu un cap ca un furnal aprins, cu un glas care bubuie ca o pistă de popice și cu un picior de lemn care bate toba pe scenă. Pentru mine e o curiozitate, cum ar fi un idiot mongoloid care ar cânta Aida... Dar pentru ei...

– Hopa, te-ai montat iarăși, remarcă Simkin. Ce ți-a venit să vorbești de operă? Așa cum îl descrii, eu văd foarte limpede că omul e un actor, și știu prea bine că Madeleine e o actriță. Asta am înțeles dintotdeauna. Dar liniștește-te. Exagerarea asta nu-ți face bine. Te omori singur.

Moses tăcu, închizându-și ochii o clipă. Apoi spuse:

– Bine, poate că...

– Așteaptă, Moses, cred că mi-a sosit clientul.

– Atunci, bine, nu te mai țin. Dă-mi numărul de telefon al vărului tău și o să ne vedem în oraș mai târziu.

– Nu poți să mai aștepți?

– Nu, trebuie să iau o hotărâre chiar azi.

– Bine, o să încerc să-mi fac puțin timp pentru tine. Și acum, liniștește-te.

– Am nevoie de cincisprezece minute, spuse Herzog. O să-mi pregătesc toate întrebările.

Notându-și numărul de telefon al lui Wachsel, Moses se gândi că poate cel mai bun lucru pe care-l poate face e să înceteze să mai ceară oamenilor sfaturi și ajutor. Lucrul acesta ar putea schimba total situația. Copie numărul lui Wachsel mai clar pe curat. Îl auzea pe Simkin strigând cu grosolănie la clientul său. Ceva despre un furnicar...?

Își descheie cămașa și o aruncă pe pardoseala camerei de baie. Apoi deschise robinetul de la chiuvetă. Ovalul imperfect al bazinului era neted și plăcut în lumina cenușie. Atinse cu vârful degetelor albeața aproape omogenă și aspiră mirosul de umezeală și izul pătrunzător al orificiului de scurgere. Neașteptate infiltrații de frumusețe. Așa e viața. Își băgă capul sub robinet și suspină întâi surprins și apoi de plăcere. Stimate domnule de Jouvenel, dacă țelurile filosofiei politice urmăresc, după cum spunei, să civilizeze puterea, să impresioneze forța brută, să-i amelioreze comportarea și să-i îndrepte energia spre sarcini constructive, aș vrea să precizez (nu se mai adresa lui Jouvenel) că prezența lui James Hoffa în emisiunea dumneavoastră de la televiziune din noaptea trecută m-a făcut să-mi dau seama ce forță teribilă poate fi încăpățânarea violentă. Mi-a părut rău de sărmanii profesori din jurul mesei rotunde pe care-i făcea praf. Vreau să vă spun ce i-aș fi replicat lui Hoffa: „Ce vă face să credeți că realismul trebuie să fie brutal?” Cu mâinile pe cele două robinete, Herzog închise apa caldă și mări presiunea apei reci. Care i se revărsă pe cap și pe ceafă. Violența gândurilor și sentimentelor îl făcea să tremure.

În cele din urmă își înalță capul ud și-l înveli într-un prosop, frecându-se și scuturându-se și încercând să-și revină și să se calmeze puțin. Și atunci îi trecu prin minte că mersul în camera de baie, ca să-și revină, devenise la el obicei. I se părea că acolo e mai activ, mai stăpân pe el însuși. De fapt, își aminti el, la Ludeyville îi ceruse lui Madeleine vreo câteva săptămâni de-a rândul să facă dragoste pe pardoseala camerei de baie. Îl ascultase, dar își dăduse seama că atunci când se întindea pe dalele vechi era furioasă. Nu putea să iasă ceva bun din povestea asta. Așa procedează atotputernicul intelect uman când nu este cu adevărat ocupat. Și acum își imagina ploaia de noiembrie care cădea în Ludeyville peste casa lui zugrăvită pe jumătate. Tufele de sumac își împrăștia frunzele ca niște foi de hârtie roșie chinezească și în pădurea fremătând vânătorii trăgeau după cerbi – bang, bang, bang – și se întorceau acasă cu animalele moarte. Fumul împușcăturilor urca încet la marginea pădurii. Moses știa că, în adâncul inimii ei, soția lui, culcată pe jos, îl blestema. Încerca să-și prezinte dorințele într-o lumină comică, pentru a arăta cât de absurd era totul, de departe cea mai nenorocită formă a luptei dintre oameni, esența însăși a sclaviei.

Și, deodată, Moses își aminti de ceva cu totul diferit care se petrecuse în casa lui Gersbach de lângă Barrington, o lună mai târziu. Gersbach aprindea lumânările de Hanuka pentru fiul său, Ephraim, stâlcind cuvintele binecuvântării în ebraică și dansând apoi cu băiatul. Ephraim era stângaci, în pijamaua lui de copil, iar Valentine, puternic și vivace, în ciuda betșugului său – asta era marele lui farmec; să fie posac din cauză că e infirm? Pe dracu'! Dansa, bocănea, bătea din palme, cu părul vâlvoi, întotdeauna tuns prost la ceafă, ținându-se în sus și-n jos și uitându-se la băiețel cu dragoste fanatică, cu ochii întunecați și aprinși. Ori de câte ori i se aprindea lumina aceea în priviri, culoarea roșiatică a feței părea să se topească în ochii lui căprui și obraji îi deveneau aproape transparente. Ar fi trebuit să-mi dau seama, din privirea lui Mady, ce însemna izbucnirea ei când râdea spontan. Privirea aceea profundă. Stranie. O privire ca niște cârlige. Îl iubea pe actorul acesta.

– Ești pur și simplu grotesc! se gândi brusc Herzog, cu durere, totuși, și mintea lui, căutând imediat o cale spre echilibru, se agăță (în timp ce-și săpunea fața și-și introducea lama în aparatul de ras) de idei, de recenta

carte a profesorului Hocking, dacă dreptatea aceea pe pământ poate sau nu poate fi generală, socială, ci trebuie să-și aibă sursa în inima fiecăruia. Monstruozitatea subiectivă trebuie să fie învinsă, trebuie să fie corectată de o comunitate, prin îndatoririle utile. Și așa cum indicați, suferința particulară să fie transformată pentru a nu deveni masochism. Dar știm acest lucru. Îl știm, îl știm, îl știm, îl știm! Suferința creatoare, după cum credeți... în miezul credinței creștine. Și asta ce mai e? Herzog se îndemnă să fie mai limpede. De fapt, ce vreau? Poate acest lucru: să-i aduc pe amândoi, sub jurământ, la bară, să-i torturez, să le pun o lampă de sudură sub picioare? De ce? Au dreptul să fie împreună; par chiar a-și aparține unul celuilalt. Așa că lasă-i în pace. Dar cu dreptatea cum rămâne? Dreptatea! Uite cine vrea dreptate! Cei mai mulți dintre oameni au trăit și au murit fără – total lipsiți de dreptate. Cu miliardele, și vreme de secole de-a rândul oamenii au asudat, au trudit, au fost sclavi, au fost asupriți, au sângerat până la moarte și au fost îngropați fără a li se face dreptate mai mult decât vitelor. Dar lui Moses E. Herzog, urlând cât îl țin plămânii, de durere și mânie, trebuie să i se facă dreptate. E quid pro quo-ul lui, în schimbul tuturor lucrurilor a renunțat, dreptul lui ca parte nevinovată. Îmi place pisicuța cu blana ei frumoasă, mă joc cu ea și apoi o poftesc la masă, cu ea fiindcă sunt bună, pisica mă iubește. Furia lui e acum atât de mare și de profundă, atât de ucigașă, atât de sângeroasă, atât de amețitoare, încât brațele și degetele ei i se strâng în dorința de a-i sugruma. Asta, dacă-i vorba de puritatea juvenilă a inimii lui. Organizarea socială, cu tot răul și stângăcia ei, a realizat cu mult mai mult și înseamnă mult mai bine decât mine, deoarece, cel puțin câteodată, face dreptate. Eu sunt un zăbăuc și vorbesc despre dreptate. Sunt dator față de puterile care mi-au dăruit o viață umană. Și de unde această viață? Unde e acea viață umană care constituie singura mea justificare pentru a supraviețui? Ce am de arătat în favoarea mea? Numai asta? Fața i se vedea în oglinda pătrată. Cu barba ei de spumă. Își privi ochii perplecși și furioși și scoase un strigăt. Dumnezeuule! Cine e această ființă? Se consideră umană. Dar ce este? Nu e umană prin ea însăși. Dar tânjește să fie umană. Și, asemenea unui vis tulburător, o nălucire persistentă. O dorință. Toate acestea de unde vin? Și ce sunt? Și ce pot fi! Nu o aspirație nemuritoare. Nu, ci una cu totul muritoare, dar umană.

Punându-și cămașa, se gândi să-și viziteze fiul de Ziua părinților. Autobuzul pentru Catskill pleca de la terminalul West Side la șapte dimineața și parcurgea întreaga distanță pe șoseaua principală în mai puțin de trei ore. Își aduse aminte cum se învățase acum doi ani printre copii și părinți pe terenul de joacă plin de praf, scândurile negeluite ale barăcilor, caprele și hamsterii obosiți, tufișurile desfrunzite, și acele spaghetti servite pe farfurii de carton. Pe la ora unu avea să fie obosit frânt și orele dinaintea plecării autobuzului aveau să fie grele și triste, dar trebuia să facă tot ce se poate pentru Marco. Cât despre Daisy, asta avea s-o scutească să mai facă ea călătoria. Avea necazuri, deoarece maică-sa devenise senilă. Herzog aflase de acest lucru din mai multe surse și-l afectase în mod ciudat știrea că fosta lui soacră, frumoasă, autocratică, sufragetă până în vârful unghiilor, și „pur și simplu femeie modernă“ cu pince-nez-ul și cu părul ei des și cărunț, își pierduse controlul de sine. Îi intrase în cap că Moses divorțase de Daisy din cauză că e prostituată și avea carnețel galben – Polina în delirul ei devenise din nou o rusoaică. Cei cincizeci de ani trăiți în Zanesville, Ohio, dispăruseră și o ruga pe Daisy să termine cu „petrecerile cu bărbați“. Sărmana Daisy trebuia să asculte aceste lucruri în fiecare dimineață după ce trimitea băiatul la școală și se pregătea să plece și ea la lucru. O femeie total echilibrată, responsabilă până la severitate, Daisy lucra ca statisticiană la Gallup Poll. De dragul lui Marco încerca să creeze în casă o atmosferă mai veselă, dar n-avea pic de talent pentru așa ceva, încât papagalii și plantele și peștii aurii și reproducerea viu colorate după Braque și Klee de la Muzeul de Artă Modernă păreau să-i accentueze mohoreala. În același timp, cu aspectul ei îngrijit, cu dungile drepte la ciorapi, cu fața pudrată și sprâncenele corectate cu creionul ca să-i dea o expresie mai vioaie, Daisy nu reușea niciodată să-și alunge aerul ei abătut. După ce curăța colivia păsărilor și hrănea micile vietăți și uda plantele, trebuia să o mai înfrunte și pe mama sa senilă. Polina îi poruncea să termine cu viața ei de ocară. Și începea:

– Daisy, te implor. Și în cele din urmă o ruga în genunchi, aplecându-se cu greutate, o femeie bătrână cu șolduri mari, cu părul alb, despletit, cu capul cărunț, uscat și prelung – încă de o mare delicatețe feminină – și cu pince-nez-ul legănându-se pe șnurul de mătase. Nu poți continua tot așa, copila mea.

Daisy încerca să o ridice de jos.

– Bine, mamă, mă voi schimba. Ți promit.

– Bărbații te așteaptă pe stradă.

– Nu, nu, mamă.

– Da, bărbații. Sunt un rău social. O să te îmbolnăvești. O să sfârșești de o moarte oribilă. Trebuie să încetezi. Dacă vei face asta, Moses o să se întoarcă la tine.

– Bine, mamă. Te rog, ridică-te. Am să încetez.

– Sunt și alte căi ca să-ți câștigi existența. Te rog, Daisy, te implor.

– S-a terminat, mamă. Hai, să stăm jos.

Clătinându-se greoi, cu genunchii nesiguri, bătrâna Polina se ridică de jos și Daisy o duse la fotoliul ei.

– O să le spun să plece. Hai, mamă. Să dau drumul la televizor. Vrei să te uiți la cursul de gătit? La Dione Lucas sau la Clubul micului dejun?

Lumina soarelui se strecura prin jaluzele. Imaginile pe ecran, mișcate și licăritoare, aveau o culoare galbenă. Și cărunta, manierata Polina, femeia cu înalte principii, un om de fier, tricota în fața televizorului toată ziua. Vecinii veneau s-o vadă. Verișoara Asya, din Bronx, venea din când în când. În fiecare joi, venea femeia care făcea curat. Dar Polina, acum în vârstă de peste optzeci de ani, trebui, în cele din urmă, să fie internată într-un cămin de bătrâni, undeva în Long Island. Și astfel sfârșesc chiar și firile cele mai puternice!

O, Daisy, îmi pare foarte rău să aflu acest lucru. Mi-e milă...

Vești proaste, una după alta, își spuse Herzog. Obrajii rași îl usturau; îi fricționă cu after shave și-și șterse degetele de poalele cămășii. Luă pălăria, pardesiul și cravata și se grăbi să coboare pe scări în stradă – ascensorul era

prea lent. În stația de taxi găsi un șofer portorican care-și netezea părul negru și lucios cu un pieptene de buzunar.

Moses își înnodă cravata în mașină. Șoferul se întoarse să-l privească. Îl examinează cu atenție.

– Încotro, maestre?

– În oraș.

– Știți, cred că e vorba de o coincidență. Se îndreptau înspre răsărit, spre Broadway. Șoferul îl tot observa prin oglinda retrovizoare. Herzog se aplecă și descifra numele de lângă aparatul de taxat. Teodoro Valdepenas. Dimineața devreme, spuse Valdepenas, am văzut un tip pe Lexington Avenue îmbrăcat ca dumneata, cu exact același model de pardesiu. Și aceeași pălărie.

– L-ai văzut la față?

– Nu... fața nu i-am văzut-o. Taxiul intră pe Broadway și se grăbi spre Wall Street.

– Unde pe Lexington?

– Cam în dreptul Sixtieth Street.

– Și ce făcea omul?

– Săruta o damă în rochie roșie. De aceea nu i-am văzut fața. Și ce-o mai săruta! Erai dumneata?

– Trebuie să fi fost eu.

– Ei, ce zici de așa ceva? Valdepenas lovi cu palma volanul. Dom'le! Din atâtea milioane de oameni. Am luat un tip de la La Guardia, l-am dus prin Tribore spre East River și l-am lăsat la colțul Seventy-Second Street cu Lexington. Te-am văzut sărutând-o pe doamna aia și apoi două ore mai târziu te-am luat de aici.

– Ca și cum ai fi prins peștele care a înghițit inelul regelui, spuse Herzog.

Valdepenas se întoarse puțin să se uite peste umăr la Herzog.

– Era o damă tare bine. Bine făcută! Grozavă! Soția dumitale?

– Nu, nu sunt căsătorit. Ea nu-i măritată.

– Păi, dom'le, așa-i bine. Când o să fiu bătrân o să fac ca dumneata. De ce să mă opresc? Și, crede-mă, de pe acum am început să evit puștoaicele, îți pierzi vremea cu o damă sub douăzeci de ani. M-am lăsat de astea. O femeie la treizeci și cinci de ani abia începe să fie serioasă. Astea sunt cele de la care capeți tot ce-i mai bun... Unde te duci?

– La Palatul de justiție.

– Ești avocat? Sticlete?

– Cu haina asta, arăt eu a detectiv?

– *Hombre, detectivii se și travestesc acum. Ce-mi pasă! Ascultă ce-ți spun. Luna trecută o puștoaică m-a pus pe foc. Lungită în pat, mesteca gumă și citea o revistă. Ca și cum mi-ar fi zis: „Fă-mi ceva!“ Atunci i-am zis: „Uite ce e. Teddy e aici. Ce-i cu guma și revista aia?“ Și ea a zis: „Bine, hai să terminăm odată“. Ei, ce zici de figura asta? I-am spus: „De grăbit mă grăbesc cu taxiul. Ar trebui să-ți dau una peste bot că vorbești așa“. Și să-ți spun ceva. Nici măcar nu era bună la pat. O fufă de optsprezece ani nu știe nici să se cace...*

Herzog izbucni în râs, mai degrabă de uimire.

– Nu-i așa? zise Valdepenas. Doar nu mai ești un țânc.

– Nu, nu sunt.

– O femeie de peste patruzeci știe să aprecieze... Erau la întretăierea dintre Broadway și Houston. Un bețiv neras, cu fălci puternice și o mutră arogantă, aștepta cu o cârpă murdară să șteargă parbrizul mașinilor care treceau, întinzând mâna după bacșiș.

– Uite cum lucrează găinarii ăștia, spuse Valdepenas. Îți mânjesc parbrizul. Și tipii cu bani plătesc. Le tremură fundul. Le e frică să nu plătească. I-am văzut pe coțcarii ăștia din Bowery cum scuipă pe mașini. Să nu care cumva să s-atingă de căruța mea. Am aici la îndemână o rangă. Și când l-oi pocni în cap!

Umbra grea a verii se așternuse peste Broadway-ul în pantă. Birouri la mâna a doua și scaune turnante, vechi fișiere verzi erau expuse pe trotuare – verde-acvariu, castravete murat. New Yorkul financiar se apropia, masiv și fără soare. Puțin mai jos era Biserica Sfânta Treime. Herzog își aminti că-i promisesse lui Marco să-i arate mormântul lui Alexander Hamilton. Îi povestise despre duelul lui cu Burr și de trupul plin de sânge al lui Hamilton adus într-o dimineață de vară pe fundul unei bărci. Marco asculta, palid și serios, fața lui, plină de pistrui à la Herzog, rămânând impasibilă. Marco părea să nu se minuneze niciodată de imensa (însământătoare!) colecție de fapte înmagazinată în capul tatălui său. La acvariu, Herzog îi descria clasificările peștilor după solzi, „cotenoi, placoizi...” știa unde a fost prins coelacanth-ul, cum arăta anatomia stomacului la homari. Toate astea pentru fiul lui – trebuie să încetez, se hotărî Herzog – e o comportare vinovată, sunt un tată superemotiv, un prost exemplu. Mă străduiesc prea mult.

Valdepenas continua să vorbească. Herzog plăti și coborî. Din când în când îi răspundea cu vioiciune. Nu-l mai asculta. Senzualitate oratorică, amuzantă pe moment.

– Dă-i înainte, maestre, nu te lăsa.

– Salutare, Valdepenas.

Își întoarse privirile spre vasta clădire cenușie. Praful se învoldura pe scara cu trepte largi de piatră roasă. Urcând, găsi un buchet de violete căzut din mâna unei fete. Poate o mireasă. Miroseau vag, dar îl făcu să-și amintească de Massachusetts – Luddeville. La vremea asta bujorii erau larg deschiși, tufele de chitre îmbălsămau aerul. Madeleine pulveriza la toaletă un deodorant mirosind a liliac. Violetele îi păreau că miros a lacrimi. Le aruncă într-o ladă de gunoi, sperând că nu au căzut dintr-o mână dezamăgită. Intră în hol prin ușa turnantă, căutând în buzunarul cămășii peticul de hârtie pe

care notase numărul de telefon al lui Wachsel. Era încă prea devreme să telefoneze. Simkin și clientul lui n-avuseseră cum să ajungă în oraș.

Având timp de pierdut, Herzog se plimbă pe uriașele coridoare de la etaj, unde uși batante capitonate, cu mici ferestre ovale, dădeau în sălile de judecată. Se uită într-una dintre ele: largile bănci de mahon arătau de-ajuns de comode. Intră, scoțându-și respectuos pălăria, și-l salută cu capul pe judecător, care nici nu-l luă în seamă. Solid și chel, cu o față mare, glasul de bas, cu pumnul sprijinit pe dosare, domnul judecător. Încăperea, cu plafonul decorat, era imensă, pereții maro-gălbui, dar dezolați. Când unul dintre polițiștii prezenți deschise ușa din spatele băncilor se văzură gratiile celulelor de detenție. Herzog își încrucișă picioarele (cu oarecare distincție, eleganța nu-l părăsea niciodată, nici când se scărpină) și, cu privirea atentă, își întoarse puțin capul, pregătindu-se să asculte, un obicei moștenit de la mama sa.

La început părea că nu se prea întâmplă ceva. Un grup mic de avocați și de clienți discutau în voie niște amănunte, precizându-le. Ridicându-și glasul, magistratul îi întrerupse:

- O clipă. Spuneți...
- El spune...
- Să-l ascultăm pe el ce spune. Spuneți...
- Nu, domnule judecător, nu spun...

Magistratul întreabă:

- Atunci ce vreți să spuneți? Domnule avocat, ce înseamnă toate astea?
- Clientul meu pledează la fel: nevinovat.
- Eu n-am...
- Ba da, dom'le judecător, zise o voce de negru, fără să stăruie.

– ... l-a târât pe acest om, beat, de pe St. Nicholas Avenue în subsolul clădirii de la... care e adresa exactă? Cu intenția de a-l jefui.

Vorbea judecătorul cu basul lui coplesitor; cu pronunțat accent newyorkez.

De unde era, Herzog reuși să-l identifice pe acuzat. Era negrul cu pantalonii maro murdari. Picioarele îi tremurau nervos, de parcă ar fi fost gata să pornească într-o cursă; chiar se și aplecase puțin, în pantalonii lui de culoarea ciocolatei, ca la linia de start. Dar la trei metri, în fața lui, erau gratiile lucitoare. Reclamantul avea un bandaj la cap.

– Câți bani aveți în buzunar?

– Șaizeci și opt de cenți, domnule judecător, spuse omul cu capul bandajat.

– Și te-a forțat să intri în subsol?

Acuzatul spuse:

– Nu, domnule.

– Nu te-am întrebat pe tine. Și ține-ți gura. Magistratul era supărat.

Omul rănit își întoarse capul. Herzog îi zări fața neagră, uscată, bătrânicioasă, cu ochii înroșiți.

– Nu, domnule. Spunea că vrea să-mi dea de băut.

– Îl cunoșteai?

– Nu, domnule, dar voia să-mi dea să beau ceva.

– Și te-ai dus cu acest străin în pivnița... de la ce adresă? Grefier, unde sunt actele? Moses își dădu seama acum că magistratul se distra și-i distra pe gură-cască din sală prefăcându-se că-i furios. Altfel procedura aceasta de rutină era plicticoasă. Ce s-a întâmplat în pivniță? Judecătorul cercetă hârtiile pe care i le înmânase grefierul.

– M-a lovit.

- Așa deodată? Unde era, în spatele dumitale?
- Nu l-am văzut. Sângele a început să-mi curgă în ochi. Nu am putut să-l văd.

Picioarele acelea încordate tânjeau după libertate. Erau gata să o ia din loc.

- Și a luat cei șaiszeci și opt de cenți.
- L-am apucat și a început să țipe. Și apoi m-a lovit din nou.
- Cu ce l-ai lovit pe acest om?
- Domnule judecător, clientul meu neagă că l-a lovit, spuse avocatul. Se cunosc. S-au dus împreună să bea.

Fața neagră, înfășurată în bandaje, cu buze groase, uscată, cu ochii roșii, se întoarse spre avocat.

- Nu-l cunosc.
- Oricare dintre aceste lovituri ar fi putut să-l omoare.
- Agresiune cu intenție de jaf, auzi Herzog. Magistratul adăugă: Presupun că și reclamantul era beat.

Adică sângele lui era bine subțiat cu whisky atunci când a curs în praful de cărbune. Sângele cu whisky trebuia să fie vărsat inevitabil în acest fel. Acuzatul o porni, cu aceeași încordare animalică a picioarelor, vizibilă chiar și prin pantalonii ridicol de largi. Polițistul cu fălcile grase îl privea aproape compătimitor, ducându-l spre celule. Cu o îngăduitoare lovitură peste umeri, îi deschise ușa și-l trimise la locul lui.

În fața magistratului apărură un nou grup, și un polițist în civil depunea mărturie.

- La 7:38 p.m., la un pisoar din toaleta pentru bărbați de la nivelul de jos al Grand Central Station... acest om (îi dădu numele) care era în nișa alăturată a pus mâna pe organul meu genital, spunând în același timp...

Detectivul, un specialist în toalete pentru bărbați, își spuse Herzog, umblând pe acolo ca o momeală vie. După rapiditatea și precizia mărturiei, își dădu seama că asistă la o procedură de rutină.

– L-am arestat pentru violarea...

Înainte ca detectivul să fi terminat menționarea ordonanțelor și numerele lor, magistratul întrebă:

– Vinovat-nevinovat?

Acuzatul era un tânăr înalt, străin, un neamț. Arăta pașaportul. Purta o haină lungă, de piele maro, cu cordonul bine strâns pe talie. Capul mic îi era acoperit de zuluți. Sprâncene roșcovane. Se dovedi că era rezident la un spital din Brooklyn. Și aici, magistratul îl surprinse pe Herzog, care-l considera a fi obișnuitul judecător politician, grosolan și ignorant, care-și făcea numărul pentru obișnuința gură-cască de pe băncile tribunalului. Trăgând cu amândouă mâinile de gulerul robei negre, vrând să spună prin acest gest, se gândi Herzog, ca avocatul acuzatului să se oprească, magistratul interveni:

– Ar fi mai bine să-i atragem atenția clientului dumneavoastră că, în cazul în care își recunoaște vinovăția, nu va mai putea practica niciodată medicina în Statele Unite.

Masa de carne care se iveau din deschizătura robei negre a magistratului, masă aproape fără ochi sau cu ochi de balenă, era, la urma urmei, un cap de om. Glasul acela bubuitor și ignorant era un glas uman. Nu-i distrugi cariera unui om fiindcă a cedat impulsului în atmosfera din acea cavernă uriașă și puturoasă de sub Grand Central, în haznaua orașului, în care nici o minte nu poate rămâne aceeași, unde polițiști (și ei, poate, influențați) ispitesc și prind în cursă sufletele sărmene. Valdepenas îi spusese că polițiștii se deghizează ca să-i prindă pe agresori sau pe satiri și dacă ei se pot deghiza în femei în numele legii, cine știe ce idei le mai pot veni! Imaginația poliției... Era împotriva acestei evoluții deformate a respectării legii. Practicile sexuale de orice fel, numai să nu tulbure ordinea publică, să nu vatăme copii minori, sunt chestiuni de ordin personal. Cu excepția copiilor, niciodată copiii. Acest lucru trebuie să fie absolut strict.

Privea ce se întâmplă cu mare atenție. Procesul rezidentului continuă, și apoi se iviră actorii unei încercări de jaf. Acuzatul era un băiat tânăr, deși obrazul îi era, în chip ciudat, brăzdat de riduri uneori feminine, alteori de-ajuns de masculine. Purta o cămașă verde, soioasă. Părul lung și vopsit era înțeleiat de murdărie. Avea ochi rotunzi spălăciți, și zâmbea cu o veselie goală – nu, mai rău decât atât. Glasul lui – când răspundea întrebărilor – era strident, rece, bine strunit în scâlâmbăielile lui.

– Numele?

– Care nume, domnule judecător?

– Numele tău.

– Numele meu de băiat sau numele meu de fată?

– A... așa... Magistratul, atent, privi prin sală, încercând să-și dea seama cine era pe bănci. Ascultă aici. Moses se aplecă. Ei, ce ești tu, băiat sau fată?

Glasul acela rece răspunse:

– Depinde ce vor oamenii de la mine. Unii vor să fiu băiat, alții vor să fiu fată.

– În ce scop?

– Să fac dragoste, domnule judecător.

– Bine, care ți-e numele de băiat?

– Aleck, domnule judecător. Altfel sunt Alice.

– Unde lucrezi?

– Pe Third Avenue, prin baruri. Stau și aștept.

– Așa îți câștigi existența?

– Mă prostituez, domnule judecător.

Cei de față, avocați, polițiști, zâmbiră, și magistratul însuși se amuza copios, numai o femeie solidă, în picioare, cu brațele goale și puternice, rămase nemișcată.

– Nu ți-ar merge afacerile mai bine dacă te-ai spăla? întrebă judecătorul.

O, ce actori! își spuse Herzog. Toți niște comedianți!

– Murdăria ajută, domnule judecător. Vocea glacială de soprană fu surprinzător de promptă și ascuțită.

Magistratul era foarte satisfăcut. Își încrucișă brațele și întrebă:

– Ei, care-i acuzația?

– Încercare de jaf cu un pistol de jucărie pe Fourteenth Street la un magazin. A cerut casieritei să-i dea banii și ea l-a lovit și l-a dezarmat.

– Cu un pistol de jucărie? Unde-i casiera?

Casiera era o femeie solidă, cu brațele groase. Cu părul cărunt, des. Cu umeri masivi. Nasu-i cărn contrasta cu seriozitatea feții.

– Eu sunt, domnule judecător. Marie Poont.

– Marie? Ești o femeie curajoasă, Marie, și ai prezență de spirit. Spune-ne cum s-a întâmplat.

– Cu mâna în buzunar s-a făcut că are un revolver și mi-a dat un săculeț să-i pun banii. O minte simplă și greoaie, se gândi Herzog; o persoană mezomorfă, cum s-ar zice; un suflet nemuritor, prizonier în această carcasă. Știam că-i un truc.

– Și ce-ai făcut?

– Aveam o bătă de baseball, domnule judecător. Se vând în magazin. L-am pocnit peste braț.

– Foarte bine ai făcut. Așa s-a întâmplat, Aleck?

– Da, domnule judecător, răspunse băiatul cu glasul vesel și rece.

Herzog încercă să-și dea seama ce-i cu veselia asta continuă. Ce părere despre lume avea oare acest Aleck? Părea să răspundă comediei lumii cu altă comedie, glumei cu glume. Cu părul vopsit, ca lâna unei oi bătută de vânturile iernii, și ochii rotunzi, cu dâre de rimel, cu pantalonii strâmți provocatori și ceva de oaie în făptura lui, chiar și în veselia lui răzbunătoare, era un actor de vis. Cu imaginația lui strâmbă, el înfrunta o realitate strâmbă, spunându-i magistratului în subconștient: „Autoritatea ta și degenerescența mea sunt unul și același lucru“. Da, se gândi Herzog, probabil cam așa și e. Sandor Himmelstein proclama cu furie că toți oamenii sunt niște târfe. Desigur, literal vorbind, magistratul nu și-a desfăcut picioarele; dar pentru numire trebuie să fi făcut tot ce i-a fost posibil în cadrul administrației. Totuși, înfățișarea nega posibilitatea unor asemenea acuzații. Avea o expresie lipsită de iluzii, care nu simțea nevoia ipocriziei. Aleck era cel care urmărea să farmece, pretinzând chiar și un oarecare credit „spiritual“. Cineva trebuie să-i fi spus că fellatio era o cale care duce spre adevăr și onoare. Așa că acest nenorocit Aleck avea și el o anumită idee. Era mai pur, deasupra oricărui om cinstit, el nu mințea. Nu numai Sandor Himmelstein avea asemenea idei ciudate, minimale, despre adevăr, onoare. Realism. Ticăloșia în postură transcendentă.

Avea și un trecut de narcoman. Era de așteptat. Avea nevoie de bani pentru droguri, asta era?

– Asta a fost, domnule judecător, spuse Aleck. Aproape că am vrut să renunț fiindcă doamna avea un aer atât de masiv. Știam că poate fi dură. Și totuși am încercat.

Dacă nu era întrebată, Marie Poont nu spunea nimic. Stătea cu capul plecat.

Magistratul spuse:

– Aleck, dacă o ții tot așa, o să ajungi la groapa comună... Îți dau patru-cinci ani.

În groapă! Cu ochii goliți și cu dulceața aceasta putrezită a buzelor. Ei, Aleck, ce zici de asta? O să te gândești – o să fii serios? Dar unde-ar ajunge Aleck dac-ar fi serios? Ce-ar câștiga din treaba asta? Acum se întorcea în celulă și spunea: „Sal’tare. Vă salut“. Alene și dulceag. „Sal’tare.“ Cu glasul înghețat. Îi scoaseră din sală.

Judecătorul clătină din cap. Pederăștii ăștia, ce șleahtă! Își scoase batista din buzunarul robei negre și se șterse pe ceafă, ridicându-și bărbia, și pe față i se reflectară luminile sălii. Zâmbea. Marie Poont aștepta și-i spuse:

– Vă mulțumesc, domnișoară. Puteți pleca.

Herzog își dădu seama că ședea, cu picioarele elegant încrucișate, borul oval al pălăriei sale apăsându-i pulpa, haina în dungi încheiată și incomodă pe el din cauza poziției sale încordate, și urmărise ce se întâmplă cu o privire calm-inteligentă, plină de farmec și simpatie – ca în cântecul de altădată: „Sunt muște pe mine, sunt muște pe tine, dar nu-s muște pe trupul lui Iisus“. Un om care arăta atât de bine și de uman în afara jurisdicției poliției, imun la formele joase ale suferinței și pedepsei. Herzog își schimbă poziția pe bancă, căutându-se în buzunar. Avea o fisă pentru telefon? Trebuie să-l cheme pe Wachsel. Dar nu izbuti să găsească moneda (se îngrășase?) și se ridică în picioare. Cum se ridică, simți că ceva se întâmplă cu el. Se simțea de parcă i s-ar fi vărsat în sânge ceva teribil, iritant, amar și înțepător, și-i ardea venele, fața, inima. Știu că se face alb la față, deși venele i se zbăteau violent la tâmpile. Văzu că judecătorul îl privește ținută, ca și cum Herzog ar fi trebuit să-l salute înainte de a părăsi sala de judecată... Dar îi întoarse spatele și se grăbi spre coridor, trântind ușile batante. Își descheie gulerul, luptându-se cu butoniera rigidă a cămășii lui noi. Sudoarea îi năpădi obraji. Începu să respire mai normal, stând lângă o fereastră înaltă. La baza ei era un grătar metalic. Prin el trecea un curent de aer răcoros, și praful circula pe sub jaluzelele negre-verzui. Câțiva dintre prietenii cei mai buni ai lui Herzog – ca să nu mai vorbim de unchiul Arye – propriul lui tată, de altfel –, muriseră într-o criză de inimă și erau perioade când Herzog se gândea că ar putea avea un atac de cord. Dar nu, într-adevăr, foarte puternic și sănătos, și nu... Ce spunea? Își termină totuși fraza: n-avea norocul ăsta. Trebuie să trăiască. Să-și termine treaba, oricare va fi fost.

Senzația de arsură din piept se mai potoli. Parc-ar fi înghițit o gură de otravă. Dar acum îi trecu prin minte bănuiala că otrava aceasta venea din lăuntrul lui. Știa că de fapt așa era. Ce o producea? Trebuia oare să presupună că fusese ceva bun în el care se stricase acum? Sau fusese ceva rău de la bun început? Propriul său rău. Oameni aduși în fața judecății îl tulburaseră întotdeauna. A vedea fruntea înroșită a studentului la medicină, picioarele tremurânde ale negrului, toate astea sunt oribile. Dar își suspecta propriile reacții. Erau persoane, Simkin, de pildă, sau Himmelstein, sau dr. Edvig, care credeau că, într-un fel, Herzog era o natură simplă, că sentimentele lui erau puerile. Că fusese scutit de distrugerea unor sentimente, tot așa cum rățușca favorită nu e omorâtă. Da, o rățușcă favorită! Simkin părea să-l privească așa cum o privea el pe fata aceea inocentă, vara epileptică pe care Madeleine, se pare, o persecuta. Tineri evrei crescuți în respectul principiilor morale, tot așa cum doamnele victoriene învățau să cânte la pian și să tricoteze, se gândi Herzog. Și eu am venit azi aici să privesc ceva diferit. Acesta era, desigur, scopul meu.

Mi-am interpretat greșit contractul. N-am fost niciodată principalul contractant, ci doar împrumutat mie însumi. Evident, continui să cred în Dumnezeu. Deși nu o recunosc niciodată. Dar ce altceva ar explica purtarea și viața mea? Așa că aș putea să recunosc cum stau lucrurile, deoarece dacă n-aș face-o, nici n-aș putea fi definit. Comportarea mea presupune că există o barieră de care m-am izbit încă de la început și apoi întreaga viață, cu convingerea că e necesar să mă izbesc și că din asta o să iasă ceva. Poate că până la urmă o să pot trece de ea. Trebuie să fi avut acest gând tot timpul. E oare o credință? Sau e pur și simplu o copilărie să te aștepti să fii iubit pentru că-ți îndeplinești datoria? Este, dacă te aștepti la o explicație psihologică, o atitudine puerilă și clasic depresivă. Dar Herzog credea că explicația cea mai severă sau cea mai stupidă, potrivit legii vanității, era în mod necesar și cea mai adevărată. Elanuri pasionale, iubirea, intensitatea, ametelele pasiunii care-l îmbolnăvesc pe om. Cât timp mai pot rezista acestor lupte interioare? Fațada acestui trup se va prăbuși. Întreaga mea viață se lovește de limitele ei și forța dorințelor reprimite se transformă într-o otravă violentă. Răul, răul, răul...! Dragostea extatică, aprinsă, profundă se transformă în rău.

Suferea, trebuia să sufere. Era drept să fie așa. De-ar fi fost numai pentru că îi obligase pe atât de mulți oameni să-l mintă, mulți, mulți, începând, firește, cu mama sa. Mamele își mint copiii la cerere. Dar se poate ca mama lui să fi fost frapată de marea melancolie, propria sa melancolie, pe care o vedea la Moses. Aerul familiei, ochii, ochii aceia ca niște lumini. Și, deși își amintea cu dragoste de fața tristă a mamei sale, nu putea spune, în sinea lui, că ar fi vrut să vadă perpetuată o asemenea tristețe. Da, aceasta reflecta profunda experiență a rasei, atitudinea mamei față de fericire și față de moarte. Această sumbră carapace umană, acest înveliș întunecat, aceste riduri adânci ale supunerii față de menirea de a fi om, această față superbă exprimă reacțiile nervilor celor mai fini ai mamei sale față de măreția vieții, bogată în durere, în moarte. Foarte bine, era frumoasă. Dar el spera că lucrurile se vor schimba. Când ne vom împăca!

Și nu-l mințise întotdeauna pentru a-i menaja sentimentele. Își amintea de după-amiaza aceea târzie când l-a dus lângă fereastra din camera de la stradă pentru că-i pusese o întrebare în legătură cu Biblia: cum a fost creat Adam din țărână. Aveam șase sau șapte ani. Și era gata să-mi dea răspunsul. Rochia ei era de culoare maro-cenușie – ca a penelor de struț. Părul des și negru, cu şuvițe cărunte. Voia să-mi arate ceva la fereastră. Zăpada de afară, din stradă, lumina ziua care, de altfel, era întunecată. Fiecare fereastră avea cercevele colorate: galbene, chihlimbarii, roșii – și geamurile reci aveau pete și vârtejuri. Lângă bordura trotuarului se înălțau stâlpii de telegraf groși, cafenii, de pe atunci, în vârf cu o rețea de fire înghețate și arcuite. Sarah Herzog își deschise palma și spuse:

– Uită-te cu atenție și vei vedea din ce-a fost făcut Adam. Își frecă palma cu un deget, frecă până ce, pe pielea adânc brăzdată de linii, apărură ceva întunecat, o particulă a ceea ce i se păru atunci că e țărână.

– Vezi? E adevărat.

Adult azi, lângă înalta fereastră incoloră, ca o pânză imobilă din fața sălii tribunalului, Herzog repetă ceea ce făcuse ea atunci. Freca și zâmbea; și reuși; o pată de aceeași culoare întunecată începu să-i apară pe palmă. Stătea așa, uitându-se la gratiile negre deschise ale ferestrei. Poate că mi-a dat atunci această dovadă, oarecum în glumă. Cu inteligența pe care o poți

avea numai când privești moartea cu simplitate, când te gândești ce e de fapt o ființă umană.

Săptămâna când a murit, tot iarna. Era la Chicago și Herzog avea șaisprezece ani, aproape bărbat. În locuința din West Side. Era pe moarte. Moses, firește, nu voia să audă de așa ceva. Era liber-cugetător. Darwin, Haeckel și Spencer, pentru el, erau depășiți. El și Zelig Koninski (Ce s-o fi întâmplat cu acel tânăr înzestrat?) disprețuiau biblioteca din cartier. Își cumpărau tot felul de volume groase de la taraba lui Walgreen cu cărți de treizeci și nouă de cenți: Lumea ca voință și reprezentare și Declinul Occidentului. Și ce de lucruri se întâmplau pe atunci! Herzog își încruntă sprâncenele încercând să-și forțeze memoria. Papa avea slujba aceea de noapte și dormea ziua. Prin casă trebuia să mergi în vârful picioarelor. Dacă-l trezeai, se-nfuria. Salopeta lui, puțind a ulei de in, era atârnată de ușa sălii de baie. La trei după-amiază, pe jumătate îmbrăcat, se scula să-și bea ceaiul, tăcut și supărat. Încetul cu încetul reveni la combinațiile lui, făcând afaceri pe Cherry Street, în fața bordelului pentru negri, printre trenurile de marfă. Avea acolo un birou cu capac. Nu mai avea mustață. Și atunci mama căzuse la pat. Și eu, în nopțile de iarnă, studiam în bucătărie Declinul Occidentului. Masa rotundă era acoperită cu mușama.

Era un ianuarie îngrozitor, străzile erau acoperite cu o gheață oțelie. Luna scălda zăpada înghețată din curțile în care verandele strâmbe de lemn își prelungeau umbra. Sub bucătărie era sistemul de încălzire al imobilului. Portarul avea grijă de foc, cu un sac în loc de șorț, cu barba lui de negru plină de praf de cărbune. Lopata zgâria cimentul și apoi se lovea cu zgomot de gura cuptorului. Negrul trântea porțița de metal a cuptorului cu lopata. Și după aceea ducea cenușa și zgura afară cu coșul. Când puteam, mă giugiuleam cu fetele jos, în spălătorie. Dar îl studiam pe Spengler și mă zbăteam și mă înecam în viziunile oceanice ale acestui neamț sinistru. Întâi era Antichitatea, după care suspinau toți oamenii – frumoasa Grece! Apoi, epoca Magiei și apoi cea Faustică. Aflasem că mă născusem, ca evreu, în epoca Magiei, și că noi avuseserăm epoca noastră de glorie, apusă pentru totdeauna. Oricât de mult mă sileam, nu puteam înțelege ideea lumii creștine și faustice, care-mi rămâneau pe veci străine. Disraeli crezuse că i-a putut înțelege și conduce pe englezi, dar se înșelase complet. Era mai bine să mă resemnez și să-mi urmez Destinul. Ca evreu, o relicvă, așa cum

șopârlele sunt relicve ale marii ere a reptilelor, aş fi putut prospera în mod necinstit înşelându-i pe goimi, turma truditoare a unei civilizaţii pe cale de prăbuşire şi dispariţie. În orice caz, trăiam într-o epocă de epuizare spirituală – toate vechile visuri se irosiseră. Eram furios, clocoteam ca un cuptor, continuam să citesc, bolnav de furie.

Când mi-am ridicat ochii de pe textul dens şi de pe insidioasa lui pedanterie, cu inima roasă de ambiţii şi de morbul răzbunării, mama intră în bucătărie. Văzând lumina sub uşă, traversase casa întreagă, tocmai din patul ei de suferinţă. Părul îi fusese tuns în timpul bolii şi, din acest motiv, era greu să-i recunoşti ochii. Sau nu, părul ei scurt făcea ca mesajul lui să fie mai limpede: Fiul meu, aceasta este moartea.

Am preferat să nu înţeleg acest mesaj.

– Am văzut lumină, spuse ea. Ce faci atât de târziu?

Dar pe muribunzi nu-i mai preocupă trecerea timpului. Ei îi era milă de mine, orfanul ei, care făcea tot felul de gesturi ambiţioase, prosteşti: şi se gândea că voi avea nevoie de vederea şi puterea mea într-o bună zi.

După câteva zile, când nu mai putea vorbi, ea tot mai încerca să-l încurajeze pe Moses. La fel ca atunci când, deşi ştia că abia mai putea să sufle tot trăgându-l cu sania în Montréal, el nu voise să se ridice de pe sanie. Intrase în camera ei de muribundă, cu cărţile lui de şcoală, şi începuse să-i spună ceva. Dar îşi ridicase mâinile şi-i arătase unghiile. Erau albastre. Şi, în timp ce el se uita ţintă, ea începu să dea din cap ca şi cum i-ar fi spus: „Da, da, Moses, eu mor“. Se așeză lângă pat. Şi atunci ea începu să-l mângâie pe mână. Făcu acest lucru cum putea, degetele ei îşi pierduseră flexibilitatea. Sub unghii i se părea că degetele se şi transformaseră în lutul acela albastru al gropilor. Începu să se transforme în țărână! Nu îndrăznea să o privească şi asculta cum alunecă săniile copiilor pe stradă, scârţâitul roţilor tarabelor pe gheaţa bocnă, strigătele răguşite ale vânzătorilor ambulanţi de mere şi zăngănitul cântarului de oţel şi susurul aburilor în țevi. Perdelele erau trase.

Pe coridor, în faţa sălii de judecată, îşi băgă amândouă mâinile în buzunarele pantalonilor şi îşi îndreptă umerii. Avea dinţii încleşaţi. Un băiat dur, un cărturar. Şi după aceea, se gândi el, a fost înmormântarea. Cum

a mai plâns Willie în capelă! Până la urmă, fratele lui, Willie, era cel cu inima bună. Dar... Moses își scutură capul ca să scape de aceste gânduri. Cu cât se gândea mai mult, cu atât amintirea lui despre trecut devenea mai întunecată.

Așteptă la rând în fața cabinei telefonice. Receptorul, când puse mâna pe el, era umed de atâtea guri și urechi care-l folosiseră. Herzog sună la numărul pe care i-l dăduse Simkin. Wachsel îi spuse că nu are nici un mesaj din partea lui Simkin, dar dacă voia ca domnul Herzog să vină sus să-l aștepte, e binevenit.

– Nu, mulțumesc. Am să revin, spuse Herzog. Nu putea sta și aștepta într-un birou. Nu fusese niciodată în stare să aștepte orice ar fi fost. Nu știți cumva, e pe undeva prin clădire?

– Știu că e pe aici, spuse Wachsel. Cred că e la un proces penal. Și asta ar fi la... și-ncepu să înșire niște numere de camere.

Herzog își notă câteva. Spuse apoi:

– Mă duc să arunc o privire și o să telefonez din nou peste jumătate de ceas, dacă nu vă deranjează.

– Nu mă deranjează. Suntem aici toată ziua! De ce nu încercați la etajul opt? Micul Napoleon... cu vocea lui, ar trebui să-l auziți și prin pereți.

În prima sală în care intră după ce primise sugestia se desfășura un proces cu juriu. Nu erau mulți oameni în încăpere. În câteva minute îl uită cu totul pe Simkin.

Un cuplu de oameni tineri, o femeie și bărbatul cu care trăia într-un hotel prăpădit din suburbii erau judecați pentru uciderea fiului ei, un copil de trei ani. Copilul era al altui bărbat care o părăsise, spunea avocatul în prezentarea cazului. Herzog observă că toți acești avocați erau cărunți și vârstnici, oameni dintr-o altă generație și dintr-un alt mediu – oameni toleranți, înlesniți. Acuzații puteau fi identificați după înfățișare și cum erau îmbrăcați. Bărbatul purta un bluzon pătat și ros, cu fermoar, și ea, o femeie

cu părul roșu, cu o față mare roșcovană, purta o rochie de casă maro, cu imprimeuri. Amândoi ședeau și păreau a nu fi deloc afectați de ce se discuta, el cu favoriți lungi și mustață blondă, ea cu pomeții obrazilor plini de pistrui și cu ochii mici și alungiți.

Femeia era originară din Trenton. Șchioapă din naștere, tatăl ei fusese mecanic la un garaj. Făcuse patru clase primare și avea coeficientul de inteligență 94. Favoritul familiei era un frate mai mare, ea era neglijată. Neatrăgătoare, posomorâtă, stângace, purtând o gheată ortopedică, deveni foarte curând o delinventă. Dosarul ei era în fața judecătorului, continuă avocatul, pe un ton egal, agreabil și potolit. O fetiță furioasă, incontrolabilă, încă din prima clipă. Existau declarații ale profesorilor. Existau și rapoarte medicale și psihiatrice și un raport neurologic asupra căruia avocatul voia să atragă în mod special atenția tribunalului. Acesta spunea că acuzatei i se făcuse o encefalogramă care evidențiasse o leziune cerebrală capabilă să-i modifice radical comportamentul. Se știa că avea violente crize de furie epileptoidă; controlul emoțiilor determinate de lobul afectat era foarte scăzut. Fiind o sărmană ființă infirmă, fusese adesea molestată, și mai târziu violată de către băieții adolescenți. Mama ei o ura, refuzase să vină la proces și declarase: „Nu-i copilul meu. Nu vreau să știu de ea“. Acuzata rămăsese însărcinată la nouăsprezece ani cu un bărbat căsătorit care trăise cu ea câteva luni și apoi se întorsese la soția și familia lui. Fata refuzase să dea copilul spre adopție, locuise un timp în Trenton cu copilul și după aceea plecase la Flushing, unde gătea și făcea curat la o familie. Într-un weekend îl cunoscuse pe celălalt acuzat, portar la un restaurant de pe Columbus Avenue, și se hotărî să stea cu el la Hotelul Montcalme de pe One Hundred and Third Street – Herzog trecuse de multe ori pe acolo. Mizeria hotelului se simțea din stradă; duhoarea lui întunecată se răspândea prin ferestrele deschise – așternuturile, gunoiul, dezinfectantele, otrava de gândaci. Cu gura uscată, cu corpul aplecat înainte, Herzog încerca să audă totul.

Medicul legist era la bară. Văzuse copilul mort? Da. Avea ceva de spus? Da. Preciză data și împrejurările examinării medicale. Un bărbat voinic, chel, grav, cu buze groase și hotărâte, își ținea însemnările cu ambele mâini ca un cântăreț partitura – martorul experimentat și profesionist. Copilul, spunea el, era normal, dar părea să fi suferit de malnutriție. Erau semne de rahitism incipient, dinții erau deja cariați, dar acest lucru e uneori un simptom care

arăta că mama suferise de toxemie în timpul sarcinii. Trupul copilului prezenta urme neobișnuite? Da, micuțul, după cât se pare, fusese bătut. O dată sau de mai multe ori? După părerea sa, de multe ori. Scalpul era lacerat. Pe spate și pe picioare erau vânătăi neobișnuit de întinse. Fluierul piciorului decolorat. Unde erau cele mai mari vânătăi? Pe pânțele și în special în regiunea organului genital, unde copilul fusese bătut cu ceva care-i sfâșiasse pielea, probabil cu o cataramă metalică sau cu tocul unui pantof de femeie.

– Și intern ce-ați constatat? continuă procurorul.

Două coaste rupte, una prezenta o fractură mai veche. Cea mai nouă provocase o leziune pulmonară. Ficatul copilului fusese rupt. Hemoragia pricinuită e posibil să fi fost cauza imediată a morții. Mai era și o leziune cerebrală.

– După părerea dumneavoastră, copilul a avut o moarte violentă?

– Da, aceasta e părerea mea. Ruptura ficatului ar fi fost suficientă să provoace moartea.

Lui Herzog i se păru că totul se petrecea într-o atmosferă extrem de potolită. Toți – avocații, juriul, mama, prietenul ei dur, judecătorul – se purtau cu multă reținere, foarte stăpâniți și vorbeau pe un ton calm. Un asemenea calm era invers proporțional cu crima. Judecătorul, juriul, avocații și acuzații, toți păreau total indiferenți. Și el? Ședea, în noua sa haină de bumbac în dungi, și-și ținea strâns în mână pălăria de paie. Strângea cu putere pălăria și simțea că-i vine greață. Marginile borului îi făcuseră semne pe degete.

Un martor depuse jurământul; un bărbat solid de vreo treizeci și cinci de ani, într-un costum gri, de vară, elegant, cu o croială à la Madison Avenue. Față rotundă, cărnăasă, cu fălci puternice, dar capul, deasupra urechilor, nu era prea înalt și părea și mai turtit din cauza tunsorii scurte a părului. Avea gesturi elegante; își trase pantalonii când se așeză, își scutură manșetele cămășii și se aplecă cu o politețe măsurată, serioasă și masculină, să răspundă întrebărilor. Ochii întunecați. Se vedea cum i se încrețește pielea capului când își cântărea răspunsurile. Declară că e agent comercial la o

firmă de obloane, jaluzele și ferestre duble. Herzog știa ce înseamnă asta: cercevele de aluminiu cu trei șanțuri; citise anunțurile publicitare. Martorul locuia în Flushing. O cunoștea pe femeia acuzată? I se ceru femeii să se ridice în picioare, și ea se ridică, o siluetă scundă schiopătând, cu părul roșu-închis, ondulat, cu ochii în fundul capului, pistruiată, cu buze groase, cenușii. Da, o cunoștea, locuise la el în casă acum opt luni, nu era propriu-zis în serviciul lui, ci o rudă îndepărtată a soției sale care de milă îi dăduse o cameră – avea un apartament la mansardă, cu sală de baie separată și aer condiționat. Firește, au rugat-o să-i ajute cu treaba în casă, dar uneori pleca, lăsa copilul și lipsea mai multe zile. Știa dacă își maltrata copilul vreodată? Copilul nu era curat niciodată. N-ai fi vrut să-l ții pe genunchi. Avusese un furuncul și soția sa îi pusese niște pomadă, dar mama nu-l îngrijea deloc. Copilul era liniștit, cuminte, se agăța de mama lui, era un băiețel fricos și mirosea urât. Ar putea martorul să dea și alte amănunte privind atitudinea mamei? Da, într-o zi, când se duceau cu mașina să-și viziteze bunica, s-au oprit la un restaurant, Howard Johnson. Toți au comandat ceva de mâncare. Femeia a luat un sendviș cu carne de vită și a început să mănânce și nu i-a dat copilului nimic. Atunci el însuși (indignat) i-a dat băiețelului de la dânsul puțină carne cu sos.

Nu înțeleg! își spuse pentru el Herzog, pe când omul acela cumsecade cu fălcile tremurând plecă de la bară. Nu reușesc... Dar asta-i dificultatea proprie oamenilor care-și petrec viața cu studiul umanioarelor și își imaginează de aceea că, odată descrisă în cărți, cruzimea nu mai există. Desigur, de fapt nu se înșela – înțelegea că ființele umane nu vor trăi în așa fel încât să fie înțelese de Herzogi. Și de ce ar face-o?

Dar n-avu timp să se gândească la acest lucru. Martorul următor care tocmai depusese jurământul era un funcționar de la Montcalme; un holtei de peste cincizeci de ani; buze moi, riduri adânci, fața răvășită, părul parcă vopsit, un glas profund și melancolic sfârșind frazele pe un ton scăzut. Cuvintele se auzeau din ce în ce mai slab, până ce ultimele se pierdeau în niște silabe murmurate. Un fost alcoolic, își spuse Herzog, după cum îl arăta tenul, și avea și ceva de pederast în felul în care vorbea. Spunea că observase acest „cuplu nefericit“. Închiriaseră un oficiu. Femeia primea ajutor social. Bărbatul n-avea nici o ocupație. Poliția venise de câteva ori întrebând de el. Și despre copil ar putea spune ceva tribunalului? În special că plângea mult.

Chiriașii erau nemulțumiți, și când cercetase ce se întâmplă, descoperise că băiețelul era închis într-un dulap. Ca să se cumintească, îi spusese acuzata. Dar în ultima vreme, copilul plângea mai puțin. În ziua morții însă fusese mare gălăgie. Auzise ceva căzând și țipete la al treilea etaj. Și mama, și copilul urlau. Cineva se juca cu liftul, așa că a alergat sus, pe scări. A bătut la ușă, dar femeia țipa prea tare ca să-l poată auzi. Așa că a deschis ușa și a intrat. Ar vrea să spună tribunalului ce-a văzut? A văzut-o pe femeie cu băiețelul în brațe. Credea că-l strânge în brațe, dar, spre uimirea lui, femeia îl aruncă și copilul se lovi de perete. Acesta era zgomotul pe care-l auzisem de jos. Mai era cineva de față? Da, celălalt acuzat era întins pe pat și fuma. Și copilul mai urla? Nu, de data asta zăcea tăcut pe podea. A spus atunci martorul ceva? Era înspăimântat de înfățișarea femeii, de fața ei congestionată. Se făcuse roșie, stacojie, și țipa cât o țineau puterile, și bătea din picior, piciorul cu gheata ortopedică, și-i fusese teamă c-o să-i scoată ochii cu unghiile. Apoi s-a dus să cheme poliția. Imediat a coborât și bărbatul. I-a explicat că băiețelul era un copil cu probleme. Nu putea să-l obișnuiască să-și facă nevoile la toaletă. O înnebunea cum se murdărea. Și plângea toată noaptea. Stăteau așa de vorbă și atunci a venit mașina poliției. Și au găsit copilul mort? Da, când au venit era mort.

– Doriți să-l întrebați ceva? spuse judecătorul.

Avocatul apărării refuză cu un gest al mâinii sale cu degete lungi și albe și judecătorul spuse:

– Poți pleca. Asta-i tot.

Când martorul se ridică, Herzog se ridică și el. Trebuie să se miște, să plece. Din nou se gândi dacă nu cumva o să i se facă rău. Sau spaima copilului îl cuprinsese și pe el? În orice caz, simțea că se înăbușă, ca și cum valvele inimii nu se mai închideau și sângele nu-i mai iriga plămânii. Mergea pe interval cu pași apăsați și grăbiți. Întorcându-se un moment, zări capul cărunt al judecătorului, ale cărui buze se mișcau în tăcere în timp ce citea unul dintre documente.

Ajungând pe culoar, își spuse: „Doamne, Dumnezeu!“ și încercând să vorbească simți că gura i-e năpădită de un lichid acru pe care trebui să-l înghită. Îndepărtându-se se lovi de o femeie cu baston. Cu sprâncenele

negre și părul foarte lung, deși era mai în vârstă, ea arată cu bastonul spre podea, fără să spună ceva. Herzog văzu că purta la picior un bandaj de ghips și saboti metalici și că unghiile degetelor erau date cu oja. Înghițind gustul amar din gură, Herzog spuse:

– Vă rog să mă iertați.

Îl durea îngrozitor capul de parcă i-ar fi plesnit. Se simțea ca și cum s-ar fi apropiat prea tare de foc și și-ar fi opărit plămânii. Femeia nu scoase nici un cuvânt, dar nu se grăbea să-l lase în pace. Ochii ei, pătrunzători, severi, îl țineau în loc, categorisindu-l minuțios și definitiv, ca pe un imbecil. Și din nou, tăcere – Imbecilule! În haina lui roșie în dungii, cu pălăria sub braț, cu părul zburlit, cu ochii umflați, aștepta ca femeia să plece. Când se mișcă în cele din urmă, ducându-se, baston, ghips și saboti, pe culoar în jos, Herzog se concentrează. Din toate puterile – cu gândul și cu inima – încerca să simtă ceva pentru copilul asasinat. Dar ce anume? Cum? Se sili din „toate puterile“, dar nu putu să încerce nimic pentru băiețelul mort și îngropat. Herzog nu apelă la nimic altceva decât la propriile sentimente umane, și nu găsi nimic. Și dacă ar fi gata să plângă? Sau să se roage? Își strânse mâinile. Și ce simțea? Se simțea pe el însuși – propriile sale mâini care tremurau și ochii care-l înțepau. Și pentru ce se putea ruga în America modernă, post... post-creștină? Pentru dreptate – pentru dreptate și milă? Să te rogi să dispară monstruoșitatea vieții, visul malefic care era? Deschise gura să scape de presiunea dinlăuntru. Era stors, și iar stors, și stors, iar și iar.

Copilul țipa, agățat de mamă, dar femeia îl zvârli de perete cu amândouă mâinile. Pe picioare ea avea fire de păr roșcate. Și amantul ei, cu oasele maxilarelor lungi și favoriți de filfizon, privea din pat. Culcat ca să reguleze, în picioare ca să omoare. Unii omoară și după aceea plâng. Alții, nici măcar atât.

Nu mai putea rămâne în New York. Trebuia să se ducă la Chicago să-și vadă fiica și să dea ochii cu Madeleine și Gersbach. Nu trebuise să ia această hotărâre; pur și simplu așa se întâmplase. Se duse acasă și-și schimbă hainele noi, în care se distrase, cu un costum ușor, vechi. Din fericire, nu-și desfăcuse bagajele când se întorsese de la Vineyard. Verifică rapid valiza și plecă. Ca de obicei, era hotărât să acționeze fără a ști prea

bine ce avea de făcut și fără a recunoaște că nu-și putea controla impulsurile. Spera că, în avion, într-o atmosferă mai limpede, avea să înțeleagă de ce făcea această călătorie.

Avionul îl duse la Chicago în nouăzeci de minute, zburând spre vest, împotriva mișcării de rotație a Pământului. și dăruindu-i o prelungire a după-amiezii și a luminii soarelui. Dedesubt, nori albi se-nvolburau ca o spumă. Și soarele era ca o injecție care ne imunizează împotriva dezintegrării uriașului spațiu. Privea vidul albastru și lucirea reactoarelor de pe aripi. Când aparatul se încorda, își mușca buzele. Nu din pricină că-i era teamă să zboare, dar îi trecu prin minte că în cazul în care avionul s-ar prăbuși sau ar exploda (cum se întâmplase recent în spațiul aerian al statului Maryland, când au fost văzute siluete umane împrăștiindu-se și căzând asemenea unor boabe de mazăre dintr-o păstaie), Gersbach ar deveni tutorele lui Junie. Nu și dacă Simkin ar rupe testamentul. Dragă Simkin, șiretule Simkin, rupe testamentul acela! Ar mai fi și două polițe de asigurare, una făcută de Tata Herzog în favoarea fiului său Moshe. Numai că trebuia să vezi ce-a devenit acest copil, tânărul Herzog – un prăpădit dezorientat, cu inima grea. Spun adevărul. Martor mi-e cerul. Stewardesa îi oferi să bea ceva, el o refuză clătinând din cap. Nu era în stare să o privească pe fata aceasta frumoasă și sănătoasă în față.

La aterizare, Herzog întoarse ceasul. Ieși în grabă prin poarta 38 și coborî pe un lung coridor spre biroul de închiriat mașini. Ca să-și dovedească identitatea avea un card American Express, permisul de conducere eliberat de statul Massachusetts și o legitimație de la Universitate. El însuși ar fi găsit suspecte toate aceste adrese diferite, ca să nu mai vorbim de costumul pătat și mototolit pe care-l purta solicitantul, Moses Elkanah Herzog, dar funcționara care-i luă cererea, o femeie scundă, cu maniere agreabile, cu pieptul mare, cu părul buclat și cu un nas turtit (chiar în halul în care era, Herzog simți că surâde), îl întrebă doar dacă vrea un cupeu sau o mașină sport. Alese cupeul, gri-albăstrui, și demară, încercând să se orienteze în lumina verzuie orbitoare a iluminatului electric și a amurgului înecat în praf, printre indicatoarele necunoscute. Ieșind pe autostradă, se angajă pe turnanta în treflă și intră în șuvoiul grăbit al circulației – în zona aceea cu viteza de 60 mile pe oră. Nu cunoștea aceste noi cartiere ale Chicago-ului. Grosolanul, împutitul, sensibilul Chicago, întins pe vechiul fund de lac; și

acest cer portocaliu murdar spre apus, și chemarea răgușită a uzinelor și trenurilor, revărsând fum și funingine peste vara abia înfiripată. Circulația dinspre oraș era foarte aglomerată, nu în sensul lui Herzog, și el rămânea pe dreapta căutând străzile cu nume cunoscute. După ce trecu de Harlem Avenue, ajunse în oraș și se descurcă. Lăsând în urmă autostrada la Montrose, se întoarse spre răsărit și se duse la casa defunctului său tată, o casă modestă din cărămidă, cu două etaje, într-un șir de case tip, cu acoperișul ascuțit, cu scara de ciment pe partea dreaptă, cu jardiniere de flori la ferestrele camerelor din față, peluza ca o movilă de iarbă între trotuar și fundație; de-a lungul trotuarului, ulmi și plopî prăfuiți cu coaja neagră zbârcită și vara cu frunze țepene. Erau și flori, tipice pentru Chicago, simple, parcă de ceară, asemenea unor bucăți de creioane roșii și purpurii, aparținând unei clase speciale de obiecte naturale având un aer artificial. Aceste plante ridicole îl mișcau pe Herzog fiindcă erau atât de lipsite de grație și de gust. Își aduse aminte de devoțiunea cu care-și îngrijea tatăl său grădina când devenise proprietar, spre sfârșitul vieții, cum stropea florile, seara, cu furtunul și ce aer încântat avea surâzând și savurând mirosul pământului. În dreapta și în stânga, când coborî din mașina închiriată, stropitoare automate se învârtteau și dansau, împrăștiind picături scânteietoare, ca niște văluri iridescente. Și aici era casa în care Tata Herzog murise în urmă cu câțiva ani, într-o noapte de vară, ridicându-se deodată în pat și spunând: „Ich shtarb!“ Și apoi muri și sângele lui viguros se prefăcu în țărână prin toate vasele închircite ale trupului său. Și apoi trupul – o, Dumnezeuule! – putrezește și nu rămân decât oasele și chiar și oasele se fărâma până la urmă și se prefac în pulbere, în acel loc strâmt unde se păstrează. Și umanizată în acest fel, planeta aceasta, în galaxia ei de stele și lumi, se rotește din neant în neant, infinitezimală, chinuită de semnificația ei irelevantă. Irelevantă? Herzog, înălțând din umeri cu un gest tipic iudaic, șopti: „Nu, maile...“. Fie și așa.

În orice caz, aici era casa răposatului său tată, în care locuia văduva, foarte bătrâna mamă vitregă a lui Moses, singură în acest mic muzeu al familiei Herzog. Bungalow-ul aparținea familiei. Nimeni nu-l voia. Shura era multimilionar, lăsa să se vadă acest lucru foarte limpede. Willie ajunsese departe cu afacerile cu materiale de construcții – era proprietarul unui parc de camioane din acelea care în trupurile lor cilindrice amestecă în drumul spre șantier cimentul și acolo îl pompează sau îl descarcă (Moses nu prea

știa exact ce fac) în zgârie-norii în construcție. Helen, chiar dacă soțul ei nu era tot atât de prosper ca Willie, era bine situată. Vorbea foarte rar acum de bani. Dar el? El avea cam șase sute de dolari în bancă. Totuși, pentru ce voia el, erau de-ajuns. Nu-l urmărea sărăcia; șomajul, locuințele mizere, perversii, hoții, victimele de la tribunal, oroarea de la Hotelul Montcalme și camerele lui de închiriat, mirosind a ruină și a gândaci striviți, acestea nu erau pentru el. El mai putea încă să ia avionul spre Chicago când voia s-o facă, putea să închirieze o mașină Falcon, albastru-cenușie, și să se ducă la casa cea veche. În felul acesta, își dădu seama, cu o limpezime deosebită, de poziția lui pe scara prerogativelor: de prosperitate, de insolență, de neadevăr, dacă vreți. Și nu numai care era poziția sa, dar, când amanții se certau, aveau un Lincoln Continental la dispoziție ca să închidă în mașină un copil care plângea.

Alb la față, cu dinții strânși, urcă scările în umbra apropiatului amurg și apăsă pe buton, în mijloc avea o semilună care, noaptea, se lumina.

Soneria sună în casă: acele tuburi de crom de deasupra ușii, un xilofon de metal, care intona Merrily We Roll Along, fără ultimele două note. Trebui să aștepte cam mult. Bătrâna Taube, dintotdeauna înceată, chiar la cincizeci de ani, minuțioasă, circumspectă, cu totul altfel decât agili membri ai familiei Herzog – moșteniseră cu toții ridicola iuteală și eleganță a tatălui lor, ceva din înfumurarea acelui mers de om singur cu care bătrânul Herzog se învârtise țănoș prin lume. Lui Moses îi era mai degrabă dragă bătrâna Taube, probabil că l-ar fi neliniștit să aibă alte sentimente față de ea. Privirea nesigură a ochilor ei rotunzi, ieșiți din orbite, era pricinuită poate de o fundamentală hotărâre de a fi înceată, un program de o viață, de amânare și imobilism. Târându-se, ea își atingea toate scopurile pe care și le fixase. Mânca sau bea încet. Nu-și ducea ceașca la gură, ci-și mișca buzele spre ea. Și vorbea foarte lent, ca să-și accentueze maliția. Gătea cu degetele care nu puteau apuca lucrurile foarte sigur, dar era o bucătăreasă excelentă. Câștiga la cărți cu ezitări, dar câștiga. Repeta de două sau trei ori orice întrebare și-și repeta, de asemenea, și răspunsurile. Cu aceeași încetineală își împletea părul în cozi, își spăla dinții ieșiți în afară sau tăia smochinele, curmalele și foile de senna pentru digestie. Cu vârsta, buza de jos începu să-i atârne și ceafa i se îngroșă treptat spre umeri, așa că trebuia să-și țină capul aplecat înainte. O, acum era foarte bătrână, peste optzeci de ani, și nu

se simțea deloc bine. Avea artrită și cataractă la un ochi. Dar spre deosebire de Polina, mintea îi rămăsese limpede. Fără îndoială că necazurile ei cu Tata Herzog, mai pornit, mai nestăpânit și mai arțăgos pe măsură ce îmbătrânea, îi întăriseră mintea.

În casă nu se vedea nici o lumină și oricine, dar nu și Moses, ar fi plecat, presupunând că nu era nimeni acasă. El totuși aștepta, știind că până la urmă Taube va deschide. În tinerețe o văzuse deschizând o sticlă de sifon în cinci minute – când pregătea o prăjitură, întindea aluatul pe masă timp de o oră. Ștrudelul ei era ca o lucrare de bijutier, umplut cu gemuri verzi și roșii de fructe conservate. În cele din urmă o auzi în prag. În ușa întredeschisă apărură ochiurile de aramă ale lanțului de siguranță. Zări ochii negri ai bătrânei Taube, mai întunecați și mai exoftalmici ca altădată. Ușa de sticlă o mai separa de Moses. Știa că și asta e încuiată cu cheia. Bătrânii erau precauți și neîncrezători când erau acasă. Moses își dădu seama că stătea în contra luminii; putea să nu fie recunoscut. Și, oricum, nu mai era același Moses. Dar deși îl examina ca pe un străin, îl recunoscuse. Orice ar fi fost, mintea ei nu era înceată.

– Cine-i?

– Moses...

– Nu te cunosc. Sunt singură. Moses?

– Mătușă Taube, Moses Herzog. Moshe.

– Aha, Moshe.

Degete încete și stângace traseră zăvorul. Ușa se închise ca să dea drumul lanțului de siguranță și apoi se deschise, și – Doamne, Dumnezeu! – ce față îi apărură, cât de zbârcită de necazuri și vârstă, cu colțurile buzelor trase în jos! Când intra, femeia își ridică brațele slabe ca să-l îmbrățișeze.

– Moshe... Intra, o să aprind lumina, închide ușa, Moshe.

Herzog găsi comutatorul și aprinse becul care lumina foarte slab holul de la intrare. Iradierea roză a becului, sticla demodată a abajurului îi amintiră de

ner tamid, lumina de veghe din sinagogă. Închise ușa și mireasma umedă a ierbii dispăru. În casă mirosea a închis, a ceva vag acru din cauza lacului de mobilă. În penumbră, mobila din salon lucea așa cum își amintea – comode și mese cu tăbliile încrustate, sofalele de brocart cu huse lucitoare de plastic, covorul oriental, draperiile exacte și rigide la ferestrele cu obloane laterale. O lampă se aprinse în spatele lui. Descoperi pe consola fonografului o fotografie zâmbitoare a lui Marco de când era mic, cu genunchii goi, stând pe bancă, obrazul proaspăt și frumos, cu părul negru pieptănat în față. Și lângă el, o fotografie de-a lui făcută când obținuse diploma de masterat, cu un obraz agreabil, dar cam fălcos. Figura lui de atunci spunea deschis care erau așteptările îngâmfării lui. Ca vârstă era un bărbat major, dar numai ca vârstă, și în ochii tatălui său, neeuropean cu încăpățănare, ceea ce însemna inocent prin voită alegere. Moses refuza să recunoască existența răului. Dar nu putea refuza experimentarea lui. Și de aceea alții erau desemnați să i-l facă și apoi să fie acuzați (de el) de răutate. Mai era o fotografie a lui Papa Herzog în ultima perioadă a vieții – cetățean american –, frumos, bine ras, fără acel aer de incertă sfidare masculină, de impetuositate de altădată sau de protest pătimaș. Totuși, vederea figurii lui Papa Herzog în propria sa casă îl mișcă pe Moses. Mătușa Taube se apropia cu pași lenți. Nu păstra acolo nici o fotografie de-a ei. Moses știa că fusese o fată frumoasă, în ciuda buzelor ei habsburgice; și chiar când avea cincizeci de ani și o cunoscuse ca văduva Kaplitzky, avea sprâncene frumoase, dese și o coadă groasă, șatenă; o siluetă plăcută, chiar dacă puțin cam fleșcăită, ținută bine într-o „gorselette“. Nu-i plăcea să i se reamintească de frumusețea sau de vigoarea ei de altădată.

– Să te văd, spuse ea, venind în fața lui.

Ochii erau umflați, dar privirea îi era sigură. O privi ținând încercând să nu-i arate cât de îngrozit era. Ghici că întârziase ca să-și pună placa. Avea o dantură nouă, prost făcută, un șir drept, nu curbat, de dinți. Ca o marmotă. Degetele îi erau strâmbe, cu pielea lăsată peste unghii. Dar unghiile erau date cu oja. Și ce schimbări vedea ea la el?

– *Ach, Moshe, te-ai schimbat.*

Herzog se mărgini să dea din cap.

- Și ce mai faci?
- Ce vezi. O moartă în viață.
- Locuiești singură?
- Aveam o femeie. Bela Ockinoff de la pescărie. O știai. Dar nu era curată.
- Hai, mătușă, stai jos.
- O, Moshe, spuse ea. Nu pot să șed, nu pot sta în picioare, nu pot să stau întinsă. Mai bine de acum, alături de Pa. Lui Pa îi e mai bine ca mie.
- Ți-e chiar atât de rău? Herzog trebuie că se trădase, arătându-se mai mișcat decât ar fi vrut, căci o văzu că-l examinează cu atenție, ca și cum bătrânei nu-i venea să creadă că emoția lui e cauzată de ea și căuta să descopere care era adevărata pricină. Sau expresia aceasta se datora cataractei? Ținând-o de braț, o conduse către fotoliu și el se așeză pe sofaua acoperită cu o husă de plastic. Sub tapiserie, Pierrot. Clair de Lune. Clar de lună venețian. Toată banalitatea aceea stupidă care-l înăbușea în anii lui de studenție. Acum nu mai avea nici o putere asupra lui. Era alt om și avea alte scopuri, își dădu seama că bătrâna încerca să afle pentru ce venise. Simțea că e foarte agitat, că nu avea obișnuitul lui aer vag. aerul acela de orgolios absentism pe care M.E. Herzog, doctor în filosofie, obișnuia să-l arboreze. În acele zile, apuse pentru totdeauna.
- Lucrezi din greu, Moshe?
- Da.
- Să-ți câștigi existența?
- O, da.

Bătrâna își plecă o clipă capul. Și-i văzu pielea craniului sub părul cărunt și rar. Organismul făcuse tot ce putea.

Herzog înțelese limpede că bătrâna îi spunea că are dreptul să locuiască în această proprietate a familiei Herzog, chiar dacă, fiind în viață, îl lipsește de

o parte a moștenirii sale.

– E-n regulă, n-am nimic împotriva dumitale, mătușă Taube.

– Ce?

– Trăiește și nu-ți face griji din pricina casei.

– Nu ești bine îmbrăcat, Moshe. Ce se întâmplă, ai necazuri?

– Nu, am pus un costum vechi pentru călătoria cu avionul.

– Ai treabă la Chicago?

– Da, mătușă.

– Copiii sunt bine? Marco?

– E în tabără.

– Daisy tot nu s-a măritat?

– Nu.

– Trebuie să-i plătești pensie alimentară?

– Nu prea mare.

– N-am fost o mamă vitregă rea? Spune-mi drept.

– Ai fost o mamă vitregă bună. Ai fost foarte bună.

– Am făcut ce-am putut, spuse bătrâna, și în această atitudine modestă, Herzog întrezări unul dintre vechile ei roluri – rolul bine studiat și important pe care-l jucase în viața lui Papa Herzog, ca răbdătoarea văduvă Kaplitzky, fosta soție a cunoscutului angrosist fără copii Kaplitzky, singura lui iubire, care purta un medalion cu rubine și călătorea pe calea ferată în saloane Pullman – cu „Portland Rose“ și cu „20th Century“ – sau cu vasul Berengaria la clasa întâi. Ca a doua doamnă Herzog, nu avusese o viață prea

ușoară. Avea toate motivele să-l plângă pe Kaplitzky. „Gottseliger Kaplitzky“, așa-l pomenea întotdeauna. Și odată îi spusese lui Moses: „Gottseliger Kaplitzky n-a vrut să am copii. Doctorul spunea că ar fi primejdios pentru inima mea. Și, de fiecare dată când făceam... Kaplitzky-alehoshalom avea grijă de toate. Eu nici nu mă uitam.“

Amintindu-și de asta, Herzog pufni în râs. Ramonei i-ar fi plăcut: „Eu nici nu mă uitam“. Ea se uita întotdeauna, se apleca, își ținea o șuviță de păr care-i dădea în ochi, cu obrajii înroșiți, amuzându-se grozav de sfiala lui. Ca în noaptea trecută, când, întinsă în pat, l-a ispitit cu brațele deschise... Trebuie să-i telegrafieze. Nu va înțelege de ce a dispărut. Și în clipa aceea sângele începu să-i zvâcnească la tâmpile. Își aduse aminte de ce era acolo.

Ședea aproape de locul în care Tata Herzog, cu un an înainte de a muri, îl amenințase că-l împușcă. Cauza furiei lui erau banii. Herzog rămăsese fără un ban și-l rugase pe tatăl său să-i gireze un împrumut. Bătrânul îl supuse unui interogatoriu minuțios; cum stă cu slujba, cu cheltuielile, cu copilul. Nu avea prea multă răbdare cu Moses. La vremea aceea locuiam în Philadelphia, singur, încercând să aleg – de fapt, nu era nici o alegere! – între Sono și Madeleine. Poate auzise chiar că eram pe cale să trec la catolicism. Cineva lansase un asemenea zvon, trebuie să fi fost Daisy. Eram la Chicago, deoarece Papa trimisese după mine. Voia să-mi spună de schimbările pe care le făcuse în testament. Zi și noapte se gândea cum să-și împartă moștenirea, și se gândea la fiecare dintre noi, ce meritam și ce aveam să facem din ce ne lăsa. Îmi telefona la niște ore ciudate și-mi spunea să vin imediat. Am călătorit toată noaptea cu trenul. Și el m-a tras într-un colț și mi-a spus:

– Vreau să știi, o dată pentru totdeauna. Fratele tău Willie e un om cinstit. Când o să mor, el o să facă așa cum ne-am înțeles.

– Sunt convins, Papa.

Dar de fiecare dată își ieșea din fire, și când a vrut să mă împuște spunea că nu mai poate suporta să mă vadă, cu mutra aceea a mea, de om încrezut și mândru. Aerul omului de elită. Nu-l condang, își spuse Moses în timp ce Taube își descria lent și amănunțit bolile. Papa nu putea suporta să vadă o expresie ca aceasta pe fața fiului său cel mai mic. Îmbătrâneam. Mă iroseam

în proiecte fără de rost, ca să-mi eliberez spiritul. Din cauza mea era îndurerat și furios. Și Papa nu era dintre acei bătrâni pe care apropierea morții îi prostește. Nu, disperarea lui era puternică și permanentă. Și din nou Herzog fu cuprins de o durere vie gândindu-se la tatăl său.

O asculta pe Taube, relatându-i cum decurge tratamentul ei cu cortizon. Ochii săi mari, luminoși, ochii blânzi care-l domesticiseră pe Tata Herzog, nu-l mai priveau pe Moses. Se uitau într-un punct de dincolo de el, lăsându-l liber să-și amintească acele ultime zile ale bătrânului Herzog. Ne-am dus pe Montrose să cumpărăm țigări. Era în iunie, cald ca acum, cerul senin. Papa era cam incoerent. Spunea că ar fi trebuit să divorțeze de văduva Kaplitzky acum zece ani, că sperase să se bucure de ultimii ani din viață – idișul lui devenise mai nesigur și mai ciudat în aceste discuții – și că se înșelase. A kalte kuzhnya, Moshe. Kein foc. Divorțul nu era posibil fiindcă îi datora mulți bani.

– Dar acum ai bani, nu-i așa? îl întreabă Herzog, foarte direct.

Tatăl lui se opri și-l privi lung. În lumina puternică a verii, Herzog fu uimit văzând cât de răvășită era fața tatălui. Dar elementele care rămăseseră, incredibil de vii, își mențineau puterea asupra lui Moses – nasul drept, cuta dintre sprâncene, reflexele verzi și căprui în ochii aceia.

– Am nevoie de banii mei. Cine o să aibă grijă de mine – tu? Îl pot mitui pe îngerul morții încă multă vreme.

Apoi se îndoi puțin din genunchi – Moses înțelese acest semnal; o viață întreagă se străduise să interpreteze gesturile tatălui său, acești genunchi îndoiți însemnau că i se va revela un lucru de o mare subtilitate.

– Nu știu când voi fi desărcinat, șopti Tata Herzog. Folosise vechiul termen idiș referitor la sarcina unei femei – kimpet.

Moses nu știa ce să spună și răspunsul lui fu aproape șoptit.

– Nu te mai necăji, Papa.

Oroarea acestei a doua nașteri, prin grija morții, îi copleși privirea și-l făcu să strângă din buze. Și atunci Tata Herzog spuse:

– Trebuie să mă așez undeva, Moshe. Soarele arde prea tare pentru mine.

Deodată, păru foarte congestionat și Moses îl sprijini și-l ajută să se așeze pe bordura de ciment a unei peluze. Bătrânul avea acum un aer de mândrie masculină jignită.

– Chiar și eu simt căldura azi, spuse Moses.

– S-ar putea ca luna viitoare să merg la băi, la St. Joe, spunea Taube. La Whitcomb. E un hotel plăcut.

– Nu singură, sper...

– Ethel și Mordecai vor să meargă și ei.

– A... Dădu din cap ca s-o facă să continue. Și ce mai face Mordecai?

– Ce să facă la vârsta lui?

Moses fu atent până ce bătrâna se porni din nou și apoi se întoarse la tatăl său. În ziua aceea luaseră prânzul pe veranda din spatele casei, și aici începu cearta. Lui Moses i se păruse, poate, că venise ca un fiu risipitor care, recunoscând că a greșit, cere îndurare tatălui său, așa că bătrânul nu deosebi pe fața lui decât o cerință stupidă – de neînțelese.

– Idiotule! strigă bătrânul. Vită! Apoi, zărind mânioasa revendicare de după expresia răbdătoare a lui Moses, continuă: Pleacă! Nu-ți las nimic! Totul lui Willie și lui Helen! Tu... Să crăpi într-un azil. Și, în timp ce Moses se ridica, Tata Herzog îi strigă: Pleacă! Să nu vii la înmormântarea mea!

– Bine, poate că n-am să vin.

Mătușa Taube îl îndemnase, dar prea târziu, să tacă, ridicând din sprâncene – pe atunci mai avea sprâncene. Tata Herzog se ridică greoi de la masă, cu obrazul crispat, și alergă să-și ia pistolul.

– Du-te, du-te! Întoarce-te mai târziu. O să te chem, îi șoptise Taube, și Moses, încurcat, în silă, rănit fiindcă nenorocirea lui nu era recunoscută în casa tatălui său (monstruosul lui egoism pretinzând satisfacții speciale), se ridică în silă de la masă.

– Repede, repede!

Taube încercă să-l împingă spre ușa de la intrare, dar bătrânul Herzog îi ajunsese cu pistolul în mână, strigând:

– Te omor!

Herzog fu uluit nu atât de această amenințare, în care nu credea, cât de faptul că bătrânului îi reveniseră puterile. În furia lui și le recăpătase pentru o clipă, deși aceasta ar fi putut să-l coste viața. Gâtul încordat, scrâșnetul dinților, obrazul întunecat, chiar și gestul scurt de militar rus prin care-l amenința cu pistolul – toate astea erau de preferat, se gândi Herzog, prăbușirii lui în cursul acelei plimbări spre magazin. Tata Herzog nu era făcut să inspire milă de el.

– Du-te, du-te, spuse mătușa Taube.

Moses plângea.

– Poate c-ai să mori tu înaintea mea! strigă Tata Herzog.

– Papa!

Ascultând pe jumătate lenta descriere, făcută de mătușa Taube, a apropiatei pensionări a vărului Mordecai, Herzog își reaminti tonul aceluia strigăt. Papa-Papa. Mocofanule! Bătrânul, în felul lui ieșit din minți, încerca să întruchipeze bărbăția pe care trebuia s-o arăți tu. Să vii în casa lui cu aerul acela creștinesc, afectat, de fiu care a suferit îndelung. Tot atât de bine puteai să te fi convertit cu adevărat, ca Mady. Ar fi trebuit să apese pe trăgaci. Pentru el, figura aceea spășită a lui Moses era un chin. Merita să fie scutit la bătrânețe de așa ceva.

Și apoi, Moses ajunse în stradă, cu ochii umflați și plânși, așteptând taxiul, în timp ce Tata Herzog se învârtea agitat în sus și în jos dincolo de ferestrele acestea, privindu-l, frământat și chinuit – da, da, ai reușit să-l aduci în halul ăsta. Mergând agitat înainte și înapoi, cu pași grăbiți, lăsându-și greutatea trupului pe călcâie. Pistolul zăcea zvârlit pe jos. Cine știe dacă Moses nu i-a scurtat viața prin durerea pe care i-o pricinuise. Poate că stimulenta mâniei i-a lungit-o. Nu putea muri, lăsându-l pe acest Moses jumătate-om.

Se împăcaseră în anul următor. Și apoi se certaseră din nou. Și apoi... moartea.

– Să-ți fac un ceai? îl întreabă mătușa Taube.

– Da, te rog. Aș vrea un ceai dacă se poate. Și vreau să mă uit și prin biroul lui Papa.

– Biroul lui Pa? E încuiat. Vrei să te uiți prin birou? Totul vă aparține, copii. Poți lua biroul când o să mor.

– Nu, nu, spuse Herzog, n-am nevoie de birou, dar veneam de la aeroport și m-am gândit să trec să văd ce faci. Și acum, că sunt aici, aș vrea să mă uit prin birou. Știu că n-ai nimic împotriva.

– Vrei ceva anume, Moshe? Data trecută ai luat cutia cu bani de argint a mamei tale.

I-o dăduse lui Madeleine.

– Lanțul de la ceasul tatei mai e acolo?

– Cred că l-a luat Willie.

Herzog se încruntă, gândindu-se.

– Dar rublele? Le-aș vrea pentru Marco.

– Rublele?

– Bunicul meu Isaac cumpărase în timpul revoluției ruble țariste și le țineam întotdeauna în birou.

– În birou? Nu le-am văzut niciodată.

– Aș vrea să mă uit, în timp ce pregătești ceaiul, mătușă Taube. Dă-mi cheia.

– Cheia...? Înainte, când îl chestionase, vorbise mai repede, acum își reluase încetineala, ridicând în fața lui Herzog muntele voinței ei de întârziere.

– Unde o ții?

– Unde? Unde am pus-o? În toaleta lui Pa? Sau altundeva? Să-mi aduc aminte. Așa sunt acum, îmi aduc aminte cu greu...

– Știu unde e! spuse Herzog ridicându-se brusc.

– Știi unde e? Atunci unde e?

– În cutia muzicală, unde o țineai întotdeauna.

– În cutia...? Pa a luat-o de acolo. Mi-a încuiat cecurile mele venite de la asistența socială. Spunea că el trebuie să țină toți banii.

Moses știa că avea dreptate.

– Nu te deranja, o găsesc eu, spuse el. Tu pune ceainicul la fiert. Mi-e tare sete. Am avut o zi lungă și fierbinte.

O ajută să se ridice, ținând-o de brațul flasc. Reușise – o biată victorie, plină de urmări primejdioase. Intră fără ea în dormitor. Patul tatălui său fusese luat de-acolo. Patul ei rămăsese singur, acoperit cu o cuvertură urâtă – o țesătură care-i amintea de o limbă încărcată. Mirosea a mirodenii vechi, aerul era greu și întunecat. Deschise capacul cutiei muzicale. În casa asta nu avea decât să-și consulte memoria ca să găsească ce voia. Mecanismul declanșase cilindrul ai cărui ghimpi făcură să se audă notele delicate ale ariei din Figaro. Moses știa cuvintele:

Nel momento

Della mia cerimonia

Io rideva di me

Senza saperlo.

Degetele lui găsiră cheia.

Bătrâna Taube, în întuneric, dincolo, întrebă:

– Ai găsit-o?

– E aici, răspunse Moses, cu glasul scăzut și mângâios, să nu o supere. Casa era a ei, la urma urmei. Nu era frumos să năvălească așa. Nu-i era rușine că o făcea, dar recunoștea cu toată obiectivitatea că nu era drept s-o facă. Dar trebuia să o facă.

– Vrei să pun ceainicul la fiert?

– Nu, încă mai pot pregăti un ceai.

Îi auzi pașii lenți în coridor. Se ducea la bucătărie. Herzog se îndreptă repede spre salonaș. Draperiile erau trase. Aprinse lampa de pe birou. Căutând comutatorul, sfâșie mătasea veche a abajurului și pe birou căzu o pulbere fină. Culoarea asta se numește trandafir vechi, era sigur. Deschise secrétaire-ul din lemn de cireș, trăgând capacul pe ambele părți. Apoi se întoarse și închise ușa, asigurându-se mai întâi că Taube a ajuns la bucătărie, în sertare recunoscându fiecare lucru – piele, hârtie, aur. Iute și cu încordare, cu venele umflându-i-se pe frunte și tendoanele la mâini, bâjbâi și găsi ce căuta – pistolul lui Tata Herzog. Un pistol vechi, cu țeava nichelată. Papa îl cumpăraseră ca să-l aibă pe Cherry Street la depoul de căi ferate. Moses deschise butoiul pistolului. Avea două gloanțe. Asta era, deci. Îl închise rapid și-l vârî în buzunar. Făcea o umflătură prea mare. Își scoase

portofelul și puse pistolul în locul lui. Portofelul îl puse în buzunarul pantalonilor.

Și apoi începu să caute rublele. Le găsi într-un mic compartiment împreună cu vechi pașapoarte, panglici cu peceti de ceară roșie, asemenea unor picături de sânge. La bourgeoise Sarah Herzog avec ses enfants, Alexandre huit ans, Hélène neuf ans et Guillaume trois ans, semnat Conte Adlerberg, Gouverneur de St. Petersbourg. Rublele erau într-o mapă mare – cu care se juca acum patruzeci de ani. Petru cel Mare într-o armură somptuoasă și o splendidă și imperială Ecaterina. La lumina lămpii se zărea filigranul. Amintindu-și cum el și cu Willie jucau cazino cu rublele ca miză, Herzog pufni în râs, apoi făcu un sul din aceste bancnote mari și le băgă în buzunar, înfășurând cu ele pistolul. Așa, se gândi el, era mai puțin vizibil.

– Ai găsit ce-ai vrut? îl întrebă Taube din bucătărie.

– Da. Puse cheia pe masa de metal emailată.

Știa că nu trebuie să creadă că femeia are o față ca de oaie. Această înclinație metaforică a minții îi paraliza judecata și într-o zi avea, probabil, să-l piardă. Poate că această zi era aproape; poate că în noaptea asta i se va cere să-și dea sufletul. Pistolul îl apăsa pe piept. Dar buzele proeminente, ochii mari și gura încrețită erau ca de oaie și-l avertizau că risca prea mult gândindu-se la distrugere. Taube, o supraviețuitoare veterană, luptase cu moartea pas cu pas, dejucând-o prin lentoarea ei. Totul se degradase în afară de șiretenia și incredibila ei răbdare, și în Moses ea îl vedea din nou pe Tata Herzog, nervos și grăbit, impulsiv, suferind. Aplecându-se spre Taube, un ochi i se zbătu. Ea murmură:

– Ai multe necazuri? Nu le face și mai grele, Moshe.

– Nu-s necazuri, mătușă. Niște afaceri de care trebuie să mă ocup. Știi, cred că nu mai am timp să aștept ceaiul.

– Am scos ceașca lui Pa pentru tine.

Moses bău apă de la robinet din ceașca de ceai a tatălui său.

– La revedere, mătușă Taube, fii sănătoasă.

O sărută pe frunte.

– Ține minte că te-am ajutat, spuse ea. Să nu uiți. Ai grijă, Moshe.

Ieși prin ușa din spate; era mai simplu. Caprifoiul creștea de-a lungul burlanului de ploaie, ca pe vremea tatălui său, și mirosea în seara aceea – chiar prea tare. Se poate ca o inimă să se împietrească într-atât?

La semnalul roșu ambală motorul, încercând să calculeze care era drumul cel mai scurt spre Harper Avenue. Noua autostradă Ryan era foarte rapidă, dar avea să-l ducă în mijlocul cartierului negru și pe West Fifty-First Street, unde lumea se plimba sau mergea încet cu mașina. Prin Garfield Boulevard era mult mai bine, totuși nu era sigur dacă avea să se descurce pe la Washington Park, după căderea serii. Se hotărî să o ia pe Eden până la Congress Street și de acolo spre Outer Drive. Da, ăsta era drumul cel mai rapid. Ce avea să facă odată ajuns pe Harper Avenue nu hotărâse încă. Madeleine îl amenințase cu arestarea dacă avea să se apropie de casă. Poliția avea fotografia lui, dar astea erau palavre, palavre și paranoia, aroganța puterilor imaginare, care cândva îl impresionase. Dar acum între el și Madeleine exista ceva real, un copil, o realitate – June. Din lașitate, boală și înșelăciune, dintr-un tată nevolnic și o ticăloasă intrigantă, se ivise ceva adevărat! Această fetiță a sa! Se ruga, grăbindu-se spre rampa autostrăzii, ca nimeni să nu-i facă rău. Accelerează, mergând la fel cu restul mașinilor. Firul vieții era încordat în făptura lui. Nu-i era teamă atât că avea să se rupă, cât să nu dea greș în ce voia să facă. Mica mașină Falcon duduia. Se gândi că merge cu o viteză teribilă, până văzu un camion uriaș că-l depășește pe dreapta și atunci își dădu seama că nu era cazul să riște o încălcare a regulilor de circulație – cu un pistol în buzunar – și ridică piciorul de pe pedală. Uitându-se în dreapta și în stânga, văzu că noua autostradă tăia câteva străzi, străzi pe care le știa. Zări uriașele rezervoare de benzină, încununate cu lumini, dintr-o nouă perspectivă, și spatele unei biserici poloneze cu un Crist cu veșminte de brocart expus într-o fereastră luminată ca într-o vitrină. Lungul ocol spre est trecea pe lângă depoul de mărfuri, copleșit de praful amurgului, șinele îndreptându-se înspre apus, și apoi tunelul de sub poșta uriașă; apoi localurile de pe State Street. De pe ultima

pantă a lui Congress Street, în amurg, lacul se vedea ca un zid neted întretăiat de benzi de ametist, de albastru murdar, de argint și la orizont de culoarea ardeziei, vasele ancorate se balansau în apa de dincolo de stăvilă și elicoptere și mici avioane cu luminile clipind treceau pe deasupra lacului. Mireasma familiară a apei, dulce, dar totodată acră, îl ajunse când se îndrepta spre sud. Nu-i părea illogic să revendice privilegiul insanității, violenței, deoarece el trebuia să suporte totul: injuriile și bârfele, drumurile cu trenul, durerea, chiar exilul în Ludeyville. Casa aceea trebuia să devină ospiciul lui. Și până la urmă, mausoleul lui. Dar îi mai făcuseră ceva lui Herzog – ceva neprevăzut. Nu oricine avea prilejul să ucidă cu conștiința împăcată. Ei îi deschiseseră calea către un omor justificabil. Meritau să moară. El avea dreptul să-i ucidă. Vor ști chiar și de ce mor; nu era nevoie de nici o altă explicație. Când se va afla în fața lor, vor trebui să i se supună. Gersbach doar avea să-și plece capul, lăcrimând pentru el însuși – ca și Nero – Qualis artifex pereo. Madeleine va striga și va blestema. De ură, cel mai puternic factor al vieții ei, cu mult mai puternic decât orice alt motiv, în spirit, ea era ucigașa lui, și de aceea el putea face orice, putea împușca sau strangula fără nici o remușcare. Simțea în mâini și în degete, și în adâncul inimii, plăcuta epuizare a strangulării – oribilă și dulce, extazul orgasmic al uciderii. Transpira din abundență, cămașa îi era udă, și-i era rece sub brațe. Simți în gură un gust de cocleală, o otravă metabolică, un gust searbăd, dar groaznic.

Când ajunse în Harper Avenue, parcă după colț și o porni pe aleea care trecea prin spatele casei. Peste ciment se turnase pietriș; cioburile de sticlă și cenușă nisipoasă scârțâiau sub pașii lui. Mergea cu băgare de seamă. Gardurile erau vechi pe acolo. Pe sub șipcile de lemn se împrăștiase pământul din grădină, iar ferigile și vițele treceau peste ele. Din nou zări lăstari de caprifoi. Chiar și trandafiri agățători, de un roșu întunecat în amurg. Trecând pe lângă garaj, trebui să-și acopere fața din pricina lăstarilor de măceș care atârnavă de pe acoperișul înclinat pe cărare. Când se furișă în curte se opri ca să vadă pe unde să meargă. Nu trebuia să se poticnească de vreo jucărie sau de vreo unealtă. Ochii i se umeziră – vedea limpede, dar puțin deformat. Se șterse la ochi cu vârful degetelor și se tamponă cu reverele hainei. Pe cer se iviseră stele, puncte violete ițite printre acoperișuri, frunze și fire de telegraf. Acum distinse bine curtea. Văzu frânghia de rufe – chiloții lui Madeleine și cămășuțele și rochițele fiicei lui,

ciorăpeii. În lumina care venea prin fereastra bucătăriei desluși în iarbă forma unei cutii cu nisip, o cutie cu nisip nouă, roșie, cu margini late pe care să te poți așeza. Apropiindu-se, se uită în bucătărie. Madeleine era acolo! Privind-o, își opri respirația. Purta pantaloni și o bluză încinsă cu un cordon din piele roșie cu cataramă de aramă pe care el i-o dăruise. Părul ei mătăsos atârna liber pe spate și ea se mișca de la masă la chiuvetă, făcând curat după cină, frecând vasele în felul ei eficient. Îi studie profilul regulat, așa cum stătea la chiuvetă, carnea de sub bărbie, în timp ce Madeleine se uita cum se face spuma și potrivea temperatura apei. Se uita la culoarea din obraji ei și la albastrul ochilor. Privind-o, se monta și mai mult, ca să nu-i scadă furia. Nu putea să-l audă, fiindcă ferestrele duble nu fuseseră scoase – cel puțin, nu cele pe care le pusese chiar el, în toamna trecută, în spatele casei.

Se strecură în gang. Din fericire, vecinii nu erau acasă și nu trebuia să se ferească de luminile venind din casele lor. O văzuse pe Madeleine. Acum voia să-și vadă fiica. Sufrageria era goală – pustiul de după cină, cutii de Cola, șervețele de hârtie. Lângă ea era fereastra camerei de baie, ceva mai înaltă decât celelalte. Își aminti, totuși, că se folosisese de un bloc de ciment ca să se urce, când a vrut să scoată grilajul ferestrei și a descoperit că nu avea cum să pună în loc o fereastră dublă. Și blocul? Era exact în același loc unde-l lăsase printre lăcrămioarele din stânga cărării. Îl trase, zgomotul fiind acoperit de gălgâitul apei în cadă, și stând pe el se lipi de zid. Încercă să-și atenueze sunetul respirației, deschizând gura. În jetul de apă pe care pluteau jucării, trupușorul fiicei lui strălucea. Copilul lui! Madeleine îi lăsase părul să crească și acum era legat cu elastic. Se topea de dragoste pentru fetiță și-și puse mâna la gură ca să-și acopere orice sunet pe care emoția i l-ar fi provocat. Fetița își înălțase privirea să spună ceva cuiva pe care el nu-l putea vedea. Deasupra zgomotului apei care curgea o auzi spunând ceva, dar nu desluși cuvintele. Fața ei era o față Herzog, ochii mari și negri, ochii lui, nasul tatălui său, al mătușii Zipporah, nasul lui Willie, și gura, gura lui. Chiar și accentul melancolic al frumuseții ei era al mamei lui. Era Sarah Herzog, gânditoare, întorcând ușor capul să vadă ce se petrece în jurul ei. Mișcat, Herzog o privea, respirând cu gura deschisă, cu fața pe jumătate acoperită cu mâna. Un cărăbuș zbură pe lângă el. Trupul lui greu izbi fereastra, dar nu-i atrase atenția fetiței.

Apoi o mână se întinse și închise robinetul căzii – o mână de bărbat. Era Gersbach. El avea s-o spele pe fata lui Herzog! Gersbach! Acum i se vedea și bustul. Apăru pe lângă cada rotundă, demodată, aplecându-se, ridicându-se, aplecându-se – cu mersul lui șontăcăit venețian, și apoi, cu mare greutate, începu să îngenuncheze, și Herzog îi văzu pieptul, capul, pe măsură ce se așeza jos. Lipit de zid, cu bărbia pe umăr, Herzog îl văzu pe Gersbach că-și suflecă mânecile cămășii de sport, își zvârle părul pe spate, ia săpunul, și-l auzi spunând, nu fără blândețe:

– Hai, ajunge cu maimuțăreala. Junie chicotea, se zvârcolea, stropea, făcea valuri, și-și arăta dințișorii albi, încrunta nasul, și-l necăjea. Ei, și-acum stai cuminte, spuse Gersbach.

Fetița țipa, iar Gersbach, cu mânușa de burete, o spălă în urechi, pe față, pe nas, și o șterse pe gură. Vorbea cu severitate, dar afectuos, și cu zâmbete morocănoase, uneori râzând, o spăla, o săpunea, o clătea, turnând apă în vasele de jucărie și o clătea pe spate, în timp ce fetița țipa și se zvârcolea. Omul o spăla cu multă tandrețe. Poate că era doar o aparență. Dar omul nu avea nici un fel de expresie adevărată, își spuse Herzog. Fața lui nu era altceva decât o halcă de carne greoaie, sexuală. Uitându-se la cămașa deschisă în față, Herzog văzu carnea greoaie, moale, acoperită de păr, a pieptului lui Gersbach. Bărbia groasă, ca o secure de piatră, o armă grosolană. Și apoi, ochii lui sentimentali, coama lui și glasul acela inimos, cu falsitatea și grosolănia lui specială. Toate trăsăturile acestea respingătoare erau aici. Dar uită-te cum se poartă cu June, stropind-o cu apă în joacă, cu afectiune. O lăsa să-și pună casca de baie înflorită a mamei sale, petalele de cauciuc înconjurându-i capul. Apoi Gersbach îi spuse să stea în picioare și fetița se aplecă puțin ca să-i dea voie s-o spele între picioare. Tatăl ei se uita. I se strânse inima, dar totul trecu repede. June se așeză din nou. Gersbach dădu iar drumul la apă, se ridică greoi și-i întinse prosopul de baie. O șterse cu grijă și apoi cu un puf mare o pudră. Fetița sărea în sus și-n jos de plăcere.

– Ajunge cu scâlâmbăielile astea, spuse Gersbach. Acum pune-ți pijamaua.

June ieși din baie în fugă. Herzog zări dăre de pudră care mai pluteau încă peste capul aplecat al lui Gersbach. Părul lui roșu urca și cobora. Curăța cada. Moses ar fi putut să-l omoare acum. Cu mâna stângă apucă pistolul

înfășurat în sulul de ruble. Ar fi putut să-l împuște pe Gersbach în timp ce îmbiba metodic buretele galben, pătrat, cu praf de curățat. Avea două gloanțe în pistol... Dar aveau să rămână acolo. Herzog își dădea seama limpede de acest lucru. Ușurel, ușurel, coborî de pe blocul de ciment și trecu, fără zgomot, din nou prin curte. Își văzu copilul în bucătărie, uitându-se la Mady și cerându-i ceva, și se strecură pe poartă, ieșind în alee. Să tragă cu pistolul nu fusese decât un gând.

Sufletul omenesc e o amfibie, și eu i-am cunoscut marginile. Amfibie! Trăiește în mai multe elemente decât voi putea să cunosc vreodată, și presupun că în acele stele îndepărtate abia se creează o substanță care va produce ființe și mai ciudate. Se pare că eu cred că June e mai aproape de mine decât de ei, pentru că arată ca un Herzog. Dar cum să fie mai aproape de mine, când eu n-am nici un rol în viața ei? Acești doi actori – iubiți, grotești – fac totul. Și eu cred, se pare, că în cazul în care acest copil nu are o viață care să semene cu a mea și nu e crescut potrivit standardelor familiei Herzog privitoare la „inimă“ și la tot restul, nu va reuși să devină o ființă umană. E un lucru total irațional și totuși o parte a minții mele consideră că e mai mult decât evident că așa va fi. Dar, de fapt, ce poate învăța de la ei? De la Gersbach – care arată atât de micos, respingător, otrăvitor, nu o persoană, ci un fragment, o bucățică ruptă din gloată. Să-l împușc – un gând absurd. De îndată ce Herzog văzu persoana reală făcând în mod real baie, realitatea acestui fapt, tandrețea unui astfel de bufon față de un copil, intențiile lui violente s-au prefăcut în ceva teatral, în ceva ridicol. Nu era dispus să se facă de râs chiar în halul acesta. Numai ura de sine ar putea să-l ducă la dezastru pentru că inima îi era zdrobită. Cum putea fi zdrobită de un asemenea cuplu? Întârziind puțin pe alee, se felicita pentru că avusese noroc. Își regăsi suflul; și ce bine se simțea respirând! Merita să fi făcut această călătorie.

Gândește-te! își notă el în mașină pe un carnet, la lumina de bord. Demografii socotesc că o jumătate, cel puțin, din totalitatea ființelor umane născute vreodată sunt acum în viață în acest secol. Ce clipă pentru sufletul omenesc! Caracteristicile evidențiate de fondul genetic comun, potrivit probabilităților statistice, reconstituie tot ce e mai bun și ce e mai rău în viața umană. Totul se află în jurul nostru. Buddha și Lao Tse pășesc undeva pe acest pământ. Și Tiberiu și Nero. Tot ce e oribil, tot ce e sublim, și

lucrurile încă neimagineate. Și tu, pe jumătate vizionar, mamifer voios și tragic. Tu și copiii tăi și copiii copiilor tăi... În alte vremuri, geniul uman se exprima în mare măsură prin metafore. Acum însă, prin fapte... Francis Bacon. Instrumente. Apoi, cu o nespusă plăcere, adăugă: Mătușa Zipporah i-a spus lui Papa că n-ar putea folosi pistolul împotriva nimănui, n-ar putea să facă față camionagiilor, măcelarilor, criminalilor, huliganilor, războinicilor. „Un mic și perfect gentleman.“ Ar fi în stare să-i dea cuiva în cap? Ar putea împușca pe cineva?

Moses putea să jure cu deplină siguranță că Tata Herzog n-a apăsat niciodată pe trăgaciul acestui pistol. Numai a amenințat. Așa cum m-a amenințat pe mine. Taube m-a apărat atunci. M-a „salvat“. Draga de ea. Un cuptor rece. Sărmanul Tata Herzog!

Dar nu voia să se oprească aici. Trebuia să vorbească și cu Phoebe Gersbach. Era esențial. Și se hotărî să nu-i telefoneze, ca să nu-i dea posibilitatea să se pregătească sau chiar să refuze să-l vadă. Se duse cu mașina direct spre Woodlawn Avenue – o zonă sinistă, dar tipică, a cartierului Hyde Park, din Chicago –, acel Chicago natal: masiv, greoi, amorf, mirosind a noroi și ruină, a murdărie de câini; fațade înnegrite de fum, blocuri informe arhitectural, verande triple ornamentate în mod absurd cu imense urne de ciment pentru flori și-n care putrezeau mucuri de țigări și alte murdării; terase sub acoperișuri mozaicate, curți puturoase, scări cenușii, ciment crăpat și fracturat din care țâșneau fire de iarbă, împrejmuiri greoaie care adăposteau doar bălării. Și printre aceste apartamente spațioase, confortabile și fără gust, în care locuiau oameni cu spirit liberal (aici era cartierul universitar), Herzog se simțea de fapt la el acasă. (Nu atât determinism, se gândi el, cât o lipsă de elemente determinante – absența unei puteri formative.) Dar totul era caracteristic și nu lipsea nimic, nici măcar zgomotul patinelor cu roțile hârâind pe trotuar sub frunzișul proaspăt al verii. Două fetițe îmbrăcate sărăcăcios patinau sub lumina verzuie a felinarelor de pe stradă, în fuste scurte și cu funde în păr. Un acces nervos de greață îl cuprinsese acum, că era la ușa lui Gersbach, dar se stăpâni, urcă pe alee și apăsă pe butonul soneriei. Phoebe sosi imediat. Strigă:

– Cine e? Și văzându-l pe Herzog prin geam tăcu. Era cumva speriată?

– Un vechi prieten, spuse Herzog. Trecu o clipă, Phoebe, în ciuda aerului ei hotărât, ezita, ochii cu pleoapele grele sub franjurile bretonului. Nu vrei să mă primești? întrebă Moses. Tonul lui sugera că un refuz era de neconceput. Nu stau mult, spuse el intrând. Trebuie să discutăm, totuși, câteva lucruri.

– Vino, te rog, în bucătărie.

– Desigur... Nu voia să fie surprinsă discutând cu el în camera din față, sau să o audă micuțul Ephraim din camera lui. În bucătărie, Phoebe închise ușa și-i spuse lui Herzog să ia loc. Îi indică din priviri un scaun lângă frigider. De acolo nu putea fi văzut prin fereastra bucătăriei. Cu un zâmbet vag, Herzog se așează. După expresia de un calm excesiv al feței ei delicate, Herzog înțelese cât de intens îi bate inima, poate chiar mai violent decât a lui. Persoană ordonată, știind să se controleze într-un înalt grad, îngrijită – infirmiera-șefă –, Phoebe încerca să arboreze un aer obișnuit. Purta colierul de chihlimbar pe care i-l adusese din Polonia. Herzog își încheie haina să fie sigur că nu se vede patul pistolului. Vederea armei ar fi înspăimântat-o de moarte.

– Ei, ce mai faci, Phoebe?

– Toți suntem bine.

– V-ați aranjat ca lumea? Ți place Chicago? Micuțul Ephraim mai e în laboratorul școlii?

– Da.

– Și cu templul? Văd că Val a înregistrat o emisiune cu Rabbi Itzkowitz – cum a intitulat-o? „Iudaismul hasidic. Martin Buber, Eu și Tu.“ Tot cu Buber! E foarte bine cu acești rabini. Poate că ar vrea să-și schimbe soția cu o soție de rabin. Și ar trece de la „Eu și Tu“ la „eu și tu“, „tu și cu mine, fetițo!“ Dar cred că te-ai opri aici. N-ai să accepți chiar orișice.

Phoebe nu-i răspunse și rămase în picioare.

– Crezi, poate, că dacă ai să stai în picioare, o să plec mai curând. Hai, Phoebe, așază-te. Ți promit că n-am venit să fac o scenă. Venind aici,

urmăresc un singur scop, în afară de a vedea o veche prietenă...

– De fapt, nu suntem vechi prieteni.

– Nu, după anii calendaristici. Dar eram atât de apropiați la Ludeyville. Cu adevărat. Ar trebui să te gândești însă la durată – durata bergsoniană. Noi ne-am cunoscut în această durată. Unii oameni sunt condangați să aibă anumite relații. Poate că orice relație e o bucurie sau o condangare.

– Tu ți-ai meritat propria condangare, dacă vrei s-o consideri în acești termeni. Am dus o viață liniștită până ce ai debarcat tu și cu Madeleine în Ludeyville și ai intrat cu forța în viața mea.

Phoebe, cu fața emaciată, dar aprinsă, cu pleoapele imobile, se așeză pe marginea scaunului pe care Herzog îl împinsese spre ea.

– Bine. Spune ce vrei. Asta și vreau. Așază-te mai bine. Nu-ți fie teamă. Nu vreau să fac scandal. Avem o problemă în comun.

Phoebe nu voi să accepte așa ceva. Clătină din cap cu o încăpățănare cam exagerată.

– Eu sunt o femeie simplă. Valentine e din nordul statului New York.

– Un mocofan. Da. Habar n-are de rafinatele vicii din marile orașe. Nu știa nici măcar să facă un număr de telefon. A trebuit să fie dus pas cu pas spre decădere de mine – Moses E. Herzog.

Crispată și ezitantă, Phoebe se întoarce brusc. Era o femeie drăguță, dar crispată, foarte crispată, inflexibilă, fără încredere în sine.

– Tu n-ai înțeles niciodată un lucru în ceea ce-l privește. Se îndrăgostise de tine. Te adora. A încercat să devină un intelectual fiindcă voia să te ajute – a văzut ce lucru teribil ai făcut renunțând la poziția ta universitară de mare prestigiu și ce nesocotit ai fost, fugind la țară cu Madeleine. El spunea că ea te distruge și a încercat să te readucă pe drumul cel bun. A citit toate cărțile acelea, Moses, ca să ai cu cine discuta acolo, la țară. Fiindcă aveai nevoie

de ajutor, de elogi, de măguliri, de sprijin, de afecțiune. Niciodată nu era de-ajuns. L-ai istovit. Aproape că s-a prăbușit încercând să te ajute.

– Da?... Și mai ce? Continuă, spuse Herzog.

– Și tot nu-i de ajuns? Ce mai vrei acum de la el? De ce ai venit aici? Alte distracții? Mai vrei încă ceva palpitant?

Herzog nu mai zâmbea.

– Ceva din ce-ai spus, Phoebe, e destul de adevărat. Desigur că mă împotmolisem la Ludeyville. Dar mi s-a tăiat răsuflarea când mi-ai spus că duceai o viață total obișnuită, acolo, în Barrington. până ce am venit noi, Mady și cu mine, cu cărți, înconjurați de o aureolă teatrală, cu viață intelectuală elevată, împrăștiind în jur idei impresionante și trecând peste întregi epoci de istorie. Ați fost speriați că v-am acordat –mai ales Mady – toată încrederea noastră. Atâta vreme cât Val era doar un mărunț crainic la radio, putea s-o facă pe teribilul, dar era aici când voiai să fie aici. Fiindcă e un farsor și un țicnit, un fel de monstru, dar e al tău. Apoi omul a devenit mai îndrăzneț. Exhiționismul lui a căpătat un rost. Așa-i, sunt un idiot. Ai dreptate chiar să mă antipatizezi, fie și numai pentru faptul că nu vedeam ce se întâmplă și în acest fel te copleșeam cu o mare povară. Dar de ce n-ai spus nimic? Ai privit cum se desfășoară totul. Și a mers așa ani de zile și n-ai spus nimic. Eu n-aș fi fost atât de indiferent dacă aș fi văzut același lucru petrecându-se cu tine.

Phoebe ezită să vorbească despre acest lucru și deveni și mai palidă. În cele din urmă, spuse:

– Nu-i vina mea că nu vrei să înțelegi modul în care alți oameni își duc viața. Ideile tale te împiedică să înțelegi asta. Poate că o fire slabă, cum sunt eu, nu are încotro. Nu puteam face nimic pentru tine. Mai cu seamă anul trecut. Eram în tratament la un psihiatru și m-a sfătuit să nu mă amestec. Să mă feresc de tine, mai ales de tine, și de toate necazurile tale. Spunea că nu sunt de ajuns de puternică, și știi că așa e – nu sunt de-ajuns de puternică.

Herzog se gândea – Phoebe e un om slab, asta era adevărat. Se hotărî să pună punctul pe i.

- De ce nu divorțezi de Valentine?
- Nu văd de ce aş face-o. Glasul ei îşi recăpătase imediat fermitatea.
- Te-a părăsit, nu-i așa?
- Val? Nu ştiu de ce spui asta! Nu m-a părăsit.
- Unde-i acum, în seara asta? În clipa asta?
- În oraş. Are treabă.
- Hai, nu-mi spune mie poveşti din astea, Phoebe. Trăieşte cu Madeleine. Negi lucrul ăsta?
- Fără îndoială că-l neg. Nici nu-mi închipui cum ți-a putut trece prin minte o asemenea idee nebunească.

Moses se sprijini cu brațul de frigider și-și schimbă poziția pe scaun ca să-și scoată batista – peticul de prosop de bucătărie din apartamentul lui din New York. Se șterse pe față.

- Dacă l-ai da în judecată cerând divorțul, îi explică el, așa cum ai tot dreptul s-o faci, ai putea-o acuza pe Madeleine de adulter. Te-aş ajuta să găseşti banii necesari. Aş suporta toate cheltuielile. O vreau pe Junie. Nu înţelegi? Împreună am putea să-i încolţim. Ai lăsat-o pe Madeleine să te împingă în această situaţie. Parcă ai fi un miel dus la tăiere.

- În tine vorbeşte vechiul tău demon, Moses.

Un miel dus la tăiere era o greşală, o făcuse să fie şi mai încăpăţânată. Dar, oricum, Phoebe avea să-şi urmeze propriul interes. N-avea să ia parte la unul din planurile lui.

- Nu vrei să capăt custodia lui June?
- Mi-e total indiferent.

– Presupun că duci propriul tău război cu Madeleine, spuse Moses. Luptându-te pentru Val. O luptă de și între femei. Dar o să te învingă. Pentru că e o psihopată. Știu că ai o oarecare rezervă de forțe. Dar Madeleine e nebună și nebunii câștigă. În afară de asta, Valentine nu vrea să pui mâna pe el.

– Zău că nu înțeleg ce vrei să spui.

– Pentru Madeleine, el n-o să mai aibă nici o valoare dacă te-ai da la o parte. După victorie, o să-i dea cu piciorul.

– Valentine vine acasă în fiecare seară. Nu întârzie niciodată în oraș. Curând va fi aici... Și când eu întârzii puțin undeva, e extrem de neliniștit. Telefonează-n oraș peste tot.

– Poate că e vorba doar de speranță, spuse Moses. Speranța deghizată în îngrijorare. Nu știi cum vine asta? Dacă ai muri într-un accident, va plânge și va strânge tot și se va duce să stea cu Madeleine.

– Iar vorbește demonul tău. Copilul meu își va păstra tatăl. Încă o mai vrei pe Madeleine, nu-i așa?

– Eu? Niciodată. S-a terminat cu isteriile astea. Nu, mă bucur că am scăpat de ea. Nici n-o mai disprețuiesc atât. Și să-i fie de bine cu tot ce m-a escrocat. Probabil că își depunea tot timpul banii mei în bancă. Foarte bine! Să-i păstreze dimpreună cu binecuvântarea mea. Ticăloasa! Adio și noroc! O binecuvântează. Îi doresc să aibă o viață plină, folositoare, plăcută, dramatică. Inclusiv iubire. Cei mai buni oameni se îndrăgostesc, și ea e una dintre aceștia, deci îl iubește pe omul ăsta. Amândoi iubesc. Totuși, nu-s atât de buni ca să-mi crească fetița...

De-ar fi fost el un mistreț și franjurile acelea ale ei un gard protector, ochii căprui ai lui Phoebe l-ar fi urmărit cu tot atâta atenție. Și totuși lui Moses îi părea rău de ea. O hărțuiau – Gersbach; Madeleine prin intermediul lui Gersbach. Dar Phoebe intenționa să câștige încercarea asta. Trebuie să-i fi părut de neconceput să aibă cineva scopuri atât de mărunte – masa, piața, rufe, copilul – și totuși să piardă. Viața nu putea fi chiar atât de imorală. Era oare posibil așa ceva? O altă ipoteză: puterea ei consta în faptul că e

asexuată – ea mânuaia puterea unui superego. Și o alta: recunoștea profunzimea creatoare a degenerescenței moderne, toate viciile rafinate ale juisorilor emancipați și-și accepta situația ei de sărmană nevrotică, uscată, nefericită, resemnată, femeie mic-burgheză. Pentru ea, Gersbach nu era un bărbat obișnuit și din cauza strălucitei lui personalități, a elanului său spiritual-erotic sau Dumnezeu mai știe cărei metafizici împruțite, avea nevoie de două sau mai multe soții. Poate că aceste două femei își împrumutau această bucată de carne păroasă, portocalie, una celeilalte pentru a-și satisface nevoi total diferite. Pentru o copulație cu trei picioare. Pentru liniștea căminului.

– Phoebe... să admitem că ești un om slab – dar cât de slab? Iartă-mă... Treaba asta mi se pare foarte ciudată. Ești obligată să negi totul și să păstrezi o aparență perfectă. Nu poți admite chiar nimic?

– La ce bun? Întrebă ea sec. Și ce anume ești gata să faci pentru mine?

– Eu? Te-aș ajuta..., începu Moses. Dar se stăpâni. Așa era, nu-i putea oferi prea multe, într-adevăr, nu-i putea servi la nimic. Cu Gersbach ea era, totuși, o soție. Omul venea acasă. Ea gătea, călca, făcea cumpărături, semna cecuri. Fără el, nu putea exista, găti, face paturile. Transa s-ar sfârși. Și atunci?

– De ce vii la mine, dacă vrei custodia fiicei tale? Sau faci ceva tu însuți, sau renunți. Și acum lasă-mă în pace, Moses.

Și asta era perfect adevărat. Tăcut, o privi lung. Tendința veche și nativă a minții lui funcționând în ultima vreme fără nici o inhibiție găsi un sens în micile pete palide de pe obrazul ei. Ca și cum moartea ar fi încercat s-o muște și ar fi găsit-o necoaptă.

– Ei, îți mulțumesc pentru conversație, Phoebe. Plec. Moses se ridică. Pe fața lui se vedea o blândețe nu prea des vizibilă. Cu stângăcie luă mâna lui Phoebe care nu fu prea rapidă ca să-i evite buzele. O trase spre el și o sărută pe frunte. Ai dreptate. A fost o vizită inutilă. Ea își eliberă mâna.

– La revedere, Moses. Phoebe nu se uita la el. N-avea să capete de la ea mai mult decât voia să-i dea. Te-au tratat ca pe un gunoi. E adevărat. Dar acum

s-a terminat. Trebuie să te îndepărtezi de toate astea. Asta e, acum pleacă.

Și ușa se închise.

*

Firimituri de bună-cuviință – asta e tot ceea ce noi, oamenii săraci, ne putem oferi unii altora. Nu-i de mirare că viața „personală” e o umilință, și că a fi o individualitate e de disprețuit. Procesul istoric, care ne-a îmbrăcat în anumite veșminte, ne-a încălțat, ne-a dat să mâncăm, face înfinit mai multe pentru noi prin metoda indiferenței decât oricine altcineva cu bune intenții, notă Herzog în mașina închiriată. Și deoarece aceste bunuri sunt darurile unei munci și planificări anonime, te poți întreba ce rezultate poate obține (când oameni de bine sunt amatori) bunătatea intenționată. Mai ales, dacă în interesul sănătății, bunăvoința și dragostea noastră pretind o acțiune, ființele fiind emoționale, pasionate, expresive, animale sociabile. O ființă cu profunde particularități, un țesut complex de sensibilități și idei ajungând acum la un nivel de organizare și automatism la care poate spera să se elibereze de o dependență umană. Oamenii exersează de pe acum condiția lor din viitor. Tipul meu emoțional e arhaic. Aparține stadiului agricultural sau pastoral...

Herzog nu ar fi fost în stare să spună care poate fi semnificația unor asemenea generalități. Era doar foarte excitat – fierbea – și voia mai ales să restabilească o oarecare ordine, revenind la obișnuita lui atitudine reflexivă. Sângele îi năvălise în psyche și pentru moment era sau liber, sau nebun. Și atunci își dădu seama că n-avea nevoie să se apuce de o muncă intelectuală abstractă – muncă în care se aruncase întotdeauna ca și cum s-ar fi luptat să supraviețuiască. A nu gândi nu e în mod necesar fatal. Chiar cred că voi muri în clipa în care aș înceta să gândesc? Să te temi de așa ceva, asta chiar că e o nebunie.

Se duse să-și petreacă noaptea la Lucas Asphalter. Îi telefonase dintr-o cabină de pe drum ca să se invite la el.

– Nu te deranjez, nu-i așa? E cineva la tine? Aș vrea să-mi faci un mare serviciu. Nu-i pot telefona lui Madeleine ca să-i spun că vreau s-o văd pe

June. Îmi închide telefonul îndată ce-mi recunoaște vocea. Vrei s-o chemi și să aranjezi ca s-o pot lua mâine?

– Desigur, spuse Asphalter. Îi telefonez chiar acum și când ai să ajungi aici o să-ți spun cum stau lucrurile. Ai venit așa, pe neașteptate? Fără nici o pregătire prealabilă?

– Îți mulțumesc, Luke. Telefonează, te rog, chiar acum.

Ieși din cabină gândindu-se că trebuie neapărat să se odihnească în seara aceea, să încerce să doarmă puțin, în același timp, ezita oarecum să se întindă și să închidă ochii, mâine s-ar putea să nu fie capabil să revină la starea aceea de înțelegere, simplă, liberă, intensă. Conduse mașina încet, se opri la Walgreen, unde cumpără o sticlă de Cutty Sark pentru Luke și jucării pentru June – un periscop de jucărie cu ajutorul căruia putea să vadă pe deasupra canapelei și prin colțuri, și o minge de plajă care se umflă cu gura.

Găsi timp să trimită și o telegramă Ramonei de la un oficiu de culoare galbenă Western Union, la intersecția dintre Blackstone cu Fifty-Third Street. Treabă în Chicago pentru două zile, acesta era mesajul. Multă dragoste. Poți fi sigur, o să-și găsească ea o consolare cât e plecat, nu va fi deprimată în „lipsa lui“, cum ar fi fost el – cu dezordinea lui puerilă, cu acea teroare infantilă de moarte care îi deformase viața în fel și chip. Descoperind că toată lumea trebuie să fie indulgentă cu bărbații-copii încurcă-lume, inimi pure drapate în pânza inocenței, și acceptând cu bună știință cota necesară de corespunzătoare minciuni, se mulțumea cu bunurile lui emoționale – adevăr, prietenie, devoțiune față de copii (obișnuita adorație americană a copiilor) și dragostea de două parale. Atâta știa deocamdată. Dar nici asta – chiar asta – nu e întreaga poveste. Se apropie doar de începutul unei adevărate conștiințe. Premisa necesară susține că un om e ceva mai mult decât suma „trăsăturilor“ sale, toate aceste emoții, străduințe, gusturi și închipuiri pe care îi place să le numească „Viața mea“. Avem motive să sperăm că o viață e ceva mai mult decât un nor de particule, o simplă aparență. Cercetează ce e comprehensibil și vei conchide că doar incomprehensibilul e revelator. Și aceasta nu era acum pentru el o „idee generală“. Era mult mai concretă decât tot ce vedea în acest oficiu telegrafic intens luminat. Totul i se părea a fi excepțional de limpede. Ce făcuse ca totul să fie limpede? Ceva chiar de la capătul

drumului. Oare acest lucru era moartea? Dar moartea nu era incomprehensibilul pe care inima lui îl accepta. Nu, departe de el gândul.

Se opri uitându-se la acul subțire care se învârtea pe suprafața ceasului, la mobila galbenă din altă epocă – nu era de mirare că marile corporații adunau asemenea beneficii; tarife mari, echipament învechit, fără concurență, acum, că telegraful poștal era scos din scenă, în mod sigur câștigau mult mai mult cu aceste birouri galbene decât Tata Herzog, cu aceeași mobilă, pe Cherry Street. Acolo, în fața bordelului. Când madama nu-i plătea, curcanii aruncau paturile prostituatelor pe ferestrele de la etajul doi. Femeile îi înjurau în timp ce le băgau la dubă. Tata Herzog, omul de afaceri, se uita gânditor la acești străini ai viciului și brutalității, poliția și femeile barbare și obeze, stând printre asemenea birouri – echipament de mână a doua cumpărat la licitație. Acolo au fost puse bazele averii mele ancestrale.

În fața casei lui Asphalter, încuie mașina pentru timpul nopții, lăsând cadourile lui June în portbagaj. Era sigur că periscopul avea să-i placă. Avea ce vedea în casa aceea de pe Harper Avenue. Copilul va descoperi ce-i viața. Cu cât mai direct, cu atât mai bine.

Asphalter îl întâmpină pe scară.

– Te așteptam.

– E vreo complicație? întrebă Herzog.

– Nu, nu, nu te neliniști. O s-o iau pe June mâine la prânz. Merge la o grădiniță cu program redus.

– Minunat, spuse Herzog. N-ai avut nici o dificultate?

– Cu Madeleine? Nici una. Nu vrea să te vadă. Altfel poți s-o vezi pe fetița ta ori de câte ori vrei.

– Nu vrea să vin cu o citație judecătorească. Legal e într-o situație încurcată, cu escrocul acela în casă. Ei, și acum ia să te vad. Intrară în casă, unde era lumina mai bună. Ți-ai lăsat barbă, Luke.

Nervos și timid, Asphalter își pipăi bărbia și apoi își plecă privirea.

– Încerc să mă fac că nu-mi pasă.

– Compensație a unei subite și regretabile cheliri? Întrebă Herzog.

– Lupt împotriva depresiei, spuse Asphalter. M-am gândit că o schimbare a feței ar putea să-mi facă bine... Scuză deranjul.

Asphalter trăise întotdeauna în murdăria asta studențească, Herzog se uită în jur.

– Dacă o să mai pun mâna pe ceva bani, o să-ți cumpăr niște rafturi pentru cărți. Ar fi timpul să termini cu lăzile astea vechi. Literatura asta științifică e grea. Dar uite, mi-ai pus cearșafuri curate pe studio. Ești foarte drăguț, Luke.

– Doar ești un vechi prieten.

– Îți mulțumesc, zise Herzog. Spre surprinderea lui, îi era greu să vorbească. Un elan sentimental brusc, din senin, îi strângea gâtul. I se umeziră ochii. Dragostea de doi bani, își spuse. Iat-o. Fiind atent la manifestările lui, spunând lucrurilor pe adevăratul lor nume, se ajută să-și recapete controlul de sine. Autocorectarea îl învioră.

– Luke, ai primit scrisoarea mea?

– Scrisoarea? Mi-ai trimis o scrisoare? Eu ți-am trimis o scrisoare.

– N-am primit-o. Despre ce e vorba?

– O slujbă, îl ții minte pe Elias Tuberman?

– Sociologul care s-a căsătorit cu profesoara de gimnastică?

– Fără glumă. E redactor-șef la Stone's Encyclopedia și are un milion de dolari la dispoziție pentru revizii. Eu mă ocup de biologie. Te caută ca să te ocupi cu probleme de istorie.

– Pe mine?

– Spunea că a recitat cartea ta despre Romantism și creștinism. În anii '50, când a apărut, nu a avut o părere prea bună despre ea, dar trebuie să fi fost orb. Acum crede că e un monument.

Herzog deveni grav. Se apucă să formuleze în cap mai multe replici, dar renunță la ele.

– Nu știu dacă mai sunt un om de știință. Când am părăsit-o pe Daisy, am abandonat, după cât se pare, și treaba asta.

– Și Madeleine a preluat munca de cercetare numaidecât.

– Da, m-au împărțit. Valentine a preluat manierele mele de om elegant și Mady va fi profesor universitar. Nu urmează să-și susțină oralul?

– Foarte curând.

Amintindu-și de moartea maimuței lui Asphalter, Herzog spuse:

– Ce te-a apucat, Luke? N-ai luat cumva TBC de la maimuța ta?

– Nu, nu. Am făcut testul cu tuberculină. Nu.

– Trebuie să-ți fi ieșit din minți ca să-i faci lui Rocco respirație gură la gură. Ai împins excentricitatea puțin cam prea departe.

– Ți s-a vorbit și de povestea asta?

– Desigur. Cum altfel aș fi știut? Cum a ajuns în presă?

– Unul dintre mărunții ticăloși de la Fiziologie mai câștigă câțiva dolari raportând tot felul de lucruri revistei American.

– Nu știai că maimuța avea tuberculoză?

– Știam că e bolnavă, dar nu știam ce e cu ea. Și, desigur, nu m-am așteptat să fiu atât de lovit de moartea ei.

Herzog nu se așteptase ca Asphalter să aibă un aer atât de solemn. Barba lui nouă avea mai multe culori, dar ochii îi erau mai negri decât părul pe care-l pierduse.

– Mi-a dat o grea lovitură. Credeam că a mă plimba cu Rocco nu era decât o glumă. Nu mi-am dat seama cât de mult însemna pentru mine. Dar adevărul e că mi-am dat seama că nici o altă moarte pe lumea asta nu m-ar fi putut afecta mai mult. A trebuit să mă întreb dacă moartea fratelui meu m-ar fi zguduit măcar pe jumătate. Cred că nu... Suntem cu toții un fel de nebuni, văd. Dar...

– Nu te superi dacă zâmbesc, se scuză Herzog, dar nu mă pot stăpâni.

– Ce altceva ai putea face?

– Un om poate face lucruri mai grave decât să-și iubească maimuța, spuse Herzog. Le cœur a ses raisons. L-ai cunoscut pe Gersbach. Mi-era foarte bun prieten. Și Madeleine îl iubește. De ce să-ți fie ție rușine? E una dintre acele penibile comedii afective. Ai citit povestea aceea din Collier's despre bărbatul care s-a căsătorit cu o femelă cimpanzeu? „Soția lui, maimuța.“ Un articol excelent.

– Am fost cumplit de deprimat, zise Asphalter. Acum mi-e mai bine, dar timp de două luni n-am lucrat nimic și am fost bucuros că n-am nevastă și copii de care să mă feresc când m-apucau crizele de plâns.

– Toate astea din cauza acelei maimuțe?

– Nu m-am mai dus la laborator. Luam tranchilizante, dar n-am mai putut continua așa. A trebuit până la urmă să fac ceva.

– Și te-ai dus la doctorul Edvig? Herzog izbucni în râs.

– Edvig? Nu, nu. Un alt psihanalist. M-a calmat. Dar asta, doar două ore pe zi. În restul timpului, tremuram. Așa că am luat niște cărți de la bibliotecă... Ai citit cartea unguroaicei aceleia, Tina Zokóly, despre ce trebuie să faci în momente de criză?

- Nu. Ce spune?
- Prescrie o serie de exerciții.
- Ce fel de exerciții? întrebă Moses interesat.
- Cel mai important constă în încercarea de a face față propriei tale morți.
- Și cum faci lucrul ăsta?

Asphalter încerca să păstreze un ton obișnuit, conversațional, descriptiv. Se vedea că-i vine foarte greu să vorbească despre asta. Și totuși, subiectul era irezistibil.

- Pretinzi că ai și murit, începu Asphalter.
- Ce era mai rău s-a întâmplat. Nu-i așa? Herzog își întoarse capul pentru a auzi mai bine, a asculta mai atent. Cu mâinile strânse în poală, cu umerii lăsați de oboseală, cu picioarele trase mai aproape de corp. Camera plină de cărți, mirosind a mucegai, cu lampa prinsă de una dintre lăzi și frunzele foșnind în vară pe stradă, îl linișteau oarecum pe Herzog. Lucruri adevărate într-o formă grotescă, se gândi el. Știa cum vine asta. Îl compătimea pe Asphalter.
- Lovitura a fost dată. Chinul s-a terminat, spunea Lucas. Ești mort și trebuie să stai întins ca un mort. Cum e în coșciug? Capitonat cu mătase.
- Aha. Îți imaginezi totul. Trebuie să fie destul de greu. Înțeleg..., oftă Moses.
- Ai nevoie de oarecare exercițiu. Trebuie să simți și să nu simți, să fii și să nu fii. Ești și prezent, și absent. Și unul câte unul, oamenii din viața ta vin să te vadă. Tatăl, mama, pe cine ai iubit și pe cine ai urât.
- Și apoi? Herzog, absorbit cu totul, îl privea mai pieziș ca oricând.
- Și atunci te întrebi: Ce ai să le spui acum? Ce simți pentru ei? Nu le poți spune nimic altceva decât ceea ce gândești cu adevărat. Și nu le-o spui lor,

pentru că ești mort, ci doar ție. Realitate și nu iluzii. Adevărul și nu minciuna. S-a terminat.

– Să înfrunți moartea. Ăsta-i Heidegger. Și ce se întâmplă?

– Privind din coșciug în jurul meu, la început îmi concentrez atenția asupra morții mele și asupra relațiilor mele cu cei vii și apoi intervin și alte lucruri – de fiecare dată.

– Nu obosești?

– Nu, nu. De fiecare dată văd aceleași lucruri. Lucas râse nervos, chinuit. Noi ne-am cunoscut când tata avea pensiunea aceea de pe West Madison Street...

– Da, ne vedeam la școală.

– Când a venit Criza, a trebuit să ne mutăm și noi în acel vechi hotel. Tata ne-a aranjat un apartament la ultimul etaj. Haymarket Theatre era aproape, la câțiva pași, îți amintești?

– Cabaretul? A, da, Luke. Chiuleam de la școală ca să văd numerele de striptease.

– Ei bine, primul lucru, când încep să văd, e incendiul care a izbucnit în clădirea aceea. Eram acolo, sus, prinși într-o capcană. Fratele meu și cu mine i-am înfășurat pe copiii mai mici în niște păături și ne-am așezat aproape de ferestre. Și apoi au venit pompierii și ne-au salvat. Eu o țineam pe sora mea mai mică. Pompierii ne-au luat unul câte unul și ne-au dat jos. Ultima a fost mătușa mea, Rae. Cântărea aproape o sută de kilograme. Când a dus-o pompierul i s-au ridicat poalele rochiei. Omul era roșu la față din cauza greutateii și a încordării. O față mare de irlandez. Și eu stăteam jos și priveam cum fundul ei coboară tot mai mult, imensul ei dos și obrajii masivi, atât de palizi și disperați.

– Și asta-i ce vezi când o faci pe mortul? O mătușică cu fundul mare salvată de la moarte?

– Nu râde, spuse Asphalter, râzând și el chinuit. Țasta-i unul dintre lucrurile pe care le văd. Altul sunt fetele de la cabaretul din vecini – între numerele pe care le executau n-aveau ce face. Rula un film cu Tom Mix. Se plectiseau în cabinele lor. Așa că ieșeau pe afară și jucau baseball. Le plăcea să joace. Erau toate niște fete solide și robuste, hrănite cu porumb, aveau nevoie să se destindă. Ședeau pe marginea trotuarului și mă uitam cum joacă.

– Erau în costumele de scenă?

– Pudrate și rujate. Coafate. Și sâniile le zvâcneau când aruncau sau prindeau mingea și alergau spre bază. Jucau cu o minge moale... Moses, îți jur... Asphalter își duse mâinile spre obrajii bărboși și glasul îi tremură. Ochii lui negri, fluizi, aveau o expresie răătăcită; zâmbea trist. Apoi își trase scaunul mai departe de conul de lumină. Poate că era gata să plângă. Sper să nu, își spuse Herzog. Îi era milă de prietenul lui.

– Nu fi atât de abătut, Luke. Ascultă-mă o clipă. Poate că-ți pot spune câte ceva despre treaba asta. Cel puțin îți pot explica în ce fel o văd eu. Un om poate promite: „De aici înainte o să spun adevărul“. Dar adevărul îl aude și fuge de el și se ascunde înainte chiar ca el să înceapă a vorbi. E ceva ciudat în condiția umană și inteligența civilizată își bate joc de propriile idei. Această Tina Zokóly trebuie să fi glumit și ea.

– Nu cred.

– Atunci e vorba de vechiul memento mori, craniul pustnicului pe masă, adus la zi. Și la ce bun? Totul își are originea în acei existențialiști germani care îți spun ce bună e anxietatea, cum te salvează de la uitare și-ți redă libertatea și te face autentic. Dumnezeu nu mai există. Dar moartea există. Asta-i teoria lor. Și noi trăim într-o lume hedonistă în care fericirea se bazează pe un model mecanic. Tot ce ai de făcut e să-ți deschizi prohabul și să pui mâna pe fericire. Așa că acești teoreticieni introduc tensiunea culpabilității și anxietatea ca pe un corectiv. Dar viața omenească e cu mult mai subtilă decât orice model, chiar și decât aceste ingenioase modele germane. Avem nevoie să studiem teorii ale spaimei și anxietății? Această Tina Zokóly e o femeie absurdă. Ea îți spune să te masacrezi singur, și inteligența ta îi răspunde cu umor. Dar tu împingi lucrurile și mai departe. E

o autoridiculizare care merge până la anxietate. Mai rău și mai rău. Maimuțe, și fese, și dansatoare jucând baseball.

– Speram să putem discuta despre toate astea, spuse Asphalter.

– Nu te înșela chiar în halul ăsta, Luke, și nu mai născoci planurile acestea fantastice împotriva propriilor tale sentimente. Eu știu că ești un suflet bun, cu suferințe reale. Și tu crezi în lume. Și lumea îți spune să cauți adevărul în combinații grotești. Te previne să renunți la consolări dacă ții la valoarea onoarei tale intelectuale. Potrivit acestei teorii, adevărul e o pedeapsă și trebuie s-o înduri ca un bărbat. Ea spune că adevărul îți va hărțui sufletul deoarece înclinația ta, ca o sărmană creatură umană, e să minți și să trăiești în minciună. Așa că dacă în sufletul tău există ceva care așteaptă să iasă la lumină, n-o să afli acest lucru niciodată de la acești oameni. Trebuie oare să te crezi într-un coșciug și să-ți imaginezi toate poveștile acelea cu moartea? De îndată ce gândirea merge în profunzime, ajunge la moarte, în primul rând. Filosofii moderni ar voi să regăsească vechea spaimă de moarte. Noua atitudine care face din viață un fleac ce nu merită spaima nimănui amenință inima civilizației. Dar nu e o problemă de anxietate sau ceva asemănător... Totuși, ce pot face umaniștii și cei care nu se gândesc decât să caute cuvintele potrivite? Uită-te la mine, de pildă. Am scris scrisori la întâmplare cui vrei și cui nu vrei. Cuvinte și iar cuvinte. Caut realitatea cu ajutorul limbajului. Poate că aș vrea să prefac totul în cuvinte, ca să-i silesc pe Madeleine și pe Gersbach să aibă o Conștiință. Uite, un cuvânt pentru tine. Probabil că încerc să mențin cât mai încordate tensiunile fără de care ființele omenești nu mai pot fi socotite umane. Dacă nu suferă, s-au îndepărtat de mine. Și am umplut lumea cu scrisori ca să le previn evaziunea. Eu îi vreau într-o formă umană și atunci reconstitui un întreg mediu și-i țin în mijlocul lui. Ridic aceste construcții din toată inima. Dar ele sunt doar închipuiri.

– Da, dar ai de-a face cu ființe omenești. Eu însă ce pot arăta? Pe Rocco?

– Dar să rămânem la ce e important. Eu cred că fraternitatea îl face pe om uman. Dacă datorez lui Dumnezeu o viață umană, aici greșesc. „Omul nu trăiește singur, ci în ochii fratelui său... Fiecare va respecta pe Tatăl cel Veșnic și dragostea și bucuria vor fi din belșug.“ Când predicatorii anxietății îți spun că ceilalți doar te îndepărtează de libertatea metafizică,

trebuie să le întorci spatele. Problema reală și esențială este aceea a modului în care suntem folosiți de alte ființe umane și a modului în care le folosim noi. Fără această adevărată folosire nu te temi niciodată de moarte, ci o cultivi. Și când conștiința nu înțelege limpede pentru ce să trăiască, pentru ce să moară, nu poate decât să se înșele și să se ridiculizeze. Așa cum faci cu Rocco și Tina Zokóly, cum fac eu, scriind scrisori fără de sens... Sunt cam amețit. Unde-i sticla de Cutty Sark? Vreau o înghițitură.

– Mai bine te duci la culcare. Arăți cam dărâmat.

– Nu mă simt deloc rău, zise Herzog.

– Oricum, am de făcut câte ceva. Du-te și te culcă. N-am terminat de corectat toate tezele.

– Cred că o să mă culc, spuse Moses. Patul îmi face cu ochiul.

– O să te las să dormi până mai târziu. Ai tot timpul, spuse Asphalter. Noapte bună, Moses. Își dădură mâna.

O luă în brațe, în sfârșit, pe fiica sa și ea îl strânse de gât cu mânuțele și-l sărută. Avid să o simtă lângă el, să-i respire mireasma copilărească, să o privească, să se uite în ochii ei negri, să-i mângâie părul, pielea sub rochiță, o strânse în brațe, bolborosind:

– Junie, scumpo. Mi-a fost dor de tine.

Era dureros de fericit. Și ea, în toată inocența și copilăria și cu instinctul pur sau amoros al fetițelor, îl sărută pe buze pe tatăl ei cel ros de griji, distrus și purtător de microbi.

Asphalter stătea lângă ei, surâzând, dar simțindu-se oarecum jenat, cu chelia acoperită de sudoare, noua lui barbă căruntă părând să-l incomodeze. Erau pe lungă scară cenușie a Muzeului de Știință din Jackson Park. Copiii coborau întruna din autobuzele pline, cârduri albe și negre, călăuzite de profesori și părinți. Ușile de sticlă, cu ornamente de bronz, se deschideau și se-nchideau și toate aceste mici trupuri, mirosind a lapte și a pipi, cu capete

de toate culorile, formele, promisiuni ale lumii viitoare, în ochii generosului Herzog, viitorul ei, bun sau rău, se grăbeau să intre sau să iasă.

– Draga mea June. Lui Papa i-a fost dor de tine.

– Pappy!

– Știi, Luke, spuse deodată Herzog, cu fața și fericită, și crispată, Sandor Himmelstein mi-a zis că fetița asta o să mă uite. Se gândea la progeniturile lui – cobai, hamsteri...

– Cei din familia Herzog sunt făcuți dintr-un lut mai fin? spuse Asphalter pe un ton interogativ. Dar politicos, nu voia să-l jignească... Ne putem întâlni chiar aici la ora patru după-amiază.

– Numai trei ore și jumătate? Unde se duce? Bine, nu vreau să mă cert. Nu mai vreau discuții. Măine e o altă zi.

O părțică a minții lui se congestionă și se calmă, un lung aparté (O mare sfâșiere să renunțe la fiica lui. Ca să devină o altă idioată senzuală? Sau o frumusețe melancolică precum Sarah Herzog, menită să aducă pe lume copii care să-i nesocotească sufletul și pe Dumnezeu sufletului ei? Sau va găsi omenirea o nouă cale și va face ca oamenii de felul lui – ar fi bucuroși de-ar fi așa! – să nu mai fie la modă? În New York, după ce ținuse o conferință, un tânăr director se apropiase de el în grabă și-i spusese: „Profesore, Arta e făcută pentru evrei!“ Uităndu-se la silueta aceea zveltă, blondă și pasionată din fața lui, Herzog se mulțumi să dea din cap și răspunse: „Pe vremuri era camăta“) și o nouă durere. Asta-i noul realism, își spuse el.

– Luke, îți mulțumesc. O să fiu aici la patru. Și acum nu-ți mai petrece toată ziua frământându-te.

Moses o duse pe fiica sa în Muzeu să vadă cum clocesc găinile.

– Marco ți-a trimis o ilustrată, Junie?

– Da. Din tabără.

– Știi cine e Marco?

– Fratele meu mai mare.

Așadar, Madeleine nu încerca să o îndepărteze de familia Herzog, oricare ar fi fost nebunia ei.

– Ai fost în mina de cărbuni, de aici, din muzeu?

– Mi-a fost frică.

– Vrei să vezi puișorii?

– I-am văzut.

– Nu vrei să-i mai vezi?

– A, da. Îmi plac. Unchiul Val m-a dus săptămâna trecută.

– Îl cunosc pe unchiul Val?

– O, Papa! îți bați joc de mine. Îl strânse de gât, chicotind.

– Cine e?

– E tatăl meu vitreg, Papa, știi asta.

– Așa ți-a spus Mama?

– E tatăl meu vitreg.

– Care te-a închis în mașină?

- Da.
- Și tu ce-ai făcut?
- Am plâns. Dar nu prea mult.
- Și-l iubești pe unchiul Val?
- O, da, e vesel. Se strâmbă. Poți și tu să te strâmbi?
- Câteodată, spuse Herzog. Sunt prea demn ca să mă strâmb.
- Tu spui povești mai frumoase.
- Așa cred și eu, iubito.
- Despre băiatul cu stele.

Vasăzică ținea minte poveștile lui cele mai reușite. Herzog dădu din cap, încântat și mândru de ea, recunoscător.

- Băiatul cu mulți pistrui?
- Care erau asemenea cerului.
- Fiecare pistrui era ca o stea și toate erau acolo: Ursa Mare, Ursa Mică, Orion, Gemenii, Betelgeuse, Calea Lactee. Pe fața lui erau toate stelele, fiecare la locul ei.
- Și încă una pe care n-o știa nimeni.
- L-au dus pe la toți astronomii.
- Am văzut astronomi la televizor.
- Și astronomii spuneau: „Aha, aha, ce coincidență interesantă. Un mic fenomen“.

– Încă, încă.

– În cele din urmă, s-a dus să-l vadă pe Hiram Shpitalnik, care era un om foarte, foarte bătrân, foarte mic, cu o barbă lungă până la călcâie. Și care locuia într-o cutie de pălării. Și el a spus: Trebuie să te vadă bunicul meu.

– Care locuia într-o coajă de nucă.

– Exact. Și prietenii lui erau albinele. Albinele sunt foarte ocupate și n-au timp să se necăjească. Străbunicul Shpitalnik ieși din găoacea lui cu un telescop și se uită la obrazul lui Rupert.

– Băiatul se numea Rupert.

– Bătrânul Shpitalnik, ajutat de albine să ajungă la obrazul băiatului, se uită și spuse că era vorba de o nouă stea, o nouă descoperire. Aștepta de mult să o vadă... Și acum, iată și puii.

O țină pe fiica sa lângă balustradă, pe partea stângă, ca să nu simtă pistolul, înfășurat în rublele străbunicului ei. Erau în buzunarul din dreapta, de la piept.

– Sunt galbeni, spuse ea.

– E cald și luminează aici. Vezi oul acela care se clatină? Puiul încearcă să iasă afară. În curând ai să-i vezi ciocul străpungând coaja oului. Privește.

– Papa, nu te mai razi acasă, de ce?

Trebuia să-și mărească rezistența la suferințe. O anumită asprime era necesară. Altfel se întâmpla ce spunea sălbaticul despre pian: „Îl bați și plânge“. Și darul ăsta iudaic al lacrimilor trebuie reprimat. Măsurându-și cuvintele, spuse:

– Aparatul meu de ras e în altă parte. Ce spune Madeleine?

– Ea spune că nu mai vrei să locuiești împreună cu noi.

Își stăpâni mânia față de copil.

– Da? Păi, eu vreau să fiu întotdeauna cu tine. Numai că nu pot.

– De ce?

– Pentru că sunt un bărbat și bărbații trebuie să muncească și să plece în lume.

– Unchiul Val lucrează. Scrie poezii și le citește mamei.

Expresia gravă a lui Herzog se luminează. „Splendid.“ Trebuie deci să-i asculte maculatura. Arta proastă și viciul, mână în mână. „Mă bucur s-o știu.“

– Arată ciudat când le spune.

– Și plânge?

– O, da.

Sentiment și brutalitate – niciodată unul fără celălalt, ca fosilele și petrolul. O noutate de neprețuit. E pur și simplu o fericire să o auzi.

Aplecându-și capul, June își duse palmele la ochi.

– Ce este, iubito?

– Mama spunea că nu trebuie să vorbesc despre unchiul Val.

– De ce?

– Spunea că ai să fii tare supărat.

– Dar nu sunt. Râd de nu mai pot. Bine. Nu mai vorbim de el. Promit. Nici un cuvânt.

Ca un tată cu experiență, așteptă prudent până ajunseră la mașină ca să-i spună:

– Am niște cadouri pentru tine în portbagaj.

– O, Papa, ce mi-ai adus?

În fața zidurilor cenușii ale Muzeului de Știință, greoi și gata s-o înghită, fetița arăta atât de fragedă, atât de nouă (cu dinții ei de lapte și câțiva pistrui și ochii mari și atenți, cu gâtul fragil). Și Herzog se gândi că ea va moșteni această lume a marilor instrumente, a principiilor de fizică și a științei aplicate. Avea inteligența care-i trebuia. Era de pe acum plin de mândrie, văzând în ea o altă Madame Curie. Periscopul îi plăcu foarte mult. Se spionară unul pe celălalt din cele două laturi ale mașinii, ascunzându-se printre trunchiurile copacilor și sub bolțile toaletelor. Traversând podul de peste Outer Drive, se plimbară pe malul lacului. Herzog îi dădu voie să-și scoată pantofii și să se bălăcească prin apă, și apoi îi șterse picioarele cu poalele cămășii, scoțându-i cu grijă nisipul dintre degete, îi cumpără o cutie de biscuiți Cracker Jack pe care fetița îi mănca șezând pe iarbă. Păpădiile își scuturaseră puful care plutea peste tot; gazonul era moale, nici umed ca în mai, nici uscat și tare ca în august, când soarele avea să-l pârjolească. Mașina mecanică de tăiat iarba se învârtea în cerc, tunzând pantele și ridicând pulbere de iarbă. Luminată dinspre sud, apa lacului avea în strălucirea intensă a zilei o culoare albastră proaspătă, minunată; cerul era limpede înspre orizont și doar înspre Gary stâlpii subțiri și întunecați ai furnalelor de oțel revărsau torente de fum roșcat și sulfuros. Pajiștile din Ludeyville, la ora asta, netunse de doi ani, trebuie să fi devenit adevărate fânețe și, foarte probabil, vânătorii de prin partea locului și îndrăgostiții vor fi intrat în casă, spărgând geamurile și aprinzând focuri.

– Vreau să mergem la acvariu, Papa, spuse June. Mama spunea să mă duci acolo.

Mașina se încinsese stând în soare. Deschise geamurile ca să se răcorească. Avea un extraordinar de mare număr de chei și-și spuse că trebuie să le repartizeze mai bine prin buzunare. Avea cheile de la apartamentul din New York, cheia pe care i-o dăduse Ramona, cheia salonului profesorilor de la Universitate, cheia de la apartamentul lui Asphalter și mai multe chei ale casei din Ludeyville.

– Așază-te pe bancheta din spate, iubito. Hai, du-te și așază-te pe rochiță fiindcă plasticul e tare fierbinte. Aerul care venea dinspre apus era mai uscat decât cel din răsărit. Simțurile mai fine ale lui Herzog sesizau deosebirea, în

zilele acestea, aproape de delir și gândire total dezordonată, curențe profunde ale sensibilității îi ascuțiseră percepțiile sau îl făcuseră să comunice câte ceva din simțirea lui mediului înconjurător. Ca și cum le-ar fi pictat cu o culoare și un suc provenit din gura lui, din sângele, ficatul, intestinalele și organele lui genitale, în acest mod complex, el simțea Chicago-ul, locurile familiare lui de peste treizeci de ani. Și din aceste elemente, prin această artă particulară a propriilor sale organe, își crea o versiune proprie a orașului. A zonei unde zidurile groase și pietrele inegale ale trotuarelor din mahalalele locuite de negri exhalau mirosurile lor grele. Mai departe în vest, industriile; cartierul puturos South Branch înțesat de conducte de canalizare și lucind cu o crustă de mâl auriu; oborul de vite pustiu; înaltele abatoare roșii, singurate, în ruină; și apoi un zumzet vag, monoton de bungalow-uri și parcuri cu vegetație rară; și vaste centre comerciale; și după aceea cimitirele – Waldheim cu mormintele familiei Herzog din trecut și prezent; Rezervele Forestiere unde se făcea echitație, se organizau picnicuri croate, cu aleile pentru îndrăgostiți și omoruri oribile; aeroporturile; carierele și, în cele din urmă, lanurile de grâu. Și, odată cu acestea, forme infinite de activitate. Realitatea. Moses trebuia să cunoască realitatea. Poate că era într-o cârmă ferit de ea ca să o poată vedea mai bine, nu să adoarmă în îmbrățișarea ei. A fi conștient – aceasta era treaba lui; o conștiință extinsă, domeniul lui, munca lui. Vigilență. Dacă își făcea puțin timp ca să o ducă pe fetița lui să vadă peștii, avea să găsească el cum să se compenseze față de rezerva de vigilență. Ziua aceasta semăna – se simțea să o recunoască – cu ziua înmormântării lui Tata Herzog. Și atunci era o vreme frumoasă – cu trandafiri și magnolii în floare. Seara trecută Moses plânsese, dormise, aerul era amețitor de înmiresmat; avusese multe vise, dureroase, rele, bogate, întrerupte de rarele extaze ale unei emisiuni nocturne – cum morții îi place să fluture libertatea instinctelor aservite: sărmanii fii ai lui Adam ale căror trupuri și minți trebuie să răspundă unor semnale străni. O mare parte a vieții mele mi-am petrecut-o în efortul de a trăi după idei mai coerente. Și știu chiar și după care.

– Papa, aici trebuie să întorci. Unchiul Val întoarce întotdeauna aici.

– Bine, în oglinda retrovizoare o văzu că-i pare rău că a încălcat consemnul. Pomenise din nou de Gersbach. Hei, pisicuțo, zise Herzog. N-o să spun

nimănui dacă-mi vorbești despre unchiul Val. N-o să te întreb nimic despre el. Așa că nu te mai necăji din pricina asta. E-o prostie.

Nu fusese mai mare decât June când Mama Herzog îi ceruse să nu scoată nici un cuvânt despre alambicul acela din Verdun. Își amintea bine aparatul. Țevile erau grozave. Și amestecul mirosea tare. Dacă nu se înșela, Papa Herzog golea saci de pâine de secară veche în cuva aparatului. În orice caz, nu era rău să ai secrete.

– Să ai câteva secrete nu-i așa de rău, zise el.

– Eu am o mulțime. Stătea în picioare în spatele lui și-l mângâia pe cap. Unchiul Val e foarte drăguț.

– Desigur că e.

– Dar mie nu-mi place. Nu miroase bine.

– Ha, ha! Da, o să-i luăm o sticlă de parfum și o să-l facem să miroasă grozav.

Urcând scările spre acvariu, Herzog o ținea de mână, simțindu-se ca un tată în a cărei putere și judecată fetița putea să aibă încredere. În curtea interioară a clădirii, prevăzută cu luminator, era foarte cald. Bazinul și plantele luxuriante și aerul tropical mirosind a pește îl făcură pe Moses să-și revină și să-și mărească energia.

– Ce vrei să vezi mai întâi?

– Țestoase mari.

Urcară și coborâră pe aleile obscure, scăldate într-o lumină verde-aurie.

– Peștișorul acesta rapid se cheamă humu-humuu-elee-elee, e din Hawaii. Această lighioană târătoare e un calcan veninos și are dinți și venin în coadă. Și ăștia sunt peștii-nouă-ochi, înrudiți cu peștele-lipitoare, își lipesc gura ca o ventuză de alți pești și sug până îi omoară. Dincolo e peștele-curcubeu. Pe culoarul acesta nu sunt țestoase, dar uită-te la animalele alea mari de la capăt. Rechini?

– Am văzut delfini la Brookfield, spuse June. Poartă berete de marinar și fac să sune o sonerie. Pot dansa pe coadă și joacă baschet.

Herzog o luă în brațe și merse mai departe. Plimbările acestea cu copiii, poate pentru că erau atât de pline de emoții, erau întotdeauna epuizante. Adeseori după o zi cu Marco, Moses trebuia să-și pună o compresă rece pe ochi și să se întindă pe pat. Se pare că acesta era destinul său, să fie tatăl în vizită, o apariție care se ivea și dispărea din viața copiilor. Trebuia, totuși, să-și domine sensibilitatea aceasta deosebită la revederi și despărțiri. Această durere oscilantă – încercă să-și amintească cum o denumeste Freud – o reîntoarcere parțială a elementelor traumatice reprimite, în ultimă instanță provenind din instinctul morții? – nu ar trebui comunicată copiilor, nu această șovăitoare, dar permanentă prezență a morții. Această aceeași emoție, precum cercetătorul Herzog o știa, era considerată a fi matricea orașelor, cerești și pământești, omenirea nefiind în stare să se despartă de cei iubiți sau de cei morți, în lumea aceasta, ca și în cealaltă. Dar pentru Moses E. Herzog, care-și ținea fiica în brațe, privind prin lumina lichidă peștii și rechinii alunecoși, emoția aceasta nu era altceva decât o tiranie. Pentru prima dată privea dintr-o altă perspectivă modul în care Alexander V. Herzog aranjase ceremonia înmormântării lui Tata Herzog. Nici o solemnitate la capelă. Prietenii importanți ai lui Shura, bronzăți pe terenurile de golf, bancheri și președinți de corporații formau un zid de trupuri impunător, tot atât de masivi în umeri pe cât de săraci în păr. Și apoi cortegiul – primăria trimisese o escortă de motocicliști în semn de recunoaștere a importanței civice a lui Shura Herzog. Polițiștii mergeau înaintea cu sirenele urlând, îndepărtând mașinile și camioanele din drum, pentru a permite carului funebru să treacă repede peste stopuri. Nimeni nu ajunsese vreodată atât de iute la Waldheim. Moses îi spusese lui Shura: „Cât a trăit, Papa a fost urmărit de polițiști. Acum...” Helen, Willie, cei patru copii în limuzină izbucniseră ușurel în râs auzindu-i remarca. Și apoi, pe când coșciugul era coborât și Moses și ceilalți plângeau, Shura îi spusese: „Nu te purta ca un nenorocit de imigrant”. L-am stânjenit din pricina prietenilor lui de golf, președinții de corporații. Poate că nu aveam dreptate. El era americanul cel bun. Eu încă sunt afectat de morbul european, sunt contaminat de Lumea Veche cu sentimente cum ar fi Dragoste – Emoții filiale. Vechi și letargice visuri.

– Uite țestoasa! țipa June. Făptura urca din adâncurile bazinului în carapacea ei cornoasă, cu capul leneș, în ochi cu secole de indiferență, înotătoarele mișcându-i-se lent, lovind sticla, solzii mari roz-gălbui sau, pe spate, marcați de linii frumoase, plăci curbe imitând mișcările de suprafață ale apei. În urma ei era o dâră de paraziți verzi.

Se întoarseră, ca să poată face o comparație, la țestoasele de pe fluviul Mississippi, aflate în bazinul central; aveau coastele striate cu roșu; dormitau pe bușteni sau înotau împreună cu peștele-pisică pe fundul bazinului plin de ferigi și de monede de un penny.

Fetița nu mai putea, ca și tatăl ei.

– Cred că ar fi bine să mergem și să mâncăm un sendviș. E vremea prânzului, spuse Herzog.

Ieșiseră din parcare, se gândi Herzog după aceea, cu destul de multă grijă. Era un șofer foarte prudent. Dar, intrând cu mașina în fluxul circulației de pe banda din mijloc, ar fi trebuit să țină seama de lungul viraj dinspre nord pe care mașinile își accelerau viteza. În spatele lui era o camionetă Volkswagen. Apăsă ușor pe frână, cu gândul să încetinească și să-l lase pe celălalt șofer să-l depășească, dar frânele erau prea noi și reacționau prea bine. Mașina se opri brusc și camioneta o tamponă din spate și o împinse într-un stâlp. June țipă și-l apucă de umăr, el fiind proiectat înainte peste volan. Copilul! se gândi Moses, dar nu de copil trebuia să fie îngrijorat. Își dădu seama după țipăt că nu fusese rănită, că era doar speriată. Se aplecă peste volan, simțindu-se vlăguit, foarte vlăguit; ochii i se întunecară; simți că-și pierde cunoștința și că-l cuprind greața și amețeala. Auzea țipetele lui June, dar nu se putea întoarce spre ea. Își spuse că o să leșine și leșină.

Îl întinseră pe iarbă. Auzi o locomotivă pe aproape – gara Illinois Central. Apoi zgomotul i se păru oarecum mai îndepărtat, pierzându-se printre bălăriile de dincolo de autostradă. Vederea îi era împăienjenită de pete mari care se micșorară, transformându-se în niște puncte iridescente. Pantalonii i se ridicaseră. Îi era rece la picioare.

– Unde-i June? Unde-i fiica mea? Se ridică și o văzu între doi polițiști negri care se uitau la el. În mâna lor erau portofelul lui, rublele țariste și, desigur,

pistolul. Asta era situația, închise ochii. Simți că-i revine greața când se gândi în ce bucluc s-a băgat. N-are nimic?

– N-are nimic.

– Vino aici, June. Se aplecă și fetița se ghemui în brațele lui. O strânse, o pipăi și o sărută pe fața ei speriată. Simți o durere ascuțită în coaste.

– Papa, stai jos puțin, nu-i nimic.

Îl văzuse întins pe iarbă. Lângă noua clădire de dincolo de Muzeu, întins inert, arătând ca un mort, probabil, în timp ce polițiștii îl căutau prin buzunare, își simțea fața de parcă n-ar fi avut pic de sânge, găunoasă, amorțită și aproape insensibilă, și asta îl înspăimânta. La rădăcina părului simțea asemenea furnicături, încât se gândi că albea pe loc. Polițiștii îl lăsaseră câteva minute ca să-și revină.

Girofarul albastru al mașinii poliției se învârtea scăpărând. Șoferul camionetei, furios, se uita țintă la el. Puțin mai departe, stăncuțele se învârteau ciugulind și agitându-și gâturile negre. Peste umăr, Herzog știa că se află Field Museum. „O, dac-aș fi o mumie în subsolul muzeului!“, se gândi.

Era în mâna polițiștilor. Fețele lor tăcute asta îi spuneau. Așteptau fiindcă o ținea în brațe pe Junie; pentru moment poate că n-aveau să fie prea severi. Căutând să câștige timp, se prefăcu mai amețit decât era. Polițiștii puteau fi foarte răi, îi văzuse la lucru. Dar asta mai demult. Poate că vremurile se schimbaseră, odată cu noul șef al poliției. Șezuse lângă Orlando Wilson, anul trecut, la Conferința pentru combaterea drogurilor, își dăduseră mâna. Desigur, n-avea rost să le amintească acest lucru; în orice caz, nimic nu i-ar fi înfuriat mai mult pe cei doi solizi polițiști negri decât vreo aluzie la relațiile sale. Pentru ei, el făcea parte din prada acelei zile și, cu rublele lui, cu pistolul, nu putea spera că-l vor lăsa să plece. Și mai era și Falconul albastru-cenușiu făcut armonică și proptit în stâlp. Mașinile treceau grăbite, șoseaua era plină de vehicule luminate.

– Dumneata ești Moses? îl întreabă negrul mai în vârstă. Acesta era – tonul acela de familiaritate mortală pe care-l auzi când ți-ai pierdut imunitatea.

– Da, eu sunt Moses.

– E copilul dumitale?

– Da, e fetița mea.

– Mai bine pune-ți batista la cap. Ai o mică tăietură, Moses.

– Daaa? De aceea simțea furnicăturile acelea la rădăcina părului. Neputând să-și găsească batista – peticul de prosop –, își desfăcu cravata de mătase și-și apăsă capătul mai lat pe pielea capului.

– Nu-i nimic.

Fetița își ascunse capul pe umărul lui.

– Stai jos, pe iarbă, lângă mine. Pe Papa îl doare puțin capul.

June îl ascultă. Docilitatea ei, afecțiunea pe care i-o arăta i se părură a dovedi înțelepciunea și tandrețea copilului, ceea ce îl mișca, îi dădea curaj. Puse o mână protectoare pe spinarea ei. Ridicându-se, își ținu cravata pe cap.

– Ai permis de port-armă, Moses? Polițistul își strânse buzele groase așteptând răspunsul lui Herzog și-și perie cu unghia mustața scurtă. Celălalt polițist vorbea cu șoferul camionetei Volkswagen, care era foarte furios. Cu o față angulară, cu nasul roșu și ascuțit, îl țintuia cu privirea pe Moses, spunând:

– O să-i luați permisul de conducere, nu-i așa?

Moses se gândi: am încurcat-o din cauza pistolului și tipul ăsta le mai și umflă. Indignat, Herzog se stăpâni totuși.

– Te-am mai întrebat și te întreb din nou, Moses, ai permis de port-armă?

– Nu, domnule, n-am.

– Sunt două gloanțe în revolver. Arma-i încărcată, Moses.

– A fost pistolul tatălui meu. A murit și-l duceam înapoi la Massachusetts. Răspunsurile erau cât mai scurte și mai potolite. Știa că va trebui să mai spună povestea asta, încă o dată și încă o dată.

– Și ce-i cu banii ăștia?

– N-au nici o valoare. Ca și bancnotele confederate, dar rusești. Bani de scenă. Un alt suvenir.

Nu lipsită de oarecare simpatie, fața polițistului exprima un scepticism obosit. Pleoapele grele; pe gura lui tăcută și mare rătăcea un zâmbet vag. Buzele lui Sono arătau cam la fel când îl întreba despre celelalte femei din viața lui. Oricum – varietatea ciudățeniilor, alibiurilor, invențiilor, fanteziilor cu care se confrunta zilnic poliția... Herzog, evaluând cât mai rațional posibil situația în care se afla, deși simțea o grea responsabilitate și o mare spaimă, se gândea că nu-i era prea ușor acestui polițist să-l claseze. Fără îndoială, i se puteau aplica o serie de etichete potrivite, dar un polițist de rând ca acesta nu le putea cunoaște. Și chiar în situația dată o nuanță de orgoliu se vădea, probabil, în această reflecție, atât de tenace e nebunia omenească. „Doamne, îngerii să-ți proslăvească numele. Omul e o ființă stupidă, o ființă stupidă. Nebunie și păcat e tot ce face.“ Pe Herzog îl durea capul și nu-și mai amintea și alte versete. Își luă cravata de pe cap. N-avea rost să o țină acolo ca să se lipească de piele și să-i rupă crusta de sânge închegat. Junie își pusese capul în poala lui. Îi feri cu mâna fața de bătaia soarelui.

– Trebuie să facem schema accidentului. Polițistul cu pantalonii lucioși se așază pe jos lângă Herzog. Revolverul îi atârna pe coapsele mari. Patul cafeniu de metal striat și butoiul arătau cu totul altfel decât ale revolverului mare și greoi, de pe Cherry Street, al lui Tata Herzog. Nu văd numărul mașinii.

Mica mașină era lovită la ambele capete, capota se căscase ca o scoică deschisă. Motorul nu fusese lovit prea tare, nici un fel de lichid nu curgea din el.

– E închiriată. Am luat-o la O'Hare. Actele sunt în buzunarul portierei, spuse Herzog.

– Trebuie să notăm toate amănuntele.

Polițistul deschise o mapă și începu să scrie cu un creion galben pe hârtia groasă a unui formular tipărit.

– Ai ieșit din pasaj – cu ce viteză?

– Mă târam. Cinci, opt mile pe oră. Abia ieșisem.

– Nu l-ai văzut pe omul acela venind?

– Nu. Virajul îl ascundea, presupun. Nu știu. Dar când am ajuns pe culoar, el era drept pe bara mea din spate. Se aplecă înainte, încercând să-și schimbe poziția și să-și ușureze durerea din coastă. Se hotărâse mental să nu țină seama de asta. O mângâie pe obraz pe June. Cel puțin, bine că n-a fost rănită, spuse el.

– Am scos-o prin geamul din spate. Portiera s-a blocat. Am verificat. N-are nimic.

Negrul mustăcios se încruntă, ca pentru a spune clar că nu-i datora lui Herzog – un om cu un revolver încărcat – nici o explicație. Deoarece posesiunea acestui pistol greoi cu două gloanțe și nu accidentul avea să fie principala acuzație ce i se va aduce.

– Mi-aș fi zburat creierii dacă i s-ar fi întâmplat ceva.

După cum tăcea, polițistului așezat pe iarbă nu-i păsa deloc de ce-ar fi făcut Moses. A vorbi despre felul – oricare ar fi fost el – în care te-ai fi folosit de revolver nu era un lucru prea inteligent. Dar era încă zăpăcit și amețit, la pământ, cum se vedea el, după această ciudată și spiralată fugă din ultimele câteva zile; și de șocul, ca să nu spunem disperarea, acestei căderi brutale. Avea amețeli, își spuse că nebunia asta trebuie să înceteze, dacă nu, situația va deveni și mai rea. Alergase la Chicago să-și protejeze fiica și era aproape să o omoare. Venise să contracareze influența lui Gersbach și să o facă să simtă ce bine e cu el – bărbatul, tatăl etcetera –, și ce făcuse altceva decât să intre într-un stâlp? Și apoi copilul l-a văzut scos din mașină leșinat, cu o rană la cap, revolverul și rublele alunecând din buzunarul lui. Nu,

slăbiciunea sau boala cu care încheiase o înțelegere pe viață (alternând cu aroganța), metoda lui de a păstra un echilibru – giroscopul lui Herzog – nu mai erau de nici un folos. Se pare că ajunsese la capătul acestei metode.

Șoferul camionetei Volkswagen, într-o salopetă verde, relatează propria sa versiune a accidentului. Moses încercă să deslușească literele brodate cu fir galben pe buzunarul salopetei. Era de la Compania de gaze? Nu se putea ști. Arunca, desigur, întreaga vină asupra lui Herzog. Relatarea lui era ingenioasă, creatoare. Povestea devenea tot mai gravă cu fiecare clipă. O! importanța justificării proprii, își spuse Herzog. Ce geniu scoate la iveală în acești muritori, chiar și în cei cu nasul roșu. Ridurile de pe pielea capului acestui om aveau alt desen decât acela al cutelor de pe fruntea lui. Puteai să-ți dai seama până unde avusese altădată păr. Acum nu-i rămăseseră decât câteva fire.

– Mi-a tăiat calea. N-a semnalizat, n-a făcut nimic. De ce nu-l puneți să sufle în balon? Conducea în stare de ebrietate.

– Ei, Harold, spunea negrul mai în vârstă. Cu ce viteză mergeai?

– Asta-i, Iisuse! Eram sub limită.

– Șoferilor ăstora de la întreprinderi le place să-i încurce pe cei cu mașini particulare.

– Întâi mi-a tăiat calea și apoi a blocat frânele.

– L-ai lovit destul de tare. Asta înseamnă că l-ai înghesuit.

– Așa e. Mi se pare... Polițistul mai vârstnic arăta șoseaua cu capătul de gumă al creionului său de două, de trei, de cinci ori înainte de a scoate vreun cuvânt. Trebuia să te uiți acolo (lui Herzog i se păru că vede năvălind porcii din Gadara, multicolori și strălucitori, neajunși încă pe faleză). Mi se pare că-l împingeai, Harold. El nu putea să intre pe celălalt culoar, așa că s-a gândit să încetinească și să-ți dea posibilitatea să-l depășești. A apăsător pe frână prea tare și tu l-ai bușit. Văd după permisul tău că ai mai avut două contravenții de circulație.

– Da, și de aceea eram foarte atent. Domnul să te ajute ca mânia să nu-ți pârlască pielea capului, Harold. O culoare roșie, foarte neplăcută, și toată în riduri, ca în cerul gurii la câini.

– Mie mi se pare că dacă n-ai fi venit peste el, nu l-ai fi bușit în halul ăsta. Ai încercat să-l depășești și l-ai lovit pe dreapta. Trebuie să-ți dau amendă, Harold. Și apoi către Moses: Dumneata mergi cu noi. Vei fi închis pentru încălcarea legii.

– Pentru revolverul acesta vechi?

– Încărcat...

– Dar n-am făcut nimic. N-am cazier – n-am fost închis niciodată.

Îl așteptară să se ridice. Cu nasul ascuțit, șoferul camionetei Volkswagen își încruntă sprâncenele roșcate la el și, sub privirile lui furioase, Herzog se ridică în picioare și apoi o luă de mână pe fiica sa. Când o ridică îi căzu agrafa. Părul lung al lui June îi alunecă pe obraji. Nu se putea apleca să caute agrafa de бага. Ușa mașinii poliției, parcată pe un povârniș, se deschise larg. Acum putea să-și dea seama singur ce înseamnă să fii în mâinile poliției. Nimeni nu fusese jefuit, nimeni nu murise. Totuși, simțea că-l apăsă o umbră grea, mortală. „Ăsta ești tu, Herzog“, își spuse. Nu putea evita să nu se acuze. Fiindcă, orice ar fi avut intenția să facă ieri cu acest pistol mare și nichelat, azi ar fi trebuit să-l lase în sacul de voiaj de sub sofaua lui Asphalter. Când și-a îmbrăcat dimineată haina și a simțit greutatea aceea jenantă apăsându-l pe piept, atunci ar fi trebuit pe loc să termine cu atitudinea aceasta donquijotescă. Pentru că nu era un Don Quijote, nu-i așa? Don Quijote imita marile modele. Ce modele imita el? Don Quijote era creștin, iar Moses E. Herzog nu era creștin. Trăia în Statele Unite ale Americii, într-o societate post-quijotescă, post-coperniciană, în care spiritul, planând liber în spațiu, putea descoperi relații total nebănuite de un om al veacului al XVII-lea, închis în mai restrânsul său univers. Acesta era avantajul său, trăind în secolul XX. Numai – păseau pe iarbă îndreptându-se spre lumina albastră care se rotea – în nouă zecimi din existența sa fusese exact ce fuseseră alții înaintea lui. Luase revolverul (scopul lui fiind pe atât de violent, pe cât de vag) fiindcă era fiul tatălui său. Era aproape sigur că Jonah Herzog, deși se temea de polițiști, de inspectori

fiscali sau de bătauși, nu putea să stea departe de acești dușmani. El își continua spaimile, dar și le înfrunta. (Frica: ar suporta-o? Șocul: ar supraviețui?) Vechii membri ai familiei Herzog, cu psalmii, cu șalurile și bărbile lor, nu s-ar fi atins niciodată de un revolver. Dar oamenii aceștia vechi dispăruseră, pieriseră. Jonah cumpăraseră un pistol pe un dolar, și Moses, în dimineața asta, se gândise: „Ei, și de ce nu?“, și încheindu-și haina, intrase în mașină.

– Ce veți face cu mașina? îi întreabă el pe polițiști. Se opri.

Ei îl împinseră să meargă mai departe, spunând:

– N-avea grijă. Ne ocupăm noi de ea.

Văzu camionul-remorcă sosind cu macaraua și cârligul ei. Și el avea o lumină albastră care se rotea deasupra cabinei.

– Știți, spuse Herzog, trebuie să duc copilul ăsta acasă.

– O să ajungă acasă. N-o să i se întâmple nimic.

– Dar trebuia s-o aduc la ora patru.

– Mai sunt încă două ore până atunci.

– Dar n-o să dureze treaba asta mai mult de un ceas? V-aș fi recunoscător dacă mi-ați da voie să mă ocup mai întâi de ea.

– Hai, Moses, zi-i. Binevoitor, dar ferm, polițistul mai în vârstă îl făcu să înainteze.

– Fetița n-a mâncat la prânz.

– Dumneata ești într-o stare mult mai proastă decât ea.

– Hai, vino.

Herzog dădu din mână și mototolind cravata pătată o aruncă la marginea drumului. Tăietura nu era serioasă, nu mai sângera. Întâi intră June în

mașină și când se așează și el pe bancheta fierbinte de plastic din spate, o luă pe genunchi. Asta-i, din întâmplare, realitatea pe care o căutai, Herzog, în felul tău serios? Înapoi la un loc cu ceilalți oameni – în viața de fiecare zi? Singur nu poți decide care realitate e reală? Orice filosof îți poate spune că ea se bazează, ca orice judecată rațională, pe o dovadă obișnuită. Numai că acest mod particular de a o atinge e pervers. Dar uman. Dai foc casei ca să frigi porcul. Omenirea a fript porcul întotdeauna în acest mod.

Îi explică lui June:

– O să facem o plimbare, iubito.

Fetița dădu din cap fără să spună nimic. Fața ei nu avea nici o urmă de lacrimi, dar era întunecată, ceea ce era mult mai rău. I se frângea inima, îl dureau că e așa. Ca și cum Madeleine și Gersbach n-ar fi fost de ajuns, trebuise să vină el repede, cu dragostea lui fierbinte și cu emoțiile lui, îmbrățișând-o, jucându-se cu periscopul, emoții învăluite de teamă. Trebuise să-l vadă sângerând la cap. Îl înțepau ochii, și-i închise cu degetul mare și cu arătătorul. Portierele se trântiră. Motorul sforăi și apoi începu să toarcă ușor, și aerul uscat și bun al verii începu să pătrundă în mașină amestecat cu mirosul gazelor de eșapament. Greața i se accentua. Când mașina lăsă în urmă malul lacului, deschise ochii asupra urâteniei gălbui a Twenty-Second Street. Recunoscu înfățișarea familiară a blastedării estivale. Chicago! Simțea duhoarea fierbinte a chimicalelor și cernelurilor care venea dinspre uzina Donnelly.

Fetița văzuse polițiștii umblându-i prin buzunare. La vârsta ei observase și el totul cu o curiozitate vie. Și totul era sau frumos, sau înspăimântător. Era improșcat pentru totdeauna cu lucruri care sângerau sau puțeau. Se întrebă dacă fetița trebuie să-și amintească totul tot atât de puternic. Așa cum își amintea el cum se omorau găinile. Așa cum își amintea el cârâiturile aprige când găinile erau trase din cuștile lor de șipci, găinațul și talașul, și căldura, și mirosul greu de păsăret, și găinile care erau agățate de cârlige cu capul în jos, ca să sângereze și să moară, și ghearele zbatându-se, agățându-se de polița de metal. Da, asta se întâmplase pe Roy Street, aproape de spălătoria chinezească unde fluturau în vânt bannerele stacojii cu ideograme scrise cu cerneală neagră. Și asta se întâmplase lângă alee – lui Herzog începu să-i bată mai puternic inima, parcă avea febră –, într-o seară murdară de vară

când fusese ajuns din urmă de un om care, din spate, îi astupase gura cu mâna. Îi şuierase ceva în timp ce-şi dădea jos pantalonii. Avea dinţii putrezi şi faţa îi era acoperită de barba nerasă. Şi lucrul acela oribil, roşu şi fără piele, se frecă între picioarele băiatului înainte şi înapoi până izbucni în clăbuci. Câinii din curţile din spatele caselor săreau lovindu-se de garduri, mârâind şi lătrând, şi se înecau în saliva lor – câinii urlau în timp ce omul îl ţinea pe Moses de gât cu braţul îndoit. Ştia că putea fi omorât. Omul putea să-l stranguleze. Cum de ştia? Presupunea. Aşa că stătea fără să facă nici o mişcare. Apoi omul îşi încheie mantaua militară şi-i spuse:

– O să-ţi dau cinci cenţi. Dar trebuie să schimb dolarul ăsta. Îi arată bancnota şi-i spuse să aştepte acolo. Moses îl privi îndepărtându-se pe străduţa noroioasă, încovoiat şi deşirat în mantaua lungă, mergând repede pe picioarele lui strâmbe: picioare strâmbe, picioare oribile, îşi amintea Moses, aproape fugind. Câinii încetaseră să latre şi el aştepta, fiindu-i frică să se mişte. În cele din urmă îşi trase pantalonii umezi şi se duse acasă. Se aşeză pe verandă şi rămase acolo un timp, apoi veni sus la cină ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Nimic! Îşi spală mâinile la chiuvetă odată cu Willie şi se aşezară la masă. Îşi mănă supra.

Şi mai târziu, când era la spital, şi venea o bună doamnă creştină, aceea cu pantofi cu nasturi şi cu pălăria ca o antenă de troleibuz, cu glasul mioros şi o faţă severă, şi-l ruga să-i citească din Noul Testament, el deschise Biblia şi citi: „Lăsaţi copiii să vină la mine“. Şi apoi deschise Biblia în alt loc şi citi: „Dă şi ţi se va da. O dreaptă răsplată... îţi vor aduce ție oamenii“.

Ei, există o faimoasă povăţă, grozavă, chiar dacă e nemţească: să uiţi ce nu poţi suporta. Cei puternici pot uita, pot să nu țină seama de istorie. Foarte bine! Chiar dacă înseamnă să te lauzi singur când vorbeşti de forţă – aceşti filosofi esteticieni adoptă o anumită atitudine, dar forţa mătură orice postură. Totuşi, e adevărat că nu poţi continua să transformi un coşmar într-un alt coşmar şi Nietzsche avea dreptate spunând acest lucru. Cei afectuoşi trebuie să devină duri. Lumea asta nu e altceva decât un bloc steril de cărbune? Nu, nu, ci ceva care pare uneori un sistem de prevenire, o negare a tot ce ştie o fiinţă omenească, îmi iubesc copiii, pentru ei sunt lumea şi eu le produc coşmaruri. Am această fetiţă de la duşmanca mea. Şi o iubesc. Vederea ei, mireasma părului ei, în clipa asta, mă fac să tremur de dragoste.

Nu e un lucru misterios cum de iubesc copilul dușmancei mele? Un om însă nu are nevoie de fericire pentru el însuși. Poate face față la oricât de multe chinuri: ale amintirilor, ale propriilor și obișnuitelor sale rele, ale disperării. Și aceasta e istoria nescrisă a omului, reușita lui nevăzută, puterea lui de a se lipsi de satisfacții personale în cazul în care există ceva măreț, în care ființa lui, și orice ființă umană, să se poată contopi. Nu are nevoie de un sens anume, în măsura în care această încordare are un scop. Fiindcă atunci e foarte limpede că acesta e sensul.

Dar toate astea trebuie să înceteze. Prin toate astea el înțelegea și această plimbare cu mașina poliției. Ideea lui ca fiu (aproape chinezească) de a purta un revolver urât și inutil. Să urască, să acționeze potrivit urii. Ura înseamnă respect de sine. Dacă vrei să îți capul sus printre oameni...

Și iată și South State Street, aici atârnavă altădată afișele tipărite ale distribuitorilor de filme: Tom Mix aruncându-se de pe o stâncă; acum era doar o stradă pustie și liniștită, unde se vindea sticlărie pentru baruri. Dar care e filosofia actualei generații? Nu Dumnezeu a murit, asta a fost mai demult. Poate ar trebui spus că moartea e Dumnezeu. Generația actuală crede – și acesta e gândul gândurilor – că nimic din ce e leal, vulnerabil, fragil nu poate dura sau poate avea o putere reală. Moartea așteaptă aceste lucruri așa cum pardoseala de ciment așteaptă becul care cade. Fragilul înveliș de sticlă își pierde vidul său înfim explodând și asta-i tot. Și, în acest fel, ne învățăm unii pe alții ce e metafizica. „Crezi că istoria e istoria inimilor iubitoare! Ce naiv! Uită-te la milioanele de morți. Poți să ai milă de ei, să-ți pară rău de ei? Nu poți. Au fost prea mulți. I-am prefăcut în cenușă, i-am îngropat cu buldozerele. Istoria e istoria cruzimii, nu a iubirii, cum cred oamenii sentimentali. Am pus la încercare toate posibilitățile umane să vedem care din ele este mai puternică și mai admirabilă și am dovedit că nici una nu e așa. Nu există decât simțul practic. Dar adevăratul și singurul Dumnezeu e Moartea. Asta e – fără iluzii lașe. Herzog auzi toate acestea de parcă cineva le-ar fi pronunțat rar în capul său.

I se umezise mâna și dădu drumul brațului lui Junie. Poate leșinase, nu din cauza accidentului, ci din pricina premoniției unor asemenea gânduri. Greața nu era decât efectul aprehensiunii, agitației, intensității insuportabile a unor asemenea idei.

Mașina se opri. Ca și cum ar fi ajuns la poliție într-un vas care s-ar fi legănat pe valuri, când coborî pe trotuar se clătină. Proudhon spune: „Dumnezeu e răul“. Dar când căutăm în măruntaiele revoluției mondiale la foi nouvelle, ce găsim? Victoria morții, nu a raționalității, nu a credinței în rațiune. Imaginația noastră ucigașă se dovedește a fi marea putere, imaginația noastră umană care începe prin a-l acuza pe Dumnezeu de omor. La baza întregului dezastru există sentimentul ființei umane că a fost nedreptățită și nu mai vreau să am de-a face cu treaba asta. E mai ușor să nu mai exiști decât să-l acuzi pe Dumnezeu. Cu mult mai simplu. Mai curat. Dar ajunge!

Îi aduseră fiica și îi escortară la lift, care era de-ajuns de mare cât să cuprindă un escadron întreg. Doi oameni care fuseseră reținuți – alți doi oameni în mâinile poliției – urcară împreună cu ei. Aici era secția de pe Eleventh Street și State, își aducea aminte. Era groaznic. Oameni înarmați intrau și ieșeau. Așa cum i se ordonase, îl urma de-a lungul coridorului pe polițistul negru, voinic, cu mâini mari și șolduri largi. Alții mergeau în urma lui. Avea nevoie de un avocat și se gândi, firește, la Sandor Himmelstein. Râse când se gândi ce avea să spună Sandor. Avocatul folosea el însuși metode polițienești, o psihologie dibace, aceeași ca la Lubianka, aceeași în toată lumea, întâi folosea brutalitatea și apoi, când obținea rezultatul dorit, se mai potolea, și-și îngăduia să fie mai binevoitor. Cuvintele lui îi rămăseseră în minte. Urlase că avea să abandoneze cazul și o să-l lase pe Moses în mâinile avocaților necinstiți, care aveau să-l lege fedeleș și o să-i pună și un aparat ca să-i taxeze respirația. Da, da, cuvintele acestea nu puteau fi uitate, cuvintele unui om care-l învăța ce e Realitatea. Da, da. „Vei fi bucuros atunci să te gândești la moarte. Ai să intri în coșciug ca într-o mașină sport nouă.“ Și apoi: „O să o las pe nevastă-mea o văduvă bogată și nu prea bătrână ca să mai poată să se culce cu unii și cu alții“. Acest lucru îl repeta adeseori. Acum îl amuza pe Herzog. Roșu la față, murdar, cu cămașa pătată de sânge, se gândea la Sandor și zâmbea. N-ar trebui să-l disprețuiesc pe Sandor că e atât de dur. Asta e versiunea lui personală, brutală, a atitudinii populare, modul de viață american. Și care a fost felul meu de viață? Îmi place pisicuța cu blana ei frumoasă, nu-i fac nici un rău, nici ea nu mă rănește, versiunea infantilă a aceluiași caz, din care oamenii sunt treziți în mod crud și atunci devin niște realiști înverșunați. Fii deștept, fraierule! Sau versiunea realismului inocent al mătușii Taube: „Gottseliger

Kaplitzky avea grijă de tot. Eu nici nu mă uitam“. Dar mătușa Taube era la fel de șireată pe cât era de drăguță, între uitare și uitare, lucrurile pe care le facem și lucrurile pe care le spunem... Împreună cu June intrară într-o cameră mare care mirosea a stătut și un alt polițist negru, un sergent, îl luă în primire. Era destul de bătrân și plin de riduri. Dar ridurile lui erau exterioare, nu interioare. Avea un ten galben-închis, auriul negrilor. Vorbi cu polițistul care-l arestase și se uită apoi la revolver, scoase cele două gloanțe, îl întrebă în șoaptă pe polițistul cu pantalonii lucioși care se aplecă să-i șoptească ceva la ureche.

– Bine, vino, îi spuse el lui Moses. Își puse ochelarii à la Ben Franklin, două lentile coloniale cu o ramă subțire de aur. Apoi luă stiloul.

– Numele?

– Herzog, Moses.

– Inițiala de mijloc?

– E. Elkanah.

– Adresa?

– Nu locuiesc în Chicago.

Sergentul, pe un ton oarecum răbdător, spuse din nou:

– Adresa?

– Ludeyville. Mass. și New York City. Bine, Ludeyville, Massachusetts. Fără număr de stradă.

– E fetița dumitale?

– Da, domnule. Micuța mea, June.

– Unde locuieste?

– Aici, în oraș, cu mama ei, pe Harper Avenue.

- Ești divorțat?
 - Da, domnule. Am venit să-mi văd copilul.
 - Înțeleg. Vrei s-o înscriu și pe ea?
 - Nu, domnule sergent, zâmbi Moses.
 - Ești arestat, Moses. Nu erai beat, nu-i așa? Azi ai băut ceva?
 - Am băut noaptea trecută, înainte de a mă culca. Astăzi nu. Vrei să facem un test pentru a vedea dacă am consumat alcool?
 - Nu-i nevoie. Nu ești învinuit că ai provocat un accident de circulație. Te arestăm din cauza acestui revolver.
- Herzog trase în jos rochița fetei.
- E un suvenir. Ca și banii.
 - Ce fel de bani sunt ăștia?
 - Rusești, din timpul Primului Război Mondial.
 - Golește-ți buzunarele, Moses. Pune toate lucrurile pe masă ca să le inventariez.
- Fără să protesteze, puse pe masă banii, carnetele de însemnări, cârpa care-i servea de batistă, pieptenele de buzunar și cheile.
- Mi se pare că ai o mulțime de chei, Moses.
 - Da, dar pot spune la ce servesc.
 - E-n regulă. Nu-i nici o lege împotriva cheilor, doar dacă nu ești un spărgător.
 - Singura cheie din Chicago e aceasta cu pată roșie. E cheia apartamentului prietenului meu Asphalter. Trebuie să mă văd cu el la ora patru, în fața

Muzeului Rosenwald. Trebuie să-i duc fetița.

- Păi, nu e patru și, deocamdată, nu te duci nicăieri.
- Aș vrea să telefonez ca să-l anunț. Altfel o să stea acolo, și o să aștepte.
- Dar spune-mi, Moses, de ce nu o duci pe fetiță direct la maică-sa?
- Să vedeți... nu ne vorbim. Am avut prea multe certuri.
- Mie îmi face impresia că ți-e frică de ea.

O clipă Herzog simți că se-nfurie. Remarca fusese calculată să-l provoace. Dar nu-și putea permite acum să se-nfurie.

- Nu, domnule, nu-i chiar așa.
- Atunci poate că ei îi e frică de dumneata.
- Am aranjat așa ca un prieten să ne ajute. Nu am văzut-o pe această femeie din toamna trecută.
- Bine, o să-i chemăm pe prietenul dumitale și pe mama copilului.

Herzog exclamă:

- O, n-o chemați pe ea.
- Nu? Sergentul îi zâmbi într-un mod ciudat și rămase nemișcat o clipă în scaunul lui, ca și cum ar fi obținut de la el ce voia. Desigur, o s-o aducem aici și o să vedem ce are de spus. Dacă are vreo plângere împotriva dumitale, atunci lucrurile stau mai rău decât pentru posesiune ilegală de armă de foc. În acest caz, o să fie rău de tot.
- N-are nici o plângere, domnule sergent. Puteți controla acest lucru din dosar, fără a fi nevoie să vină până aici. Eu mă îngrijesc de banii pentru copil și le-am trimis cecurile regulat. Asta-i tot ce vă poate spune doamna Herzog.

– De la cine ai cumpărat revolverul ăsta?

Începea din nou cu insolența naturală a polițiștilor. Căuta să-l scoată din sărite. Dar se sili să rămână calm.

– Nu l-am cumpărat. Era al tatălui meu. Revolverul și rublele rusești.

– Vasăzică ești un sentimental?

– Da. Sunt un păcătos sentimental.

– Și cu astea ești tot sentimental? Lovi cu degetele fiecare din cele două gloanțe. Bine, să dăm telefoanele acelea. Ține, scrie numele și numerele.

Vorbi cu polițistul care-l adusese pe Herzog. Stătea lângă ei, cu obrajii cărnoși și buzele încrețite, și-și aranja mustața cu unghia.

– Poți să iei carnetul meu cu adrese, cel roșu. Te rog să-l aduci înapoi. Numele prietenului meu e Asphalter.

– Și celălalt nume e Herzog, spuse sergentul. Pe Harper Avenue, nu-i așa?

Moses dădu din cap. Se uita la degetele groase care întorceau paginile carnetului său parizian din piele, de adrese, cu mâzgălelile și petele lui.

– O să-mi fie cam neplăcut dacă o anunțați pe mama copilului, spuse el, încercând pentru ultima oară să-l convingă pe sergent. Nu-i același lucru dacă prietenul meu Asphalter va veni aici?

– Du-te, Jim.

Negrul însemnă adresele cu creionul și plecă. Moses făcu un efort deosebit să păstreze o atitudine impasibilă – nici o sfidare, nici o rugămintă anume, nimic care să aibă un caracter personal. Își aminti că pe vremuri crezuse în puterea unei priviri directe, care să înlăture deosebirile de situație accidentale: o ființă umană deschizându-și inima fără cuvinte în fața alteia? Recunoașterea esențialului de către esențial. Zâmbi în sinea lui la gândul acesta. Ce visuri dulci! Dacă ar încerca să-l privească în ochi, sergentul i-ar zvârli carnetul în obraz. Așa că Madeleine va veni. Bine, să vină. Poate că

asta și voia, la urma urmei, posibilitatea de a o înfrunta. Palid, se uita țintă în podea. June își schimbă poziția în brațele lui, stârnindu-i durerea din coaste.

– Lui Papa îi pare rău, iubito, spuse el. Data viitoare o să mergem să vedem delfinii. Poate că rechinii au fost cu ghinion.

– Poți să stai jos dacă vrei, spuse sergentul. Se pare că abia te ții pe picioare, Moses.

– Aș vrea să telefonez fratelui meu să-mi trimită avocatul lui. Renunț, dacă n-am nevoie de-un avocat. Dacă trebuie să depun o cauțiune...

– O să trebuiască să plătești o cauțiune, dar nu-ți pot spune cam cât de mare. Sunt o mulțime de oameni pe aici gata să te împrumute. Făcu un gest cu mâna sau cu încheietura mâinii și Moses se întoarse și văzu tot felul de oameni care se învârtteau prin spatele lor, pe lângă pereți. De fapt, observă el, doi bărbați se apropiaseră mai mult de ei și după înfățișarea lor elegantă păreau a fi niște profesioniști ai împrumuturilor. Își dădu seama că încercau să evalueze ce risc ar prezenta. Îi văzuseră biletul de avion, cheile, stilourile, rublele și pistolul. Mașina lui, accidentată pe Drive, nu i-ar fi garantat decât o cauțiune mică. Dar o mașină închiriată? Un om din alt stat, cu o haină murdară și fără cravată? Nu era bun nici pentru o sută de dolari. Dacă n-o fi mai mult decât atât, se gândi el, aș putea găsi banii ăștia fără să-l deranjez pe Willie sau pe Shura. Unii oameni fac o impresie bună. Eu n-am fost niciodată în stare de așa ceva. Din cauza sentimentelor mele. O inimă pasională, un risc din punct de vedere financiar. Dacă mi s-ar cere să fac eu această apreciere asupra mea, nu aș spune altceva.

Își aduse aminte cum era izgonit în partea stângă a terenului când se alegeau echipele pe maidan și când îi venea mingea la picior și o rata fiindcă se gândea la altceva și toți începeau să strige: „Alo! Ikey-Moe, Tântălăule! Mototolule! Umbli după fluturi? Ikey-os de pește!“ Tăcea, dar le dădea dreptate.

O strângea pe fiica sa în brațe și-i simțea inima cum bate repede și ușor.

– Ia spune, Moses, de ce aveai un revolver încărcat? Ca să împuști pe cineva?

– Fără îndoială că nu. Și te rog, sergent, nu vreau ca fetița să audă asemenea lucruri.

– Dumneata l-ai purtat, nu eu. Poate că voiai să ameninți pe cineva. Ești supărat pe cineva?

– Nu, domnule sergent, voiam să-l folosesc doar ca prespapier. Am uitat să scot gloanțele, dar asta s-a întâmplat din cauză că nu mă pricep să umblu cu armele și nu mi-a trecut prin minte că trebuie s-o fac. Îmi dai voie să telefonez?

– Hai, așteaptă. Nu am ajuns acolo. Stai jos cât mă ocup eu de alte treburi. Stai jos și așteaptă să vină mama copilului.

– Aș putea găsi niște lapte pentru fetiță?

– Dă-i lui Jim banii. Ți-l aduce el.

– Cu un pai, ce zici, June? Ți-ar plăcea să-l bei cu paiul? Fata dădu din cap. Te rog, și un pai, dacă nu te superi.

– Papa.

– Da, June.

– Nu mi-ai povestit despre cei mai-cei mai...

Pe moment nu-și aminti despre ce e vorba.

– Aha, spuse el, vrei să știi ce-i cu clubul acela din New York unde sunt oamenii „cei mai“...

– Da, vreau.

Ședea pe scaun între genunchii lui. Încercă să-i facă mai mult loc.

– E o asociație ai cărei membri sunt oamenii aceia. Ei sunt „cei mai“ din toate domeniile. Acolo e cel mai păros chel și cel mai chel om păros.

– Cea mai grasă doamnă slabă.

– Și cea mai slabă femeie grasă. Cel mai înalt pitic și cel mai mic uriaș. Toți sunt în club. Cel mai slab om tare și cel mai tare om slab. Cel mai prost înțelept și cel mai deștept prost. Apoi mai sunt acrobații invalizi și frumoasele cele mai urâte.

– Și ce fac acolo, Papa?

– În fiecare sâmbătă seara organizează un dineu dansant. Și au un concurs.

– Ca să ghicească cine e fiecare.

– Da, iubito. Și dacă ești în stare să deosebești pe cel mai păros chel de cel mai chel păros, atunci capeți un premiu.

Slavă Domnului, se amuza de prostiile tatălui ei și el trebuia să continue să o amuze. Fetița își rezemă capul de umărul lui și-i zâmbi, somnoroasă.

În încăpere era foarte cald. Herzog, stând pe o parte a scaunului, asculta cazul celor doi bărbați cu care venise în ascensor. Un cuplu de detectivi în civil care depuneau mărturie. Din Brigada Moravuri, își dădu el seama imediat. Cu ei era și o femeie. Nu o observase mai înainte. O prostituată? Da, era clar, în ciuda aerului ei de mic-burgheză respectabilă. În ciuda propriilor necazuri, Herzog privea și se surprinse ascultând cu interes. Unul din detectivi spunea:

– Se certau în camera acestei femei.

– Bea-ți laptele, dragă June, spuse Herzog. E rece? Ușurel, iubito.

– I-ai auzit de pe coridor? întrebă sergentul. Ce spuneau?

– Omul acesta țipa ceva în legătură cu niște cercei.

– Care cercei? Țștia pe care-i poartă femeia? De unde îi ai?

- I-am cumpărat. De la el.
- În rate pe care nu le-ai plătit.
- Le-am plătit.
- Primea plata în natură, înțeleg, spuse sergentul.
- Iată cum a fost, spuse detectivul cu fața mohorâtă, omul l-a adus pe celălalt tip și după ce femeia și-a făcut treaba, a încercat să obțină zece dolari, fiindcă femeia îi datora banii pe cercei.
- Domnule sergent! îl rugă cel de-al doilea om. Ce știi eu? Nu-s din oraș.

Din orașul Nineveh, cu sprâncenele acelea stufoase și cu tenul acela oacheș. Moses urmărea scena cu mult interes, șoptindu-i din când în când fetei ca să-i distragă atenția. Femeia avea un aer ciudat de familiar, cu tot fardul ei unsuros, cu părul vopsit, cu nasul gros și arogant. Ar fi vrut foarte mult să-i pună o întrebare. Nu urmasa Liceul McKinley? Nu cânta la Glee Club? Și eu cântam acolo. Nu-ți amintești? Herzog? Herzog care a ținut discursul la sfârșitul anului – vorbind despre Emerson?

- Papa, laptele nu mai vine.
- Fiindcă ai mestecat paiul. Hai să-l îndreptăm.
- Trebuie să plecăm de-aici, domnule sergent, spuse vânzătorul de bijuterii. Suntem așteptați.

Soțiile, se gândi Herzog. Soțiile îi așteptau!

- Voi doi sunteți rude?

Bijutierul spuse:

- E cumnatul meu, care a venit din Louisville.

Soțiile, una din ele o soră, așteptau. Și el, Herzog, aștepta, nerăbdător și neliniștit. Femeia asta putea fi oare Carlotta de la Glee Club care cânta cu

glas de contralto soloul din „Încă o dată cu bucurie“ (din Wagner)? Nu, era imposibil. Uite-o cum arată acum. De ce ar vrea cineva să se culce cu o asemenea muiere? De ce? Știa prea bine de ce. Uită-te la venele umflate de la picioare și uită-te la sânii ăștia înghesuiți unul într-altul. Arătau de parcă ar fi fost spălați, dar n-au fost și călcați. Și ochii ăștia de scrumbie și gura mare. Dar știa de ce. Fiindcă se pricepea la tot felul de porcării. Pricepută în dezmăț.

În clipa aceea sosi Madeleine. Intră întrebând: „Unde mi-e copilul...?“ Și apoi o văzu pe June stând în poala lui Herzog și traversă rapid încăperea spre ea.

– Vino la mine, fetițo!

Îi luă cutia de lapte, o puse alături și o luă pe fată în brațe.

Herzog simți cum îi zvâcnește sângele în timpane și că o mare greutate îl apasă pe ceafă. Madeleine nu putea evita să-l vadă, dar privirea ei nu arăta că-l recunoaște. Se întoarse cu spatele la el și, cu sprâncenele încruntate, întrebă:

– Copilul n-are nimic?

Sergentul îi făcu semn celui de la Brigada Moravuri să plece.

– E bine, sănătoasă. Dacă ar fi avut măcar o zgârietură am fi dus-o la Michael Reese.

Madeleine examina brațele și picioarele lui June, palpând-o cu gesturi nervoase. Sergentul îi făcu semn lui Moses, care se apropie și, peste birou, se găsi față în față cu Mady.

Purta un taior subțire de pânză albastră și părul îi atârna pe spate. Tocurile ei se auziseră foarte distinct în camera aceea totuși plină de zgomote. Herzog îi privi lung profilul net, bizantin, cu ochii albaștri, buzele mici, bărbia care îi apăsa pieptul. Avea tenul închis, semn că era foarte agitată. Avu impresia că distinge pe fața ei o oarecare asprime – o vulgaritate

incipientă. Spera să fie așa. Era și firesc ca o parte din grosolănia lui Gersbach să o contamineze și pe ea. Și de ce nu? Observă că în spate era, categoric, mai împlinită, își imaginează ce străngeri și frecături trebuie să fi produs acest lucru. Treburi conjugale – dar nu asta era cuvântul potrivit... Amoroase.

– Doamnă, acesta e tatăl fetei?

Madeleine refuza să-l privească.

– Da, spuse ea. Am divorțat. Nu de mult timp.

– Locuiește în Massachusetts?

– Nu știu unde locuiește. Nu mă interesează.

Herzog se minuna. Nu se putea opri să nu-i admire perfecțiunea stăpânirii de sine. Nu avea nici o ezitare. Când îi luase laptele lui June, știuse precis unde să arunce recipientul, deși nu intrase în camera aceea decât cu o secundă înainte. Făcuse cu siguranță și inventarul tuturor lucrurilor de pe birou, ruble și revolver, firește. Nu-l văzuse până atunci, dar cunoștea cheile din Ludeyville după încheietoarea magnetică a brelocului și își va da seama că pistolul îi aparține. Știa prea bine cum se poartă, cu aerele ei, stilul patrician, ticul cu nasul, limpezimea dementă a privirii ei arogante. În timp ce sergentul o chestiona, Moses, oarecum zăpăcit, dar treaz, incapabil să-și stăpânească asociațiile de idei, se întreba dacă Madeleine mai exhala acele mirosuri de secreții feminine – acest aspect dizgrațios al ei. Această mireasmă acră-dulce a ei, ochii albaștri ca flacăra, privirile pătrunzătoare și gura ei mică gata de orice răutate nu vor mai avea niciodată aceeași putere asupra lui. Totuși, numai cât se uita la ea și-l apuca durerea de cap. Zvâcniturile sângelui în tâmplă, rapide și regulate, parcă erau niște pistoane, bine unse, ale unui motor. O vedea foarte limpede: catifelarea sânilor ei, dezgoliți de decolteul pătrat al rochiei, catifelarea picioarelor ei, de un bronz indian. Obrazul, mai ales fruntea, era prea neted, prea curat pentru gustul lui. Aici se vedea întreaga greutate a severității ei. Avea ceea ce francezii numesc le front bombé; cu alte cuvinte, o frunte pedomorfă. Ce se petrecea dincolo de ea, până la urmă, e cu neputință de știut. Vezi, Moses? Nu ne cunoaștem unii pe ceilalți. Chiar și acest Gersbach, spune-i cum vrei,

șarlatan, psihopat, cu ochii lui aceia fals înfocați și cu fălcile greoaie, în falduri. Nici pe el nu puteai să-l cunoști. Și nici pe mine. Dar a te purta cu duritate și fără milă cu un om înseamnă, pentru cei care fac rău, a afirma că poate fi cunoscut pe deplin. Ei m-au catalogat, așadar, au pretins că-l cunosc până în ultimul detaliu pe Herzog. Mă cunosc, auzi! Și eu susțin, dimpreună cu Spinoza (sper că nu se va supăra), că a cere oricărui om ceea ce este imposibil, a folosi forța acolo unde ea nu poate fi folosită, înseamnă tiranie. Așadar, mă iertați, domnule și doamnă, dar resping eticheta pe care mi-o dați. O, această Madeleine e o persoană ciudată, foarte mândră, dar nu prea spălată – atât de frumoasă, dar deformată de furie –, un asemenea amestec de diamant pur și sticlărie Woolworth. Și Gersbach care-mi lungea cizmele. Pentru simbioză. Simbioză și prostii. Și ea, dulce ca o bomboană ieftină, amintindu-ți de o otravă, ca și acizii chimici zaharați. Dar nu vreau să pun un diagnostic. Ei să facă așa ceva, nu eu. Am venit să fac rău, recunosc. Dar sângele care a fost vărsat întâi a fost al meu, așa că am ieșit acum din joc. Nu contați pe mine. Doar în ceea ce o privește pe June. Cât despre rest, mă retrag din toată povestea asta, cât pot mai repede. La revedere tuturor.

– V-a făcut necazuri?

Herzog, care asculta fără să vrea, îl auzi pe sergent întrebând-o.

Moses îi spuse scurt lui Madeleine:

– Fii atentă, te rog, să nu creăm complicații inutile.

Madeleine nu-l ascultă.

– M-a sâcâit, da.

– V-a amenințat?

Herzog așteptă încordat răspunsul ei. Madeleine se va gândi la pensia alimentară, la chirie. Era prudentă, o femeie extrem de abilă, foarte iscusită. Dar și ura ei era violentă și în această ură era și un grăunte de nebulie.

– Nu, direct pe mine nu. Nu l-am văzut din octombrie. Madeleine, fără îndoială, era gata să facă tot ce putea ca să-i înrăutățească situația. Ea știa

prea bine că relațiile cu Gersbach puteau constitui o bază pentru un proces de custodie și de aceea avea să profite cât putea de mult de situația lui actuală – de prostia lui. Psihiatrul lui, spuse ea, a crezut necesar să mă prevină.

– A crezut necesar! Să te prevină de ce? zise Herzog.

Ea continuă să vorbească sergentului.

– Spunea că e îngrijorat. Numele lui e dr. Edvig, dacă vreți să discutați cu el. El a crezut că e necesar să mă sfătuiască...

– Edvig e un naiv, un imbecil, spuse Herzog.

Tenul lui Madeleine căpătase o culoare foarte intensă, gâtul i se îmbujorase, roz, roz-cuarț, și-n ochi i se aprinse o lumină ciudată. Știa ce înseamnă momentul acesta pentru ea – fericire! O, da, își spuse Herzog, Ickey-os de pește a ratat iar mingea. Echipa cealaltă a marcat. Folosea în mod strălucit greșelile lui.

– Recunoașteți acest revolver? Sergentul îl ținu în palma lui galbenă, întorcându-l delicat cu degetele ca și cum ar fi fost un pește – un biban.

Strălucirea privirii ei când se opri asupra revolverului era mai profundă decât orice expresie sexuală pe care va fi văzut-o vreodată pe fața ei.

– E al lui, nu-i așa? întrebă ea. Și gloanțele tot ale lui, nu? Recunosc limpede expresia de bucurie aspră din ochii ei. Își ținea buzele strâns lipite.

– Îl avea asupra lui. Îl știți?

– Nu, dar nu sunt surprinsă.

Moses o privea acum pe June. Fața ei era din nou întunecată; părea să se încrunte.

– Ați depus vreodată vreo reclamație împotriva lui Moses?

– Nu, spuse Madeleine. N-am făcut așa ceva. Respira grăbită. Era gata să întreprindă ceva.

– Sergent, spuse Herzog. Ți-am spus că nu e nici o reclamație. Întreab-o dacă am uitat măcar o dată să-i trimit cecul lunar.

Madeleine spuse:

– I-am predat fotografia la secția de poliție din Hyde Park.

O avertiză că mergea prea departe:

– Madeleine!

– Taci din gură, Moses, zise sergentul. De ce ați făcut asta, doamnă?

– În caz că s-ar fi învârtit pe-aproape de casă. Ca să-i alertez.

Herzog clătină din cap, într-un fel a reproș și pentru el. Făcuse o greșală care aparținea unei perioade trecute din viața sa. Astăzi ea nu mai era caracteristică pentru el. Dar trebuia să plătească o datorie veche. Când oare o să te ajungi din urmă? Când va veni și ziua aceea!

– A fost văzut vreodată pe acolo?

– Nu, n-a fost văzut niciodată, dar știu bine că a făcut-o. E gelos și scandalagiu.

– N-ați depus niciodată vreo reclamație, totuși.

– Nu. Dar mă aștept să fiu protejată față de orice violență.

Glasul i se ridică brusc și, pe când vorbea, Herzog văzu că sergentul o privește cu alți ochi, ca și cum ar fi început să-și dea seama de purtarea ei arogantă. Polițistul își luă ochelarii lui à la Ben Franklin cu lentilele pătrate.

– N-o să fie nici o violență, doamnă.

Da, se gândi Moses, a început să-și dea seama care e situația.

– N-am avut niciodată intenția să folosesc acest revolver decât ca presapier, zise el.

Madeleine îi vorbi acum lui Herzog pentru prima dată, arătând cu degetul țeapăn spre cele două gloanțe și privindu-l în ochi:

– Unul era pentru mine, nu-i așa?

– Așa crezi? Mă întreb de unde ți-a venit ideea asta. Și pentru cine era celălalt? Era foarte calm și spusese aceste vorbe pe un ton potolit. Făcea tot ce putea ca să o scoată la iveală pe Madeleine cea ascunsă, pe Madeleine aceea pe care o cunoștea. Privindu-l, roșeața din obraji ei scăzu și nasul începu să se miște foarte puțin vizibil. Părea să-și dea seama că trebuie să-și stăpânească acest tic ca și violența din priviri. Treptat, treptat, deveni foarte albă la față, ochii i se micșorară și-l privi cu o deosebită răceală. Moses știa cum să interpreteze toate acestea. Erau expresia voinței absolute ca să-l vadă murind. Era ceva infinit mai puternic decât o ură obișnuită, își spuse el.

– Ei, cui crezi că îi era destinată această a doua împușcătură imaginară?

Nu-i mai spuse nimic, continuând să-l privească în același fel.

– Asta e tot, doamnă. Puteți să vă luați copilul și să plecați.

– La revedere, June, spuse Moses. Acum ai să te duci acasă. Papa o să vină să te vadă curând. Hai, dă-mi un pupic, pe obraz. Simți buzele fetiței, când June, peste umărul lui Madeleine, se aplecă spre el. Dumnezeu să te aibă în pază, adăugă el în timp ce Madeleine pleca. O să mă întorc.

– Acum, să terminăm, Moses.

– Trebuie să depun o cauțiune? Cât?

– Trei sute, bani americani, nu hârtii din astea.

– Aș vrea să dau un telefon.

Sergentul îi făcu semn să ia una dintre monedele sale de pe masă. Moses avu totuși timp să observe ce față puternică de polițist avea. Trebuia să aibă sânge indian – poate Cherokee sau Osage; unul sau doi strămoși irlandezi. Pielea lui oacheșă-aurie cu linii pronunțate, nasul auster și buzele proeminente îi dădeau o expresie impasibilă, iar buclele cărunte, nenumărate, o anume demnitate. Degetele lui groase îi indicară cabina telefonică.

Herzog era obosit, hărțuit, dar departe de a fi la pământ. Se gândea, fără să știe bine de ce, că acționase cum trebuie. Făcuse ce trebuie, da, mai făcuse și prostii, și Will va trebui să-l scoată de aici. Totuși, nu-i era inima grea, ci, dimpotrivă, se simțea mai degrabă liber. Poate că era prea obosit să fie trist. Asta trebuie să fie, la urma urmei – efectele metabolice ale oboselii (îi plăceau aceste explicații fiziologice; aceasta era din eseul lui Freud despre jale și melancolie) îi dădeau o stare temporară de ușurare, chiar de bucurie.

– Da.

– Will? Herzog la aparat.

Fiecare recunosc glasul celuilalt.

– Mose! spuse Willie.

Herzog nu-și putu stăpâni sentimentul de afecțiune stârnit de glasul lui Will. Îl cuprinse deodată, auzindu-i vocea, auzindu-și numele de demult. Îl iubea pe Will, pe Helen, chiar pe Shura, deși milioanele lui îl făcuseră să fie mai reținut. În cabina aceea îngustă, de metal, sudoarea îi năpădi ceafa.

– Unde-ai fost, Mose? Bătrâna m-a chemat aseară. După aceea n-am mai putut dormi. Unde ești?

– Elya, spuse Herzog folosind numele de familie al fratelui său, nu fi necăjit. N-am făcut nimic grav, dar sunt la secție pe Eleventh Street și State.

– La poliție?

– Un mic accident de circulație. Nici un rănit. Dar mă țin aici pentru trei sute de dolari și n-am banii la mine.

– Pentru numele lui Dumnezeu, Mose. Nimeni nu te-a mai văzut din vara trecută. Am fost tare îngrijorați. Vin imediat.

Așteptă în celulă cu încă doi oameni. Unul era beat și dormea în izmenele lui murdare. Celălalt era un băiat negru, care nu începuse încă să se bărbierească. Avea un costum scump, bej, și pantofi maro din piele de aligator. Herzog îl salută, dar băiatul nu-i răspunse. Se închisese în necazul lui și se uita în altă parte. Lui Moses i se făcu milă de băiat. Se sprijini de gratii și așteptă. De partea nepotrivită a gratiilor – o simți pe obraz. Și acolo erau hârdăul, somiera metalică fără așternut și muștele de pe tavan. Nu, aici nu era locul potrivit pentru păcatele lui. Pe aici trecea doar. Afară, pe străzi, în societatea americană, acolo își va consuma pedeapsa. Se așază calm pe pat. Desigur, se gândi el, o să plece imediat din Chicago și va reveni atunci când va fi în stare să-i facă bine lui June, bine de-adevăratelea. Nu privitul acesta pe fereastră, febril și teatral; fără ciocniri, leșinuri, confruntări și înfruntări. Zumzetul rău-prevestitor venind din celule și coridoare, mirosul greu al secției de poliție, fețele mizerabile, mâna care întoarce cheia cu o speranță nu mai bună decât mâna acestui om care doarme în izmenele pătate de urină – omul care are ochi, urechi, nări să audă, să miroasă, să vadă. Omul care are judecată, inimă, să mediteze.

Șezând cât de comod îi îngăduia durerea din coaste, Herzog își însemnă câteva lucruri de care trebuia să țină seama. Nu erau foarte coerente sau chiar logice, dar îi veniseră în minte fără nici un efort. Așa lucra Moses E. Herzog, și scrise pe genunchi cu grabă și plăcere. Stângace, inexactă mașinăria păcii civice. Paleotehnică, cum s-ar spune. Dacă originea ordinii sociale este o crimă comună primară, după cum cred Freud, Reheim et caetera, ceata fraților atacând și omorând pe tatăl prim, mâncându-i trupul și câștigându-și libertatea printr-o crimă și uniți printr-o vărsare de sânge, atunci e o rațiune ca închisoarea să aibă aceste nuanțe întunecate, arhaice. O, da, energia sălbatică a cetei fraților, soldaților, violatorilor etc. Dar toate astea nu sunt decât o metaforă. Nu cred cu adevărat că pot atribui greșeala mea acestui nor gros al inconștientului. Acestei primitive zăpăceli a sângelui.

Visul inimii umane, oricât de mult n-am avea încredere și ne-am supăra pe ea, e ca viața să-și poată desăvârși un tipar semnificativ, într-un fel incomprehensibil, înainte de moarte. Nu irațional, ci în mod comprehensibil realizat. Ferit de acești stângaci gardieni ai poliției, prinzi o ultimă șansă să știi ce e dreptatea. Adevărul.

Dragă Edvig, notă el repede, pentru banii mei mi-ai dat ceva de preț când mi-ai explicat că nevrozele pot fi clasificate după incapacitatea de a tolera situațiile ambigue. Am citit chiar acum în ochii Madelenei un verdict: „Non-existență pentru lași!“ Dezordinea ei e o supraclaritate. Îngăduie-mi să spun, cu modestie, că știu mult mai bine acum să mă comport în situații ambigue. Cred că pot spune, totuși, că am fost scutit de ambiguitatea cea mai importantă care-i lovește pe intelectuali, și anume că indivizii civilizați își detestă civilizația care le face posibilă viața. Ce iubesc ei e o situație umană inventată de propriul lor geniu și pe care ei o cred a fi singura adevărată și singura realitate umană. Ce ciudat! Dar cea mai bine tratată și mai favorizată și mai inteligentă parte a oricărei societăți este adesea nerecunoscătoare. Ingratitudinea, totuși, e funcția ei socială. Și așa, iată o ambiguitate și pentru dumneata!... Dragă Ramona, îți datorez multe. Sunt pe deplin conștient de acest lucru. Și deși s-ar putea să nu mă întorc la New York imediat, vreau să păstrăm legătura. Dumnezeu! Milă! Dumnezeu! Rachaim olenu... melekh maimis... Tu, care ești regele Morții și al Vieții...!

Fratele lui observă, ieșind de la secția de poliție:

– Nu pari foarte tulburat.

– Nici nu sunt.

Deasupra trotuarului și a obscurității serii calde, cerul era străbătut de dărele prelungi, aurii ale avioanelor cu reacție și de reverberațiile firmelor luminoase de la nord de Twelfth Street, care urcau și coborau într-o masă confuză, marcând parcă sfârșitul străzii.

– Cum te simți?

– Bine, spuse Herzog. Cum arăt?

Fratele lui răspunse reținut:

– Ai avea nevoie de puțină odihnă. Hai să ne oprim și să mergem să te vadă doctorul meu.

– Nu cred că e nevoie de așa ceva. Tăietura asta de la cap a încetat să sângereze aproape imediat.

– Dar văd că ții totul în tine. Nu fi prost, Moses.

Will era un om rezervat, solid, înțelept, liniștit, mai scund ca fratele său, dar cu părul mai des și mai negru. Într-o familie de oameni extrem de expansivi, cum erau Tata Herzog și mătușa Zipporah, Will adoptase o comportare mai calmă, mai atentă, mai reticentă.

– Ce fac ai tăi, Will, copiii?

– Bine... Tu, Moses, ce-ai mai făcut?

– Nu te lua după aparențe. Nu-i cazul să-ți faci mai multe griji decât e nevoie. Mă simt, într-adevăr, într-o formă foarte bună. Îți mai aduci aminte când ne-am rătăcit pe lacul Wanda-wega? Când ne bălăceam în nămol și trestile ne răneau la picioare? Atunci eram într-adevăr în primejdie. Dar acum e un fleac.

– Ce voiai să faci cu revolverul acela?

– Știi bine că nu-s în stare să trag în cineva, cum nu era nici Papa în stare s-o facă. Tu ai luat lanțul acela de ceas, nu-i așa? Mi-am adus aminte de rublele acelea vechi din sertar și atunci am luat și revolverul. N-ar fi trebuit s-o fac. Ar fi trebuit măcar să-l golesc. A fost unul dintre acele impulsuri prostești. Mai bine să uităm de treaba asta.

– Bine, spuse Will. Nu vreau să te supăr. Nu despre asta-i vorba.

– Știu ce te preocupă, spuse Herzog. Ești îngrijorat. Trebui să-și coboare glasul ca să-l poată stăpâni. Și eu te iubesc, Will.

– Da, știu asta.

– Dar nu m-am purtat cum trebuie. Din punctul meu de vedere... Ei, din orice punct de vedere rezonabil. Am adus-o pe Madeleine la tine la birou ca s-o poți vedea înainte de a mă căsători cu ea. Am văzut că nu erai de acord. Nici eu nu eram de acord. Și nici ea nu mă plăcea.

– Atunci de ce te-ai căsătorit cu ea?

– Dumnezeu leagă tot felul de fire la întâmplare. Cine știe de ce? Lui puțin îi pasă de binele meu sau de ego-ul meu, lucrul acesta atât de valoros. Tot ce poți spune e: Iată un fir roșu împletit cu unul verde sau albastru și mă întreb de ce e așa! Și apoi am băgat toți banii aceia în casa din Ludeyville. Era pur și simplu o nebunie.

– Poate că nu-i așa, spuse Will. La urma urmei, e o proprietate imobiliară. Ai încercat s-o vinzi? Will avea o mare încredere în afacerile imobiliare.

– Cui? Cum?

– Vorbește cu un agent imobiliar. Poate o să vin și eu s-o văd.

– Ți-aș fi recunoscător, zise Herzog. Nu cred că un cumpărător în toate mințile ar vrea să se atingă de așa ceva.

– O să-l caut pe dr. Ramsberg, Mose, să te examineze. Apoi vii la noi și o să luăm cina împreună. O să-i facă plăcere întregii familii.

– Când ai putea veni la Ludeyville?

– Trebuie să mă duc la Boston săptămâna viitoare. Apoi Muriel și cu mine urma să plecăm la Cape.

– Treceți prin Ludeyville. E aproape de autostradă. Aș considera că mi-ați făcut o imensă favoare. Trebuie să vând casa aceea.

– Hai la masă la noi, și o să stăm de vorbă despre treaba asta.

– Nu pot, Will. Nu-s în stare. Uită-te numai la mine. Sunt murdar și-mpuțit și o să-i îngrijorez pe toți. Ca o oaie nenorocită care s-a rătăcit. Râse. Nu, altă dată, când o să mă simt ceva mai normal. Arăt de parcă aș fi sosit acum

în țara asta. O persoană strămutată¹. Așa cum am sosit din Canada la vechea gară Baltimore and Ohio. La Michigan Central. Doamne, tare mai eram murdari de funingine.

William nu avea aceeași pasiune pentru amintiri ca fratele său. Era inginer și tehnolog, antreprenor și constructor; o persoană echilibrată, rezonabilă, care suferea văzându-l pe Moses într-un asemenea hal. I se făcuse cald, nu se simțea în largul lui; își scoase o batistă dintr-un buzunar interior al costumului său bine croit și se tamponă pe frunte, pe obraji și sub ochii mari ai familiei Herzog.

– Îmi pare rău, Elya, spuse Moses ceva mai liniștit.

– Atunci...

– Lasă-mă să-mi revin puțin. Știu că-ți faci griji din cauza mea. Dar asta e. Îmi pare rău că te necăjesc. Zău că mă simt bine.

– Așa e? Will se uită trist la el.

– Da. Acum arăt prost – murdar, am făcut o prostie, m-ai scos pe cauțiune. E o chestie ridicolă. Totul va arăta altfel în East, săptămâna viitoare. O să te întâmpin la Boston, dacă vrei. Când o să mă pun la punct. Acum nu poți face nimic altceva decât să mă tratezi ca pe un imbecil – ca pe-un copil. Și nu-i bine...

– Nu te judec în nici un fel. Nu trebuie să vii cu mine acasă, dacă asta te face să te simți prost. Deși suntem totuși familia ta... Dar uitate mașina mea, vizavi, îi arată cu mâna Cadillacul albastru-închis... Hai cu mine măcar la doctor, ca să fiu sigur că nu te-ai rănit în accident. Și după aceea ai să faci ce crezi că e mai bine.

– Bine. E-n regulă. Sunt sigur că n-am nimic grav.

Nu fu chiar surprins să afle totuși că avea o coastă ruptă.

– Nici o leziune la plămâni, spuse doctorul. Vreo șase săptămâni în bandaj. Și la cap ai nevoie de încă trei cusături. Asta-i tot. Fără să ridici greutate,

fără eforturi, sport, tăiat lemne sau orice alt exercițiu violent. Will îmi spune că sunteți un gentleman de la țară. Aveți o fermă în Berkshires? Un domeniu?

Doctorul cu părul cărunt dat pe spate și cu ochii mici și pătrunzători îl privea cu o ironie reținută.

– E într-o stare proastă. La kilometri de orice sinagogă, spuse Herzog.

– Aha, fratelui dumitale îi place să glumească, spuse dr. Ramsberg.

Will zâmbi vag. În picioare, cu brațele încrucișate, sprijinindu-se în călcâie, cam ca Tata Herzog, avea oarecum eleganța bătrânului, dar nu și aerul lui excentric. N-avea timp de așa ceva, se gândi Herzog, ocupându-se de mari afaceri. Nu-l interesa așa ceva. Alte lucruri îl preocupau. E un om bun, un om foarte bun. Dar există, simt, o ciudată repartiție a unor funcțiuni, în privința cărora sunt un specialist... conștiința spirituală de sine, emotivitatea sau ideile sau absurditatea... Poate de nici un folos real sau cu vreo aplicație utilă, în afară de a menține treze sentimente primordiale de un anume fel. El amestecă mortarul și-l injectează în toți acești zgârie-nori de prin oraș. Trebuie să fie un om politic și să trateze și să se târguiască și să miluiască și să-și imagineze tot felul de evaziuni fiscale. Tot ce Papa nu reușise, dar visase că era sortit să realizeze. Will e un om liniștit, supus datoriei și rutinei, are bani, o poziție, influență și e bucuros să nu fie apăsător de problemele lui particulare sau „personale“. Mă vede că scot foc pe gură în sălbăticia acestei lumi și-i e milă de mine, fără îndoială, din pricina temperamentului meu. Altădată, ca încurcatul, naivul, simplistul Moses, fără artificii, care are nevoie să fie protejat, un fenomen morbid, o rămășiță modernă a unei alte lumi, altădată, potrivit vechii legi, aș fi avut nevoie să fiu protejat. Și el mi-ar oferi bucuros această protecție, el, cel care „știe cum e lumea“, în timp ce un om cum sunt eu a arătat ce înseamnă retragerea arbitrară a mândriei subiectivității din fața progresului colectiv și istoric al comunității. Și acest lucru e adevărat în ceea ce-i privește pe băieții și fetele obișnuite care adoptă modalitatea estetică, modalitatea unei bogate sensibilități. Căutând să-și susțină propria lor formă de existență, chiar sub apăsarea zdrobitoare a masei. Ceea ce Marx a numit „greutatea materială“. Transformând acest lucru, „viața mea personală“, într-un circ, într-o luptă de gladiatori. Sau în forme mai obișnuite de amuzament. Să transformi

„rușinea“ într-o glumă, într-o slăbiciune efemeră și să arăți de ce meriți să suferi. Luminile moderne, albe ale micii încăperi se roteau. Herzog avu impresia că și el se învâртеște odată cu ele, în timp ce medicul îl înfășură strâns cu bandajele mirosind a medicament în jurul pieptului. Și acum trebuia să termine cu toate aceste nimicuri...

– Sunt de părere că fratele meu ar avea nevoie acum să se odihnească, spuse Will. Ce părere aveți, domnule doctor?

– Arată, într-adevăr, că e cam surmenat.

– O să-mi petrec o săptămână la Ludeyville, spuse Moses.

– Eu vorbesc de repaus complet – la pat.

– Da, știu că am aerul că sunt tare prăpădit. Dar nu e așa.

– Totuși, spuse fratele lui Herzog, mă îngrijorezi.

O brută iubitoare – un om răsfățat, subtil, iubitor. La ce poate servi? Tânjește să fie de folos. Cine are nevoie de el? Arătați-i cum să se sacrifice pentru adevăr, ordine și pace. O, această ființă misterioasă, Herzog! stângaci în bandajele lui, îmbrăcându-și cămașa șifonată cu ajutorul fratelui său, Will.

Ajunse la locuința lui de la țară, în după-amiaza următoare, luând avionul spre Albany, și de acolo un autobuz spre Pittsfield și apoi un taxi spre Ludeyville. Asphalter îi dăduse, cu o noapte înainte, niște tablete de Tuinal. Dormise adânc și se simțea foarte bine, în ciuda coastelor bandajate.

Casa era la vreo două mile dincolo de sat, printre dealuri. Vara în Berkshires vremea era frumoasă, luminoasă, aerul plăcut, pâraiele repezi, pădurea deasă și verdeața proaspătă. Cât despre păsări, pământurile lui Herzog păreau să fi devenit o rezervație. Pitulicile își făcuseră cuib sub stâlpii ornamentali ai verandei. Ulmul uriaș nu se uscaseră încă, iar grangurii zburau printre crengi. Herzog îl opri pe șofer pe cărarea acoperită de mușchi, mărginită de pietre. Nu era sigur că se putea apropia de casă. Dar drumul nu

era blocat de arbori căzuți și, deși o mare parte a pietrișului se risipise în dezghețuri și furtuni, taxiul ar fi putut trece pe acolo cu ușurință. Totuși, lui Moses nu-i fu greu să parcurgă urcușul. Pieptul îi era bine strâns în bandaje și mergea cu ușurință. Își cumpărase ceva alimente din Ludeyville. Dacă vânătorii și vagabonzii nu le mâncaseră, în pivniță mai trebuiau să fie provizii de conserve. Acum doi ani pusese la conservat roșii, și fasole, și căpșuni, și înainte de a pleca la Chicago, pusese bine vinul și whisky-ul. Firește, electricitatea fusese întreruptă, dar era posibil ca vechea pompă să funcționeze. De altfel, era întotdeauna apa din cisternă la care se putea recurge. Putea găti pe vatră; mai existau încă vechile cârlige și pirostrii, și iată (inima îi bătu cu putere), casa se ivi printre buruieni, liane, copaci și flori. Nebunia lui Herzog! Monumentul prostiei lui sincere și duioase, al necunoscuților demoni ai caracterului său, simbolul luptei sale de evreu pentru o bază solidă în America Albă Anglo-Saxonă și Protestantă² („Țara a fost a noastră înainte ca noi să fim ai țării“, așa cum declarase acel bătrân sentențios în ziua Inaugurării.) Și eu mi-am realizat partea mea de ascensiune socială, se gândi el, cu oarecare măreție, înfruntându-i pe Wasps, care, fiindcă guvernul acordase o mare parte a acestui continent căilor ferate, au încetat să-și producă propriul lor săpun prin anii 1880, au plecat în călătorii prin Europa și au început să se plângă de irlandezi, de spanioli, și de alte lifte. Cum m-am luptat! – stângaci, dar fără cruțare. Ajunge însă – acum sunt aici. Hineni! Și ce extraordinar de frumos e azi. Se opri în curtea plină de verdeață, închise ochii în soare, ferindu-i de zvâcnirile roșii de lumină, și aspiră mireasma florilor de catalpa, a țarinii, a caprifoiului, a cepei sălbatice și a ierburilor. Îndrăgostiți sau căprioare se cuibăriseră în iarba de aici, aproape de uluc, fiindcă ierburile fuseseră călcate. Merse de jur împrejurul casei să vadă dacă s-au distrus multe lucruri. Geamurile nu fuseseră sparte. Toate obloanele la ferestre, prinse pe dinăuntru, erau intacte. Doar câteva dintre avizele pe care le lăsase și care spuneau că proprietatea se află sub protecția poliției fuseseră rupte. Grădina era o masă sălbatică de tulpini spinoase, de trandafiri și de tufe încâlcite. Părea să nu se mai poată face nimic – n-avea ce să mai regrete. Nu avea să aibă nicicând puterea să se apuce de o asemenea treabă, să ciocănească, să zugrăvească, să repare, să altoiască, să curețe, să stropească. Era aici doar să vadă ce s-a întâmplat.

Casa era tot atât de plină de mucegai pe cât se așteptase. Deschise câteva ferestre și dădu la o parte obloanele din bucătărie. Resturile de frunze și ace de pin, pânzele de păianjen, gogoșile și insectele moarte le dădu la o parte. Era nevoie să facă focul numaidecât. Avea chibrituri. Una dintre binefacerile vârstei mature e că începi să ai grijă de lucruri de acest fel – devii prevăzător. Avea, firește, și o bicicletă. Se putea duce până în sat să cumpere ce uitase. Fusesse îndeajuns de prevăzător încât să țină bicicleta așezată pe șa, ca să nu se uzeze pneurile. Nu prea avea aer în camerele roților, dar putea ajunge până la pompa de benzină Esso. Mai aduse în casă câțiva bușteni de pin, niște surcele, și la început făcu un foc mic ca să fie sigur că trage. Se putea ca păsările sau veverițele să-și fi făcut cuib în coșul casei. Dar își aduse aminte că se cățăraseră pe acoperiș și pusese niște plase de sârmă pe coșuri – o parte a freneziei lui de a face o treabă ca lumea. Mai puse lemne pe foc. Scoarța uscată a buștenilor căzu și o mulțime de insecte, viermi, furnici și păianjeni cu picioare lungi se-mprăștiară peste tot. Le lăsă să scape și crengile negre, uscate începură să ardă cu o flacără gălbuie. Mai adăugă bușteni, îi aranjă mai bine cu vătraiul și-și continuă examinarea casei.

Proviziiile de conserve nu fuseseră atinse. Conserve rare cumpărate de Madeleine (întotdeauna din cele mai bune): supă de broască țestoasă, S.S. Pierce, pudding indian, trufe, măslina și apoi mâncărurile mai puțin arătoase cumpărate de Moses. La magazinele de surplusuri ale armatei – fasole, pâine în conservă și lucruri de același fel. Își făcu inventarul într-o stare de curiozitate visătoare, gândindu-se la planul lui de altădată de a nu avea nevoie de nimic: mașina de spălat, uscătorul, boilerul, forme albe, pure, strălucitoare, în care băgase dolarii tatălui său mort, biletele acelea verzi urâte, câștigate cu trudă, socotite mereu cu grijă, împărțite cu trudă între moștenitori. Da, da, se gândi Herzog, n-ar fi trebuit să mă trimită la școală ca să învăț despre împărații de altădată. „Mă numesc Ozymandias, regele regilor/ Privește-mi edificiile, Atotputernicule, și disperă!“ Dar autonomia și singurătatea, bunăvoința erau atât de tentante și păruseră atât de nevinovate încât i se potriviseră zâmbitorului Herzog atât de bine, dar numai ceva mai târziu descoperi cât de mult rău e în aceste paradisuri ascunse. Conștiință nefolosită, scrisese el în cămară. Am crescut într-o perioadă de șomaj generalizat, și n-am crezut niciodată că ar putea exista vreo slujbă pentru mine. În cele din urmă, s-au ivit și slujbele, dar, într-un

fel, conștiința mea a rămas nefolosită. Și la urma urmei, continuă el pe lângă foc, intelectul uman e una dintre marile forțe ale universului. E primejdios să rămână nefolosit. Ai putea ajunge la concluzia că plictiseala atâtor aranjamente umane (viața de familie burgheză, de pildă) are drept țel istoric să elibereze intelectul noilor generații, îndreptându-se spre științe. Dar o teribilă singurătate în viață e pur și simplu planctonul cu care se hrănește Leviatanul... Problema trebuie reconsiderată. Sufletul are nevoie de intensitate, în același timp, virtutea îi plictisește pe oameni. Citiți-l din nou pe Confucius. Cu o populație uriașă, lumea trebuie să se pregătească să devină chineză.

Singurătatea de acum a lui Herzog nu părea să conteze deoarece era atât de conștient veselă. Se uită la crăpătura dinspre toaletă unde obișnuia să se ascundă cu cărțile lui de zece cenți, Dryden și Pope, citind „Sunt câinele înălțimii Sale la Kew“ sau „Marile spirite sunt în mod sigur înrudite cu nebunia“. Acolo, în aceeași poziție ca și în alți ani, era trandafirul care-l încânta – la fel de frumos, la fel de roșu (aproape „genital“ în imaginația lui) ca întotdeauna. Unele lucruri bune chiar se repetă. Multă vreme rămase așa, uitându-se la trandafir prin crăpătura din zid și din lemnărie. Aceiași cosași iubitori de umezeală (ortoptere uriașe) trăiau în dulapul de zid și placaj. Aprinse un chibrit și-i văzu. Printre țevi.

Era ciudat acest „tur al proprietarului“ pe care-l întreprinse, în camera lui descoperi rămășițele eruditei sale lucrări împrăștiate pe birou și printre rafturi. Ferestrele erau atât de decolorate încât păreau a fi pătate cu iod și ramurile de caprifoi de afară aproape că dăduseră jos obloanele. Pe sofa descoperi că locul fusese, într-adevăr, vizitat de îndrăgostiți. Prea orbiți de pasiune ca să mai caute prin întuneric un dormitor. Dar puteau căpăta o deviație a coloanei vertebrale folosind canapelele „vechi“, cumpărate de Madeleine. Dintr-un oarecare motiv îi făcea plăcere lui Herzog că tineretul din sat alesese camera lui – acolo, printre grămezile de note erudite. Pe brațele fotoliilor descoperi părul lăsat de fete și încercă să-și închipuie cum arătau trupurile, fețele, mirosurile. Datorită Ramonei nu trebuia să fie prea invidios, dar puțină invidie față de tineri i se păru foarte firească. Pe podea găsi o fișă pe care notase: Ca să fim drești cu Condorcet... Nu avu curajul să citească mai departe și întoarse fișa pe masă cu fața în jos. Oricum, deocamdată Condorcet trebuia să-și găsească un alt apărător; în sufragerie

erau „prețioasele“ servicii de masă pe care le voia Tennie, porțelan chinezesc cu marginile purpurii, foarte frumoase. N-avea nevoie de ele. Cărțile acoperite cu pânză erau la locul lor. Ridică pânza și se uită la ele fără prea mare interes. Intrând în unica sală de baie, se amuza văzând somptuoasele accesorii pe care le cumpărase Madeleine de la Sloane's, savonierele de argint în formă de scoică și suporturile pentru prosoape strălucitoare, prea grele pentru pereți, chiar după ce fuseseră fixate cu console speciale. Se și aplecaseră între timp. Cabina de duș, instalată pentru Gersbach – ei n-aveau duș în Barrington, era prevăzută cu o bară de sprijin. „Dacă îl instalăm, să-l facem așa ca Valentine să-l poată folosi“, spusese Mady. Ei, și – dădu Moses din umeri. Un miros ciudat în bazinul toaletei îi atrase atenția și ridicând capacul de lemn găsi micile cranii cu cioc și alte resturi ale păsărilor care se cuibăriseră acolo după ce apa fusese oprită și apoi muriseră din cauza capacului căzut peste ele. Se uită trist și fu îndurerat gândindu-se la acest accident. Trebuie să fie un geam spart la mansardă, își spuse, și probabil și alte păsări își făcuseră cuibul în casă. În dormitor găsi, într-adevăr, niște bufnițe, cocoțate pe baldachinul roșu, pe care-l umpluseră cu excremente. Le lăsă să fugă și, după ce plecară, le căută cuibul. Descoperi puii de bufniță în lustra imensă de deasupra patului în care el și Madeleine cunoscuseră atâta suferință și ură. (Și ceva plăceri.) Pe saltea căzuse mult gunoi din ceea ce servise la alcătuirea cuibului – paie, fire de lână, puf, bucăți de carne (de șoarece) și dăre de excremente. Nedorind să deranjeze aceste mici făpturi cu fețe turtite, Herzog duse salteaua patului său conjugal în camera lui June. Deschise cât mai multe ferestre și soarele și aerul de țară pătrunseră înăuntru. Fu uimit că se simte atât de mulțumit... Mulțumit? Cu cine glumea, era de-a dreptul bucuros! Poate pentru prima dată simțea ce înseamnă să se fi eliberat de Madeleine. Bucurie! Servitutea lui se încheiase și i se luase, în sfârșit, îngrozitoarea greutate de pe inimă. Absența ei, nimic altceva decât absența ei, era pur și simplu o plăcere și o ușurare spirituală. Pentru ea, la secția de poliție, fusese o fericire să-l vadă în dificultate, pentru el, în Ludeyville, era o bucurie nespusă să fie eliberat de prezența ei, asemănătoare cu un pumnal între omoplați și între coaste, care-l făcea să miște anevoie și greoi brațele și capul. Dragul meu înțelept și imbecil Edvig. S-ar putea ca dispariția durerii să nu fie tocmai o mică parte a fericirii umane. La nivelul primordial și simplist, când uneori o supapă închisă se deschide din nou... Acele lucruri

ciudate, ochii căprui ai lui Herzog, atât de des copleșiți de pelicula protectoare a melancoliei, acel produs al minții sale chinuite, străluceau iar.

Îi trebui un oarecare efort să întoarcă salteaua pe podeaua vechii camere a lui June. Trebui să dea deoparte unele dintre jucăriile ei și mobila de păpuși aruncate pe jos, un tigru mare de pluș cu ochi albaștri, un scăunel-oliță, o salopetă de iarnă roșie, în perfectă stare. Recunosc, de asemenea, costumul de baie, șorțul și corsetul bunicii și, printre alte ciudățenii, o cârpă de șters pe care Phoebe țesuse inițialele lui, un cadou de ziua lui, un fel de aluzie că nu se spală în urechi. Zâmbind, Herzog le împinse cu piciorul deoparte. Un cărăbuș se ivi de dedesubtul lor. Herzog, întins sub fereastra deschisă, cu soarele mângâindu-i fața, se odihni pe saltea. Deasupra lui, copacii cei mari, brazil din curtea din față, își desenau frumoasele lor coroane și-i trimiteau o mireasmă de ace încălzite și de rășină.

Acolo, până ce lumina soarelui dispăru din cameră, începu, cu inima plină de liniște, să se gândească la o altă serie de scrisori.

Dragă Ramona. Numai „dragă”? Hai, Moses, fii mai destins. Iubita mea Ramona, ce femeie extraordinară ești! Aici se opri să se gândească dacă să-i spună că e în Ludeyville. Cu Mercedesul ei ar putea veni din New York în trei ore, și probabil că avea să o facă. Dumnezeu să-i binecuvânteze picioarele scurte și frumoase, sânii tari, frumos colorați și dinții superb arcuiți, sprâncenele de țigancă și bucele. La devoradora de hombres. Se hotărî, totuși, să-și dateze scrisoarea ca venind din Chicago și să-l roage pe Lucas să o retrimită. Ce voia acum era pace și liniște – pace și limpezimea minții. Sper că nu te-ai supărat că am plecat. Dar știu că nu ești una dintre acele femei convenționale cu care trebuie să treacă o lună ca să le împaci după o întâlnire ratată. A trebuit să mă duc să-i văd pe fiica și pe fiul meu. El e în tabără la Camp Ayumah – aproape de Catskill. E o vară foarte agitată. Sunt mai multe lucruri interesante. Ezit să spun prea multe acum, dar cel puțin trebuie să recunosc ceea ce n-am încetat niciodată să spun sau să simt. Lumina adevărului nu e niciodată prea departe, și nici o ființă umană nu e cu totul neglijată sau atât de coruptă încât să nu ajungă la ea. Nu știu de ce n-aș spune acest lucru. Dar ca să accepți ineficacitatea, negarea oricărei vieți personale, confuzia... De ce nu încerci, Herzog, efectul pe care-l au aceste fraze asupra bufnițelor din camera alăturată,

acei pui de bufniță golași pătați cu albastru, întrucât ultima întrebare, și de asemenea prima problemă, aceea a morții, ne oferă interesanta alternativă a dezintegrării noastre prin propria noastră voință, ca o dovadă că suntem „liberi“ sau ca să recunoaștem că datorăm o viață umană acestei perioade treze a existenței, fără a ține seama de neant. (La urma urmei, nu avem o cunoaștere pozitivă a acestui neant.)

Să-i spun toate acestea Ramonei? Unele femei consideră că a fi serios înseamnă a le face curte. Va dori să aibă un copil. Va voi să trăiască împreună cu un bărbat care-i va vorbi în acest fel. Munca. Munca adevărată, cu rost... Se opri. Ramona era, totuși, o muncitoare entuziastă. Potrivit dorințelor sale. Și-i plăcea munca pe care o făcea. Zâmbi afectuos întins pe salteaua lui aflată în lumina soarelui.

Dragă Marco, am venit la vechea noastră casă să văd cum mai arată și să mă odihnesc puțin. Ținând seama de ce-a fost, casa e într-o stare îndeajuns de bună. Poate că ai vrea să-ți petreci aici câțva timp împreună cu mine, numai noi doi... În condiții ceva mai grele, după tabără. O să vorbim despre treaba asta de Ziua părinților. Aștept cu nerăbdare să ne vedem atunci. Surioara ta, pe care am văzut-o ieri în Chicago, e foarte vioaie și tare drăguță, ca întotdeauna. A primit ilustrata ta.

Îți mai aduci aminte de discuțiile noastre despre expediția lui Scott în Antarctica, și cum a fost întrecut sărmanul Scott de către Amundsen în drumul lui spre Pol? Se părea că povestea asta te interesa. Și e un lucru care m-a mișcat întotdeauna și pe mine. În grupul lui Scott a fost un om care a plecat și s-a pierdut singur pentru a da celorlalți o șansă de supraviețuire. Era bolnav, nu putea merge și nu mai putea rezista. Și îți aduci aminte cum au descoperit din întâmplare o moviliță de sânge înghețat, sângele unuia dintre căluții lor omorâți și cât de fericiți au fost să-l dezghețe și să-l bea? Succesul lui Amundsen s-a datorat folosirii câinilor în loc de căluți. Cei mai slabi au fost uciși și i-au hrănit pe cei mai tari. Altfel, expediția ar fi dat greș. M-am întrebat mereu cum s-a întâmplat acest lucru. Deși erau flămânzi, câinii adulmecau carnea tovarășilor lor și dădeau înapoi. Trebuiau să-i jupoaie pe cei morți ca să-i facă să-i mănânce.

Poate că am face o vizită împreună, de Crăciun, în Canada, așa ca să simțim cum e cu adevărat frig. Și eu sunt canadian, știi asta. Am putea merge la Stf. Agathe, în Munții Laurențieni. Așteaptă-mă pe ziua de 16, de dimineață.

Dragă Luke, fii atât de bun și expediază scrisorile alăturate. Sper că ai scăpat de depresie. Cred că viziunile tale despre mătușa salvată de pompieri și despre femeile acelea jucând baseball sunt semne ale unei rezistențe de ordin psihologic. Prevăd curând vindecarea ta. Cât despre mine... Cât despre tine, se gândi Herzog, nu-i vei spune cum te simți acum, fără expansiuni. Nu-l vei face să se simtă mai fericit. Dacă te simți plin de entuziasm, păstrează acest lucru pentru tine. Altfel, o să creadă cumva că te-ai ținut.

Dar dacă mi-am ieșit din minți e foarte bine.

Dragă domnule profesor Marmelstein, vreau să vă felicit pentru excelenta dumneavoastră carte; în unele privințe mi-ați luat-o înainte, și știți, eram foarte furios – v-am urât o zi întreagă, deoarece ați făcut ca o bună parte a cercetărilor mele să devină superfluă (Wallace și Darwin?). Totuși eu știu bine cât efort și răbdare cere o asemenea muncă, cât de multă cercetare, cunoștințe și putere de sinteză, și sunt plin de admirație. Când veți pregăti tipărirea unei ediții revăzute – sau poate o altă carte – mi-ar face o deosebită plăcere să discutăm despre unele dintre aceste subiecte. Sunt aspecte ale proiectatei mele cărți la care nu voi mai reveni. Puteți face ce doriți cu aceste materiale. Într-o carte anterioară (la care ați avut amabilitatea să vă referiți) am închinat o parte Cerului și Infernului în Romantismul apocaliptic. Poate că nu am scris acest capitol cum ați fi vrut dumneavoastră, dar n-ar fi trebuit să-l neglijați cu totul. Ar fi necesar să consultați și monografia acelei brute spilcuite, Egbert Shapiro, De la Luther la Lenin, O istorie a psihologiei revoluționare. (Obrajii lui fâlcoși îl fac să semene mult cu Gibbon.) E o lucrare valoroasă. Am fost deosebit de impresionat de partea intitulată „Milenarism și Paranoia“. Nu ar trebui trecut cu vederea faptul că sistemele moderne ale puterii au asemănări cu această psihoză. O carte sinistă și nebunească despre acest lucru a fost scrisă de un anume Banowitch. De ajuns de inumană și plină de ipoteze vădit paranoide, precum ar fi faptul că mulțimile sunt fundamentale

canibalice, că oamenii care stau în picioare îi terorizează în secret pe cei care șed, că dinții care zâmbesc sunt arme ale foamei, că tiranii sunt înnebuniți la vederea cadavrelor (posibil digerabile) din jurul lor. Se pare că e chiar adevărat faptul că producerea de cadavre a fost cea mai dramatică realizare a dictatorilor moderni și a urmașilor lor (Hitler, Stalin etc.). Ca să văd – Herzog încercă acest lucru – dacă Marmelstein n-are cumva vreo urmă de vechi stalinism. Dar acest tip, Shapiro, e un fel de excentric, și-l menționez doar ca pe un caz extrem. Cât de mult ne plac nouă tuturor cazurile extreme și apocalipsele, incendiile, gâtuirile și toate celelalte. Cu cât clasele noastre mijlocii, în mod fundamental blânde, etice, sigure, cresc, cu atât mai mult cresc cererile de senzații tari. Adevărul, oarecare sau moderat, sau acuratețea par să nu prezinte nici un fel de atracție. Asta-i exact ce ne trebuie acum! („Când un câine se îneacă, i se dă un pahar de apă“, spunea Papa cu amărăciune.) În orice caz, dacă ați citit capitolul acela din cartea mea despre Apocalips și Romantism, ați fi putut să-l considerați mai exact pe acel rus pe care-l admirați atât de mult – Isvolsky. Omul care vede sufletele monadelor asemenea unor legiuni dangate, pur și simplu atomizate și pulverizate, o furtună de praf în Infern și ne previne că Lucifer trebuie să se preocupe de lumea colectivizată, lipsită de trăsături spirituale și de o reală personalitate. Nu neg că, ici și colo, are oarecare dreptate, deși mă tem că asemenea idei, din cauza unor fărâme de sugestive adevăruri, ne pot duce în vechile și sufocantele biserici și sinagogi. Am fost oarecum necăjit de împrumuturile și referirile pe care le consider „întâmplătoare“ sau de folosirea convingerilor altor scriitori serioși ca de simple metafore: de pildă, mi-a plăcut secțiunea intitulată „Interpretări ale suferinței“ și, de asemenea, aceea intitulată „Pentru o teorie a plictiselii“. Aceasta din urmă e o excelentă lucrare de cercetare. Apoi însă m-am gândit că modul în care îl tratați pe Kierkegaard e de ajuns de frivol, îmi permit să spun că Kierkegaard socotea că adevărul și-a pierdut puterea față de noi, și că durerea îngrozitoare și răul trebuie să ni-l învețe din nou, pedepsele eterne ale Infernului vor trebui să-și recapete realitatea înainte ca omenirea să redevină serioasă din nou. Eu nu văd lucrurile așa. Lăsând deoparte faptul că asemenea convingeri în gura oamenilor siguri, confortabili, care se joacă cu crizele, alienarea, apocalipsul și disperarea, mă dezgustă. Trebuie să ne scoatem din cap ideea că trăim într-o vreme dangată, că așteptăm sfârșitul și alte lucruri de acest gen, simple baliverne din revistele la modă. Lucrurile sunt de ajuns de

întunecate și fără aceste jocuri care să ne înspăimânte. Oameni care să se sperie unii pe ceilalți mi se par a fi părtași la un fel de exercițiu moral neplăcut. Dar ca să ne referim la ceea ce este esențial, pledoaria pentru și lauda suferinței ne duc într-o direcție greșită și aceia dintre noi care vor să rămână credincioși civilizației nu trebuie să le accepte. Trebuie să ai puterea de a folosi durerea, de a te căi, de a te lumina, trebuie să ai și prilejul de a o face și chiar și timpul. Pentru cei religioși, dragostea de suferință este o formă a gratitudinii de a experimenta răul și de a-l schimba în bine. Ei cred că în decursul unei existențe umane ciclul spiritual poate și va fi completat și omul va folosi într-un fel suferința sa, chiar și numai în ultimele momente ale vieții, când, din mila Domnului, el va fi răsplătit cu o viziune a adevărului și astfel va muri transfigurat. Dar acesta e un exercițiu cu totul deosebit. Mult mai frecvent suferința îi distruge pe oameni, îi zdrobește și nu e deloc iluminantă. Ați văzut cât de groaznic sunt distruse ființele umane din pricina durerii, când li se adaugă și chinul pierderii mai întâi a omeniei lor, astfel încât moartea devine o înfrângere totală, și atunci scrieți despre „formele moderne ale orfismului“ și despre „oamenii care nu se sperie de suferință“ și mai folosiți și alte expresii de acest fel, întrebuințate doar la cocktailuri. De ce nu spuneți mai degrabă că oamenii cu o imaginație puternică, înclinați să viseze intens și să creeze ficțiuni admirabile și creator eficiente, se îndreaptă spre suferință uneori ca să se asigure că sunt treji; știu că propria mea suferință, dacă mi se îngăduie să vorbesc despre ea, a fost adesea așa, o formă de viață mai extinsă, o strădanie spre o adevărată deșteptare și un antidot pentru iluzii, și de aceea nu pot pretinde nici un fel de credit moral. Doresc, fără a mai îndura vreo durere, să-mi deschid inima. Și acest lucru nu are nevoie nici de doctrina și nici de teologia suferinței. Ținem prea mult la apocalipse, și la etica crizelor, și la un extremism extravagant folosind un limbaj seducător. Mă iertați, asta nu! Am cunoscut monstruozități cât se poate de multe. Am ajuns la o epocă în istoria umanității când puteam întreba despre unele persoane: „Ce este asta?“ Nu, nu mai vreau așa ceva, nu, nu! Sunt mai mult sau mai puțin pur și simplu o făptură umană. Vă las să hotărâți dumneavoastră asupra acestui mai mult sau mai puțin. Puteți hotărî ce doriți în legătură cu mine. Aveți gustul metaforelor. Admirabila dumneavoastră lucrare e deformată de folosirea lor. Sunt convins că-mi puteți produce în ceea ce mă privește o metaforă grandioasă. Dar nu uitați să spuneți că nu voi comenta suferința nimănui și nu voi invoca Infernul ca să devenim mai credibili sau

mai serioși. Cred chiar că perceperea umană a durerii poate să fi devenit prea rafinată. Dar acesta e un subiect care cere o tratare mai amplă.

Foarte bine, Marmelstein. Du-te și nu mai păcătui. Și Herzog, poate cam jenat din pricina acestei ciudate diatribe, se ridică de pe saltea (soarele se îndepărtase) și se duse din nou jos. Mâncă vreo câteva bucăți de pâine cu fasole – un sendviș cu fasole rece – și după aceea cără în curte hamacul și două scaune de grădină.

Și astfel începu ultima lui săptămână de scris scrisori. Se plimba prin cei douăzeci de acri de dealuri și pădure, compunându-și mesaje pe care nu le expedie niciodată. Nu se simțea în stare să pedaleze până la poștă și să răspundă unor întrebări ale locuitorilor din sat despre doamna Herzog și despre micuța June. Așa cum o știa prea bine, amănuntele grotești ale scandalului Herzog fuseseră ascultate la telefon cu aviditate și interes de oamenii din Ludeyville, făcând parte din viața lor imaginară. La telefon nu fusese niciodată prea reținut, fusese chiar foarte agitat, iar Madeleine se considera o adevărată patriciană ca să-i pese de ce puteau auzi niște mocofani. Oricum, ea îl dăduse afară din casă. Asta nu o prejudiciase în nici un fel.

Dragă Madeleine, ești o ființă grozavă, da, ești! Dumnezeu să te binecuvânteze. Ce ființă! Ca să se rujeze, după masa într-un restaurant, se uita la reflexia ei în lama unui cuțit, își amintea cu plăcere de acest lucru. Și tu, Gersbach, să-ți fie de bine cu Madeleine. Bucură-te de ea – bucură-te cu ea. Nu vei ajunge, totuși, niciodată la mine prin intermediul ei. Știu că m-ai căutat în carnea ei. Dar nu mai sunt acolo.

Stimați domni, dimensiunile și numărul șobolanilor din Panama City, când am trecut prin oraș, m-au uimit cu adevărat. Am văzut unul tolănit la soare lângă o piscină. Și un altul mă privea prin lambriurile unui restaurant, în timp ce îmi mâncam salata de fructe. De asemenea, pe un fir electric care urca de-a lungul unui bananier, am văzut o întreagă ceată de șobolani, urcând și coborând, culegând banane. Au urcat pe firul acela de vreo douăzeci de ori, poate și de mai multe ori, fără să fie deranjați în vreun fel. Sugestia mea e să puneți chimicale sterilizante în capcane. Otrăvurile nu au efect (din motive de ordin malthusian: reduc într-un fel populația, dar ea

se va înmulți și mai mult). Dar câțiva ani de folosire a anticoncepționalelor ar putea să vă rezolve problema șobolanilor.

Dragă Herr Nietzsche, stimate domn, pot să vă adresez o întrebare? Vorbiți despre puterea spiritului dionisiac de a suporta vederea Teribilului, a Contestabilului, de a-și îngădui luxul Distrugerii, de a fi martorul Descompunerii, Ororii, al Răului. Spiritul dionisiac poate face toate acestea deoarece are aceeași putere de recuperare ca și Natura însăși. Unele dintre aceste expresii, trebuie să vă spun, au un accent foarte germanic. O expresie cum e „luxul Distrugerii“ e categoric wagneriană și știu bine că ați ajuns să disprețuiți toate aceste prostii și grandilocvențe wagneriene. Am asistat la destul de multe distrugeri ca să ne dăm seama de ajuns de bine de puterea spiritului dionisiac și unde sunt eroii care și-au revenit de pe urma lor! Natura (însăși) și cu mine suntem singuri, în Berkshires, și aceasta îmi dă o șansă să înțeleg. Sunt întins în hamac, cu bărbia pe piept, cu mâinile încrucișate, mintea mi-e plină de gânduri, agitat, da, dar și vesel, și știu că apreciați veselia – adevărata veselie, nu aparenta sanguinitate a epicurienilor; nici antrenul strategic al disperatului. Știu că socotiți că durerea profundă înnobilează, durerea care arde mocnit, ca lemnul verde, și aici sunt oarecum de aceeași părere cu dumneavoastră. Dar pentru a ajunge la acest înalt nivel e necesar să supraviețuiești. Trebuie să-ți depășești durerea. Herzog! trebuie să încetezi această hărțuială și sâcâială a marilor oameni. Nu, de fapt, Herr Nietzsche, am o mare admirație pentru dumneavoastră. Simpatie. Dumneavoastră vreți să ne faceți să fim în stare să trăim cu neantul. Nu să ne mințim cu bonomia, încrederea și obișnuitele preocupări mărunte omenești, ci să ne întrebăm, așa cum nu ne-am întrebat niciodată până acum, fără încetare, cu o hotărâre nestrămutată, ce e răul, cum trecem prin rău, cum e dincolo de rău și să nu acceptăm un confort abject. Cele mai importante în absolut, cele mai pătrunzătoare întrebări. A respinge omenirea așa cum e, această obișnuită, practică, hoată, împuțită, ignorantă, abrutizată gloată, nu numai gloata muncitoare, ci chiar și mai rău, gloata „cultivată“ cu cărțile, concertele și plăcerile ei, cu liberalismul și teatrul romantic, cu ale sale „dragoste“ și „pasiune“, totul merită să piară și va pieri. Bine. Totuși, extremiștii dumneavoastră vor trebui să supraviețuiască. Fără supraviețuire, nu există Amor Fati. Imoralistii dumneavoastră mănâncă și ei carne. Merg cu autobuzul. Sunt doar călătorii cei mai sături dintre cei

care merg cu autobuzul. Specia umană trăiește îndeosebi din idei pervertite. Pervertite, ideile dumneavoastră nu sunt mai bune decât acelea ale creștinismului pe care îl condangați. Orice filosof care vrea să păstreze legătura cu oamenii își va perverti propriul său sistem de la început, pentru a vedea cum va arăta cu adevărat câteva decenii după ce va fi adoptat. Vă ascult de la această simplă frontieră de lumină ierboasă, temporală, și vă doresc să fiți fericit, oriunde v-ați afla. Al dumneavoastră, sub vâlul Mayei, M. E. H.

Dragă domnule dr. Morgenfruh. Mort de câtva timp. Sunt eu, Herzog Moses E. Descoperă-te. Am jucat biliard în Madison, Wisconsin. Mai spune-i și alte amănunte. Până când a venit Willie Hoppe și ne-a făcut o demonstrație care ne-a făcut de rușine. Marele artist al biliardului a obținut cea mai desăvârșită ascultare din partea celor trei bile; era ca și cum le-ar fi șoptit, le-a mângâiat ușor cu tacul, și bilele s-au despărțit și s-au sărutat din nou. Și bătrânul Morgenfruh, chel, cu nasul său... fin și plin de umor și cu farmecul său de străin, îl aplauda, trăgându-și tot sufletul, ca să poată exclama: „Bravo!“. Morgenfruh cânta la pian și plângea. Helen cânta Schumann mai bine, dar miza era mult mai mică pentru ea. Helen se încrunta cântând, ca și cum ar fi vrut să arate cât de primejdioasă era această muzică, dar că ea reușea să o îmblânzească. Morgenfruh însă gemea stând în fața pianului în haina lui de blană. Apoi cântă singur și în cele din urmă izbucni în plâns, copleșit fiind. Era un bătrân minunat, șarlatan numai într-o oarecare măsură și ce poți să mai ceri de la oricine ar fi? Dragă domnule dr. Morgenfruh, ultimele știri primite din defileul Olduvai din Africa de Est ne dau motive să presupunem că omul nu a coborât dintr-o pașnică maimuță care trăia în copaci, ci dintr-o specie terestră, carnivoră, o fiară care vâna în haită și zdrobea craniile prăzii cu o bătă sau cu un femur. Nu e un lucru care să-i încânte pe optimiștii încrezători într-o viziune sperat pașnică a naturii umane. Lucrarea lui Sir Solly Zuckerman despre maimuțele din Grădina Zoologică din Londra, despre care ați vorbit atâta, a fost depășită. Maimuțele aflate în propriul lor habitat sunt mai puțin supuse sexualității decât acelea din captivitate. Probabil, captivitatea, plictiseala le provoacă o mai mare activitate sexuală. Și e posibil ca instinctul teritorial să fie mai puternic decât cel sexual. Stăruieți în căutarea luminii, Morgenfruh. Vă voi ține la curent din când în când.

În ciuda faptului că-și petrecea multe ore pe afară, se gândea că arăta, totuși, cam palid. Poate din pricină că oglinda din baie, în care se privea de dimineață, reflecta verdele masiv al copacilor. Nu, nu arăta bine. Își spunea că, probabil, starea de agitație îl seacă de putere. Și mirosul medicinal al bandajelor care-i acopereau pieptul îi reamintea că nu era chiar bine, sănătos. După a doua sau a treia zi, încetă să mai doarmă la etaj. Nu voia să alunge bufnițele din casă și să lase puii să moară în bazinul cel vechi cu lanțul triplu de aramă. Era destul de prost că existau acele mici schelete în vasul toaletei. Se mută jos, luând cu el câteva lucruri folositoare: un vechi trenchi și o pălărie de ploaie, precum și cizmele comandate la Gokey's din St. Paul – excelente, flexibile, frumoase și bune împotriva mușcăturilor de șarpe; și uitase că le avea. În cămară făcu și alte descoperiri interesante, fotografii ale „fericitelor zile“, cutii cu îmbrăcăminte, scrisori de-ale lui Madeleine, teancuri de cecuri anulate, anunțuri de nuntă frumos tipărite, și o carte de bucate aparținând lui Phoebe Gersbach. Toate fotografiile îl înfățișau pe el. Madeleine le lăsase pe acestea, luându-le pe celelalte. Interesantă atitudinea ei. Printre rochiile abandonate erau și scumpele garnituri de maternitate. Cecurile erau pentru sume mari de bani și multe erau plătite la purtător. Oare strângea bani în secret? Ar fi fost în stare. Anunțurile de nuntă îl făcură să râdă: Domnul și doamna Pontritter anunțau căsătoria fiicei lor cu domnul Moses E. Herzog, Doctor în filosofie.

Într-unul dintre dulapuri găsi cam vreo duzină de cărți rusești acoperite cu o bucată de pânză țeapănă, îmbibată de vopsele. Șestov, Rozanov – chiar îi plăcea Rozanov, care, din fericire, era în engleză. Citi câteva pagini din Solitaria. Apoi se uită să vadă care e situația cu vopselele – pensule vechi, diluanți evaporati, găleți acoperite cu o crustă de vopsea. Erau câteva cutii cu email și Herzog se gândi: „Ce-ar fi să vopsesc pianul cel mic? L-aș putea trimite lui June la Chicago“. Fetița era foarte muzicală. Cât despre Madeleine, cățeaua va trebui să-l primească, dacă-i va fi livrat și plătit. Nu-l va putea trimite înapoi. Emailul verde i se păru că e nuanța cea mai potrivită și, fără să-și mai piardă vremea, găsi pensulele care mai puteau fi folosite și se apucă de lucru, plin de ardoare, în salon. Dragă Rozanov. Vopsi, absorbit, capacul pianului, vopseaua verde era deschisă, frumoasă, asemenea merelor văratice. Spui un adevăr uluitor, neuzit de la nici unul dintre profeți, și anume că viața particulară e mai presus de orice. Mai universală decât religia. Adevărul e mai presus de soare. Sufletul e pasiune. „Sunt focul care

le consumă.“ E o bucurie să te înece gândirea. Un om bun poate să asculte pe un altul care vorbește despre sine. Nu poți să ai încredere în oamenii pe care un asemenea lucru îi plictisește. Dumnezeu m-a auzit de sus până jos. Îmi place acest lucru. Dumnezeu m-a auzit de sus până jos. Foarte emoționant acest om, deși câteodată extrem de vulgar și plin de violente prejudecăți. Emailul prindea foarte bine, dar va fi, probabil, nevoie să mai dea o mână, și poate că n-am de-ajuns de multă vopsea. Puse pensula deoparte și așteptă să se usuce vopseaua de pe capacul pianului, gândindu-se cum îl va scoate de acolo. Nu era de presupus că imensele camioane interne vor putea urca dealul. Va trebui să-l angajeze pe Tuttle, din sat, să vină cu camioneta lui. Costul operației se va ridica la vreo sută de dolari, dar trebuia să facă tot ce era posibil pentru fetiță și n-avea probleme cu banii. Willy îi oferise o sumă care să-l poată scoate din vară fără probleme. Un rezultat curios al creșterii conștiinței istorice e faptul că oamenii cred că a explica e o necesitate a supraviețuirii. Ei trebuie să-și explice situația în care se află. Și dacă viața neexplicată nu merită a fi trăită, viața explicată e și ea de nesuportat. „Sintetizează sau pieri!“ Aceasta să fie oare noua lege? Dar când vezi ce noțiuni, halucinații și concepții ciudate făuresc mințile omenеști, începi să crezi din nou în Providență. Pentru a supraviețui acestor prostii... În orice caz, intelectualul a fost un separatist. Și ce fel de sinteză e de presupus că va produce un separatist? Din fericire pentru mine, nu am posibilitatea să mă îndepărtez prea mult de viața noastră de toate zilele. Mă bucur că e așa. Înseamnă că pot împărtăși cu alte ființe umane cât mai multe și că nu-mi voi ruina anii pe care-i mai am de trăit în acest fel. Herzog simțea o profundă, amețitoare dorință de a începe.

Trebuia să ia apă din cisternă; pompa era însă prea ruginită; încercă să o pună în funcțiune și învărti mânerul, dar nu reuși decât să obosească. Cisterna era plină. Dădu la o parte capacul de fier cu o rangă și scufundă găleata în apă. Îi auzi zgomotul, ducându-se la fund, și oricum nu putea găsi apă de băut altundeva. Trebuia însă să o fiarbă, întotdeauna găsea în cisternă moarte o veveriță sau două, vreun șobolan, deși când o scoteai afară apa arăta curată, verde.

Se duse să se odihnească sub copaci. Copacii lui. Îi plăcea să se odihnească aici, pe domeniul lui american, valorând douăzeci de mii de dolari de singurătate agrestă și izolare. Nu se simțea ca un proprietar. Cât despre cele

douăzeci de mii, locul nu făcea mai mult de trei, patru mii. Nimănui nu-i mai plăceau aceste case vechi de la marginea regiunii Berkshires, și nu în zonele la modă, unde erau organizate festivaluri muzicale și de dansuri moderne, vânători cu câini și alte ocupații la fel de snoabe. Nici nu puteai măcar schia pe dealurile acestea. Nimeni nu venea aici. Avea ca vecini numai niște bătrâni cumsecade, puțin maniaci, Jukes și Kallikaks, care se legănau până la moarte pe balansoarele lor de pe verande și se uitau la televizor, secolul al XIX-lea pierind în liniște în această îndepărtată văgăună verde. Ei, acestea erau lucrurile lui, căminul lui, aceștia erau mestecenii, tufele de catalpa și castanii lui sălbatici. Visurile lui prăpădite de liniște și pace. Patrimoniul copiilor lui – un colț pierdut din Massachusetts pentru Marco, micul pian vopsit într-un verde frumos de către atentul lor tată. Și pe asta, ca și multe alte lucruri, probabil c-o să-l cârpească. Cel puțin însă nu va muri aici, așa cum se temuse cândva. În alte veri, tăind iarba, se apleca uneori peste mașină, înfierbântat, și se întreba: Ce-ar fi dacă aș muri așa, într-o criză de inimă? Unde m-ar îngropa? Poate c-ar trebui să-mi aleg singur locul. Sub brazi? E prea aproape de casă. Acum se gândea că Madeleine l-ar fi trimis la crematoriu. Și aceste explicații sunt insuportabile, dar trebuie să fie enunțate. În secolul al XVII-lea căutarea pasionată a adevărului absolut s-a oprit ca omenirea să poată transforma lumea. S-a făcut ceva practic cu ajutorul gândirii. Mentalul a devenit real. Abandonarea căutării adevărului absolut a făcut ca viața să devină mai plăcută. Numai o mică parte a intelectualilor fanatici, a profesioniștilor, a continuat goana după absolut. Dar revoluțiile noastre, inclusiv teroarea nucleară, ne-au readus la dimensiunea metafizică, întreaga activitate practică a atins acest punct culminant: totul poate pieri acum, civilizația, istoria, sensul, natura. Totul! Și acum să revenim la întrebarea domnului Kierkegaard...

Doctorului Waldemar Zozo: Dumneata, domnule, ai fost psihiatrul Marinei care m-a examinat în Norfolk, era cam prin 1942, și mi-ai spus că sunt neobișnuit de imatur. Știam asta, dar confirmarea profesională a situației m-a neliniștit profund. În neliniște nu eram imatur. Puteam apela la secole de experiență. Atunci am luat totul foarte în serios. Oricum, după aceea, am fost liberat pentru astm, nu pentru infantilism. M-am îndrăgostit de Oceanul Atlantic. O, imensul ocean cu fundul muntos și plin de hățisuri! Dar ceața marină mi-a paralizat glasul, și asta pentru un ofițer de comunicații a însemnat sfârșitul. Totuși, în cabina dumată, stând gol,

palid, ascultând marinarii care exersau și auzind ce îmi spuneai despre firea mea, m-a copleșit căldura sudului, și nu era potrivit să-mi frâng mâinile. Le-am menținut pe genunchi.

La început, din ură, dar mai târziu fiindcă în chip obiectiv a început să mă intereseze, am urmărit cariera dumatăle prin reviste. Articolul dumatăle recent „Neliniștea existențială a inconștientului” m-a încântat. E, într-adevăr, o lucrare de prima clasă. Sper că nu te deranjează că-ți vorbesc în acest fel. Sunt, de fapt, într-o dispoziție spirituală neobișnuit de liberă. „Pe căi nebătute”, cum a spus-o atât de frumos Walt Whitman. „Scăpând de viața care se exhibă” ... O, asta e o pacoste, această viață care se exhibă, o adevărată pacoste! Vine o vreme când orice ridicol fiu al lui Adam vrea să se ridice deasupra celorlalți, cu toate convulsiile și șmecheriile și ticurile sale, în întreaga glorie a urâteniei sale autoadorate, cu dinții rânjiți, cu nasul ascuțit, cu mintea lui sucită de nebun, și spune celorlalți – într-o debordare de narcisism pe care el o consideră ca o expresie a bunăvoinței – „Sunt aici ca să depun mărturie. Am venit ca să vă fiu exemplu”. Biata și amețita fantomă!... Scăpând, totuși, cum spunea Whitman, vieții care se exhibă și „ascultând limbile parfumate” ... Dar iată și un alt fapt interesant. Te-am recunoscut, primăvara trecută, în Muzeul de Artă Primitivă de pe Fifty-Fourth Street. Ce mă mai dureau picioarele! A trebuit să o rog pe Ramona să-mi dea voie să stau jos. I-am spus doamnei cu care venisem: „Nu-i ăsta doctorul Waldemar Zozo?” Din întâmplare, te cunoștea și ea și mi-a dat o serie de informații despre dumneata: că ești un foarte bogat colecționar de antichități africane, că fiica dumatăle e o cântăreață de folclor și multe altele. Mi-am dat seama atunci cât de tare te mai detestam încă. Crezusem că te-am iertat. Nu-i interesant? Văzându-te, cu cămașa albă închisă pe gât, în smoking, cu mustața eduardiană, cu buzele umede, cu părul adus peste peticul de chelie, cu burta stearpă și fundul simiesc (bătrân din punct de vedere chimic!) mi-am dat seama cu bucurie cât mă dezgusti! După douăzeci și doi de ani, a țâșnit proaspăt în mine același dezgust.

Gândurile lui trecură, printr-un salt ciudat, la un alt subiect. Deschise soiosul lui caiet de notițe la o pagină albă și, în umbra întreruptă de crengile unui cireș sălbatic, plin de omizi, începu să aștearnă câteva idei pentru un poem. Încea să compună o Iliadă a insectelor pentru Junie. Ea nu putea

încă să citească, dar poate că Madeleine avea să-i dea voie lui Luke Asphalter s-o ducă în Jackson Park și să-i citească diversele capitole pe măsură ce le primea. Luke cunoștea foarte multe lucruri despre istoria naturii. Și lui avea să-i facă bine treaba asta. Moses, palid din cauza sentimentului propriei sale absurdități, se uita în jos cu ochii săi căprui, cu umerii plecați, cu carnetul lângă el, și se gândea. Ar putea face din Troieni niște furnici. Greierii ar fi insecte de apă. Luke le-ar putea găsi ca să le arate fetei de-a lungul malului lagunei, unde erau acele stupide cariatide. Insectele de apă, deci, cu lungi peri de catifea, înrouați de bule de oxigen strălucitor. Helen, o frumoasă viespe. Bătrânul Priam, un greiere, care suge seva copacilor și cu abdomenul în formă de mistrie, tencuind tunelele. Și Ahile, o rădăscă cu clești ascuțiți și o putere grozavă, dar sortit unei scurte vieți, deși semizeu. La marginea apei, el îi striga mamei sale:

Așa vorbi Ahile

Și Thetis îl auzi în mîlul ei

Stînd lângă bătrînul ei tată,

În falnice ruine, care îi învăluiau pe toți.

Dar acest proiect fu repede abandonat. Nu era o idee prea bună, chiar nu era. Mai întîi, pentru că nu se simțea de ajuns de stabil și nu-și putea fixa gândurile la așa ceva. Starea lui era prea neobișnuită, acest amestec de luciditate și melancolie, esprit de l'escalier, nobile inspirații, poezie și absurd, idei, hiperestezie – rătăcind de la un lucru la altul, auzind o muzică plină de forță, dar indefinită, văzînd tot felul de lucruri, cele mai limpezi obiecte înconjurate de un halou violet. Mintea lui era asemenea cisternei, apă dulce, curată, închisă sub un capac de fier, dar nu chiar bună de băut. Nu, mai bine să se ocupe cu vopsitul pianului pentru fetiță. Hai! fie ca înflăcărata ardoare a imaginației să apuce pensula verde. Hai! Dar primul strat nu se uscaser încă, așa că rătăci prin pădure, mestecînd o bucată de pâine din pachetul pe care-l ținea în buzunarul treniului. Își dădea seama că fratele lui poate să se ivească oricînd. Will fusese tulburat de halul în care era. Asta era sigur. Și ar trebui să fii atent, se gândi Herzog, oamenii

pot fi închiși într-un azil și unii chiar arată că vor să fie. Am vrut să fiu îngrijit. Am sperat din tot sufletul ca Emmerich să mă găsească bolnav. Dar n-am nici o intenție să fac asta – sunt responsabil față de rațiune. Acum e pur și simplu vorba de o stare temporară de excitație. Răspunzător față de copii.

Mergea liniștit prin pădure, frunzele vii și cele căzute, verzi și galbene, îngrămădindu-se printre cioturi putrede, mușchi și pălăriile ciupercilor; descoperi o potecă a vânătorilor și o urmă de căprioare. Se simțea foarte bine aici și mai calm. Liniștea îl întârea, și vremea frumoasă îi dădea sentimentul că se confunda ușor cu tot ce era în jurul lui. În absența lui Dumnezeu, își notă el, și surd la multiplicitatea finală a faptelor, și, de asemenea, orb față de distanțele ultime. La două miliarde de ani-lumină de aici. Supernove.

Strălucirea fiecărei zile, călcată pe aici

În absența lui Dumnezeu.

Își notă câteva observații pentru Dumnezeu.

Cât de mult s-a luptat mintea mea să găsească un înțeles corect! N-am reușit. Dar am vrut să-ți îndeplinesc voința ta de necunoscut, acceptând-o, ca și pe tine, fără vreun alt simbol. Totul fiind de cea mai profundă semnificație. Mai ales fiindcă am fost lipsit de ea.

Întorcându-se din nou la probleme de ordin practic, trebuia să fie foarte atent cu Will și să-i vorbească numai în termenii cei mai concreți despre lucruri concrete, cum ar fi proprietatea asta, și să arate cât mai normal cu putință. Dacă o s-o faci pe deșteptul, se avertiză, o să fii în încurcătură, și repede. De aceea, ai grijă cum ai să arăți! Unele expresii scot oamenii din sărite, mai cu seamă acelea de om înțelept, care te pot duce drept la azilul de nebuni. Și ai merita-o! Se așeză jos, lângă arborii de roșcove. Aveau flori mici și delicate, foarte plăcute, îi părea rău că nu le văzuse. Își dădu seama că, întins cu mâinile sub cap și cu picioarele lungite, zăcea exact cum o făcuse, cu mai puțin de o săptămână în urmă, pe mica și murdara lui

canapea din New York. Dar era numai o săptămână – cinci zile? De necrezut! Cât de deosebit se simțea! Încrezător, chiar fericit în starea lui de excitație, stabil. Cupa amară avea să revină, încetul cu încetul. Calmul și starea de bine erau doar o momentană variație a ciudatei căptușeli sau a mătăsii de variate culori dintre viață și neant. Viața pe care mi-ai dăruit-o a fost ciudată, voi el să-i spună mamei sale, și poate că moartea pe care trebuie să o moștenesc se va dovedi a fi și mai profund ciudată. Câteodată am dorit să o găsesc, am tânjit să vină mai devreme. Dar sunt de aceeași parte a eternității, ca întotdeauna. E foarte bine, pentru că mai am câteva lucruri de făcut. Și fără zgomot, sper. Unele dintre cele mai vechi ținte ale mele s-au dus. Dar am altele. Viața pe pământ nu poate fi pur și simplu un tablou. Și am în mine încă puteri teribile, inclusiv forța de a admira și a prețui, puteri, inclusiv puterile iubirii, foarte primejdioase, care fac din mine aproape un imbecil fiindcă nu am priceperea de a le folosi cum trebuie. S-ar putea până la urmă să mă dovedesc a nu fi un asemenea imbecil disperat – așa cum toată lumea, ca și tine, ca și mine însumi, a bănuțit că sunt. Între timp, să las deoparte unele chinuri stăruitoare. Să dovedesc hiperactivitatea acestei fețe hiperactive. Dar numai să o potolesc, în loc să o las să aibă strălucirea soarelui. Aș vrea să-ți transmit, ție și celorlalți, cea mai afectuoasă urare a inimii mele. Aceasta e singura modalitate pe care o am de a îndeplini o mână spre... spre ce este incomprehensibil. Pot doar să mă rog să-l pot atinge. Așa că... Pace!...

În următoarele două – sau poate trei? – zile, Herzog nu făcu altceva decât să trimită asemenea mesaje și să scrie cântece, psalmi și cugetări, exprimându-și prin cuvinte ceea ce gândise de multe ori, dar, din pricina problemelor de formă sau din alte motive, nu formulase niciodată în scris. Uneori se pomenea că vopsește din nou micul pian sau că mănâncă pâine și fasole în bucătărie sau că doarme în hamac și era întotdeauna oarecum surprins să-și dea seama cu ce se ocupă. Într-o dimineață se uită în calendar și încercă să ghicească în ce zi era, socotind în gând sau calculând la întâmplare zilele și nopțile trecute. Barba îl informă mai bine decât socotelile lui. Barba lui arăta cam ca de patru zile și se gândi că ar fi foarte bine să se bărbierească dacă Will avea să vină.

Aprinse focul și-și încălzi o oală cu apă și-și săpuni obraji cu săpun maro de spălat rufe. Bine bărbierit arăta foarte palid. Fața lui arăta că e foarte

slăbit. Abia terminase cu bărbieritul, că auzi zgomotul lin al unei mașini la începutul aleii. Alergă în grădină să-și întâmpine fratele.

Will era singur în Cadillacul lui. Mașina urcă dealul încet, lovindu-și și râcâindu-și burta de pietre și plecând la pământ tufele înalte de stuf și de bălării. Will era un șofer desăvârșit. Era el scund, dar nu era deloc lipsit de pricepere, și cele câteva zgârieturi ale frumoasei culori albastre ca pruna a Cadillacului nu aveau să-l preocupe deloc. Pe terenul plat, sub ulm, mașina se opri. Din spate se-nălțară două trâmbe de fum și Will coborî încrețindu-și ochii în soare. Se uită spre casă și spre Moses care se apropia nerăbdător. Oare ce simțea Will? se întrebă Moses. Trebuie să fie îngrozit. Cum altfel?

– Will! Ce faci? Moses își îmbrățișă fratele.

– Ce faci tu, Moses? Te simți bine? Will putea să se poarte oricât de convențional ar fi vrut, dar nu izbutea să-și ascundă adevăratele emoții în fața fratelui său.

– Abia m-am bărbierit, întotdeauna, după bărbierit, arăt palid, dar mă simt bine. Zău că da.

– Ai slăbit poate vreo cinci kilograme de când ai plecat din Chicago. E prea mult, spuse Will. Te mai dor coastele?

– Nu mă deranjează deloc.

– Și capul?

– Foarte bine. M-am odihnit. Unde-i Muriel? Am crezut că o să vină și ea.

– A luat avionul. O voi întâlni la Boston.

Will învățase să se poarte cu rețineră. Ca unul din familia Herzog, avea multe de înfrânat. Moses își aminti de vremea în care și Willie fusese elocvent, pasional, exploziv, înclinat să izbucnească plin de furie și să arunce lucrurile pe jos. O clipă, oare ce aruncase el o dată? O perie! Așa era! Vechea perie mare, rusească, de pantofi. Will o trântise atât de tare încât lacul de deasupra căzuse, și sub el se iviră vechile legături ceruite ale

smocurilor de păr. Dar asta se întâmplase de multă vreme. Sigur, cu treizeci și cinci de ani în urmă. Și unde dispăruse furia lui Willie Herzog, dragul meu frate? Se transformase într-o atitudine rezervată și într-un umor liniștit, într-o măsură din respect al conveniențelor, într-o alta (poate) din pricina sclavajului (social?). Exploziile deveniseră implozii și unde altădată era lumină, acum se insinuase, încetul cu încetul, întunericul. N-avea nici o importanță. Văzându-l pe Will, dragostea lui Moses pentru el spori. Will arăta obosit, tras la față; fusese mult timp pe drum, trebuia să mănânce și să se odihnească. Făcuse această lungă călătorie pentru că era îngrijorat ce se întâmplă cu el, Moses. Și ce înțelept era din partea lui că nu o adusesese și pe Muriel.

– Cum a fost drumul, Will? Ți-e foame? Să deschid o cutie de ton?

– Tu arăți de parcă n-ai fi mâncat! Eu am mâncat ceva pe drum.

– Bine, vino să stai jos puțin. Îl conduse spre scaunele de grădină. Era frumos pe aici, când grădina era îngrijită.

– Vasăzică asta-i casa? Nu, mulțumesc, nu vreau să stau jos. Mai curând m-aș mișca puțin. Să o vedem.

– Da, asta-i casa cea faimoasă, casa fericirii, spuse Moses, dar adăugă: De fapt, am fost fericit aici. Să nu fiu ingrat.

– Pare a fi bine construită.

– Din punctul de vedere al construcției, e grozavă. Imaginează-ți cât ar costa astăzi. Fundațiile ar putea susține Empire State Building. Și o să-ți arăt grinzele, fasonate cu mâna, din lemn de castan. Cu vechi canaturi și cepuri din lemn. Fără pic de metal.

– Trebuie să fie greu de încălzit.

– Nu chiar așa de greu. Cu radiatoare electrice.

– Aș vrea să fiu eu furnizorul tău de curent electric. Aș face o avere... Dar e un loc frumos, sunt de acord. Copacii ăștia sunt frumoși. Câți acri ai?

– Patruzeci. Dar înconjurați de ferme părăsite. Nici un vecin, decât la câteva mile.

– O!... Și e bine așa?

– E foarte izolată, asta vreau să spun.

– Ce impozite plătești?

– O sută optzeci și șase, cam așa ceva. Niciodată mai mult de o sută nouăzeci.

– Și ipoteca?

– O depunere inițială mică. Ratele și dobânda sunt cam două sute cincizeci pe an.

– E foarte bine, spuse Will aprobator. Dar ia spune-mi, Moses, câți bani ai băgat în proprietatea asta?

– Niciodată nu mi-am făcut socoteala. Dar cred că vreo douăzeci de mii. Mai mult de jumătate din sumă ca să-i aduc o serie de îmbunătățiri.

Will dădu din cap. Cu brațele încrucișate, se uită spre casă, cu capul pe jumătate întors – avea și el această trăsătură ereditară. Numai privirea îi rămăsese fermă și ageră, nu visătoare. Moses, totuși, își dădu seama fără nici o dificultate la ce se gândea Will.

Acesta își spuse gândurile în idiș. În drerd aufn deck. La granița cu nicăieri. Pe acoperișul Infernului.

– În sine, e o proprietate destul de frumoasă. S-ar putea să se dovedească totuși a fi o investiție de-ajuns de rezonabilă. Desigur, amplasamentul e puțin cam ciudat. Ludeyville nu există pe hartă.

– Nu, nu pe harta Esso, admise Moses. Statul Massachusetts știe unde e, desigur.

Amândoi frații zâmbiră vag, fără să se privească.

– Să ne uităm și cum e înăuntru, spuse Will.

Moses îl conduse peste tot, începând cu bucătăria.

– Ar fi nevoie să mai aerisesc pe aici.

– E puțin cam mult mucegai. Dar e frumoasă pe dinăuntru. Văruiala e în cea mai bună stare.

– Ar fi nevoie de o pisică să mai stârpească șoarecii de câmp. Iarna se adăpostesc aici. Mie-mi plac, dar rod totul. Chiar și legăturile cărților. Se pare că le place cleiul. Și ceara, și parafina. Lumânările. Lucrurile de acest fel.

Will se purtă cu mare politețe. Nu-i spuse fără cruțare în față ce era neapărat de făcut, așa cum ar fi procedat Shura. Will avea o anumită cumsecădenie foarte agreabilă. Și Helen era așa. Shura i-ar fi spus: „Ce prost ai fost că ai băgat atâția bani în hambarul ăsta vechi“. Ei, așa era Shura. Moses îi iubea, totuși, pe toți.

– Și cu apa cum e? spuse Will.

– Vine de la izvor, potrivit gravitației. Avem și două puțuri mai vechi. Unul a fost distrus din pricina petrolului. Cineva a lăsat să se scurgă în puț un întreg rezervor de petrol. Dar n-are nici o importanță. Suntem bine aprovizionați cu apă. Haznaua a fost bine construită. Poate să ajungă pentru douăzeci de persoane. N-o să avem nevoie de portocali.

– Adică?

– Adică, la Versailles, Louis Quatorze a plantat portocali deoarece excrementele Curții infestau aerul.

– Ce frumos e să fii un om cu carte, spuse Will.

– Să fii pedant, vrei să spui, spuse Herzog. Vorbea cu o deosebită grijă, străduindu-se în mod deosebit să dea impresia unei normalități totale. Că Will îl studia – Will care devenise cel mai discret și mai observator dintre Herzogi – era de ajuns de limpede. Moses credea că putea suporta examenul

de ajuns de bine. Fața lui răvășită, obrajii rași de curând erau însă împotriva lui; ca și întreaga lui casă (scheletele din bazinul toaletei, bufnițele în candelabru, pianul vopsit pe jumătate, rămășițele meselor sale, atmosfera care vorbea despre o soție care-l părăsise); și vizita lui „inspirată” la Chicago, nu erau un lucru bun. Ba chiar foarte prost. Trebuie să fi fost limpede de asemenea că era într-o stare extraordinară, cu ochii dilatați din cauza excitației, rapiditatea pulsului vizibilă, poate, în irișii lui măriți. De ce trebuie să fie un asemenea caracter cu inima mereu bătândă... Dar sunt. Sunt și n-ai cum învăța un câine bătrân. Eu însumi sunt așa și voi continua să fiu așa și așa. Și de ce să mă opun? Echilibrul meu vine din instabilitate. Nu din organizare sau curaj, ca la alți oameni. E greu, dar asta e. În aceste condiții, eu – chiar eu! – îmi dau seama de unele lucruri. Poate e singurul mod în care pot să o fac. Trebuie să cânt cu instrumentul pe care îl am.

– Văd că ai vopsit pianul.

– Pentru June, spuse Herzog. Un cadou. O surpriză.

– Ce? izbucni Will în râs. Vrei să-l trimiți de aici? Păi, te va costa două sute de dolari numai transportul. Și va trebui să fie aranjat, apoi acordat. E un pian atât de valoros?

– Madeleine l-a cumpărat la o licitație cu douăzeci și cinci de dolari.

– Ascultă-mă ce-ți spun, Moses, poți cumpăra un pian bun mai vechi, chiar în Chicago, la o vânzare angro. O mulțime de vechi instrumente de acest fel sunt peste tot.

– Da?... Numai că mie îmi place culoarea asta. Verdele acesta de măr, de papagal, culoarea specială din Ludeyville. Ochii lui Moses priveau țintă lucrul pe care-l făcuse, cu o sânguință inspirată. Era aproape gata să devină impulsiv, și cine știe ce ciudățenie ar mai fi dat la iveală. Sub nici un motiv nu trebuia să scoată nici un cuvânt care ar putea fi socotit irațional. Lucrurile arătau oricum de ajuns de prost, își îndepărta privirea de la pian și se uita la umbra luminoasă a grădinii, și căută să fie tot atât de limpede. Fu de acord cu părerea fratelui său.

– Bine. Data viitoare o să-i iau un pian.

– Ai aici o excelentă casă de vară, spuse Will. Puțin cam izolată, dar drăguță. Dacă ai putea s-o mai cureți.

– Aici poate fi foarte plăcut. Dar știi, am putea face aici o casă de vară pentru familia Herzog. Fiecare să pună ceva bani. Să defrișăm terenul, să construim o piscină.

– Da, sigur. Lui Helen nu-i place să călătorească, știi doar. Și Shura e chiar omul care să vină aici, unde nu sunt curse de cai, partide de cărți de joc, sau alți oameni de afaceri și femei.

– La Târgul din Barrington sunt curse de trăpași... Nu, cred că nu-i o idee prea bună. Bine, poate s-o transformăm într-un sanatoriu. Sau s-o mutăm altundeva.

– Nu face. Am văzut conace distruse ca să se construiască locuințe ieftine sau pentru superautostrăzi noi. Casa asta nu e cazul să fie distrusă. Nu o poți închiria?

Herzog zâmbi, uitându-se la Will cu umor.

– Bine, Moses, o altă sugestie ar fi să o pui în vânzare. N-o să-ți scoți banii.

– Aș putea să muncesc și să mă îmbogățesc. Să fac o groază de bani, doar ca să păstrez casa.

– Da, spuse Will. Ai putea. Vorbea pe un ton blând.

– Ne-am trezit într-o situație ciudată, Will, nu-i așa? spuse Moses. Pentru mine. Pentru noi – familia Herzog, adică. După cât se pare, e ciudat că am ajuns aici, după atâtea câte au fost. În această frumoasă văgăună, verde... Ești îngrijorat din pricina mea, văd.

Will, tulburat, dar stăpânindu-se, una dintre cele mai profund familiare și mai mult iubite fețe omenești, îl privi într-un fel care nu putea fi interpretat greșit.

– Desigur că sunt îngrijorat. Și Helen e îngrijorată.

– Nu trebuie să vă necăjiți din pricina mea. Sunt într-o stare mai deosebită, dar nu proastă. Mi-aș deschide inima în fața ta, Will, dacă aș ști cum. N-are rost să fii necăjit din pricina mea. Doamne, Will, aproape că sunt gata să plâng! Cum s-a întâmplat asta? N-o să plâng. E doar din dragoste. Sau ceva care te apasă ca și dragostea. Nu sunt în stare să rezist. N-aș vrea să crezi ceva rău.

– Moses, de ce-aș face-o? Will vorbea cu glas scăzut. Și eu am un profund sentiment pentru tine. Resimt cam ce simți și tu. Dacă sunt antreprenor, nu înseamnă că nu pot înțelege ce vrei să-mi spui. N-am venit să-ți fac vreun rău, știi asta. Așa, Moses, stai jos. S-ar părea că nu prea poți să te ții pe picioare.

Moses se așază pe vechea canapea, de pe care se înălță un nor de praf de îndată ce o atinsese.

– Aș vrea să te văd mai puțin agitat. Ar trebui să mănânci și să dormi. Poate și ceva îngrijire medicală. Câteva zile în spital ca să te relaxezi.

– Will, sunt surescitat, nu-s bolnav. Nu vreau să fiu tratat ca și cum aș avea ceva la cap. Sunt recunoscător că ai venit. Tăcu și se încăpățână să stea așa, rezistând și stăpânindu-și dorința violentă, înăbușitoare, de a plânge. Glasul îi era stins.

– Liniștește-te, spuse Will.

– Eu... Herzog își reveni și spuse limpede. Vreau să fiu limpede cu privire la un lucru. Nu mă adresez ție din slăbiciune sau fiindcă nu mă pot descurca singur. N-am nimic împotriva să mă relaxez câteva zile într-un spital. Dacă tu și Helen ați decis că trebuie să fac acest lucru, nu am nici o obiecție. Așternuturi curate și o baie și ceva mâncare caldă. Somn. Astea toate sunt lucruri plăcute. Dar numai câteva zile. Trebuie să mă duc să-l văd pe Marco, în tabără, pe data de 16. E Ziua părinților și mă așteaptă.

– Foarte bine, spuse Will. E chiar bine așa.

– Numai că la New York, cu puțin timp în urmă, îmi și închipuiam că aveam să fiu internat în spital.

– Ai fost doar prea sensibil, spuse fratele său. Ai nevoie de odihnă supravegheată. M-am gândit la asta și pentru mine. Odată și odată toți avem nevoie de așa ceva. Acum – se uită la ceas – l-am rugat pe doctorul meu să telefoneze la un spital local. Din Pittsfield.

De îndată ce vorbi Will, Moses se îndreaptă spre canapea. Nu-și găsea cuvintele. Făcu doar din cap în semn de negație. Will se schimbă la față și el. I se păru că a spus cuvântul spital prea repede, că ar fi trebuit să fie mai circumspect, mai puțin grăbit.

– Nu, spuse Moses, clătinând din cap. Nu. Categorie nu.

Acum Will nu scoase nici un cuvânt, având aerul stânjenit al unui om care a făcut o eroare tactică. Moses își închipui lesne ce trebuie să-i fi spus Will lui Helen, după ce-l scosese de la poliție pe cauțiune, și ce necăjiți trebuie să fi fost amândoi din cauza lui. („Ce să facem? Bietul Moses – poate că toate acestea l-au înnebunit. Cel puțin să avem o opinie medicală ca să știm ce e cu el.“) Pentru Helen opiniile profesionale erau totul. Venerația cu care vorbea despre „opiniile profesionale“ îl amuzase întotdeauna pe Moses. Și de aceea îl consultaseră pe internistul lui Will și-l rugaseră dacă ar vrea să aranjeze, discret, ceva în regiunea Berkshires.

– Dar credeam că am căzut de acord, zise Will.

– Nu, Will. Nici un spital. Știu că tu și Helen faceți ce ar trebui să facă un frate și o soră. Și eu sunt ispitit să vă ascult. Pentru un om ca mine, e o idee seducătoare. Odihnă supravegheată.

– Și de ce nu? Dacă aș fi văzut că ești mai bine, nici n-aș fi pomenit de așa ceva, spuse Will. Dar uită-te la tine.

– Știu, zise Moses. Dar tocmai când am început să fiu puțin mai rezonabil, vreți să mă dați pe mâna unui psihiatru, la psihiatru v-ați gândit, tu și Helen, nu-i așa?

Will rămase tăcut, gândindu-se. Apoi oftă și spuse:

– Și ce-ar fi rău în asta?

– Faptul că am avut aceste soții, copii și că m-am mutat într-un loc ca ăsta ți se pare mai neobișnuit decât faptul că Papa a fost contrabandist de alcool? Niciodată nu ne-am gândit că e nebun. Moses începu să zâmbescă. ... Îți mai aduci aminte, Will, că avea etichetele acelea false tipărite cu mărcile White Horse, Johnnie Walker, Haig and Haig și stăteam la masă cu borcanul de lipici și el flutura etichetele și spunea: „Ei, copii, ce fabricăm astăzi?” și noi începeam să strigăm și să țipăm: „White Horse!“, „Teacher’s!“ Și soba de cărbuni era fierbinte. Și el avea sticlele acelea frumoase verde-închis. Acum nu se mai fabrică sticle ca atunci, modelele acelea. Marca mea favorită era White Horse.

Will râse încetișor.

– Să mă duc la spital ar fi grozav, spuse Herzog. Dar ar fi să fac cel mai rău lucru. E timpul să încetez să mai fiu frământat de acest blestem – cred că acum văd limpede ce e de făcut. Văd exact ce trebuie să evit. Și apoi, deodată, mă trezesc în pat chiar cu acest lucru și fac dragoste cu el. Ca și cu Madeleine. După cât se pare, Madeleine a satisfăcut o nevoie specială.

– Și cum vezi asta, Moses? Will se așeză pe canapea lângă el.

– O nevoie foarte specială. Nu știu care. Mi-a adus ideologia în viața mea. Ceva care are legătură cu o catastrofă. La urma urmei, trăim într-o epocă ideologică. Poate că n-ar fi făcut tată din orice bărbat i-ar fi plăcut.

Will zâmbi de modul în care Moses explica situația.

– Dar ce vrei să faci acum aici?

– S-ar putea să mai rămân. Nu sunt departe de tabăra lui Marco. Da, asta e. Dacă mă lasă Daisy, o să-l aduc aici luna viitoare. Ce o să fac? Dacă mă duci cu bicicletă cu tot la Ludeyville, o să stabilesc legătura electrică și telefonică. Tuttle o să vină și o să tundă iarba și bălăriile. Poate că doamna Tuttle va face și curățenie în casă. Asta o să fac. Se ridică în picioare. O să am apă curentă din nou și o să cumpăr ceva serios de mâncare. Hai, Will, du-mă până la Tuttle.

– Cine e acest Tuttle?

– E unul care face de toate. El e omul cel mai de seamă din Ludeyville. Un tip înalt. Are un aer timid când te uiți la el, dar, de fapt, arată așa din șiretenie. El e demonul acestor păduri. El poate să facă să ardă lumina pe aici într-un ceas. Știe tot. Cere un preț exagerat, dar cu foarte, foarte multă timiditate.

Când Will se apropie cu mașina, Tuttle stătea în picioare lângă vechea lui pompă înaltă și subțire, de benzină. Slab, plin de riduri, părul de pe brațele lui osoase alb ca făina, purta o șapcă de zugrav, de bumbac, și între dinții falși ținea o scobitoare de plastic (ca să-l ajute să-și alunge obișnuința fumatului, cum îi explicase el odată lui Herzog).

– Știam că erai acasă, domnule Herzog, spuse el. Bine ați venit.

– De unde ai știut?

– Am văzut fum pe coș, în primul rând.

– Da? Și în al doilea?

– Păi, o doamnă a încercat la telefon să vă găsească.

– Cine? întrebă Will.

– Cineva din Barrington. A lăsat numărul.

– Numai numărul? întrebă Herzog. N-a lăsat nici un nume?

– Domnișoara Harmona sau Armona.

– Ramona, spuse Herzog, E în Barrington?

– Așteptai pe cineva? Will se întoarse spre el.

– În afară de tine, pe nimeni.

Will stăruie, dorind să afle mai multe.

– Cine e?

Oarecum fără să vrea și cu o expresie evazivă, Moses răspunse:

– O doamnă, o femeie. Apoi, lăsând deoparte orice reticență – la urma urmei de ce să fie nervos din pricina asta? –, adaugă: O femeie care are o florărie, o prietenă din New York.

– Vrei să o suni?

– Desigur. Observă în prăvălia întunecată fața atentă a doamnei Tuttle.

– Știi, îi spuse lui Tuttle, aș vrea să deschid casa. Trebuie să restabilesc curentul electric. Poate că doamna Tuttle mă va ajuta să fac puțin curat în casă.

– O, cred că o să poată să v-ajute.

Doamna Tuttle purta în picioare pantofi de tenis, și sub rochie i se vedea marginea cămășii de noapte. Ungھیile ei date cu oă erau pătate de tutun. De când plecase Herzog, se îngărase foarte mult, și el observă cât se deformase obrazul ei altădată drăguț, părul negru neglijent și greu și ciudata privire absentă din ochii ei cenușii, ca și cum grăsimea trupului ar fi avut un efect narcotizant. Știa că ascultase conversațiile lui cu Madeleine, fiind pe aceeași linie telefonică. Probabil că auzise toate acele lucruri rușinoase, teribile care fuseseră spuse, ascultase tiradele și plânsetele. Acum voia să o roage să vină să facă treabă, să măture podelele, să-i facă patul. Femeia luă o țigară cu filtru, o aprinse ca un bărbat și, privindu-l prin fuiorul de fum cu ochii aceia duși, cenușii, spuse:

– Da, cred că da. E ziua mea liberă de la motel. Lucrez la noul motel de pe autostradă, sunt cameristă.

– Moses! spuse Ramona la telefon. Ai primit mesajul meu. Ce bine că ești acasă, la tine. Toată lumea din Barrington spune că dacă vrei să faci ceva la Ludeyville, cheamă-l pe Tuttle.

– Salut, Ramona. Telegrama mea de la Chicago ți-a parvenit?

– Da, Moses. A fost foarte drăguț din partea ta. Dar m-am gândit că n-ai să rămâi acolo mai multă vreme și casa ta de la țară mă atrăgea. Oricum, trebuia să văd niște vechi prieteni din Barrington, așa că am venit aici cu mașina.

– Daa? zise Herzog. În ce zi suntem?

Ramona râse.

– Ce întrebare tipică! Nu-i de mirare că femeile își pierd capul din cauza ta. E sâmbătă. Eu stau aici, la Myra și Eduardo Misseli.

– A, violonistul, îl știu doar din vedere, de la supermarket.

– E un om fermecător. Știi că studiază arta construirii viorilor? Am fost toată dimineața la atelierul lui. Și mă gândesc să fac o vizită domeniului Herzog.

– Fratele meu e aici, Will.

– A, splendid! spuse Ramona cu glasul ei ascutit. Stă și el la tine?

– Nu, e în trecere.

– Aș ține mult să-l cunosc. Familia Misseli dă o petrecere în cinstea mea. După cină.

Will era lângă cabină și asculta. Privindu-l cu seriozitate, îngrijorat, ochii lui îl rugau discret pe Moses să nu mai facă vreo greșală. Nu pot promite așa ceva, se gândi Moses. Ce-i pot spune e că nu mă gândesc acum să mă las pe mâna Ramonei sau a oricărei alte femei. Privirea lui Will avea un aer familiar, ochii căprui deschiși, limpezi, ca și cum ar fi vorbit.

– Nu, spuse Moses. Fără petreceri. Nu sunt capabil de așa ceva. Dar, uite ce e, Ramona...

– Să vin eu acolo? întrebă Ramona. E o prostie să vorbim așa la telefon. Ești la numai opt mile de aici.

– Bine, poate, spuse Herzog. Mă gândesc că trebuie să vin la Barrington oricum să fac niște târguieli și să cer să mi se reconecteze telefonul.

– A, vasăzică vrei să rămâi o vreme la Ludeyville?

– Da, Marco o să vină și el. O clipă, Ramona. Herzog astupă receptorul telefonului și-i spuse lui Will: Mă duci până la Barrington? Will spuse: „Desigur că da“.

Ramona îi aștepta, zâmbind, câteva minute mai târziu. Stătea lângă Mercedesul ei negru, în șort și sandale. Purta o bluză mexicană, cu monede în loc de nasturi. Părul îi strălucea și obrajii îi erau îmbujorați. Neliniștea clipei îi amenința siguranța de sine.

– Ramona, zise Moses, ți-l prezint pe Will.

– O, domnule Herzog, e o deosebită plăcere să-l cunosc pe fratele lui Moses.

Will, deși circumspect, fu totuși foarte amabil. Avea o comportare calmă, ponderată, în societate. Herzog îi fu recunoscător pentru politețea lui fermecător rezervată față de Ramona. Privirea lui Will o măsura cu simpatie. Zâmbea, dar nu prea mult. Era clar că o considera pe Ramona deosebit de atrăgătoare. „Trebuie să se fi așteptat să vadă cine știe ce“, se gândi Herzog.

– O, Moses, spuse Ramona, te-ai tăiat când te-ai bărbierit. Rău. Ți-ai zgâriat tot obrazul.

– Da? își pipăi fața oarecum preocupat.

– Semănați atât de mult cu fratele dumneavoastră, domnule Herzog. Aceleași trăsături fine, și aceiași ochi blânzi, căprui. Nu rămâneți?

– Sunt în drum spre Boston.

– Și eu a trebuit pur și simplu să ies din New York. Nu e minunată regiunea asta, Berkshires? Atât de multă verdeață!

Femeia fatală, scriau ziarele populare de obicei deasupra acestor figuri cu părul negru. În anii '20, într-adevăr Ramona arăta ca aceste femei cu o viață scandaloasă. Dar, în același timp, avea un aer profund atașant. Se zbătea, se lupta, îi trebuia un curaj extraordinar ca să-și păstreze siguranța de sine. Să fie o femeie care-și croia drum singură în această lume. Și acest curaj al ei nu era chiar de neclintit. Uneori se clătina. Simula că își caută ceva în poșetă fiindcă îi tremurau obraji. Parfumul umerilor ei îi pătrunse în nări. Și, ca aproape întotdeauna, el auzi profunda, cosmica, idioata reacție masculină – pac. Reacția originară, a dorinței din străfunduri. Pac, pac!

– Atunci nu vii la petrecere? întrebă Ramona. Și când îți voi vedea casa?

– Păi, chem pe cineva să-mi facă puțină curățenie, zise Herzog.

– Atunci, n-am putea... de ce să nu luăm cina împreună? zise ea. Și cu dumneavoastră, domnule Herzog. Moses poate să vă spună că prepar o salată de creveți rémoulade destul de bună.

– E mai mult decât atât. N-am mâncat niciodată una mai bună. Dar Will trebuie să plece și tu ești în vacanță, Ramona, și nu te putem pune să gătești pentru trei persoane. Dar de ce nu vrei să luăm noi doi cina împreună undeva?

– O! exclamă Ramona, redevenind din nou mai veselă. Vrei să mă ospătezi?

– Da, și de ce nu? O să iau câteva fileuri de pește-sabie.

Will îl privi zâmbind vag.

– Minunat. O să aduc o sticlă de vin, spuse Ramona.

– Să nu faci asta. Vino pe la șase. O să mâncăm la șapte și o să te poți întoarce la petrecerea ta la vreme.

Cu glasul melodios (tonul era oare intenționat? Moses n-ar fi putut s-o spună), Ramona îi spuse lui Will:

– Atunci, la revedere, domnule Herzog. Sper să ne mai vedem. Întorcându-se să urce în Mercedes, Ramona puse o clipă mâna pe umărul lui Moses. Sper că va fi o cină bună...

Dorea să-l facă pe Will să-și dea seama de gradul lor de intimitate și Moses nu văzu de ce ar opri-o. Își apropie obrazul de al ei.

– Să ne spunem și noi la revedere aici, spuse Moses în timp ce mașina ei se îndepărta. Pot să iau un taxi înapoi. N-aș vrea să te întârzii.

– Nu, te duc înapoi la Ludeyville.

– O să intru aici să iau fileurile de pește. Și lămâie. Unt. Cafea.

Erau pe ultimul urcuș către Ludeyville și Will spuse:

– Te las pe mâini bune, Moses?

– Adică dacă e bine să pleci? Cred că da, cu deplină încredere. Ramona nu e o femeie rea.

– Rea? Adică? E grozavă. Dar și Madeleine era la fel.

– Nu sunt lăsat pe mâna nimănui.

Privindu-l cu blândețe, ironic, dar afectuos și trist, Will spuse:

– Așa să fie. Dar cum e cu ideologia? N-are și ea așa ceva?

– Până aici e de ajuns, în fața pompei lui Tuttle. O să mă ducă cu camioneta lor, cu bicicleta și cu tot restul. Da, cred că are. Privitor la sex. E destul de fanatică în privința asta. Dar n-am nimic împotrivă.

– O să cobor, ca să fiu sigur pe unde să o iau, spuse Will.

Când trecură pe lângă el, Tuttle îi spuse lui Moses:

– Cred că o să aveți curent în casă în câteva minute.

– Mulțumesc... Uite, Will, ia puțină coajă de arborele vieții să mesteci. Are un gust plăcut.

– Nu hotărî nimic pentru moment. Nu-ți mai poți permite să faci greșeli.

– Am invitat-o la cină. Doar atât, se va întoarce la petrecerea dată de Misseli – nu mă duc cu ea. Măine e duminică. Are un magazin în New York și nu poate să rămână. Nu voi fugi cu ea. Și nici ea cu mine.

– Ai o influență ciudată asupra oamenilor, spuse Will. Bine, la revedere, Moses. Poate că împreună cu Muriel o să ne oprim aici la întoarcere.

– O să mă găsești necăsătorit.

– Dacă ți-ar păsa mai puțin de treaba asta, n-ar avea nici o importanță. Ai putea să mai ai încă cinci neveste. Dar cu modul tău serios de a face totul... și talentul tău pentru o alegere fatală...

– Will, poți să pleci cu inima ușoară, îți spun. Îți promit. N-o să se întâmple nimic. Nici gând. La revedere și-ți mulțumesc. Cât despre casă...

– O să mă mai gândesc la toate astea. Ai nevoie de bani?

– Nu.

– Ești sigur? Îmi spui adevărul? Adu-ți aminte, vorbești cu fratele tău.

– Știu cu cine vorbesc, îl luă de umeri pe Will și-l sărută pe obraz.

– La revedere, Will. Ia-o la dreapta când ieși din oraș. Vei vedea semnul barierei.

După ce Will plecă, Moses o așteptă pe doamna Tuttle pe scaunul de sub arborele vieții, uitându-se pentru prima dată în voie la așezarea de aici. Peste tot pe Pământ, modelul creației naturale pare să fie oceanul. Munții arată, desigur, strălucitori, profunzi și au culoarea aceea mândră albastră. Și chiar și aceste pajiști în neorânduială. Ceea ce oprește aceste case de cărămidă roșie să se prăbușească pe aceste valuri e amortizarea lor interioară.

O simt căscând printre perdele. Mirosul sufletelor susține zidurile. Altfel, mișcarea dealurilor le-ar face să se prăbușească.

– Aveți o casă veche splendidă aici, domnule Herzog, spuse doamna Tuttle în timp ce urcau dealul în vechea ei mașină. Trebuie să vă fi costat ceva bani ca să o reparați. E păcat că nu o folosiți mai mult.

– Trebuie să facem curat în bucătărie, fiindcă vreau să gătesc ceva. O să vă gălesc eu măturile și gălețile și ce mai e nevoie.

Bâjbăia în camera întunecată, când, deodată, se făcu lumină. Tuttle e omul-miracol, se gândi el. L-am rugat acest lucru la două. Acum trebuie să fie patru jumătate, cinci.

Doamna Tuttle, cu o țigară în gură, își legă părul cu un fular. Sub poala rochiei, nălonul roz al cămășii de noapte aproape că atinge podeaua. În pivnița de piatră, Herzog găsi comutatorul pompei. Imediat auzi apa începând să curgă, scaldând rezervorul gol. Branșă soba de gătit și puse în funcțiune frigiderul; o să mai dureze până o să se răcească. Apoi îi trecu prin minte să răcească vinul la izvor. După aceea luă o coasă ca să mai curețe curtea, în așa fel ca Ramona să poată vedea mai bine cum arată casa. Dar după câteva mișcări, coastele începură să-l doară. Nu se simțea chiar atât de bine ca să facă o asemenea treabă. Se trânti pe un scaun de grădină, privind spre sud. De îndată ce soarele își pierdu tăria, sturzii începură să cânte și muzica lor aspră-dulce amenința pe cei ce le încălcau domeniul, și mierlele începură să se adune în stoluri pentru noapte, și înspre amurg aveau să pornească val după val din acești copaci, vreo trei sau patru mile, spre cuiburile lor de pe marginea apei.

Faptul că Ramona avea să vină îl cam tulbura, era adevărat. Dar vor mânca. O să-l ajute să spele vasele și apoi o s-o conducă la mașină.

Nu mă voi mai strădui să interpretez ciudățeniile vieții. Acest lucru se face de ajuns de bine și fără ajutorul meu special.

Acum, într-o parte, soarele pierind după dealuri le făcu să devină mai profund albastre, iar într-alta rămaseră încă albe și verzi. Pasărilor făceau un tărăboi grozav.

Oricum, pot să pretind că am într-adevăr de ales? Mă uit la mine și văd pieptul, coapsele, picioarele, capul. Știu că această stranie organizare va pieri. Și în mine, ceva, fericirea... „Mă miști.“ Asta nu-mi lasă nici o putință de alegere. Ceva produce o intensitate, un sentiment sacru, așa cum portocalul produce portocale, iarba verdeată și păsările căldura. Unele inimi pun mai multă dragoste în treaba asta, altele, probabil, mai puțină, înseamnă oare asta ceva? Sunt unii care spun că această producție a inimii e cunoașterea – „Je sens mon cœur et je connais les hommes“. Dar mintea lui se desprinsese și de franceză. N-aș putea spune, cu siguranță, acest lucru. Fața mea e prea oarbă, mintea mea prea mărginită, instinctele mele prea limitate. Dar această intensitate nu înseamnă nimic? E o bucurie stupidă care-l face pe acest animal, cel mai deosebit animal din câte sunt, să exclame ceva? Și crede el că această reacție e un semn, o dovadă a eternității? Și o are în pieptul lui? Dar nu pot să discut acest lucru. „Mă miști.“ „Dar ce vrei, Herzog?“ „Și tocmai asta e, nu un singur lucru. Sunt destul de mulțumit să fiu, să fiu așa cum se vrea, și atât de multă vreme pe cât voi putea să exist pe aceste locuri.“ Apoi se gândi să aprindă niște lumânări la masă, fiindcă Ramonei îi plăceau. Trebuie să mai fie vreo lumânare, două în cutia cu siguranțe. Dar venise vremea să scoată sticlele de la izvor. Etichetele se dezlipiseră, dar sticlele se răciseră bine. Îi plăcu răceala înviorătoare a apei.

Întorcându-se din pădure, culese câteva flori pentru masă. Se întrebă dacă în sertar e vreun tirbușon, îl luase Madeleine la Chicago? Ei, poate că Ramona avea un tirbușon în mașina ei. Un gând nerezonabil. Dacă o fi nevoie, se poate folosi și un cui. Sau poți sparge gâtul sticlei, ca în filmele de altădată. Apoi, își umplu pălăria cu viță agățătoare care se cățara pe burlanul de ploaie. Spinii erau încă prea verzi ca să înțepe. Lângă cisternă creșteau crini galbeni. Luă câțiva, dar se ofiliră imediat. Și apoi, în grădina mai întunecată, căută niște bujori; poate că mai supraviețuiseră câțiva. Dar îi trecu prin minte că poate face o greșală și se opri ascultând-o pe doamna Tuttle care mătura, și ritmul firelor de mătură. Să culeagă flori? Era un om prevenitor, drăguț. Cum va fi interpretat acest lucru? (Zâmbi vag.) Totuși, nu avea nevoie decât să știe el ce vrea, și florile nu aveau să fie folosite; nu, nu se puteau întoarce împotriva lui. Așa că nu le aruncă, își întoarse fața întunecată din nou spre casă. Ocoli și intra prin față, întrebându-se ce altă mărturie a sănătății lui ar putea aduce, în afară de a refuza să se ducă la

spital. Poate că va înceta să mai scrie scrisori, da, de fapt, asta avea să se și întâmple. Siguranța că terminase cu scrisorile acestea. Tot ce se abătuse asupra lui în aceste luni din urmă, vrajba, părea să dispară cu adevărat, să se termine, își puse pălăria cu trandafiri și crini pe pianul vopsit pe jumătate și se duse în biroul lui, ținând în mâini sticlele cu vin ca două haltere. Călcând peste notițe și hârtii, se lungi pe divanul lui, un Recamier. Întinzându-se, respiră adânc și se așază mai bine, uitându-se la țesătura transperantelor, date la o parte de vița sălbatică, și ascultă hârșăitul regulat al măturii doamnei Tuttle. Ar fi vrut să-i spună să ude puțin podelele. Se ridica prea mult praf. În câteva minute avea să-i strige: „Umezește mătura, doamnă Tuttle. E apă în chiuvetă.“ Dar nu încă. Pentru moment, nu avea nici un mesaj pentru nimeni. Nimic. Nici un cuvânt.

În original D.P. (Displaced Person), termen care se referă la ucraineni și la alți cetățeni din Europa Centrală și de Est internați în lagărele de concentrare naziste (n.tr.)

White Anglo-Saxon Protestant, prescurtat WASP (n.tr.)

Table of Contents

[Cover Page](#)

[Herzog](#)

[Herzog_pc2](#)